

నా కు తోచిన మాట

Dec 12 1986

ఉపన్యాసకులు :

బ్ర॥ వే॥ తాడేపల్లి రాఘవనారాయణశాస్త్రిగారు

సరికత్తెసర :

శ్రీ నమ్మానిశితాతామయ్య, ఏం. పీ.,

ద్వితీయ ముద్రణ :
1982.

DEC 11 -
12 386

కాపీలు
1000

మూల్యం : రు. 10-00

29.5.82
ప్రతి

పబ్లిషర్స్ :

రామకథామృత గ్రంథమాల, చందవోలు
పినపాడు, తెనాలి - 2

గుంటూరు జిల్లా

ప్రతులకు :

కంభంపాటి పురుషోత్తమశర్మ
పినపాడు, తెనాలి - 2

ముద్రణ :

శ్రీ రమణ ప్రింట్స్, తెనాలి - 1

శ్రీ శివాయ గురవేనమః

ఉ దా హా ర ము

మహాశయులకు విజ్ఞప్తి :

నేను దెబ్బదియాతేండ్రవాడను. చిన్నప్పటినుండి యభ్యాసమగు కవిత్వ పురాణాది ధోరణుల చాలించి నా నమశ్శివాయ జపముతో కాలముఁ బుచ్చుచున్నాడను. ఇట్లుండ బాపట్ల పటేల్ నగరమునుండి ఒక బ్రహ్మ సంఘము వచ్చి నన్ను రెండు రోజులు బాపట్ల లో నుండిపొమ్మని యాహ్వానించిరి. మొదట ఆహ్వానములో గమనాగమన భోజనములు మాత్రమే యిమిడియున్నవి. అచ్చట చేరుసమయమునకు పూర్ణకుంభాదులతో వేద విజ్ఞానుల వేదపాఠాది మేళనములతో నెదుర్కొని స్వాగతాదులతో నొక వసతిలో ప్రవేశపెట్టిరి.

మరునాటినుండి యేదియో చెప్పుమనిరి. పై సందర్భముతో నుపక్రమోపసంహారముగ నుపన్యసించుటకు నలవాటు తప్పియుండుటవలన నాకు తోచినమాట చెప్పెదనంటిని. దానికి వా రంగీకరించి తగినయేర్పాట్లు చేసిరి. ప్రతిదినము ఉపన్యాసమందిరమునకుం బోవువేళకు నా దేవతార్చన సమయమున వేదపారాయణ చేయించుచు, సభకు ముందు కొంత స్వస్తి చెప్పించుచు వేదవిద్యాప్రధానముగ నీ యుపన్యాసములు నడిపించిరి. ఇట్లు ఇరువదియైదు రోజులు జరిగినవి.

అనుకొనకుండ జరిగిన యుపన్యాసములు గాలికి పోకుండ శ్రీ నెమ్మాని సీతారామయ్యగారు, శ్రీ ఇనుపకుతిక వీరరాఘవశాస్త్రిగారు, శ్రీ కోటంరాజు సత్యనారాయణశర్మగారు వ్రాయ మొదలిడిరి. ఆ విధమున గ్రంథస్థము కావలసివచ్చిన ఈ యుపన్యాసములను శ్రీ నెమ్మాని సీతారామయ్యగారు ముగ్గురు వ్రాసిన ప్రతులను ఏకముచేసి హెచ్చుతగ్గుల సవరించి యేకముఖముగ ముద్రణార్హ మొనరించి, అందు తప్పొప్పుల సవరించి యత్యాసక్రితో నేతద్రూపమును సంపాదించిరి.

ప్రతిదినము ఈ పేటలోనివారు గాక, ఊరిలోని వారుకూడ చాల మంది వచ్చి ముమ్మాటు తీర్థప్రసాదములఁ బుచ్చుకొనుట, శ్రద్ధగ ఉపన్యాసాదుల వినుటలతో నా హృదయ మానందతుందిల మొనరించిరి. అందరు అట్టివార లగుటచే పేరెత్తి చెప్పుటకును చెప్పకుండుటకును వీలులేకుండ నున్నది. విషయము విశదమగుటకు కొన్నిపేర్లు మాత్రము గ్రహింపవలసి వచ్చెను.

వెనుక చెప్పిన వసతిగృహము శ్రీ జమ్మలమడుక పేంకటేశ్వర శర్మగారిది. శ్రీ దుడ్డు దక్షిణామూర్తి శాస్త్రిగారు ప్రతిదినము ఆరోగ్య విషయములో నా పరివారమునకు ఆయుర్వేద వైద్యము చేయుచువచ్చిరి. దేవతార్చనవద్ద భక్తితో పాటలు పాడుచుండెడివారు. శ్రీ చింతలపాటి మహదేవశాస్త్రి, మరికొందరు తమ ఆప్తిని వెల్లడించుచు నీ కార్యమున మిక్కిలి పాల్గొనిరి.

ఇక నేమియు తోచక ఒకమాట చెప్పుచున్నాను. ఇది యంతయు బ్రహ్మ నిర్మాణము.

నా దౌహిత్రుఁడు చి॥ చెరువు సత్యనారాయణశాస్త్రి పై సంఘము కోరికపై జీవితచరిత్రను వ్రాసియిచ్చినాడు. అదియును నిందు పొందు కూర్చబడినది.

దీనిలో పాల్గొనినవారినెల్ల పరమేశ్వరుఁడు దీర్ఘాయురారోగ్యైశ్వర్య సంపన్నులుగా చేసి, నాకన్న నుత్తములైన పండితోత్తముల వాగ్ధోరణుల నెల్ల కాలము వినుచు, విన్నదాని ననుష్ఠించుచు నైహికాముష్మిక సౌఖ్య సంపన్ను లయ్యెదరుగాక : అని దీవించుచు ఇంతతో ముగించుచున్నాను.

దోషజులకు వంపనములు.

చందోలు, } ఇట్లు,
13—2—72 } తాడేపల్లి రాఘవనారాయణశాస్త్రి.

అభివందనము

అనాదౌక పర్వదినము. ప్రతివారి హృదయము భక్తి తరంగితమై పరవశించిన పవిత్రదినము. అంతియగాదు పునీతమై పులకించిన పుణ్యదినము. ఏ మహాత్ముని రాకకో, వేదగానములతో, పూర్ణకుంభముతో పురజను లెదురేగిన పవిత్ర పర్వదినము :

అనాదే బ్రహ్మశ్రీ వేదమూర్తులు తాదేపల్లి రాఘవనారాయణశాస్త్రి గారు ధర్మపత్నిసమేతులై భావపురికి విచ్చేసిన భవ్యదినము. పార్వతీపర మేశ్వరులే సాక్షాత్కరించినట్లు సంతసించిన నాటిదినము పర్వదినమేగదా :

నేటి మానవలోకమునకు శ్రీ శాస్త్రిగారివంటి మహోదయులు మణిదీపములవంటివారని భావింపవలయును. ఇట్టివారు జూపు వెల్లుబాట లలో పయనించి తమ జీవితముల ధన్యము లొనర్చుకొనుట అత్యంతావశ్యకము.

శ్రీరామకథాఽమృతముచే సాహిత్యపిపాసువుల చిత్తము అలరించిన కీ. శే. తాదేపల్లి వేంకటప్పయ్య శాస్త్రిగారి కుమారులు శ్రీ రాఘవనారాయణశాస్త్రిగారు. వీరు సనాతన ధర్మపరాయణులు, సదాచార సంపన్నులు, తపోనిష్ఠాగరిషులు, పరమ నైష్ఠికులు, తేజశ్శాలులు, సాహిత్య పేత్తలు, సమస్త శాస్త్రపారంగతులు మీదుమిక్కిలి సహృదయులు.

వీరు భక్తులకోరిక ననుసరించి భావపురి విచ్చేసిరి. ప్రతిదినము “నాకు తోచిన మాట” యని ఉపన్యసించుచు శ్రోతల హృదయముల నుట్టుతలూగించిరి. ఇక నీ యుపన్యాసము లన్నియు వినుటయేగాక, వీని కొక రూపముదెచ్చుట ఆవశ్యకమని సంకల్పమొకటి జనించినది. తదనుగుణముగ వారు ప్రసంగించునపుడు శ్రీ ఇనుపకుతిక వీరరాఘవశాస్త్రిగారు శ్రీ కోటంరాజు సత్యనారాయణ శర్మగారు, నేనును ఆ యుపన్యాసకుసుముముల సేకరింప మొదలిడితిమి. పిమ్మట నా యోపినకొలఁది, యిని యన్నియు నొకచోఁజేర్చి, ఒక రూపముదెచ్చి శ్రీ శాస్త్రిగారికి నివేదించి

తిని. వారును భారమనక వ్రాతప్రతిని ఆసాంతము చదివి, అచ్చటచ్చట మార్పులు, చేర్పులు కావించిరి. అంతియగాదు భారతవిషయమును గొంత వారే స్వయముగా వ్రాసియిచ్చిరి. దీనికంతయు మరల నొక శుద్ధప్రతిని తయారుచేయ నిట్టిరూపము ధరించినది.

ఇక స్వవిషయము, ఎందఱో వేదాంతతత్త్వమెఱిగిన విద్వాంసులుండగ నాబోటి యల్పజ్ఞుడు ఇందులకు సాహసించుట హాస్యాస్పదమనక తప్పదు. ఈ విషయములలో నా యనుభవ మత్యల్పము. ఇక వయస్సన్నచో నందుల కంగీకరింపనిది. అయినను అంతయో, ఇంతయో ఆ సికుడనుగాన ఇందులకు సాహసించితిని. కాని “ప్రాంశులభ్యే ఫలే లోభాదుద్బాహు రివ వామనః” అని కాళిదాసు డన్నట్లున్నది నా పని. బ్రహ్మదేవు డెవరినెట్లు ఏపనులయందు వినియోగించునో యెవరికెఱుక ? ఆ బ్రహ్మచేష్టితములు ఆశ్చర్యజనకములుగదా! ఏమైనను యేనాటి పూర్వ కృత పుణ్యవిశేషలేశమా నన్నిట్లు ప్రేరేచినదని వినయముగా విన్నవించుచున్నాను.

“పితాపుత్ర కవి చరిత్రము” వ్రాసియిచ్చి పౌత్రమునకు దీక్షి నింపిన శ్రీ చెరువు సత్యనారాయణశాస్త్రిగారికి నమస్కృతులు.

ఈ గ్రంథప్రచురణలో నాతోగలసి శ్రూపులు చూచియు, చక్కని సలహాలనిచ్చి సహకరించిన సహృదయులు ప్రియమిత్రులు శ్రీ బి. రాజేశ్వరరావుగారికి కృతజ్ఞతలు.

ఈ గ్రంథమున నెచ్చటేని దోషములున్న నవి నానిగా భావించి, మన్నించెదరని మనవి. ఇక ఒప్పులన్నియు శ్రీ శాస్త్రిగారికే చెందును.

ఇట్టిది వెలుగుచూచుటకు మాతో సహకరించిన మహానుభావులెందరో, అందరికి వందనములు. ఇట్లు,

బాపట్ల
16-2-72

నెమ్మొని సీతారామయ్య, ఎం. ఏ,
అంధ్రోపన్యాసకులు - ఆర్ట్సు కళాశాల.

శ్రీ శివాయ గురవే నమః

పితా పుత్ర కవి చరిత్రము

సీ॥ తనుఁ బరీక్షింపఁ బూనిన త్రిమూర్తుల నర్చ
కులఁ జేసె నెవ్వని కులపురంధ్ర
శాపోక్తి శతభైశ్వత్య గర్వస్ఫూర్తి
వనరాశిఁ గలిసె నెవ్వని సుతుఁడు
నిఖిలజగత్ప్రీతి నెఱపు వెన్నెలతేని
గనీయె నెవ్వని దృక్కంజ లక్ష్మి
స్వతపః ప్రభావ మోహితముక్తి కుచతటా
వరణోత్తరీయ షెవ్వని సుయశ

గీ॥ మా సుగుణ రాజధాని మహావధాని
వేదవేద్యైక సన్మాని వినతమాని
హర్షవేణీ స్నపితమాని యత్రిమాని
పౌసఁగు కారుణ్యము మమ్ముఁ బ్రోచు నెపుడు

ఆ॥ ఆ త్రిమూర్తి కీర్తు లడియాలములుగఁద
దత్తమూర్తి యగుచు తాన తోచె
నత్రిమాని కనఁకు కనసూయ కమ్మహ
త్రేయ యోగివరు స్మరింతు నెపుడు.

ఈ॥ అమ్మనీంద్ర గోత్రమందు జన్మించి బ్ర
హ్మత్య కేవలత్వ మవధరించి
ప్రధితిఁ గన్న రామభట్టారకు మదన్వ
యప్రధాన పురుషు నభినుతింతు.

సీ॥ అఖిల వేదాంగ విద్యావదాన్యుడు సింగ
 ధన్యుఁ డేకృతి ప్రపితామహుండు
 శ్రుతి చయోచ్ఛారణారూఢతా బ్రహ్మ సు
 బ్రహ్మణ్యుఁడే భవ్యభావు తాత
 యాగమరత్న రత్నాకరుండల బుచ్చ
 యార్జ్యుఁడే సత్కలాధుర్యు తండ్రి
 లలితలక్షణ యక్కలజ్ఞుంబి తులితాంబ
 కడుపారనేయన్నఁ గన్నతల్లి

అ॥ శ్రీ పదాంతరోప జీవితా నారాయ
 ణాహ్వాఁడేయుదారు నన్నగారు
 హర్షమూర్తి నమ్మహామహా మాతండ్రి
 హనుమదాఖ్య సంస్తవన మొనర్తు :

అ॥ కన్నతండ్రియయ్యోఁ గరుణాబ్ధి నామన్యోఁ
 గలలఁ బెన్పె బోధ ఘటనఁ దేర్చె
 నట్టి ప్రవరు లక్ష్మమాంబికేశ్వరు గురు
 నలవి యగునె వొగడ హనుమదార్యు.

కం॥ తులనా విరహీతు విద్యా
 నిలయుం గారుణ్యమూర్తి నిర్మలు మన్మా
 తులునిం బ్రధమాచార్యునిఁ
 దలతున్ లక్ష్మీనృసింహుఁ దనరు ప్రవర్తన్

కైలాసవాసి శ్రీ॥ శే॥ బ్రహ్మశ్రీ పేదమూర్తులు
తాడేపల్లి వేంకటప్పయ్యనాస్త్రిలవారు
శ్రీరామకథాఽమృత గ్రంథకర్త

క వి కు మారులు

బ్ర॥ వే॥ తాడేపల్లి రాఘవనారాయణనాస్త్రిలవారు
వారి ధర్మపత్ని శ్రీ దేవిగారు

ఈ మహాకవి యాత్రేయస గోత్రుడు. దత్తదేవుడు స్వీయుడు. ఆ వంశమున రామభట్టాగకుడని చదుర్దశవిద్యా ప్రవీణుడు గోదావరీతీరము నుండి కృష్ణాతీరమందలి మునివల్లె యను గ్రామమునకు వచ్చెనని వాడుక కలదు. తరువాత సింగభట్టను మహితుడు ఆరుశాస్త్రములు, మూడు వేదములు చదివి, చదివించి కీర్తినొందెను. వారికి సుబ్రహ్మణ్యవధాని యన జనించెను. ఆయన కుమారుడు బుచ్చయ్యార్యుండన శాస్త్రజ్ఞుడు. వానిభార్య యక్కలమ్మమ్మ. ఆ దంపతులకు హనుమదార్యుడన జనించెను. వాని యన్న లక్ష్మీనారాయణుడు. ఆ హనుమదార్యుని భార్య లమ్మమ్మ. వారి కుమారు లిరువురు. శ్రీ వేంకటప్పయ్యశాస్త్రి, శ్రీ సీతారామావధాని యను వారు. బాలాత్రిపురసుందరి యను నొక పుత్రికయుఁ గలదు. ఈ సీతారామావధానిని పెదతండ్రి యవు లక్ష్మీనారాయణుడు పెంచుకొనెను. ఆయన కుఁ బుత్ర పుత్రికా సంతానము కలదు. అందు ప్రసిద్ధుడవు సాంబమూర్తి శాస్త్రి మహావండితుడు, మహాకవి యని ప్రథితి నొంది ముందుగానే కీర్తి శేషుడయ్యెను. ఇకఁ బ్రస్తుతుడవు వేంకటప్పయ్యశాస్త్రికిఁ బత్నియవు హనుమాంబ యందు మువ్వరు పుత్రులు, పుత్రిక లైదుగురు వొడమిరి.

1. రాఘవనారాయణశాస్త్రి. ఈయన పత్ని శ్రీదేవి. పార్వతి యని తలిదండ్రులు బెట్టిన పేరు. వీరి పుత్రుడు లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి. పది పదారేండ్లలో విజ్ఞుడనిపించుకొని కీర్తి నిలుపుకొని చనియెను. కూతురు శ్రీ లక్ష్మి యన చెరువు శేషయ్యశాస్త్రి పత్నియై సత్యనారాయణశాస్త్రి యను కొడుకునుగని గౌరియయ్యెను. వానిభార్య లక్ష్మి. వారు పుత్రవంతులు

ఇక రెండవవారు హనుమచ్ఛాస్త్రి, ఈయన చదువునంధ్యులలో నారితేరి 20 సంవత్సరములకే స్వర్గతుడయ్యెను.

మూడవవారు బాళికోటిశ్వరశాస్త్రి ఈయనకు ముగ్గురు కొడుకులు నల్వరు కూతుండ్రు కలరు. 1. లక్ష్మీధరశాస్త్రి. పత్ని రుక్మిణి. పుత్ర వంతులు 2. హరదత్తశాస్త్రి, పత్ని అదిలక్ష్మి కామేశ్వరి. 3. గురు దత్తశాస్త్రి పత్ని శారద. ఇక కూతులు. 1. సుశీల. పతి జానకిరామశర్మ

2. లలిత; పతి ధూళిపాళ రామాయ. 3. ఆననూయ; పతి మేళ్యచెరువు
సఃప్రహ్మణ్యశాత్రి. 4. ప్రయంవద; పతి దెందుకూరి చినహనువద్ద నాపారి.

ఇది యౌన వంశము. ఇక విద్యావంశము. ఈ వేంకటప్పయ్య
శాత్రిగారు చిన్నతనమున నువనీతుడై వ్రాసిన చదువ నేర్చి యూరక
త్తిరుగుచుండ నప్పటికాలమున చందోలులో పోష్టుమాష్టరుగా నున్న కొల
చిన యజ్ఞనారాయణశాత్రిగారు దీక్షాపరులు; కల్యాణానంద నాథులని వారి
దీక్షానామము. ఈమహాసిద్ధ పురుషుడు పీఠిత్తండ్రితో చెప్పి, తనవద్దకు
రప్పించుకొని, ఒకనాడు శివపూజకుఁ దుమ్మిపూలు తెచ్చిపెట్టుమని చిన్న
పూల పాత్రము నిచ్చి, ఒక్కొక్క పూవున కొక్కొక్కపరి ఓంనమశ్శివాయ
యని యుచ్చరించుచు పూలు కోయుమని పంపిరి. అంతతో నాటలు
మాని ప్రతిదినము పూలుదెచ్చి యిచ్చుటయేగాక ఆ మహాత్ముని వీడలేక
వెంటనంటి యుండ నా మహాత్ముడు తన మంత్రగ్రంథములు శిథిలమైనవని,
వీరిచేత తాను చెప్పుచు వ్రాసించుచు, ఒక్కొక్క మంత్రము, మహిమము
చెప్పుచు, కాలామృతాది గ్రంథములచెప్పుచు, నింతలో వారు చందోలునుండి
బందరు పోవుచు వెంటపంపవచ్చిన శిష్యునిఁగని, ఒకసారి బందరు రమ్ము,
నీకు దీక్ష నిచ్చెదనని చెప్పి, యంతలో తమకు స్ఫురించిన భావిగతిఁ దలంచి
బిడ్డా : నేను నీకు దీక్ష నీనక్కఱలేదు. పరాశక్తి నిన్ను స్వయముగా నను
గ్రహించెద ననుచున్నది. నీవు కృతార్థుఁడవు. నన్ను మరువకుమని దీవించి
పోయిరి.

అప్పుడు చదువుకొనవలెనని వీరికి బుద్ధిపుట్టినది. దూరదేశ మేగు
టకు తలిదండ్రు లొప్పలేదు వివాహమయినది. గృహిణి కాపురమునకు
వచ్చు దినములు. ఈ పరిస్థితులలో చందవోలునకు పరిసరమందు నున్న
పొన్నూరు గ్రామము నందున్న పాతూరి కోటయ్యశాత్రిగారి వద్దకుపోయి
పరిస్థితులు చెప్పగా నిప్పుడింక నీకేమి చదువు వచ్చును అని వీరి తీవ్రత
గుర్తించి, రఘువంశము చతుర్వస్తకము ప్రారంభించి చెప్పుచుండ నొక
నాడు గురువుగారు బజారులో చెప్పవలసిన సంస్కృత కాశీఖండము పురా

ఊము వారికి నాశౌచము వచ్చినదని చాలింపనెంచిన శ్రోతల నిర్బంధము ననుసరించి గురువుగారి సెలవు తీసికొని ఈ శిష్యుడు చెప్పెను. శ్రోత లట్లుండ శ్రీగురువే వారి మెచ్చుకొని వెంటనే కుమారసంభవము పంచమ సర్గము నారంభించిరి. అది పూర్తి కాకముందే సంస్కృతమున కవిత్యము ప్రారంభించి గురుస్తుతి శతశ్లోకి వ్రాసిరి. గురుని సంతస మింతింత యన రాని దయ్యెను. అప్పుడా గురువు శిష్యునకు వైయాకరణ సిద్ధాంత కౌముది నుపదేశించి నేను ప్రస్తుతము కాశీకి పోవుచున్నాను. నీ వెక్కడనైన చదివిన సరే, అట్టి సందర్భము కుదురకున్నను వ్యాకరణశాస్త్రమున నీకన్ని గ్రంథములు సమన్వయించు నన్ను తలచుకొని చదువుకొనుమని దీవించి పోయిరి. ఆ శాస్త్రమాయాచార్యు నాశీశుతోనే స్వాధీనమైనది.

తరువాత కృష్ణాతీరమున కశ్చేపల్లి యను గ్రామమున నున్న అద్దే పల్లి సోమనాథశాస్త్రిగారికి తర్కము చదువుకొన మీవద్దకు వచ్చెదనని పీరు గీర్వాణభాషలో వ్రాసినలేఖ వారి శిష్యుల కర్తము కాకపోయిన, వారు పర్యాలించి చెప్పవలసి వచ్చినది. తరువాత దర్శనము చేసికొనిన యీ శిష్యుని మెచ్చుకొని 45 రోజులు మాత్రమే వారు తర్కము పాఠము చెప్పి, భాష నీస్వాధీనములో నున్నది. నీవు తీవ్రప్రజ్ఞుడవు. ఈశాస్త్రము నీకన్వయించును. చూచుకొనుమని చెప్పిపుచ్చిరి. ఆ శాస్త్ర మా విధమున కైవసమైనది.

పిదప శ్రీ కోట నరసింహశాస్త్రిగారు అను నాచార్యునివద్ద శాంకర శారీరక మీమాంసాభాష్యము శాంతిచేయుచుండ నా మహాత్ముడు-నాకన్న నీయందే శంకరానుగ్రహము కలదు. నేను దేశించితి నను గౌరవముంచి, సంప్రదాయవిశేషము లున్న నేను చెప్పెదను, నీవే భాష్యము ననువదింపు మని సెలవిచ్చిరి. ఇట్లు వారి విద్యాభ్యాస కాలము 11 మాసములు మాత్రమే యని వాడుక. కొంతది నములు తురగా వెంకంరాజుగారు అని అప్పటి కాలములో ప్రసిద్ధుడగు కవివరునితో గలసి సంచారము చేసిరి. జారితో

కలియుటవలన కవితాధార పరిశుద్ధమైనది కాన, యాయన కూడ నొక గురువే యని తమ పొత్తముల యందు వర్ణించుచుందురు.

ఉభయశాస్త్రంబులని కాక యుపరిశాస్త్ర మింకొకఁడు గూడ నుప దేశమాత్రముననే గ్రహించు తెలివి గలిగియు, గురువుల ననాదరింపమని చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగా రడుగ-నాకు ఓనమాలు చెప్పిన దండయ్య పంతులు వద్దనుంచి ఈనాటివరకు నొకయక్షరము చెప్పిన గురువైన వీడక కొలుచుచు వారికెల్ల నిత్యము తర్పణము చేయుచుఁదును, నా గురుభక్తియే నాకు సర్వము కరతలామలకము చేయగలదు, అని వాక్కుచ్చిరి.

ఇక వీరి జన్మపత్రిక

స్వస్తిశ్రీ విభవనామ సంవత్సర ఆశ్వయుజ శుక్ల చిత్తా నక్షత్రయుక్త మకర లగ్నమున జననము, జననకాల కుజమహాదళ.

గు		
తే		కుశు
ల		రా
	శ	రవ బు

భావనామసం॥ ఆశ్వయుజబ॥ ౩లు
కైలాసము నలంకరించిరి.

వీరు వ్రాసిన గ్రంథములు

సంస్కృతము : 1. శ్రీశైల తీర్థసారము. 2. హరిశ్చంద్ర సుకృత కావ్యము 3. గురుస్తుతి 4. అంబాసహస్రము.

తెనుగు : 1. శ్రీరామకథాఽమృతము 2. వేలు పద్యములు. 3. శ్రీరామకథావృత్తము అధ్యాత్మతత్వము విడుపక వ్రాయబడెను.

2. శ్రీకృష్ణ విలాసము 3. శ్రీ కాకాని మల్లిశ్వర మాహాత్మ్యము
 4. శ్రీద్రాయురుపాఖ్యానము (నాటకము) 5. త్రిశంకుస్వర్గము (నాటకము)
 6. శ్రీ శంకరవిజయ కథాసార సంగ్రహ స్తోత్రము 7. చలపాదులత
 ర్ణమందగ్రహ నిగ్రహము 8. ప్రహ్లాదసుహృదము 10. సీమంతినీ చరి
 త్రము 11. తుకారామ్ ప్రవృత్తి 12 సావిత్రి చరిత్రము 13. పుష్ప
 మంజరి 14. వాస్తుసర్వస్వము* 15. సృష్టి సమాప్తతి* 16. ప్రాస్తా
 విక వద్య గద్యాణములు, ఇంతవరకు నా యెరిగినవి. 17. బాలకోటీశ్వర
 శతకము 18 హోమ దుర్గాంబశతకము 19. శ్రీ వేంకటేశ్వర త్రిశతి
 20. కావ్యకన్యాతారావళి.

వీరు నలుబది సంవత్సరములు సంస్కృతపాఠశాల సాగించిరి.
 పదిపదియేగురు నిద్యార్థులకు నిత్యము తమ యింటిలో భోజనము పెట్టి
 చదువులు చెప్పుచు తమ జీవితమెల్ల సార్థకమొనరించుకొని, ఘనము
 400 లకు తక్కువ లేకుండ వారివలనఁ గవితయందును, శాస్త్రముల
 యందును, పురాణ దోతణుల యందును, పండితులైన విద్యార్థులే సచేతన
 ధ్వజములై వారి కీర్తి స్ఫూర్తికి నిమిత్తమైరి. వీరికిఁ బూర్వప్రార్థ
 మునఁ గడుపులో శూలనొప్పి కలదు. దానికి నోర్చుకొనుచు నొకచేతితోఁ
 గడుపుపట్టుకొని రేయుఁబవళులు విద్యార్థులకు విసువులేకుండ విద్యాదానము
 చేయుచుండెడివారు మొదట శివాలయమున బాలురకు పాఠములు చెప్పు
 చుండెడివారు. తరువాత నిడుబ్రోలు వాస్తవ్యులు పాములపాటి సుబ్బా
 రాయుడు చౌదరిగారి ప్రేరణతో నొక పాఠశాల కట్టించి యందు శంకర
 విద్యాశాల అనుపేరుతో కొంతకాలము ప్రచారము చేసిరి. దానితో గొన్ని
 అప్పులయి ఆస్తియంతయు బోయినను వారి యాద్యమము చాలింపక
 చుట్టప్రక్కల రైతుల సహాయముతో వారి జీవితాంతము నా సంస్థ నెర;

* ఇవి రెండును కనుపించుటలేదు. 13, 14, 15, 16 ఇవి హరికథలు
 గేయములు.

పేర్చుచుండిరి. సర్కారు వల్ల గ్రాంటు ఇప్పించెదమని యా దినములలో
 శ్రీ చావలి సూర్యప్రకాశరాయాదు లుద్యోగులు వారి వెంట తిరిగెడువారు.
 తికార్డు చంకన పెట్టుకొని మీ యందట చుట్టు త్రిప్పవలెననియా మీకోరిక .
 నా కట్టి ధనములు, హోదాలు అక్కర లేదనెడువారు. ఒక పర్యాయము
 త్రోవన పోవుచు పెదపమిడి జమిందారు వారి పాఠము చెప్పు పద్ధతికి
 నావర్జితుడై ఒకనాడు పవలు రాత్రియు వారింట భోజనముచేసి, మరు
 నాడు ప్రయాణమై పోవుచు వారితో—అయ్యా ! నేను పెదపమిడి జమిం
 దారును. గీ ఊళ్లు నాక్రింద కలవు. నేను బందుగులఁ జూడఁబోవుచు
 మీ పాఠకళక్తి నన్నాకర్షింప నిచ్చట నిన్న నుంటిని నాకు చాల సంత
 సముగా నున్నది. మీ రొకసారి మాసంస్థానమునకు వచ్చిన, మీ పాఠశా
 లకు కొంత సాయము చేసెదనని సవినయముగఁ జెప్పెను. దానికి వారు
 కినిసి ఈ దొంగధర్మము నిన్నెవరు చేయమనిరి ? అట్టి ధనము మాకక్కర
 లేదనిరి. జమిందారుగారు అయ్యా ! నాది యెట్లు దొంగధర్మమో నాకు
 తెలియుటలేదు. మీరు చెప్పిన తెలిసికొని మార్చుకొందు ననిరి. అది విని
 శాస్త్రిగారు - నీవు గీ ఊళ్లు ఏలువాడవు. నీగ్రామములో నాలుగుచోట్ల
 నాలుగు పాఠశాలలు పెట్టి నీ పరిసరముల బాలుర నిర్బంధించి చదివించి
 నచో నీ సంస్థానమెల్ల విద్యామయ మయ్యెడిది చాలమంది పండితులకు
 వృత్తి కల్పిత మయ్యెడిది. అట్లు చేయక నాబోటి సామాన్యుఁ డెట్లో
 నిర్వహించు నీ పాఠశాల కేదియో యిచ్చి నేను చందోలు పాఠశాలకు
 ధర్మము చేసితినని చంకలు గొట్టుకొన నెంచితివి. ఇది మంచి ధర్మమెట్లు
 గును? అనిరి. జమిందారుగారు అయ్యా ! నాది దొంగధర్మమని యిప్పుడు
 తెలిసినది. మీ హితోపదేశము ననుసరింప యత్నించెదను. అది యట్లు
 లుంచుడు. మీరు మాత్రము తప్పక మాసంస్థానమున కొకసారి రానలయు
 ననిరి. శాస్త్రిగారు - మీపాఠశాలల వ్యావృత్తినిబట్టి యట్టి సమయములో
 నది చూచి యానందించుటకు వచ్చెదను కాని మీ ధనము కోసము రానని
 వారిని పంపివైచిరి.

ఇట్లే వారు ధనమును లెక్కచేయక ధర్మప్రధానముగ నడిచెడి వారు. తమకు మిత్రులగు రైతుల వల్ల స్వతంత్రముగ నడిగి తెచ్చి విద్యార్థులఁ బోషించెడివారు. అవసరమని పిలిచిన సభలకు నరిగి సనాతన ధర్మవిషయమున నుపన్యసించుచుండెడివారు. అప్పటి కాలములో ప్రసిద్ధులవు తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు మొదలగు వారు వారి నొక దైవతముగ జూచుచుండిరి. దీనికొక కథ—

నూజివీడు సంస్థానమున నొకప్పుడు శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు నింక కొందరు ప్రముఖులుండ నా సభలో శ్రీ రాజాగారు ఇప్పుడు మన యాంధ్రదేశములో నున్న కవులలో ప్రథమగణ్యు లెవరని ప్రశ్నించిరి. దానికి చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారు నా గొంతులో నూపిరియుండగా నాంధ్రదేశమున నాకన్నమిన్న కవియనిన నేన్నెప్పు లొప్పుకొందును? నేనే ప్రప్రథమకవి ననిరి. అప్పుడు చందవోలు శాస్త్రిగారు వారి త్రిశంకు స్వర్గమును పొత్తము నాసభలో చదువుచుండితి. వారి కవితా పరిపాటిని మెచ్చుచున్న రాజాగారు వేంకటప్పశాస్త్రిగారో? అని ప్రశ్నించిరి. చెళ్ళపిళ్ళ శాస్త్రిగారు తాడేపల్లి వేంకటప్పయ్యశాస్త్రిగారు మహర్షియని సమాధానము చెప్పిరి. దానికి నెల్లరు నామోదించి వేంకటశాస్త్రిగారి వివేకశక్తిని గొనియాడిరి. ఒక సమయమున గుంటూరులో నొక సభలో వచ్చిన కవిత్వ ప్రసక్తిని గూర్చి వారి యభిప్రాయము —

చ॥ పొలుతులు లేవునీకు రసపుష్టి యెటుంగరు లోకులియ్యెడం
గలిమికిఁ గాన్క వెట్టుదురు కాలము దుష్టము భోజురద్ర కృ
ష్ణులు కలిఢాకకుం దలఁగి చూపున కబ్బరు నీదు ముద్దు మొ
ల్కలు వనిఁగాయు వెన్నెలలుగా నొగిలించెడుఁ గావ్యకన్యకా :

ఉ॥ కొందఱు పిల్చియే ముదుకగుడ్డయొ కూడొ యొసంగి ప్రోతుమం
చందురు వారి భాగ్యమది యట్టిద యేమనవచ్చు నింక నీ
యందము చందముఁ దలఁచి హావవిశేషము లేర్పరించి యే
లందగు నాధుఁడెవ్వఁడు : కలాలలితాత్మిక : కావ్యకన్యకా :

చ॥ శివునకొ : రామకృష్ణులకొ : శీలము నెక్కున నిన్ను భక్తి నీ
భవమున కెట్టులేనిడఁగ భారము వాయునటన్న నీ యెడన్
నవనవమౌ వికాసము గనంబడ నొండెడవార లుండ మా
యవమతి యేమనంగ నగునమ్మ దయావతి : కావ్య కన్యకా :

అనీ యిట్లే మఱికొన్ని పద్యము లాశుకవితలో నొడివిరి.

ఒకప్పు డొక క్రమపాతిగారు వారి కవిత్వము నెఱుగక ఈభట్రాజు
కవిత్వముల కెమిలే యనిరి. దానికి వారు వెంటనే —

గీ॥ సర్వదోచ్ఛిష్ట పంకసంచయిన మైన
కూపమం డూకమున కెట్లు కోరవచ్చు ?
భట్టరాజాంక పేంకటప్పయ కపింద్ర
వాగ్ధీ జృంభణ విలాసవై భవంబు.

ఉ॥ పంచిన వేడ్క నీ నొసటఁ
బాటయె వ్రాసె విరించియైన నీ
తింబురుడించి మూలమని
తీరుగఁ జూచినఁ జూడ నీ కయి
ట్లంబరమూడ గంతులిడె
దంగములం గనలేని నీదు రా
స్యంబెవఁడింక గన్గొనున
శక్త కూలెదు ఛాందసత్వమా :

మ॥ చయనంబు తది సోమమారడి విశిష్టంబైన యాధానమే
బయలెక్కెంగద వై శ్యదేవమయినం బాడాయె నేనాఁడో సరి
చయనం బీహానరించి నంతటనే శిష్టత్వంబు చేకూరెనే ।
పయినంగ్రేజొక డెక్కుడాయెనటఁ యోప్రాథ్వాయ చాదస్తమా :

ఈ మూడు పద్దెములు నాశువులో చదివిరి. ఇట్టివియే అనేకములు వారి చరిత్రములో కలవు. వారివలన చరిత్రములలో పేరు నొందిన చందోలు పురము నేడు మిక్కిలి ఖ్యాతివహించినది. దినమునకు 12000 పంచాక్షరీజపము చేయకుండ పండుకొనెడివారు కారు. అఖండ శివపూజా దురంధరులు. జపమాల ఎల్ల వేళల తిరుగుచునుండెడిది. ఉపన్యాససమయమున మాత్రమది తూషింభావము వహించును. అది యాగగనే యిది సాగుచుండెడిది; విద్యార్థుల పాఠములో, పంచాక్షరజపమో, ఉపన్యాసములో, కవిత్వమో తప్ప మరియొక పనికి నవకాశము లేదు. వారిరోజులలో నెలకు పదిబస్తాల ధాన్యము దంపించుచుండెడివారు. విద్యార్థులు, ఇంటిలోవారు, వచ్చుచు పోవుచుండు నతిథులు, బందుగులు గాక గ్రామములో నుద్యోగమునకు వచ్చినవారు కూడ వసతి కుదురువరకు నిక్కడనే యుండి వసతి కుదిరినప్పుడు చెప్పిపోవు చుండెడివారు. వారు సంచారము చేయు గ్రామములలో బీదవారలకు ధనసహాయము చేసెదనని తీసికొనివచ్చి వారలకెల్ల భోజనము పెట్టి వారిపని నెరవేర్చి ధర్మముగ పంపుచుండెడివారు. అట్టివార లేమైన నిచ్చెదమన్న ముత్తెడివారు కారు. అవసరమని వచ్చు శిష్యులకు వేదమంత్రములుగాని అగమమంత్రములు గాని పురాణమంత్రములుగాని వారివారి యధికారమునుబట్టి యుపదేశించుచుండురు. కాని యొకకానియు వారివల్ల గ్రహించువారు కారు. ఇంతకు మూల మాతలి హనుమాంబ. విసుకులేకుండ వండి వడ్డించెడిది. ఆమెకు కోడలు అడుబిడ్డ తోడుగ నుండెడివారు ఆమె చేయి యెప్పుడు నన్నములోనె యుండెడిది.

వీరు తిర్పతి వేంకటేశ్వరులకన్న ముందుగా నవధానము లొనర్చుటయు నదివిని వీరి గురువులవు శ్రీ అద్దేపల్లి సోమనాథశాస్త్రిగారు నీ సరసకవిత్వము చెడునుగాన నాకెఱుంగరాకుండ నీవెప్పుడు నవధానము, చేయవలదని వారించిరి. ఈ విధమున నలువది సంవత్సరములు విద్యార్థుల విద్వత్తములఁ జేయుచు, సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథరచనల దేశము నలంక

రించుచు, నువన్యాసవిధి ధర్మప్రచారము సేయుచు, నఖంశ దేవీదేవారాధనములం బ్రొద్దుపుచ్చుచు గొన్ని సాంసారికములవు చిక్కులున్నను విద్యానంద బ్రహ్మనందములతో దమ యాయువును సార్థకమొనర్చికొనిరి.

చివరిదినములలో తాము వ్రాసిన శ్రీరామకథాఽమృతము అను గ్రంథము నచ్చువేయింపఁబూని 20-00 లు చందా యిచ్చినవారికి అయిదు వాల్మీకములు పొత్తము లిచ్చెదమని కొంత ద్రవ్యము సంపాదించి బాలకాండము :000 ప్రతులు వేయించుట కదియెల్ల వ్యయముకాగా క్రొత్త చందాలతో మిగిలిన గ్రంథమును పూర్తిచేయనెంచి ఆయోధ్యాకాండము 17 పాఠములు ముద్రించునరికి నతిసారరోగముతో బాధితులగుచు ముగ్గురు వైద్యులు వైద్యము చేయుచుండ వైద్యత్రయి యేమనుచున్నదని తమ కుమారు నడిగి వానివలన విధిప్రాతికూల్యము నెరింగికొని సర్వజ్ఞులు గాన చింతించి యేమి ప్రయోజనమని పై గ్రంథము నచ్చువేయించి చందాదారులకు నీవు స్వయముగా నిమ్ము, అట్లయిన వారితో నా చెప్పిన మాట లసత్యము కాకుండును అని కొమరునకుం జెప్ప నతఁడు 12000లు ఋణములు కలవు, కుటుంబపోషణము చేయవలెం గదా : ద్రవ్యసాధ్యమవు నీపనిగూడ నేనెటు చేయగలనన నా తదనంతరము నాకు నీచేయు నౌర్ధ్వ దైహికము కొఱకైన వ్యయము చాలించి ఆ ధనము పెట్టి ప్రస్తుతము సాగుచున్న ఆయోధ్యాకాండ ముద్రణము నెరవేర్చి చందాదారుల కిమ్ము. నాకు కొంత బాకీ తీరగలదనిరి.

ఆ మహాగురుని మాటనుబట్టి కార్యము నావశ్యకత గమనించి కుమారుడు వారికి నమస్కరించి నాకు నప్పగించి పోవుచుంటిరి గాన మీకా ఋణము బాధకముగాదు, నేను రెండేండ్లు బ్రదికిన మీ శ్రీరామ కథాఽమృతము పట్టాభిషేకాంతము నచ్చొత్తించి చందాదారుల బాకీ తీర్చెదను మీరు సంతసింపుడు అని చెప్ప నాయన సంతసించి ఉత్తరకాండములో ముమారు 1500 పద్యములు వ్రాసితిని. ఇక 6000 పద్యములు వ్రాయవలసియున్నది. అవికూడ నీవేవ్రాసి పూర్తిచేయుము అని వాక్రుచ్చి

తరువాత రెండుదినములకే అనగా భావసంవత్సర ఆశ్వయుజ బ ౩ లు నాడు భౌతికశరీరము వదలి యుపాస్యస్వరూపులైరి. ఇది శ్రీ వేంకటప్పయ్యశాస్త్రిగారి సంగ్రహ చరిత్రము. విశేషించి వ్రాయవలెనన్న నెంతయేని కాలము పట్టును.

తదనంతరము వారి కుమారుడు శ్రీ రాఘవనారాయణశాస్త్రి వారితో చెప్పినట్లు చేయవలసిన భారముతో మొదల ముద్రాశాల క్రిందివతియవు మ. రా. శ్రీ పాములపాటి వెంకటకృష్ణయ్యచౌదరి, నిడుబ్రోలు గ్రామ వాస్తవ్యు నాదరము నెనసి ఎల్లెటో అయోధ్యాకాండము పూర్తిగా ముద్రింపించి చందాదారుల కిచ్చెను

సదరు చౌదరిగారు విశాలహృదయులు, తమ పినతండ్రికి వేంకటప్పయ్య శాస్త్రిగారికి స్నేహసంబంధమును, తమకు దగ్గత గ్రామమున నున్న కవికావ్యము ప్రసిద్ధికి వచ్చుట ముఖ్యమని సరసులగుట మొదటనే చాలతక్కువ రేటుతో నొప్పుకొని వారి తదనంతరము వీరు పూర్తిచేయ వలసినందులకు మిక్కిలి సహాయముచేసి కీర్తిని, పున్నెమును సేకరించిరి.

గుంటూరు వాస్తవ్యులు శ్రీ మ. రా. శ్రీ గోవిందరాజుల సత్య నారాయణ, వీరు వకీలు, లక్ష్మీనరసింహరావుగారు డాక్టరు - వీరు సోదరులు, వీరి తల్లి శ్యామలాంబ యోగిని, తండ్రి భాగ్యవంతుడు. ఈకుటుంబము శ్రీ వేంకటప్పయ్యశాస్త్రిగారిపై భక్తితో వారి కుమారుని పిలిపించి వాని స్థితిగతుల విమర్శించి మూడేండ్లు గుంటూరులో తత్కుటుంబము నుంచి కోమటిబజారున నొక పురాణము కుదిర్చి యీ పురాణముతో కుటుంబ పోషణము చేసికొనుమనియు మేము కొన్ని చందాలు వేయించెదము, వానితో తండ్రిగారి గ్రంథము పూర్తిగా నచ్చొత్తింపుమని మీ యాస్తితో వెనుకటి బాకీలు తీర్చుకొనుమనియు తగినంత సహాయము చేసిరి. వారి యండతో నీ పనులెల్ల నెరవేర్చుకొని మూడేండ్లు తెనాలిలో నుండి తరువాత మరల చందోలు చేరి యథాయథముగ నుండెను.

శ్రీ రాఘవనామకావ్యశాస్త్రి స్వస్తి శ్రీ దుర్ముఖినామ సం॥ర
శ్రావణ బలము మంగళవారము రాత్రి వృషభలగ్నమున జన్మించెను.
జన్మస్థానము గుంటూరునకు మూడుమైళ్ళలో నున్న గోరంట్ల అది మాతా
మహస్థానము. మాతామహుడు అన్నంబొట్ల వేంకటప్పయ్యగారు మాతా
మహి వేంకటసుబ్బయ్యగారు. వీరికి పురుష సంతతిలేక మరదలి కొడు
కును బెంచుకొనిరి. ఆయన వేంకటరామయ్య మేనమామ. వాని భార్య
ఈ శాస్త్రిగారి పినతల్లి కూతురు త్రిపురసుందరి. వీరికి సంతానము కల్గి
నష్టమౌటచే నతని యన్న మనుమని బెంచుకొనిరి.

శాస్త్రిగారి జాతకచక్రము

చ	ల కు	
రా	రాశి	గ
	ఉత్తరాభాద్ర	ర బు శు కే
	శ	

శని దశాశేషము పుమారు
10 సంవత్సరములు.

ఈ జాతకుడు 11 వ సంవత్సరమున బజారులో నొకడుపన్యసించు
చుండుటను జూచి యింటికి వచ్చి దొడ్డిలో నున్న పేకుదూలముల మీద
నెక్కి పై యుపన్యాసము ననుకరించుచు కాలిజారిపడి తద్వారముగ
రుగ్గుడై ఒక సంవత్సరము జీవిత సంశయమున నుండెను.

తరువాత మూడు సంవత్సరములు బడిచదువులో కాలము గడిచెను,
నాలవ తరగతి చదువుచుండ నొక పరీక్ష పంతులు తుండిలిఁడు వచ్చి, కుర్చీ
పేయగా గబుక్కున కూర్చుండెను. వాని బరువును భరింపలేక అది విరి
గెను. దానికి నీ జాతకుడు నవ్వెనని యాయన పరీక్ష దప్పించినాడు.
తరువాత పదియవనేట నుపనయనము జరిగినది. అయిదుగు రాఘవిల్లలలో

నొకంచె పుంస్కుతు డగుటవలన తలిదండ్రులు గారాబముగఁ బెంచిరి. సంవత్సరము రుగ్నుడని తండ్రిపై గౌరవమున మ. రా. శ్రీ మాచిరాజు దండయ్య పంతులుగారు గారాబముగా మిఠాయి కొనిపెట్టుచు చదువు చెప్పెను, ఉపనయనమైన తర్వాత పై వేటుగా నాంగ్లభాష చదువుమని పై పంతులుగారి అన్నకొడుకు సాంబయ్యవద్ద నప్పగించబడెను. కాని యా చదువుమీద నిష్ఠములేక సంవత్సరము వ్యర్థముగాఁ బుచ్చెను.

అప్పుడు యధ్వర్థు పట్టాభిషేకము. ఆ సమయమున వానలు మెఁదయి పంటలు పైరులు కొట్టుకొనిపోయెను. ఆ యుద్దేకములో యధ్వర్థు చక్రవర్తి ముండచక్రవర్తి-అనీ కొన్ని పద్దెములు వ్రాసెను. అది సహజమవు కవిత్వము.

ఉపసయనము నాటినుండి సంధ్య నేమరక రెండుపూటల నగ్ని కార్యము నొనర్చుచు నొంటినిండ రుద్రాక్షల పేరులు, నతిశయితమవు భస్మ ధారణము చూచువాగలకు నడవిమానిసివలె బైరాగివలె కన్నపైడువాడు. తరువాత తండ్రి చదువుట లేదని శిక్షింప నానాదేశముల నుండి వచ్చిన విద్యార్థులు మీ వద్ద పండితులై పోయి గౌరవ మందుచుండ నాకీ యాంగ్ల విద్య యేల : ఇది నేను చదువను. వేదముగాని శాస్త్రముగాని చెప్పిన చదివెద ననెను. అప్పుడు తండ్రిగారు కావ్యారంభము చేసి చెప్పుచుండ కావ్యనాటకా లంకారము లభ్యసించుచుండెను. ఈ లో తాడికొండ కేదార లింగముగారు పై దండయ్యపంతులుగారి యల్లుడు ఉపాసకుండు తండ్రి గారి యనుమతితో పన్నెండవయేట బాలామంత్రము నితని కుపదేశించెను. అప్పటినుండి పదియారవ వర్షము దాక బ్రహ్మచర్య వ్రతముతోచదువును గూడ మెచ్చక అధికముగా నమ్మంత్రరాజము జపించుచుండెను. రఘు పంశము పాఠము మొదలు ములుగు వీరభద్రయ్యశాస్త్రి యను పితృసఖ పుత్రుడు సహపాఠిఅయ్యెను. ఆయన చాల గురుభక్తుఁడు, మైత్రీపాత్రుఁడు వాని ప్రేరణతో నప్పుడు దేశములో జరుగుచున్న తిరువతి వేంకటేశ్వరుల

యవధాన ప్రచారమును బట్టి మనము మాత్ర మవధాన మేల చేయరాదు అని విద్యార్థుల కూర్చుండబెట్టుకొని పదియేనవునేట చాటుగ నర్థశతావధాన మాచరించెను. అది వాటముగా కుదిరినది.

ఆ కాలమున నిజాంపట్నములో కోట రామకృష్ణశాస్త్రి యను బంధువుడు లక్ష వత్రిపూజ చేయుచు నాహ్వానించిన సహపాతులతో నచ్చటికి పోయి వారి కోరికఁ దీర్చ నచ్చట అష్టావధానము నొనర్చెను. అప్పుడు పేమవరాగ్రహారమునఁ దిర్పతి వేఁకటేశ్వరులు శతావధానము చేయుచుండ, అవధానానంతరము కవులెల్ల పద్యములు చదువుచుండ నీ బాలుండును—

శ్లో॥ విషధిస్సశేష ఉదితః పరమై
రభివాదితః కపటవాన్దిషణః
కవిరవ్యయం దనుజబంధు రహో
సకణాద ఏవ మతిమాంస్తదపి ॥

శ్లో॥ వ్యాకృతి ప్రముఖశాస్త్ర విసీతౌ
తౌవిషాది రహితౌ కవిహీరా
శేడ పూర్వ విషపూర్వవతాం య
స్యాంశజౌ నహి మహిః పరమేతత్ ॥

అని చదివెను. వెంటనే వేంకటశాస్త్రిగారు ఈ భారవిభక్తైక్కడనుండి వచ్చెననిరి. వీరి తండ్రిగారు మాయబ్బాయి యని చెప్పగా నేమి చదువు చున్నాడనెను. భారవి కావ్యమన, నట్లయిన నైషధ కావ్యము చెప్పుము శ్రీ హర్షభట్టగు నని దీవించిరి. తరువాత కొన్ని దినములకు కుమారు డవధానము లొనర్చుచున్నాడని విని వారివద్ద నొకసారి విద్యార్థులను వృచ్చకులుగా బెట్టి యష్టావధానము చేయించి, సంతసించి, యభ్యనుజ్ఞ యిచ్చుచుఁ జదరంగము, చీట్లాట స్వయముగ నేర్పిరి.

ఇంతలో పదియారవనేడు వచ్చినది. చిన్ననాటనుండియు పిల్లలతో నాటలాడుటకు నీయన పోయెడివాడు గాడు. ఎప్పుడు నొంటరిగ నుండుట. చదువో, సంధ్యయో, జపమో యభ్యసించుచుండువాడు. అప్పటికి కొంత వైరాగ్యము కుదిరి తల్లికి నమస్కరించి సన్యాసమున కనుజ్ఞ నిమ్మని వేడెను. ఆయమ చాల దుఃఖించెను ఆ సందర్భము విని తండ్రిగారు బొడ్డాడని వారికెల్ల వైరాగ్యము, సన్యాసము, అంత తేలికగా నున్నదియా! యని చీవాట్లు పెట్టిరి. ఒకప్పుడు ఊరిబయట నొక్కడు పొదలలో మధ్యఁ గూర్చుండియొన్న కొడుకునుచూచి తండ్రిగారు నిశ్శబ్దముగా పోయి దగ్గఱకూర్చుండి వృత్తిలయమై లోకమెఱుఁగకున్న వాని విమర్శించి, ఒడలుతెలిసి లేచిపోవుచున్న వాని చేయబట్టుకొని సన్యాసోగ్య మమును సత్యమని నమ్మి, అది మొదలు నిత్యము ధర్మబోధ చేయ మొదలిడిరి.

తక్కినవార లాడుపిల్లలు. నీ వొక్కడవే మాకు మగపిల్ల వాడవు. నీ వెట్లు సన్యసించిపోనగును! మాకు వంశము నిలువవలదా? నీకుమాత్రమిది విధియా? ఋణత్రయము తీరనిదే సన్యసించిపోరాదుకదా! యని యనేకవిధముల ధర్మబోధ చేయుచుండెడివారు. ఇట్లుండ నొకనాడు రాత్రి స్వప్నములో పిన్నతల్లివలె నుపాస్యదేవత కనబడి, ఒక పటమునుజూపి దీని నాకిమ్మని యడుగ, నిచ్చుటకే దెచ్చితినిని, నీకు గజాంతైశ్వర్యము నిచ్చెదను. త్యాగము నభ్యసంపుము. ప్రత్యక్షసన్యాస మిప్పుడు కాదులే యని యంతర్ధివహించెను.

ఆ మరునాడే బందరు పోవుచున్న తండ్రికి కృష్ణానది రేవులో కుంకుమ భరిణెయు, కాటుకకాయయు దొరకెను. వాని గ్రహించి యానాడు చల్లపల్లిలో నున్న శ్రీ అద్దేపల్లి సోమనాథశాస్త్రిని స్వగురువరుఁ జూడ బోవుటయు నాగురుమూర్తి యీ శిష్యుని సంసారవిషయమై ప్రశ్నించి కొడుకునకు పెద్దిచేయలేదేమని యడిగి, సంబంధములు వచ్చుచున్నవి

ఇంటికి వెళ్ళగానే ఏదియో నొకటి నిశ్చయము చేయవలెనను శిష్యునితో నాకు చెప్పకుండ నీ వట్టి నిశ్చయము చేయకు మనెను. అది యేమన నా వద్ద నా తమ్ముని కూతురు పెరుగుచున్నది. దానికి వివాహము చేయవలెను ఆ సన్నాహపెల్ల నే నొనరించెదనన్న గురుని మాటకు నొడఁబడి బందరు పోయివచ్చిరి. ఇంతలో వారి తరపువారు వచ్చి చూచి నిశ్చయించుకొని పోయిన తరువాత, కొందఱు విభూతి రుద్రాక్షలు ధరించును. ఈ కాలము వాడుకాదు, వాని కిచ్చుటకన్న ఈ పిల్లకు పెండ్లి చేయకుండుట మంచిది, అని శ్రీ శాస్త్రులవారికి చెప్పుటయు నాయోగి - నేను విభూతి పూసు కొనుట లేదా : నాకు రుద్రాక్షలు లేవా : నాయల్లుడు నాయట్టివా డగుట మరియు మంచిది యని వివాహ ప్రయత్న మొనరించెను. 9 వ యేట వివాహము జరిగినది. ఇకసన్యాసము పోయినది. సంసారముప్రారంభమైనది.

కాని యీ యాటకు తగినవేసము, బాస గ్రహింపవలెనని తండ్రి గారితో చెప్పకుండగనే తెనాలివెళ్ళి శాస్త్రాభ్యాసము చేయవలెనని ప్రయత్నింపగా నచ్చట పాఠశాలలోఁ జేరియు సనువుపడక నిచారించుచు, నీ లోపల శ్రీ పీఠపాటి మృత్యుంజయ అయ్యవార్ల కొడుకు వీరభద్ర శాస్త్రి తోడుగా నాయనవలన నేత్రావధాన మభ్యసించి అదివర కాయనతో నవధానముచేయు యేల్వేశ్వరపు పురుషోత్తమశాస్త్రి, రాఘవయ్య అను వారలతో సఖ్యము కుదిరి తన కవిత్వాదుల వారి కభ్యసింపఁ జేయుచు, వారితో నభ్యసించిన నేత్రావధానమును నిత్యము సభలలో ప్రదర్శించుచు నుద్యోగి ప్రసరులతో పరిచయము కలిగి వారలవల్ల ఘమారు 400 సర్ది ఫికెట్టుల సంపాదించి గవర్నరపు పెంఁజెండు అనువాని సఖ్యము సంపాదించి తిరుగుచు నిది శాశ్వతముకాదు. ఈనాటి గౌరవము రేపుండదు. శాస్త్రసరసమే ముఖ్యమనితోచి వెంటనే తాడికొండ యనుగ్రామమునకుఁ బోయి తన గురువపు కేదారలింగముగారి యింటనుండి తత్పురవాస్తవ్యులవు శ్రీ ముదిగొండ నాగలింగశాస్త్రుల వారిని ప్రదోషానంతరము దర్శింప

బోయెను. గురువర్యులకు నమస్కరించిన వెంటనే యాయన శిష్యుని యుదంతము నారసి చదువుకొన వచ్చితి నన నిప్పుడే మొదలు వెట్టుచునెను. పుస్తకము కేదారలింగము వారింటివద్ద నున్నది మీ దర్శనముచేసి యాజ్ఞ తీసికొనుటకు వచ్చితిని. రేపు పాఠము మొదలుపెట్టెదనన నా కారుణ్య నిధి నా పుస్తకమిచ్చెదను, ఇప్పుడే మొదలుపెట్టుచుని వైయాకరణ సిద్ధాంతకౌముది నొసగి యప్పుడే పాఠము చెప్పిరి. అట్లు నాలుగువత్సరము లా గురుదేవు నాశ్రయించి తాడికొండ గ్రామమున విద్యాభ్యాసము చేయు చుండెను. ఈయన పితృసఖుడవు నాయూరి రెండవకరణము బ॥ వెంకట చలం పంతులుగారు అంతకుముందు శ్రీ శాస్త్రులవారివద్ద కావ్యపాఠ మొనర్చు వంగల వెంకటరామశాస్త్రి ద్వారా వాని తలిదండ్రులు, సుబ్బయ్య శాస్త్రిగారు మొదలైన గృహస్థులు పరిచయమై తమ బిడ్డకన్న నెక్కు డుగా చూచుచుండ దివ్యముగా నచ్చట విద్యాభ్యాసము కుదిరినది.

శ్రీ ముడిగొండ నాగలింగశాస్త్రిగారు వీరు ఆరాధ్యులు. భార ద్వాజస గోత్రము. శ్రీ కుంభమోరాం శ్రీనివాసశాస్త్రులవారి శిష్యులు. అనేక శాస్త్ర సంప్రదాయములు వారివల్ల గడించినవారు. నైక గ్రంథ కర్తలు. ఇవి యన్నియు నిట్లుండ శ్రీ నీలకంఠభాష్యానుసారం, వ్యాస పథము, బ్రహ్మపథము మొదలవు గ్రంథములు వ్రాసి శివ విశిష్టాద్వైత మును ప్రచారము చేసిన ప్రసిద్ధులు. చాలమంది వారిని బృహస్పతిని ప్రశంసింతురు. అట్టివారు వీరికి వ్యాకరణశాస్త్రము పాఠము చెప్పుటయకాక పేదాంతశాస్త్రమునఁ గూడ పరిచయము కలిగించిరి. శాంకర రామానుజీయ మధ్వ భాష్యములలో నున్న విశేషములు చదివించెప్పుచు వారి ఫక్కి విని పించి వ్యాఖ్యానము చేయుచుండెడివారు వారితో గొన్నిదినములు సంచారము చేయుచు నెడనెడ శతావధానాష్టావధానములు చేయుచు కేవల విద్యా ప్రసంగముతో కాలము గడిపిరి. అచ్చట వీరికి శ్రీ గురువుగారి మేనయల్లుడు, అల్లుడునవు శ్రీ మల్లంపల్లి జ్వాలావీరభద్రశాస్త్రి సహపాఠిగ నుండెను.

అప్పటి సమయమున వినుకొండ తాలూకాలో సంచారము చేయు చున్న శ్రీశ్రీశ్రీ పుష్పగిరి పీఠాధినాథ శ్రీ చంద్రశేఖర భారతీస్వామివారి వద్ద నొకసారి యష్టావధానము కావించిరి. వీరిని చూడఁగనే జారు “అహ మేవా శ్రమాంతరేణాగతః” అనిరట. అక్కడ విద్వాంసులుగా నున్న వారెల్ల చిన్నతనములోనున్న వీరిని గట్టిగఁ బరీక్షించిరి. అప్పుడు 20 వ సంవత్సరము, ఒక యుదాహరణము.

ఒక విద్వాంసుఁడు కంకంటి పాపరాజుగారి యుత్తరరామాయణముఁ బురాణముగా చదువుచు పది కాగితములుతీసి ఒక పద్దెము, మరి యొక బొత్తితీసి అక్కడ నొక పద్దెముగా చదువుచుండఁ బురాణమునకది పద్ధతిగాదని యవధానిగా రనిన నది లెక్కసేయకపోగా శ్రీ స్వామివారు చెప్పినను వినక అవధానమున నిట్లే పరీక్షచేయవలెనని చెప్పెను. దానికి నవధానిగారు చిన్నతనమగుటవలన నతిక్రమించి నీ వవధానముల మొగ మెప్పుడైన జూచితివా ? యనెను. దానికి నా ప్రముఖుడు నే నీ పురాణము చదువనని పుస్తకము విసరిగొట్టెను. అప్పుడు ఇంద్రగంటి శ్రీరాములు గారు అనే ఫారెస్టు ఆఫీసరు, వృద్ధుడ నేను చదువవచ్చునా ? యని యడిగెను అక్షరములు వచ్చినవారెల్ల చదువవచ్చునని యవధాని యనెను. ఆఫీసరుగారు షష్ఠాశ్వాసమున పీఠారామ వనవిహారమున వర్ణనము చదువ నారంభించెను. అవధానిగారి కీ తగాదాతో మనసు చికాకయి “వసుధా జంబు లగంబులౌట” అను పద్దెము అర్థముకాలేదు. ఇంకొక పర్యాయము చదువుమన అవధానములో నట్లు చదువవచ్చునా ? యనిరి. అంత నవధాని గారు తనకు తోచినమాట లర్థముగా నుడివిరి. ఆఫీసరుగారు దీని కిది యేనా యర్థమనిరి. ఇప్పుడు నీ కడుగు నధికారములేదు. అవధానానంతర మడుగుమని యవధానిగా రనిరి. ప్రత్యక్షర నిషేధాక్షరి - మల్లాది అంజ

నేయశాస్త్రిగారు రెండ్రమాడక్షరములు నిషేధించుచు, నదియేమనిన నివి కాక మరియొక వర్ణము లేదా : యనిరి. వేదములో నొక ఋక్కు వ్యస్తాక్షరిగా బెట్టి దానిలో నక్కడక్కడ నక్కరముల తోపింపజేసి స్వరములోఁ జెప్పు మనిరి. ఇవిధమున నవధానము నెరవేరినది. గంటలుకొట్టు ఘనుడుగాక శ్రీ స్వామివారు నొక కాగితముమీద గూఢముగా లెక్కవేసి యుంచిరి. అది తెలియక పృచ్ఛకు డది తప్పిననెను. స్వామివారి లెక్కకు సరిపోయినది. అప్పుడు అవధాని ఆరాగ మ్రోగిన గంటల చెప్పేదమని చెప్పఁ జొచ్చిన నది సరిపోయె ననెను. అది సరిపోతే నిదియు సరిపోవును కూడికరాని వాడవధానిని ప్రశ్నించిన నతడేమిచేయు ననెను.

ఈ విధమున నెనిమిదిరకముల పృచ్ఛకులును నిందేమియు లోపము లేదనిరి. అనంతర మాఫీసరుగారు నా పురాణము మాత్రమే అవధానిగారు చెరచిరనిరి. అవధాని మరల నాపద్యము చదువు మని పదస్వారస్యములతో గూఢ దాని యర్థము నొడివిరి. ఆఫీసరుగారు ఇందాక యిట్లు చెప్పలేదనిరి. అవధాని-ఇందాక చెప్పిన దేదియో మీరు చెప్పిన నిప్పుడు చెప్పినదానికి, దానికి భేదమేమో యాలోచింతు మనిరి. శ్రీ స్వామివారు మెచ్చుకొనుచు సభ ముగించిరి. ప్రౌద్ధకుంకుసరికి వీరికి నపరిమితమవు జ్వరము వచ్చి ఒడలు తెలియకుండఁ బోయినది. శ్రీ వల్లాది ఆంజనేయశాస్త్రిగారు చెప్పగా శ్రీ స్వామివారు విభూతి మంత్రించి పంపిరి. అది ధరింపగానే తగ్గిపోయినది మరునాడు స్వామివారు నవ్వుచు దృష్టి మంత్రమైనను రాని వాడవేమని యాస్థానులకు వచ్చితి వనిరి. గురుస్వామిని దర్శించుటకు మంత్రము లేల : మందులేటికి నని వీరనిరి. ఇంతలో తొలినాడు పురాణము చాలించిన విద్వాంసుడు వచ్చి ఈయన మంచి సంప్రదాయము వాడని మీరు చాల అభిమానించుచుంటిరి. ఏమి సంప్రదాయము : వీనికి మీస మేటికి యని యాక్షేపించెను. శ్రీవారు సమాధానింపు మనిరి. అప్పుడుశాస్త్రి:

పీ॥ ఆవస్థశంబు దివ్యాకృతి వ్యాకృతి

వరియించి మించె నద్గురుని యుక్తి

కష్టభాషా కవితాంగనామణి తనం

తన చేరెఁ బూర్వజన్మంపుఁ జెలిమి

నష్టావధాన నేత్రావధాన శతావ

ధాన విధాతృత ధాత గూర్చె

వచ్చును దృద్వయః ప్రౌఢిఁ బాణిగృహీతి

కావురం బొనరింప రేపొ, మాపొ,

గీ॥ తల్లి దండ్రు సజీవులై తవిలి తనదు

సేమ మారయుచుండి రాశీస్సు లిడుచు

నెన్ననగు ప్రాయమందుంటి నిపుడు గాక

మీన ముంచెడు సమయంబుమీద గలదె ?

అని నాడువ శ్రీ స్వామివారు “శోభతే చాస్త్యేవ” అనిరి.

తరువాత ప్రసక్తాను స్రసక్తంబుగా తామరయను పొడను గూర్చి
ప్రసంగము తాగా

గీ॥ బొడ్డుతామరవానికిఁ బుట్టినాఁడు

ముడ్డితామరవాఁడు సముద్వహించె

కేలి తామరదానిఁ దత్కృత జగములఁ

దామరలి కేమి ? తామరతంపరయ్యె ॥

అని శాస్త్రీగారు చెప్ప సదస్సు చమత్కృతమైనది. శ్రీ స్వామివారు ఉభయ
శేషాంకారమునకు లక్ష్యముగ నేవిషయమున నైన నొక శ్లోకము
చెప్పుమనిరి.

శ్లో॥ యస్యాష్ట భాషాకవితా లతాంగీ
 జాయేవ నీతా ప్రణయేన శయ్యాం
 మనోహరతీ భలు హావభావైః
 కీర్తిం ప్రసూతే భువనాభి వంద్యాం ॥

అని వీరు వచించిన స్వామివారు సెజ్జయందు పరివర్తన మొనర్చుచు—
 శ్రీ సంతత్యై వాన్య ప్రతిష్ఠేతి స్ఫురతి—అనిరి. వారి సంస్థానమున నుండు
 మనిన చదువుకొను రోజులలో నిది కుదరదని వారి యాశీస్సులతో ఫల
 మంత్రాక్షతాదులఁ గొనివచ్చిరి.

ఈ విధమున వెల్లటారు, వేల్పూరు మొదలైన గ్రామముల
 యందు నవధానము లొనర్చుచు దిరిగిరి. ఇట్లు కాలము పుచ్చుచు నింటికి,
 జూచిపోరాగా సంసారము బహుబుణములతోఁ బై బడెను. అప్పుపుట్టదు.
 నిలవ ధాన్యములేదు. అట్టితరి మూడుదినములు ఉపవసింపవలసి వచ్చెను.
 మూడవ దినమున ౭౦ పర్యాయములు సహస్రనామార్చనము చేసి దేవి
 మందిరము నొద్ద పండుకొన, కలలో గలగలమని వచ్చి పదియేండ్ల బాల
 ఓరీ : ముష్టి పెట్టెగసనిన ఈయన పైకొంగు జాచఁగా దోసెడు బియ్యము
 తళుక్కుమనఁ జెట్టినది. బండి వచ్చును దానిపై నేగుము. మేలగుననెను.
 మేలకువ వచ్చినది. మరికొంతసేపునకు ఖజీపాలెమునుండి బండి వచ్చి
 నది దానిపై నేగ వారు పురాణము గోరిరి. అడుగకుండగనే రాత్రికి
 పట్టెడు వడ్లు పఁపిరి. అది మొదలు దారిద్ర్యము నెఱుగకుండ నెప్పుడు
 దైన్యములేని జీవనము నితదనుక యాదేవి కనిపెట్టెయే నడుపుచున్నది

పై చిక్కుల దినములలో కలలో నొక యుత్తమర్జును బాధింపగా
 నిసువుతో

శా॥ కావ్యశ్రీ : చనుమా, త్వదేకరతునిం గామింతు వస్తావథా
 నావ్యాజ ప్రతిభా : యొనర్తు వెది ? నిర్వాపాయనిం గూడి ది
 వ్యవ్యాహర సతీమణీ తొలగె మెదైన న్నలుండీ ఋణా
 ర్థ వ్యాపారయరీభ్రమిభ్రమరుడేనా మిమ్ముఁ బోషించుటల్ :

అను పద్యము చెప్పబడెను. ఆ సమయములో నొక యుద్యోగితో సంబంధము కలిగి ఆయన తన కవిత్వము వినిపించి యడుగగా మీ కవిత్వము చూచిన మీమీద కవిత్వము చెప్పవలె ననిపించుచున్నది అన నైన చెప్పమని యాయన నొడువగా —

శ్లో॥ విద్యానందిత సత్కవీశ హృదయా భోజాది భూమీ భుజః
 ప్రాగాసన్నితి విశ్రుతిం కలియుగే శాబ్దాత్పతీమఃకథం
 అప్రమాణ్య మతిస్ఫుటం హ్యపమితేః కృష్ణార్క ప్రత్యక్షత
 స్త్యాం కృత్యాద్య సపక్ష మేతదఖిలం బుద్ధాను మయామహే :

అని చెప్పిన శ్లోకమును విని యా యుద్యోగి సంతసించి యారసముతో నొకఁడు ప్లయంటు చేయఁబోయిన చందోలు శాస్త్రులవారిమీద ప్లయంటు నీకోర్టులో పట్టము అనెను ప్రిథరు-పార్తి నష్టపడునన నా యధికారి ఆ తరువాత నేను నష్టపడినను సరే అనెను తరువాత దేవతానుగ్రహమున స్థితి యెల్ల ఖర్చుపెట్టి బాకీలు తీర్చిరి.

తరువాత మనశాస్త్రిగారు తండ్రిగారి గ్రంథముద్రణమునకు పూనుకొని యయోధ్య కాండములో గాయత్రి యుండలి భవర్థముతో పద్యము వ్రాయనెంచిన మూడురోజు రొక కందపద్యము కుదురలేదు. దానికి నాశ్చర్యపడి యుపాస్య దేవతా ప్రార్థన మొనర్చి నిద్రించుచుండఁ గలలో నొక ఓవీ ఎఱ్ఱని గుడ్డకట్టి, కుంకుమా క్తమవు చొక్కాయి తొడిగి ఒక

వేదికమీద పండుకొనెను. అమెవద్ద ఘమారు 30 ఏడుల యీడు గలిగి
పెద్ద బారయిన గడ్డముగల యొక పురుషుడు చొక్కాయి పైకెత్తి పాలు
త్రాగుచుంటెను. శ్రీ శాస్త్రిగారిది దారినబోవుచు జూచి నిలువనామె యర్థ
నిమీలితాక్షిసమీక్షణమున తృణీకృత బ్రహ్మపురందరాదికమపు విభవమున
గాంచుచు నేల నిలచితి వనెను. శాస్త్రిగారు నాకుగూడ కొంచెము పాలిచ్చె
దవేమో ? అని యడిగెను. అప్పటి యనుభవము నీరీతిగా కలలోనే
పద్దెము చెప్పిరి.

చ॥ ఎగబడి త్రాగు కావలసె

నేనని త్రాగుచుఁ బాలులేపు పూ

ర్తిగ నొక గ్రుక్క కేనని న

శ్రీతి మెయింగని కందపద్దె మ

ర్తిగ నవి చాలుపొమ్మని య

లక్ష్యతరై స్వకవిత్వధార సా

ద్విగఁ బెనుపొందఁ జేసిన న

తిన్ యవనిం దలతుం దదా సీకిన్ ॥

ఆ మొదటనే “క॥ భక్తమును రమ్య హృదయము”లను పద్దెము
తుడిరినది అప్పటినుండి యుత్తరకాండమున రేపు అచ్చునకుఁ గావలసి
తునకుఁ బైగా పద్దెము తీర్తి వ్రాయుచు పనలెల్ల పూపులు దిద్దుచు
గ్రంథము పూర్తిచేసిరి.

ఒకనాడు వేకువజామున బెజవాడ రైలుదిగి కృష్ణాస్నానమున
కేగుచున్న శాస్త్రిగారికి బందరుకాల్వ వంతెనమీద కూర్చున్న యనిరూపణీ
యమగు నొకవ్యక్తి రమ్మని పిలిచి ఆ వంతెనమీద తూర్పుగాఁ గూర్చుం
డుమని నేను మొగము కూడ కడుగుకొనలే దనుచున్నను నా మాట

లెక్కనేయక గణపతి అంత ముపదేశించి జపించుచుఁ జూచునరికి నదృశ్యమై చనెనట.

బ్ర. వే. పౌత్రుల సీతారామయజ్ఞశాస్త్రిగారు మహతియుగు విద్వే నాదరమున నుపదేశించి శ్రీ విద్యారహస్యముల నిర్దేశించి శాస్త్రిగారి హృద యమున గురుపీఠ మధిష్ఠించిరి. మాచిరాజు దండయ్య పంతులుగారు వర్ణగురువులు వారి యన్నకొడుకు సాంబయ్య చిన్ననాటి నుండి యాసన ములు వేయించుచు చిన్నప్పుడు వ్రాయ, జదువనేర్చి పెద్దయయుఁ జింతాది రచనల నలంకరించు వీరినిఁ జూచి యనంతానందము నందువారిలో నతి ముఖ్యుడు మరియు మాచిరాజు రామమూర్తి (కరణము) చిన్ననాటి నఖుడు సర్వ వ్యవహారసహాయుడు వేదాంతం కృష్ణమాచార్యులు అను వైఖానసులు, వైద్యులు నేతత్పితృ సఖులు. వారి వైద్య విద్యా ప్రావీణ్య మున నే బ్రదికితినిని శాస్త్రిగారు చెప్పుచుందురు. వీరి యన్నకొడుకు శ్రీ జగన్నాథాచార్యులు, నేడు పెద్ద పండితపదవి నుండుటవలన, వేంకటేశ్వరస్వామి వద్ద నధికారియగుట వలన, చిహ్నభేదములచే కొంచెమెడ సకినను, చిన్ననాటి మిత్రుఁడనక తప్పదు. చింతలపాటి వేంకటసుబ్బయ్య గారు బ్రహ్మోపదేశ గురువు. పరిమి నరిసింహవచాని యత్కించిద్వేద గురువు.

ఈయనకు 40వ సంవత్సరమున తండ్రియు, 43వ సంవత్సరమున తల్లియు కీర్తిశేషులైరి. తత్కర్మానుష్ఠా నానంతరమున యథావకాశముగఁ గాశ్యాది క్షేత్రతీర్థమూర్తి రాజముల సేవించుకొని వచ్చి వైశ్వదేవమొనర్చి స్తారాగ్ని నుపాశించుచు చేతనయనంత వరకు స్నానసంధ్యాదుల ననుష్ఠించుచు చందోలు గ్రామములో తమ తండ్రిగారు కట్టిన పాతశాలలో రెండుగదులు గోడపెట్టి పరిమి రంగరాయునకు శాశ్వతముగ నిచ్చి మూడు గదులు తన తమ్ముని బిడ్డల స్వాధీనములో నుండ, అల్ల డాబామీద స్వంత

ఖర్చుతో నొక ఘోరిల్లు పేసికొని యందు నివసించుచు భగవంతుడను
గ్రహించిన మంచిది, లేకున్న నుపాదానమున కేగుదునని దీక్షవహించి
విద్యావ్యాసంగముతో కాలము గడుపుచుండిరి యువారు 30 సంవత్సర
ముల నుండి యుపాదానమున కేగకుండనే దైవము కాలక్షేపము జరుపు
చుండెను.

వీరు కొంచెము జ్యోతిషము, కొంచెము వాస్తువు తెలిసినను వానిని
జీవికకు నుపయోగింపక యయాచితముగ లభ్యమవు ధనమున తృప్తి
నొందుచు తనకు తెలిసిన విద్యాదు లొకరికు ఫలాపేక్ష లేకుండ నుపయో
గించుచు నుండిరి వీరికి కాలమున నరసాపురము నుండి వచ్చుచుండ
చోరప్రమాద మొకటి తటస్థించినట్లు పూర్వాశ్రమమున గట్టి నగసింహశాస్త్రి
యను పండితకవి అగ్నిపరీక్ష యని యొక పొత్తము వ్రాసినాడు. విశేష
మాగ్రంథమువల్ల నెఱుఁగునది ఈ శాస్త్రిగారు తండ్రిగారి శ్రీరామ
కథాఽమృతమందు 6000 పద్యములు వ్రాసిరి. అది ప్రసిద్ధమే. దత్తభాగవ
తము మొదలవు కొన్ని పొత్తములు వ్రాసిరి. యామావికలో —

సీ॥ మధురావిజయకృతి మాలిమి నొసఁగితి

గురుఁడైన నాగలింగునకుఁ గవికి

హనుచుకిచ్చితిని సీతమ్మకోర్కికి “సత్య

నారాయణ మహత్త్వ” నామగాథ

కళ్యాణ కైవర్తము సతీర్థ్యుండని

పిఠుపాటి కులున కర్పించితి రతి

“రామకథాఽమృతార్థము” పితృపాదుల

తోఁ బరతత్వమందు నిడఁగంటి

గీ॥ ధత్తభాగవతమును గ్రంథంబు నిన్న
 మొన్న లింగోద్భవస్వామి కెన్నఁగూర్చి
 నేఁడు నీకిడుచుంటి ననింద్య : దీని
 నాడ నున్నాడ పీవు నావాడవనుచు - ॥

అని వ్రాసికొనిరి. ఇటీవల తిరుపతి వేంకటేశ్వరు నుద్దేశించి యుపశత
 కము మొదలవు చిన్నపొత్తముల వ్రాసిరి. అన్నియు పరమేశ్వరార్చిత
 ములే. తండ్రిగారివలెనే పీరును కైత నమ్ముకొనని దీక్ష సాగించిరి.
 కల్యాణకైవర్తము కృతిపతిమాత్రము అప్పుడొక రు 1.6 00 లు బహు
 మతిగా వలదన్నకొలఁది నిచ్చిన, దానిఁ బదిలముగాఁ దాచి వారి వైశ్వ
 దేవసమయమున బ్రాహ్మణ సత్కారము గావించిరి.

ప్రస్తుతము పూర్వాశ్రమమున మల్లాది దక్షిణామూర్తి శాస్త్రీ యని
 ప్రసిద్ధులగు శ్రీశ్రీశ్రీ బ్రహ్మనందతీర్థ స్వామివారి ప్రేరణలో వ్రాయు
 చున్న “ధత్త భాగవతము” రెండవశాఖయందుఁ గృతిపతిని గూర్చి యిట్లు
 ముచ్చటించిరి

సీ॥ అలకాపురరాజు లాశ్రయింతు నిను నా
 కలకాపురపు రాజు లాశ్రయంబు
 చందవోలు కుబేర సదృశార్థతతి వీడి
 చనలేవు నీవు నా చనవు నదియే
 పేట్టిపోయంగలేని పేదలకాదు వీ
 వట్టి వారల నొకండైన జాడ
 సాది బిఱ్ఱుడవని యందురు నిన్ను నే
 జ్ఞానభిక్షకుఁ జేయి సాచుచుంటి

గీ. సామ్యమటులుంచు మెంచి నీస్వామ్యముఁ గృతి
నొసగు నన్యతిఁ జేయు మన్యునిగఁ గొనఁ
మిందుపురనాథ : లింగోచ్ఛవేశ : ప్రణతు
లందుకొను మభిముఖుండవై యాలకించి ॥

మ॥ వ్యవసాయమునరాదు లేదు భృతికిం బాటించు నుద్యోగమ
నంవిధంబౌ పనిలేదు వృత్తియును నన్యఁజేదియు న్నేదు మా
ధవ : నీ సేవను క్తుండన్ గొనుము ఖుద్భాధానివృత్త్యర్థమా!
యవలో? ప్రీహులో! బాముష్టియిడెం జాలాభూతి యీ జాతికిన్

దీనినిబట్టి వారి ప్రవృత్తియెల్ల వికడముగా దెలియుచున్నది. ఇప్పటికి
వారికి దెచ్చదియూరు వత్సరముల యీదు దినచర్య యంతయు వ్రాసె
వలెనన్న నెంతయో ప్దును నా కవకాశములేక తోచినంతవరకు సంగ
హించితిని. వీరికను గొన్ని వత్సరము లిమ్మెయి సమృద్ధి జననిచ్చిన
ముందటి చరిత్రాంశ మవసరమైనప్పు డొకను విశేషించి వ్రాయందలంచి
యిప్పటి కింతటితో ముగించుచుంటిని.

పాఠకులు క్షమింతురుగాక.

ఇట్లు,

కౌత్రిగారి దౌహిత్రుఁడు,

చెఱువు సత్యనారాయణశాస్త్రి

శ్లో॥ మాత్రాఽయుక్త శ్చతుర్బిమాత్రే
 మాతామహాభ్యామవిముక్త సేవీ
 గర్భాష్టమే ప్రాక్తన కర్మయోగా
 దుద్బుద్ధ బుద్ధిః కవయామ్యహం త్వాం : :

అని మదీయ లింగోద్భవవృత్త మాలికాస్తవము

శ్లో॥ నారాయణం నమస్కృత్య
 నరంచైవ నరోత్తమమ్
 దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం
 తతో జయముదీరయేత్ : :

నా కు తోచిన మాట

శ్లో॥ శివః శక్త్యా యుక్తో యదిభవతి శక్తః ప్రభవితుం
నచే దేవం దేవో నఖిలు కుశలః స్పందితు మపి,
అత స్త్వామారాధ్యాం హరిహరవిరిచాదిభి రపి
ప్రసాంతుం స్తోతుం వా కథ మకృతపుణ్యః ప్రభవతి ।

“ఏకమేవా ద్వితీయం బ్రహ్మ” అని ఉపనిషత్తులు చెప్పుచున్నవి. మనము వేదములనుండియు, ఉపనిషత్తులనుండియు తత్త్వరహస్యమును గ్రహింపవలసియున్నది. కాని వేదవిద్యలు రానివారు పెద్దలనుండి ఆ రహస్యమును గ్రహింపవలయును. వేదములుకాని, పురాణములుకాని, పెద్దలుకాని చెప్పినది సత్యజ్ఞానలక్షణమేయని తెలిసికొనవలయును. లోకా తీతమైన వస్తువును సామాన్యమైన మాటలతో వర్ణింప శక్యముకాదు. కాని మహిమాన్నియును మహర్షులు బ్రహ్మోపదేశమును సామాన్యమైన మాట లలో కావించిరి. యాజ్ఞవల్క్యుడు తన భార్య మైత్రేయికి సులభ గ్రాహ్యమైన భాషలో బ్రహ్మోపదేశమును గావించినాడని వేదాంతమే చెప్పుచున్నది. ఈ అనంతమైన సృష్టికి బ్రహ్మవస్తువు సర్వాధారత్వము వహించియున్నది. ఈ బ్రహ్మవస్తువు నిత్యమైనది గాన సత్యమైనది. ఈ సత్యమునకే సత్త అని పేరు. జ్ఞాన స్వరూపమైనది బ్రహ్మము. ఇది అనంతము

దేశ కాలములచే పరిచ్ఛిన్నముకానిది అనందస్వరూపము. గౌతముడు దుఃఖాభావమే మోక్షమని నుడివియున్నాడు. కనుక సత్యజ్ఞానానందరూపమైనది బ్రహ్మవస్తువనియు, అది అంతట నిండియున్నదనియు తెలియుట అవశ్యకమైయున్నది. బ్రహ్మవస్తువునకు లక్షణములుగ చెప్పబడినవానిలో మొదటిది సత్యము సత్యమనగా సర్వకాల సర్వావస్థలయందుండునదని అర్థము. అట్టిది బ్రహ్మస్వరూపము “యన్నిత్యం తత్ సత్యం” అనుటచే నెల్లప్పుడు నుండునదని భావము. ఇక లక్షణములలో రెండవది, జ్ఞానము ముఖ్యమైనది. అనగా ఇది సంవిద్రూపమైనది. నిత్యము చైతన్యమయమై ప్రకాశించుచు జడముగాక యుండు స్వభావమని తెలిసికొనవలయును. ఇక మూడవది అనందస్వరూపమై వెలయుచున్నది పై చెప్పిన గౌతముని దుఃఖాభావమే మోక్షమను మాట నిచ్చట సమన్వయించుకొనవచ్చును. మొత్తముమీద పై చెప్పిన సత్యజ్ఞానానందరూపమగు బ్రహ్మవస్తువు సర్వాధారమై యున్నదని తెలిసికొంటిమి. అనంతమైన ఈ సృష్టియందు ఆకాశమే విశాలమైనదని చెప్పబడుచున్నది. కాబట్టి అన్నిటికంటె ఆకాశము పెద్దదని తేలుచున్నది. మరియు అన్నిటికంటె చిన్నదైనది భూమియని తెలిసికొనవలసి యున్నది తర్కము — “శబ్ద గుణక మాకాశమ్” అని ఆకాశ లక్షణమును తెల్పుచున్నది. అనగా శబ్దమే గుణముగా గలది యని భావము. కాని శ్రుతిమాత్రము ఎక్కడ సందున్నదో— అది ఆకాశమని చెప్పుచున్నది. భూమ్యాకాశములకన్నను బ్రహ్మవస్తువు పెద్దదని తెలియుచున్నది. ఏలన “బృహత్వాత్ బ్రహ్మ” అని ఆ శబ్ద లక్షణమే చెప్పుచున్నది కనుక అన్నిటికన్న పెద్దదైనది బ్రహ్మస్వరూపమని తేలుచున్నది. ఈ బ్రహ్మ స్వరూపమునకు రూపముగాని, గుణములుగాని లేవు కావున నిర్గుణమైనది బ్రహ్మ కాని “యా మా సా మాయా” అనుటచే లేనిది ఉన్నట్లు కన్నట్లుటయే మాయాలక్షణము. అనగా ఇది బ్రాంతి, బ్రాంతి అనునది అధిష్ఠానపూర్వకమేగాని, నిరధిష్ఠానమైనది కాదని శంకరులు చెప్పుచున్నారు. కావున మాయ కధిష్ఠానమైనది బ్రహ్మ

మని తెలియవలెను. ఈ బ్రహ్మవస్తువే — జగత్తు అని భ్రమించుట జరుగుచున్నది. తాటిని చూచి పామనుకొనినట్లు బ్రహ్మమును చూచి జగ మనుకొనుచున్నారు. పై చెప్పిన మాయలోనే ప్రపంచము ప్రారంభమగు చున్నది. అనగా సృష్టికి మూలము బ్రహ్మము. దాని నుండి మాయ స్ఫురించుచున్నది. దానినుండి సృష్టివర్తములు ప్రారంభ మగుచున్నవని తెలియవలెను.

ఈ బ్రహ్మవస్తువునుగూర్చి చెప్పుచున్న శ్రుతులుగాని, స్మృతులు గాని అనేకములున్నవి. శ్రుతి యనగా పేదము. దాని యర్థ మెచ్చట స్మరింపబడునో దానికి స్మృతి యని పేరు “శ్రుత్యర్థో యత్ర స్మర్యతే సాస్మృతి రిత్యర్థః” అని లక్షణము చెప్పబడినది. “శ్రుతిశ్చ భిన్నాస్మృత యశ్చ భిన్నాః” అన్నట్లు వీనియం దనేక భిన్న దృక్పథములు కన్పట్టు చున్నవి. అయినప్పటికి అన్ని మతములు ఇందే గలవు ఇది విశాల మైనది. కావుననే శంకరులు శ్రుతి స్మృత్యాదులకు ఏక వాక్యత వాక్రు చ్చిరి. అది వాక్యావంతరవాక్య భేదములచే సాధింపబడినది. ఎట్లన ఒకడు తన స్నేహితుని దగ్గరకు కొంత ధనమును అప్పు అడుగుటకు వెళ్ళినాడు. వెళ్ళినవాడు మొదట అందఱు బాగుగనున్నారా అని యడుగును. పిమ్మట కొంత సంతాపములు జరిపి, ప్రసంగవశమున నతని నుపలక్షించి, నీవు విసుగుకొను చుంటివేమి ? అని యడుగును. ఇట్టి యోగక్షేమపరామర్శతో- వాడు పరుల కప్పునిచ్చి బాధపడుచుండుట యెఱింగి యట్టివాని కేల అప్పు లిచ్చితిని ? ఇంటనేదాచుకొనరాదా? అని విరుద్ధవాక్యములుపలికి, తనసంగతి చెప్పక బయలుదేరును. పోవువాడు పోక అల్లంజడూరమునుండి వాని ప్రశ్నము మీద నాకొక పదిరూపాయలీయగలవా ? అని అడిగి అత డీడు తిరిగినచ్చి తీసికొని వెళ్ళినాడు. ఈ విధముగా వాడు అప్పు పుట్టించు కొనుటయందలి విరుద్ధవాక్యములకు స్వార్థమం దెట్లు సమన్వయమో, అట్లే శ్రుతి స్మృతులయందలి అన్నివాక్యములకు నేకవాక్యత కుదిరియేయున్నది.

కావున శ్రుతి స్మృతులలో భేదములు లేవని - అవాంతర వాక్యముల ద్వారమున ప్రధాన వాక్యాన్వయముచేసినను వానికి భేదముమాత్రములోక దృష్టిచే గన్పట్టుచున్నదని తెలియవలెను. ఈ విధముగనే అద్వైతమును బోధింపదలచి ద్వైతమును, సృష్టిని, జాగ్రత్, స్వప్న, సుషుప్తి అవస్థలను, ఉపాధులయందు ప్రాణప్రవేశము, ప్రాణవిభాగము, ప్రాణోత్క్రాంతి, కర్మములు, ఉపాసనలు, పుణ్యపాపములు, స్వర్గనరకములు మొదలైనవన్నియు బోధించి ప్రస్తావన రూపముగ పేదములలో, ఉపనిషత్తులలో, పురాణములలో నిక్షిప్తములు చేయబడినవని సమన్వయపరచి యేక వాక్యతను జగద్గురువులు శ్రీ శంకరాచార్యస్వామివారు సమర్థించిరి.

ఇక మాయ కథిష్ఠానమైన బ్రహ్మము నుండి సర్వపదార్థములు ఆభాసించుచున్నవని తెలిసికొంటేమి. బ్రహ్మము నుండి మాయ, మాయ నుండి మహత్తు, మహత్తునుండి అహంకారము, దానినుండి సూక్ష్మభూతములు, వానినుండి పంచభూతములు—ప్రపంచము సృజింపబడుచున్నవి. ప్రపంచ నిర్మాణమునుగూర్చి నేటి సైన్సు చెప్పు విషయమును, ఏనాడో తర్కశాస్త్రము విపులీకరించినది. మానవుడు నిద్రించునపుడు లేచునపుడు దైనందిన సృష్టియొక్క పర్యాలోకన చేయనగునని పెద్దలు నెలవిచ్చిరి. నిద్ర యనునది కన్నులను మూసివేయును. ఆ క్షణముననే క్రమముగ సర్వేంద్రియముల వృత్తులు అగిపోవును. అపుడు సూక్ష్మభూతములు అహంకారమున—మహత్తున రయమగును. అపుడు దాని మాయారూప మగు చీకటి ఆవరించును. నిద్రనుండి లేచునపుడు మాయనుండి వెలుగు ప్రభవించును. దీనికే మహత్తత్వమని పేరు. దీనినే మెలికువ నొందుట అందురు. మెలికువ వచ్చిన తర్వాత అహంకారము ప్రారంభమగును. “నేను” అనబడునదే అహంకారము. దీనినుండియే తన్మాత్రల యనుభవము జరుగుచున్నది. కావున నిద్రపోవునపుడు, నిద్రలేచునపుడు, మానవుడు సృష్టిని, రయమును అనుభవరూపముగ తెలియవలయునని సారాంశము.

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

ష్టించెనని — యాదవత్వమున సింహాసనస్తుడు గామి — అను పద్యమున వర్ణించినాడు. కృష్ణుని తర్వాత మజ్జిమక యవతాండము పురాణముల వర్ణితము కాదు. కవిత్వమున చమత్కారకారిత్వ మవసరము. ఆ ముక్కు తిమ్మనయే అస్తవర్సితమందు తిరుగు కామదేనువు పేడ పేయగా నది యెండి అడలి దావాగ్నితో తగులబడి : ల్లారి గుండ్రముగా గన్నట్టుచున్నదని చంద్రమండలమును వర్ణించెను. కావున కవులు కాలానుగుణముగ చేసిన కల్పనలన్నియు ప్రమాణములని భావింపనక్కరలేదు. మనకు పేడములు పరమప్రమాణములు. పిమ్మట ధర్మశాస్త్రములు, ఇతిహాసములు గ్రహింపదగినవి, ఇందు ధర్మములు బిన్నబిన్నములుగా నుండును. ఆయా దేశములబట్టి అవి మారుచుండును. శాస్త్రము — మేనమామ కూతును వివాహమాడుట నిషేధించినది. కాని ఈ సంప్రదాయము ఆంధ్రులలో నున్నది. కావుననే — “ఆంధ్రాణామయ మాచారః” అనవలసి వచ్చినది. శంకరులు భారతములోలేని ధర్మ మితర గ్రంథములలోనున్న దాని వాచరించినను విడిచినను ప్రత్యవాయము లేదనియు, భారతమందలిధర్మము ఇతర గ్రంథములయందు లేకున్నను తప్పక యాచరింపవలెనని వాక్రుచ్చిరి. భారతమున సుభద్ర అత్తనునకు మేనమామ కూతురు. బలరాముడు వారి వివాహము అంగీకరింపలేదు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు బలరామునకు నచ్చచెప్పి వారి వివాహము జరిపించుట జరిగినది, ఈవిషయము వ్యాసుడు శ్రీకృష్ణుని ద్వారమున చెప్పించుట గమనింపదగినది. కాని ఈ యాచారము ద్రవిడులలో లేదు. కాని కృష్ణుడు చెప్పినదంతయు ప్రమాణమా ? అనరాదు కృష్ణుడుకూడ పేదచోదితమే చెప్పునుగాని వ్యతిరేకము చెప్పుడు “మాతుల స్యేవయోషా” అన్న మంత్ర లింగమునుబట్టియే శ్రీకృష్ణుడా ధర్మమును జెప్పెనని గ్రహింపవలెను.

పేదమనునది వాగ్రూపమైనది. అది ముఖతః నేర్చుకొనదగినది కాని పుస్తకరూపమున చదువరానిది. అట్లు అభ్యసింపబడకున్న నది పేదమేకాదు. బ్రహ్మనుండి మాయ, దీనినుండి సగుణ బ్రహ్మ, దీని

నుండి శ్రుత్యాది వాఙ్మయము భాసించును ఈ సగుణబ్రహ్మ బహు రూపములతో నుండును. నిర్గుణ బ్రహ్మకు వృత్తిలేదు. సగుణ బ్రహ్మనుండి రూపధారణములతో బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాదుల ఆవిర్భావము జరుగును నేడు చాలమంది ఆ దేవతలు కన్పించుట లేదు గనుక వారు లేరనుట వినబడుచున్నది కాని వారి దర్శనమునకు ప్రయత్నముచేయు టుచితము. కర్తలేక కార్యము లేదన్నట్లు ఈ సృష్టికారణము కారణభూతు డొక డున్నాడనుట యుక్తముగదా ! వాని పేరే బ్రహ్మ వాడే దేవుడు. తిరుపతిలో దేవుడు తాతయందే యున్నాడు. కాని యందలి విశేషము దానిలోని దైవిక తేజస్సు లేక శక్తి అని భావించవలెను. “భక్తానాం ఆర్తనాశనః” అయినట్టి భగవంతుడు సర్వవ్యాప్తి నొందినవాడుగదా ! నేను చెన్నపట్టణము చూడలేదు కాన నది లేదన జెల్లునా ! చూచినవారు చెప్పగా గమనించి యొప్పుకొనవలెనుగదా !

ఒకసారి ఒక కలెక్టరు మా యూరికిరాగా మా నాన్నగారు కరణముగారు తమకు చేసిన అపకారము చెప్పిరి. ఆకలెక్టరు వినివిని చివరకు నాన్నగారిపై ఎదురుతిరిగి కళ్ళెట్ట జేసినాడు. అప్పుడు మా నాన్నగారు “తాయీ ! కావుమటన్న కళ్ళెట్టం జేయదు - శ్రీబాలకోపేశ్వరా !” అని కలెక్టరుగారిని తాయీకంటే తాయీవని నీకు చెప్పుకొనుటకన్న తాతితో చెప్పుకొనుట మంచిది అని ఒక పద్యము చెప్పిరి. ఇంతకు కలెక్టరుగా వచ్చిన ఆ దొరపేరు రాయ్. ఒకసారి నాకు తిరుపతిస్వామి దర్శనము దుర్లభమైరది. ధ్వజస్తంభమువద్దనే మ్రొక్కుతీర్చుకొనివచ్చితిని పిమ్మట వైకుంఠపురమువెళ్ళి అచ్చట స్వామిని దర్శించి సేవించి స్వామి కలలో కనుపించి తిరుపతిస్వామి రజోగుణ ప్రధానుడనియు, వైకుంఠపురస్వామి సత్త్వగుణ ప్రధానుడు కనుక దర్శనము కలిగినదనియు, తిరుపతి స్వామిపై కోపించుట తగదనియు చెప్పెను. ఈ భావోద్రేకముతో వేంకటేశ్వరస్వామిపై నొక శతకమును “నా యాత్ర” అని వ్రాసితిని.

ఇదికాక బ్రహ్మము నుండి భిన్నరూపములు ధరించిన శివకేశవాదులు చేయుపనులు శరీరాభిమానముతో కాదనితెలిసికొన వలయును. విష్ణునకు అచ్యుతుడని నామము. ఏ పనులు శరీరముతో చేయుచున్నను బ్రహ్మ భావమునుండి చ్యుతుడు కాడుగాన—తత్పదముసార్థకము. బ్రహ్మరూపము నుండి యొకప్పుడు చలింపడు గాన శివునకు స్థాణువుని పేరు. కావుననే శివాలయమున “హరోం హరోం హరోం” అని బిగ్గరగా పదునొకండు మార్లు కేకలువేయుట గుణాతీతుడగు నా దేవుని ప్రపంచోన్ముఖు నొనర్చి కొనుటకనీ పెద్దలు చెప్పుదురు. ఇట్లే ఇంద్ర కశ్యపాది శబ్దాల కర్తము. ఋష్యాదులు దివ్యదృష్టితో దేవతల కథల సర్థము చేసికొన గలరు. కాని సామాన్యుల కది అసాధ్యము. కావున పురాణ కావ్యములు చదివి మంచి గ్రహించి, చెడును వదలుట అభ్యాసము చేయవలెను. శాస్త్రములు కేవలము జ్ఞానికి, అజ్ఞానికి అక్కరలేదు. కావున మధ్యముకైన సామాన్యునికి కావలయును.

2

“బ్రహ్మ సత్యం జగన్మిథ్యా” అనీ పెద్దల అనుభవప్రోక్త మార్గము. బ్రహ్మ నిత్యమై వెలయుచున్నది. మనకు కనబడుచున్న చరాచర జగత్తు మిథ్యారూపమై భాసింపుచున్నది. సగుణ బ్రహ్మమునకు మొదట ఇచ్చ ప్రారంభమై పిమ్మట సృష్టి జరుగుచున్నది. ఎవరికి తగిన బుద్ధి లేక ఇష్టమునే మతమనీ భావించవలెను... ఇది వాని మతము, అది వాని మతము అనునప్పుడు ఇష్టము అనీయే భావము. అట్లే మునుల మతములు వేదము ననుభవించగా వారివారికి తేలిన భావములు. సృష్టియందు పంచభూతములు—వానీ నిర్మాణము—

అకాశాత్ వాయుః ! వాయో రగ్నిః !

అగ్నే రావః ! అభ్యః పృథివీ !!

పృథివ్యా ఓషధయః ! ఓషధీభ్యోఽన్నం !

అన్నా తురువః !

అని శ్రుతిచే చెప్పబడినది. మరియు ఓషధులవలన పురుష దేహములు, అంతఃకరణములు జనించుచున్నవి. సగుణబ్రహ్మ కారణశరీరములోనికి వచ్చినపుడు అనందమయకోశమనబడును. అన్నమయ కోశమున విశ్వుడు, సూక్ష్మశరీరమునందు తైజసుడు, కారణ శరీరములో ప్రాజ్ఞుడు నను పేర్లతో నుండు దేవుడే జీవుడు విరాట్ స్వరూపము సహస్ర శీర్షాద్యవయవములతో వెలయుచుండును. ఋషిశ్లరులు యోగులు దివ్యదృష్టితో విశ్వరూపమును, విరాట్ను చూడగలుగుచున్నారు. కాని యితరులకు చూపలేరు. అశక్తి శ్రీకృష్ణునకే కలదు. మంత్రద్రష్టలు మంత్రముల మననము చేయుదురు. శిష్యులకు చెప్పుదురు. కాని వ్రాయరు. భారతమును లేఖ్యమగు నామ్నాయమని చెప్పుటచే, ఇతరామ్నాయము అలేఖ్యములు. లక్ష్మీధర పండితుడు సౌందర్యలహరి వ్యాఖ్య యందు మంత్రబీజమును పుస్తకముందు వ్రాయుచున్నాననియు, కలియుగమున సంప్రదాయము దొరకనివారలు తీవ్రభక్తులు దాని నువయోగించుకొనుడని దానికిగా శ్రీ మంత్రమును వ్రాసెను. మంత్రమనునదియుపదేశింపవలయునేగాని వ్రాయరాదు. కాని పై వ్యాఖ్యాత సంప్రదాయము దొరకనివారు తన్ను గురువుగ నెంచుకొని పుస్తకమునుచూచి అభ్యసించుమనియు, అట్లుచేసినవారికి సిద్ధి సమకూరునట్లు తాను చేయుదునని వ్రాసియున్నాడు. దానినిబట్టి తాను ఈశ్వరుడననియు తలంచినట్లే, యోగమున మణిపూరకమునందు వాయువు అగ్నిరూపము నొందునని శంకరులు చెప్పిరి. కాని స్వాధిష్ఠానమందే యిట్టిది జరుగునని లక్ష్మీధరుడు పల్కియున్నాడు. ఇట్లు ఎవరి

కై నను జరిగిన భయపడరాదని తన యనుభవమును చెప్పుట అతనికల
యము. ఇట్టి సిద్ధపురుషులెందఱో గ్రంథకర్తలయందు కలరు.

భారతమున బ్రాహ్మణగీత, సనత్సుజాతగీత, హంసగీత మొదలగు
పేర్లతో నూరుగీతలు కలవు. ఏ గీతల నెవ రభ్యసించినను గమ్యము
మాత్ర మొక్కటే యగుచున్నది. మార్గములు శబ్దార్థ వాక్యార్థభేదములతో
నారబ్ధములగుచున్నవి. ఈశ్వరత్వము నెన్నిమార్గములతో చెప్పినను
పరమార్థమొక్కటి యని తెల్పుటకే, ఎవరి యనుభవము వారు చెప్పుట
మూలముగా నిన్ని గీతలు పుట్టినవని భావించవలయును “నమో వాఙ్మన
సాతీత రూపా మానంత శక్తయే” అన్నచోట శబ్దశక్తులు పరమాత్మ
శక్తులవలె అనంతములు. ఒక్కొక్కచోట నొక్కొక్కశక్తి ప్రకాశించు
చున్నది ఈ శక్తులన్నింటికి అధికారి యుండితీరవలెనుగదా ! అతడే
యీశ్వరుడని విశ్వసించవలెను. కాళిదాసు “ప్రత్యక్షోవ్య పరిచ్ఛేద్యః
మహ్యది ర్మహిమాతవ” అని ప్రత్యక్ష శక్తులనుబట్టి అప్రత్యక్ష నీశ్వరు
నాధికారిక పురుషునిగా నెఱుగవలెనని చెప్పెను. ప్రత్యక్ష మెట్లపరిచ్ఛేద్య
మన దక్షుడు మొదట ఆరువదిపేలమంది కుమారుల గనెనట. వీరిని వివా
హము చేసికొని సంతానము గనుమనీ తండ్రిచెప్ప, వారలు కన్యలకై
వెదుకుచుండిరట. ఆ సమయమున నారదుడు వచ్చి వారినీ మీ రెవరు ?
ఎచ్చటనుండి వచ్చితిరి ? అను మొదలగు ప్రశ్నము లొనర్చి వీనికి సమా
ధానములు ముందు తెలిసికొమ్మని చెప్పెను. వారు ఆతత్త్వము నెరుగ
ను తరముగ పొమ్మనెను. వారల్లే నారదవచనము తెలిసికొనుటకు
ఉత్తరమునకు వెళ్ళిరట. మరొకఆరువదిపేలమంది దక్షకుమారులకుకూడ
నట్లే చెప్పి పంపెనట నారదుడు. తర్వాత ఆడుపిల్లలను కనగా వారివలన
నీప్రపంచ సృష్టి జరిగినది అప్పుడు దక్షుడెఱిగి నారదుని ఎల్లప్పుడు
దేశముమీద తిరుగుచుండుమని శాపమిచ్చెనట. ఇప్పటికిని దక్షకుమారులు
భూమియొక్క అంతు తెలిసికొనుటకు తిరుగుచునే యున్నారు. కావుననే

ఈ భూమి అపరిచేద్యమైనది ఈ భూభాగము సప్తద్వీపములతో కూడినది అందు జంబూద్వీపమున తొమ్మిది ఖండములు గలవు. ఈ భరత ఖండము జంబూద్వీపమునందలిది. ఈ భరత ఖండమున నెన్నియో పర్వతములు తూర్పునుండి పడమటి వైపునకు కట్టలవలె వ్యాపించి యున్నవి. “వృధివ్యా ఇవ మాన దండః” అని కాళిదాసు వర్ణించిన దందులకే. “ఏషు కొండలవాడా వేంకటరమణా” అని నపుడు మేరు, నీల, శ్వేత, శృంగవంతాది పర్వతములన్నియు వచ్చుచున్నవి. అనగా సమస్త జగత్తునకు ప్రభువు అని అర్థమగుచున్నది. పై చెప్పిన తొమ్మిది ఖండములలోను అరునుడు అయిదు ఖండముల జయించి, అచ్చటి దివ్యవస్తువుల తెచ్చినట్లుకలదు. లోకాలోక పర్వతముచే చుట్టబడిన ఈ భూమి విశాలమైనది. కాని లోకాలోక పర్వతమున కావలినైపునకూడ ప్రదేశము కలదనియే చెప్పుచున్నారు. అయినను దానిని చూచినవారు లేరు. ప్రత్యక్షమైన ఈ ప్రపంచమునే చూడజాలని మనము ప్రపంచాధినాథుడైన స్రష్టను-భగవంతుని చూచుటయెట్లు? ఎట్లన అప్తవాక్య ప్రమాణముచే చూడవలయును. వెలుతురులేని సూర్యుడులేనట్లు నేనులేని ప్రపంచము లేదని భగవంతుని తలపు నేను అను అహంకారము సర్వప్రాణిగతమై యున్నది కనుక నేనుకు ఆధారము నేనే అను వస్తువే యని భావించవలసి యున్నది అదియే సద్వస్తువు. అది యొక్కటియే-“కాశ్యాంతు కాశతే కాశీ : కాశీ సర్వప్రకాశికా : ” సర్వమును ప్రకాశింపజేయు కాశి అనగా సంవిత్తు ప్రత్యక్షమగు వస్తువునం దెల్ల ప్రకాశించుచునేయున్నది. అని శంకరులు పల్కిరి. ప్రపంచమున భోగము, మోక్షము అను రెండు విషయములు కలవు. రాజులు భోగములకు పాటుబడుదురు. బ్రాహ్మణులు మోక్షమునకు పాటుబడుదురు. అట్టివారల చరిత్రము లాదర్శముగా గ్రహింపబడినవి. వైశ్య శూద్రులు వారిని కనుగొని భోగముగాని మోక్షముగాని సంపాదింపవలెను. పురాణములు శాస్త్రగ్రంథములు మొదలైనవి నిమ్నజాత్యుద్ధరణమునకు ద్రోవసూపెడివి. కాశీలోని తులాధరుని

ధర్మమునుగూర్చి చెప్పుకొనవలయును. అతడు సరకులను అందఱు కొకే ధరకమ్ముచు, హెచ్చుశక్తులు లేకుండ, వచ్చిన లాభమును ఆయాపనులకు సక్రమవినియోగము కావించుచుండెడివాడు తినుటకు కొంత, గుమాస్తా లకు కొంత, మరికొంత మూలధనముగను, కొంత పెళ్ళిళ్ళకు, కొంత ధర్మమునకు కేటాయించి ధార్మికజీవనుడై యుండెను. అతనిదగ్గఁ గొక మునివచ్చి, అతని సక్రమవినియోగ ధర్మమున కాశ్చర్యమునొంది, మూడు రోజులుండి ధర్మములన్నియు నెఱింగి వెళ్ళెను. భాతతమున అరణ్యపర్వ ములోని ధర్మవ్యాధోపాఖ్యాన మిట్టిసూత్రమునే తెలియజేయుచున్నదికదా! కాన బ్రాహ్మణులు పురాణములలో తమ చరిత్రలు, రాజ చరిత్రలు మాత్రమే వ్రాసిరి. కాని యితరకులముల నెత్తుకొనలేదనువార్త మృగ్యము అన్ని కులములకు తగిన గౌరవము శాస్త్రములలో శాసించబడినవి. ఔర మునకు ముందు మంగలి మెడలో జందెమువేసి అది అయిసతర్వాత దాని తీసి పంపవలెను. “రజకస్య కరా శుద్ధా : ఉత్తమా గోపనాపితా” అని యిట్లవసరములబట్టి అందఱకు గౌరవమిడిరి. మన ఋష్యాదులు దేవతల వంటివారు. వారు మంత్రద్రష్టలు. మనబోంట్లు మంత్రముల చదివికాని, విని కాని తెలిసికొనవలయును. మనోమయకోశము అందఱకు కలదుకాన, ప్రతి ప్రాణీయందును వేదముగలదని వేదమునుబట్టియే తెలియనగును. ప్రాణి అంతఃకరణసహితమై యుండును. కులము అంతఃకరణమునగలదు. కులమన సమూహము, సత్త్వ రజ సమోగుణాదు అంతఃకరణమున నుండును. వానిబట్టి ప్రతివానిలో నింద్రియాది కులముగలదని శంకరులు చెప్పిరి. కర్మవలన ప్రతివాని హృదయమున ఉసిరిగపూతవలె సూక్ష్మముగ సంస్కారముగ అంతఃకరణములో నేర్పడును. కర్మలనుబట్టి అంతఃకరణ ములో గుణములయొక్క పాళ్ళు ఏర్పడును. దానిబట్టి కులమేర్పడినది. అది బ్రూమధ్యమునకు పైనలేదు. తల్లులు స్వీకరించు ఆహారములనుబట్టి గర్భమునందలి బిడ్డల యొక్క గుణగణాదులు మారుట సంభవించును

సాత్త్వికాహారమువలన బాధకలుగదు. కారము మొదలైన వానివలన గర్భమునకు బాధకలుగును కాన రజస్వలలు, గర్భిణులుండవలసిన తీరును వేదము చెప్పినది. మహమ్మదీయులకు మనకు కొన్నిటియందు భేదమాన్నను, వారివేదాంతము మనవేదాంతమునకు సమీపమునందేయున్నది. వారు మన పునర్జన్మ సిద్ధాంతము నంగీకరింపగలరు. ఖురాన్ లో చెప్పబడిన మోక్షమార్గము, వేదాంత సిద్ధాంతము మనవానితో సమానమైనవే కాని కొన్ని అచారములలో మాత్రము భేదమున్నది. దేవాలయమునందలి విగ్రహములలో మూడురూపములున్నవని యాచార్యులు దెల్పిరి. 1. రాతి యొక్క బాహ్యరూపము, 2. శిల్పిచే చిత్రితమైన జీవకళ, 3. వీని కాధారమైన సత్తారూపము. ఈశ్వరుడట్లు సత్తారూపముతో నిండి యున్నాడు. సూర్యభగవానునియందు నల్లరంగు, ఎఱ్ఱరంగు కననగును. గాని పచ్చరంగు కనబడుటలేదు "యచ్చంద్రమసి, యచ్ఛాగ్నో" అన్నచోట చంద్రునిలోని, అగ్నిలోని తేజస్సు నాదియేయని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పుచున్నాడు, సూర్యకాంతి నాయది యని చెప్పలేదు. ఏలన హృదయము నందలి కాంతియే సూర్యకాంతి యని భావము. తాతీయందే మూడురూపములున్నపుడు శరీరములో నేలయుండవు : కావున ఉపనిషత్తుల ద్వారమున వానిని తెలిసికొనవలయును. "కర్తుం అకర్తుం, అన్యథాకర్తుం, సమర్థః ఈశ్వరః" అని ఈశ్వర స్వరూపము భాష్యములయందు నిరూపింపబడినది అదియే ఈశ్వరుని రూపము. శరీరమున చంద్రమండలము, నాభికి దిగువ వర్ణిమండలమును కలవు. హృదయముననున్న నా తేజమే నగ్ని చంద్రమండలముల ద్వారమున సర్వకాల, సర్వదేశములయందు వ్యాపించి యున్నదని దేవుని "పరోక్షప్రియా ఇవ దేవాః" ఈ సూత్రము చాల చోట్ల చూడబడుచున్నది. ఇదియే అంతరర్థము బహిరర్థము నని చెప్పబడుచున్నది. కొన్నిచోట్ల నీయంతరర్థము చెప్పకున్న మామూలుగా నుండు కథలై తిహ్యాముకొఱ కెచ్చటనైనను చెప్పినను చెప్పినదే చెప్పుట

నిరర్థకము. అందు తారాశశాంకవిజయమును మ-మూలు దృష్టితో చదివిన బూతులేగదా : అది మాటిమాటికి పురాణముల నావరించవలె ? అంతర దృష్టితోచూచిన అందు నీ విశేషము తోచెడు. ఆకథయందు మనస్సా నీయుడు చంద్రుడు తార అన పెద్దది. అనగా పెద్ద తత్త్వము. మహా తత్త్వము. బుద్ధి - జీవుడు బృహస్పతి. జీవకళ లేకున్న మనస్సు పని చేయదు. కావున బుద్ధికళ మనస్సులోనికి వచ్చినది. తారయే చంద్రుని ముందు ప్రేమించినది. వీరికి వచ్చిన తగాదాలో చివరకు బ్రహ్మ రాజీచేసెను. అనగా నిచ్చట బ్రహ్మోపదేశముచే రాగద్వేషములు పోయి నట్లు భావించవలెను కనుక బుద్ధి జీవునితో చేరిన మోక్షము అదియే మన స్సుతో చేరిన సంసారము ఏర్పడును. తార జీవునితో కలసిన స్వభావస్థితి, మనస్సునకువచ్చి వృత్తిద్వారా విషయముల నావరించుట వ్యభిచారము. తారకు బుట్టిన బుధుని చంద్రునకిప్పించి, తారను గురువునకిప్పించి బ్రహ్మ రాజీ చేసెను. చంద్రుడు మనస్సు, అండలి బోధలు జీవజ్ఞానము-తార వృత్తిరహితమైనచో జనకజ్ఞానము అది బుద్ధ్యాదులకు విషయముగాదు. కాన ఆశ్రయాశ్రయీ భావముతో బ్రహ్మైక్యమును భామతీకారుడుచెప్పెను. కాన మనోవృత్తిద్వారా లోకవ్యాప్తి కలిగినపుడు జీవుడు మనస్సుతో సంబంధింపక బుద్ధి వృత్తి ప్రత్యజ్ఞుని బ్రహ్మము ఇదియే ఆకథకు సారాంశము.

నిర్గుణమైన బ్రహ్మవస్తువు మాయతో ప్రతిఫలించి సగుణ మగు
 చున్నది. పిమ్మట ఇచ్చానుసారము సృష్టి జరుగుచున్నది. ఈ సృష్టి
 రహస్యమును ఋష్యాదులు దివ్యదృష్టితో చెప్పగలరు. శాస్త్రాదులలో
 ఆకాశము తొమ్మిదిభాగములుగ విభాగింపబడినది. వీనిలో అన్నిటికంటె
 పైది చంద్రలోకమని తెలియుచున్నది. రావణుడు సూర్యమండలము
 లోనికి వెళ్ళెనట కానీ, చంద్రలోకమునకు పోలేకపోయెనట. ఇక మొండి
 యగు రావణుడు ౧ వ ఆకాశములో నుండి ౨ వ ఆకాశమగు చంద్రమండ
 లము పైకి బాణప్రయోగము చేసెనట. అప్పుడు బ్రహ్మ ఆ విషయమును
 గ్రహించి రావణునితో—చంద్రుడు శివుని నెత్తిపై నున్నాడు, కాన అట్టి
 వానిపై బాణప్రయోగము కావించిన లోకప్రళయము రాగలదు. మానుము—
 అనెనట. ఈ విధముగ వాత్మికములో నున్నది. కాని నేటి మానవుడు
 చంద్రశిలలు తేగలుగుట చూడ ఆశ్చర్య విషయము. పై విషయము
 (వాత్మికము) నమ్ముటయా, మానుటయా అన్న పెద్దల వాక్యమే ప్రమాణ
 ముగ చూడవలయును. పూర్వము భారతదేశస్థులు యోగాది అభ్యాసము
 లచే సర్వ విషయములు గ్రహించెడివారు. శాస్త్ర నిర్ణయము ప్రకారము
 పురుషునకు ఐదవయేట ఉపనయనము జరుగవలసియున్నది. పిమ్మట 12
 ఏళ్ళు యోగాభ్యాసము చేయవలయును. ఈ పదునేడు సంవత్సరములు
 గడిచినపిమ్మట బేసిసంవత్సరమున పెండ్లి చేయవలయును. శ్రీకి ఎనేమి
 దేండ్లోపల పెండ్లి చేయుట శాస్త్రయుక్తము. “శ్రీణా ముపనయనస్థానే
 వివాహః” అని ఆపస్తంబు ప్రవచమున్నది. శ్రీకి ఉపనయనము వేరుగా
 లేదు. అందుచే వివాహనంతరము భర్తయే దానికి చదువులు, సందెలు,

యోగములు, ఉపాసనలుచెప్పి కృతార్థులచేసి ఋతుమతియైన పిమ్మట గర్భాదానము మొదలగు తంత్రముల ప్రవర్తింపజేయవలయును. శ్రీకి భర్తయే దైవము. గురువు. ఆమె గృహకృత్యములందేకాక, భర్తకు అన్ని విధముల తోడ్పడుటవలన కృతార్థురాలు కావలయును. భర్త నిర్వృత్తిరీతి అగ్ని కార్యములందలి అగ్నులు భార్యకొఱకే పుట్టినవి. శ్రీ భోగ్య వస్తువుగా పరిగణింపబడుటచే దానిని బజారుకెక్కింపగూడదు. జ్ఞాన విజ్ఞానము లన్నీయు సమకూర్చుటకే దానికి భర్త ప్రాప్తు. కావున మొత్తము మీద శ్రీ రజస్వలకాకముందే యోగసిద్ధి నొందవలసియున్నది. శ్రీకి వివాహము సత్కర్మల యందు అర్హురాలిని చేయుటకే యుద్దేశింపబడినది. “అవాభ్యాం కర్మాణి కర్తవ్యాని” అని ప్రధానముగా చెప్పి “ప్రజా చోత్పాదయితవ్యా” అని రెండవది అనుషంగికముగ చెప్పబడినది. అప్పుడే వరుడు వధువునకు నాది నువదేశించుచున్నాడు. దాని కొఱకే 8 ఏళ్లలోనె శ్రీకి వివాహము విధింపబడినది. ఇప్పటికాలమువారు అనుషంగికమును ప్రధానము చేసికొని మగవారు అడవాకుకూడ పెండ్లికి మా కప్పుడే ఏమి తొందర అనుచున్నారు. పెండ్లి అయినతర్వాత పిల్లలు పుట్టలేదని పుట్టలకు రాళ్ళకు మ్రొక్కుచు, ఒకరిద్దఱు పుట్టగనె, ఇక పుట్టకుండుపాట్లు పడుచున్నారు. వీరు చచ్చిన చీకువడుచున్నారు. ఈ దృష్టితోనైన నెవ్వరికి తొందరలేదు. ఈ పెండ్లి అయినను కాకపోయినను కూడ చింతలేదు. “జ్ఞానేన హీనః పశుభిస్సమానః” ఈ లోకీక మార్గమునిటుంచి పురాణ మార్గము ననుసరింపుదము.

లోపాముద్ర రాజకన్య. 8 ఏళ్ళకే అగస్త్యుని వివాహమాడినది. ఆమె పిమ్మట పర్వతాలలో 10వేల యేండ్లు లలితోపాసనా సమాధిలో నుండి విడుదల నొందె ఋతుమతియైనది. అప్పుడు అగస్త్యుడు సంతానమునకై ఆమె యొద్దకు వెళ్ళినాడు. ఆమె వెంటనే - మిమ్మే భర్తగా గురువుగా భావించి మీ మంత్రోపదేశముచే దేవినైతిని. కావున మీరు సాక్షాత్తు శివ

స్వరూపులై నచో నన్ను ముట్టుకొనుడు. లేకున్న మీతల ప్రక్కలగునని పల్కినది అప్పుడు అగస్త్యుడు హయగ్రీవు నాశ్రయించినాడు. ఆ సమయమున హయగ్రీవుడు అగస్త్యునకు శ్రీ విద్యాతంత్రమెల్ల నుపదేశమాత్రమున సిద్ధింపజేసి పంపెను. అప్పుడు శివుడనైన నేను ముట్టుకొనెదనని ఆమెతో అగస్త్యుడు పల్కెను. కాని రాజకన్యయగు నామె విలాసమునకు రాజభోగములు కావలయును, లేకున్న మీతో కలియుటచే నసత్సంతానము కలుగునుగాన ఈ డడని పల్కినది. కావున రాజపేషముతో నన్ను గలయుమనినది. అప్పుడాతడు నా దగ్గర భోగములకు ధనములేదనెను. లేకున్న సృష్టింపుమని యామె కోరినది. కాని అతడు తన తప్పళ్ళక్రిచే ధనమును సృష్టించుట కిచ్చగింపలేదు. అయినచో మీ వీలునుబట్టి ధనార్జనము చేయుమని ఆమె బదులు పల్కినది.

అగస్త్యుడు ధర్మ్యమగు పత్నిసలహాకు చేయునదిలేక సమ్మతించి ఒక రాజుదగ్గరకుపోయి ఆదాయవ్యయపట్టిక చూపుమనగా, అందు ఆదాయమునకన్న వ్యయమెక్కువయుండుటచే వాని నర్థించుట కూడదని మరియొక రాజును సమీపించెను. అతడును పై వానివలెనే యుండెను. చివరకు మూడవరాజుకూడ అట్లేయుండెను. ఇక చేయునదిలేక అగస్త్యుడుమువ్వురు రాజులను వెంటనిడుకొని, ధన మిప్పించెద రండని, వాతాపి ఇల్వలుల దగ్గరకు పోయెను. వాతాపి ఇల్వలులు బ్రాహ్మణ నాశనము చేయుటలో వాసిగాంచియుండిరి. ఇల్వలుడు వాతాపిని మేకనుచేసి, కోసి వండి భోజనము పెట్టుట, పిమ్మట వాతాపిని కేకవేయగనె, తిన్నవాని కడుపు చీల్చుకొని వాడు వెలువడుట జరుగుచుండెడిది. ఇట్టివారికి రాజులు వద్దన్నను, అగస్త్యుడు బ్రాహ్మణ్ణాము ఒప్పుకొని కూర్చుండెను. ఇక మామూలుగ వారితంతువు ప్రారంభమైనది. వాడు తమ్ముని కేకవేయబోగా, అగస్త్యుడు - “జీర్ణం జీర్ణం వాతాపి జీర్ణం” అని పల్కెను. ఈ విధముగ వాతాపి జీర్ణమైనపిమ్మట ఇల్వలుడు కాళ్ళపైబడి క్షమాపణ కోరెను. అప్పుడు అగ

స్వయం తనకు, రాజులకు మూడుకోట్ల సువర్ణనాణెములు, రథము, కిరీటము
 ఘడికీర్తులు ఒక్కొక్కరికి పై విధముగ ఇమ్మనెను. వానిని స్వీకరించి
 అగస్త్యుడు రాజవేషము కలవాడైనపిమ్మట లోపాముద్రను కలియుటకు
 పోయెను. అట్లు కలియగ నామెకు సద్యోగర్చమునందు ధృఢస్వయం అను
 కుమారుడు కల్గెను. ఇట్లు పూర్వము సంతానము అనుభంగికముగ నుండె
 కిదే కాని ప్రధానము కాదని తెలియవలయును.

కాబట్టి సంతాన మక్కరలేకున్నచో “వానప్రస్థో బ్రహ్మచారీ”
 అన్నట్లు వానప్రస్థమున బ్రహ్మచర్య మవలంబించుట యుచితము కాని
 సంతాన నిరౌఢము శ్రూణహత్యవంటిది. భార్యాసహితముగకూడ వాన
 ప్రస్థాశ్రమము స్వీకరింప వీలున్నది. ఆయా యుగముల కనుగుణముగ
 కర్మములుకూడ మారుచుండును. ఇవన్నియు వ్యవహార సంబంధమైనవి.
 ఈ వ్యవహారమనునది సృష్టిసం? ఆధికారిక పురుషుడుత్పన్నమైనపిమ్మట
 వచ్చినది. ఈ ఆధికారిక పురుషునకు లీలాస్వీకృత విగ్రహుడు అని పేరు.
 కాబట్టి లోకవ్యవహారమంతయు లీలాస్వీకృతవిగ్రహునివలన జరుగుచున్న
 దని శంకరులు చెప్పగా గౌడపాదులవారు పై మాట అనరాదని నిషేధిం
 చిరి. ఏలన, ఆకారము, శరీరము లేనివాడు నిర్గుణబ్రహ్మ యని చెప్పి
 అందునుండి ఆధికారిక పురుషుడుత్పన్నమగుట అసంభావ్యమని వారి అభి
 ప్రాయము. అయినప్పటికి లోకవ్యాపారమునకు ఒక్కొక్క గుణముతో
 నొక్కొక్క రూపము, శివకేశవాదులుగ అవిర్భవించినది. వీరితో ఈ
 ప్రపంచసృష్టి జరిగినది ఈ చెప్పిన శివకేశవాది రూపములలో ఎక్కువ
 తక్కువలు లేవు. సీతారామాంజనేయమున “క్షణము సర్వజగద్విలక్షణత
 గాంచు వాని నెన్నంగఁదరమె యెవ్వనికైన అని చెప్పబడినది జగ
 ద్విలక్షణత యనగా వృత్తిలేకుండుటయే. వృత్తిపోవుట యనగా సద్యా
 వందనమే. “సంధా భవా సంధ్యా” అని వృత్తికి మధ్య నుండునది
 సంధ్య యనబడుచున్నది. కావున “అహరహః సంధ్యా ముపాసీత”

అనగా ఎల్లప్పుడు సంధ్యావందన మాచరించుటయే. అది మంచిది. సంధ్యా
 సంకన మంత్రమున ప్రత్యక్షరము ప్రభాతి గలది. మనఃపర్ణసమామ్నాయ
 మందున్న రీతి అక్షరములు దేవతారూపములు. అ - అనగా అరుణాదేవి.
 ఈ విధముగ నాయా అక్షరములకు ఆయా దేవతలపేర్లు గలవు. కాబట్టి
 అక్షరోపాసనచే దేవతోపాసనకంటె జరుగుచున్నది. ఈ దేవతలందఱు
 ఆయా అక్షర జన్యస్థానముల యందాకేళి చి యందురు. చక్రదళముల
 యందు రీతి అక్షరములలో ఆ దేవతలు గలరు. కావున చిన్నపిల్లలకు
 అక్షరాభ్యాసము చేయునపుడు అ-ఆ లతో ప్రారంభము చేయవలయును
 గాని, “ఓం నమశ్శివాయ” అను మహామంత్రముతో గాదు ఏలన సులభ
 ముగ దగ్గరలో వచ్చునడు అక్షరములు ముందుండగా, మహామంత్రము
 లతో ప్రారంభించుట యేల ? ఇది యెట్లున్నదనగా, దగ్గరనున్న నదిలో
 అస్థికలు కలువక, గంగకే పోవటవంటిది. దీనివలన నష్టమేమనగా దారి
 లోని నదులన్నియు పోవువానిని నిందించుట జరుగును. దీనినే-“అత్యా
 సన్నం పరిత్యజ్య మునేర్థత చ నిష్పలం,” అని ధర్మశాస్త్రములు చెప్పు
 చున్నవి. దగ్గరివారిని వదిలి దూరమువారికి ఏమిచేసిన నేమిప్రయోజనము?

ఇక పట్టచక్రములలో కంఠస్థానమున 16 దళముల చక్రమున్నది
 అనగా నిందు 16 అక్షరములు పట్టుచున్నవి. ఈ చక్ర మధ్యస్థానమున
 జీవతత్త్వమైన హృద్మయము గలదు. ఇతనికి ప్రాణశక్తి భార్యారూపమున
 నున్నది. ఇక క్రింద హృదయమున అనాహత చక్రమున్నది. దీనికి 12
 దళములు (12 అక్షరములు) ఉన్నవి. పిమ్మట బొడ్డుదగ్గర మణిపూరక
 మను చక్రమున్నది. దీనికి 10 దళములు (10 అక్షరములు) ఉన్నవి. దీని
 మధ్యస్థాన మన విష్ణువు లక్ష్మితో నుండును. తర్వాత స్వాదిష్ఠానమందు
 6 దళముల చక్రమున్నది. ఇచట బ్రహ్మ సరస్వతితో నుండును. ఇక
 పృష్ఠమునకు నాలుగు అంగుళములకుపైన మూలాధార చక్రమున్నది.
 ఇందు ప్రాణశక్తితో గణాధిపు డుండును. భూమధ్యమండలి 4 జ్ఞాచక్రము

రెండుదశములు (రెండు అక్షరములు) గలది యున్నది. ఇట్లు అక్షరము లన్నియు దేవతలరూపమున ప్రతివానియందున్నవి. కాబట్టి యుపాసన అ-ఆలలో ప్రారంభమగుట మంచిది. శాస్త్రములలో చక్రవివరణ యున్నది. శ్రీశ్రీశ్రీ బకస్వామి చక్రము లాయాస్థానములలో మాంస రూపమున నుండునని చెప్పిరి. నరశింహయోగి అనునతడు వెన్నెముకలో చక్రములుండునని తెల్పెను. శ్రీ విద్యారణ్యస్వామి సూతసంహితాభాష్యములో పారమార్థిక శరీరములో సుషుమ్నయందు ప్రవేశించి వాయువహ్ని రూపములనొంది పోవునపుడాయా ప్రదేశముల నాయాచక్రములు “నరేంద్ర మార్గాట్ట ఇవప్రదీపః” అన్నట్లు లావిర్భవించుచుండునని, అది సుషుమ్న నడకయందలి స్వభావమని యనుగ్రహించిరి. ఇక శరీరమున వెనుక భాగము వీపు) మట్టియాకువలె గన్నట్లుచుండును. మట్టిని తెల్పు శబ్దము వటమనియు, రావిని అశ్వత్థమనియు యుపయోగించుట గమనింపతగినది. వటమనగా నన్నగానుండి వ్యర్తనొందునదని యర్థము. అశ్వత్థమనగా రేపుకూడ నుండనిదని భావము. కనుక వీపునందలి వెన్నెముక - దాని నుండి వ్యాపించిననాడులు మట్టియాకును బోలియుండుట తెలియదగినది. ఈ చెట్టు మూలభాగమున - దక్షిణామూర్తి యుండును. యోగి వాయు ధారణలో గాలి పీల్చునపుడు ఇడపింగళనాడులు గాలితో నిండును. బొడ్డు దగ్గర గుంటగా నున్ననాడి సుషుమ్న యనబడును. అపానమునుండి గాలి పోకుండ నిరోధించిన ఆ గాలి సుషుమ్న నాడియందు నిండియుండును. ఈ సుషుమ్నయందు 3 చక్రము లున్నవి. పారమార్థిక శరీరమునందు వాయువు అగ్నిరూపముననుండి, పోవునపుడు చుట్టునున్న దశముల ఆకారములు కన్పట్టును. కావున వ్యావహారిక శరీరములో చక్రములు మాకు శవశరీరములయందు కన్పించుటలేదని డాక్టరు లనుచున్నారు. పారిమార్థికము నందే చక్రములు భాసించును.

ప్రహ్లాదుని కథలో - ప్రహ్లాదుడు అనగా ప్రకృష్టమైన హృదము. నిరుపాధికమైన ఆనందము అని అర్థము. చక్రి యనగా చక్రములయందు (షట్చక్రములు) అభిమానము కలవాడు. వీడే సగుణబ్రహ్మము. గిక్రి యనగా చక్రికి వ్యతిరేకి. అనగా అభిమానము లేనివాడు, అనగా సాక్షి భగవంతుడు అని భావము, “హన హింసా గత్యోః” అనుటచే హింస-సింహ శబ్దము లొక్కటియే. ఇవి సగుణరూప మైనవి. సరీయత ఇతి నరః - నశింపనివాడు - నిర్గుణ బ్రహ్మరూపము. కావున నృసింహ అనగా సగము సగుణము, సగము నిర్గుణమునై న రూపముగలవాడు. అకారాది 16 అక్షరములు ప్రాణవర్ణములు. విశుద్ధస్థానము నుండి కకారాదులకు ప్రాణము రావలెను. ఈ స్థానము తామరమొగ్గవలె హృదయమున తలక్రిందులుగ నుండును. దీనిలోని సందు - ఆకాశము దహరాకాశ మనబడు చున్నది. చంద్రమండలము శిరస్సునందు గలదు. అగ్నిమండలము బొడ్డునందు గలదు. పై చెప్పిన దహరాకాశమే సూర్యమండలము. ఇందే బ్రహ్మమును తెలిసి కొనవలెను. కనుక హృద యాకాశమున బ్రహ్మ తత్వము తేజస్సుతో వెల్లుచుండును. కృష్ణపరమాత్మ గీతలో చందాగ్ని తేజస్సు తానేయని చెప్పుకొనెను. అనగా తాను దహరాకాశ మందలి సూర్యరూపుడనని భావము. తనను కొల్చిన వానికే మోక్షమని చెప్పెను. కనుక ధూర్జటి “ఏ వేదమ్ము పఠించె లూత” అని చదువులలో మోక్షము లేదనెను. భగవత్పాదసేవతో మోక్షప్రాప్తి కలుగును. భగవంతుడు తేజోమయుడు. అందులో నాల్గవవంతు ప్రపంచరూపమైనది ఆ పాదమును విచుస్కించుటతో మోక్షమని, భగవత్పాదసేవ యన సర్థము, ఇట్లు కాక ఒక భగవంతుడు దొరకి ఆయన పాదము దొరకిన తర్వాత సేవ నాదేశింప నక్కరలేదు. సేవ చేసెదననువాని కది యెక్కడ దొరకును ? కాన శ్రీకృష్ణుడు - శ్లో॥ : “యద్యద్విభూతి సుత్సత్త్వం శ్రీమద్భూత మేవవా : తత్తదేవానామగచ్ఛత్త్వం; మమతేజోంశ సంభవం” - అని తన

ధర్మమునుగూర్చి చెప్పుకొనవలయును. అతడు సరకులను అందఱు కొకే
 ధరకమ్ముచు, హెచ్చుతగ్గులు లేకుండ, వచ్చిన లాభమును ఆయాపనులకు
 సక్రమవినియోగము కావించుచుండెడివాడు తినుటకు కొంత, గుమాస్తా
 లకు కొంత, మరికొంత మూలధనముగను, కొంత పెళ్ళిళ్ళకు, కొంత
 ధర్మమునకు కేటాయించి ధార్మికజీవనుడై యుండెను. అతనిదగ్గఁగొక
 మునివచ్చి, అతని సక్రమవినియోగ ధర్మమున కాశ్చర్యమునొంది, మూడు
 రోజులుండి ధర్మములన్నియు నెఱింగి వెళ్ళెను. భాతతమున అరణ్యపర్వ
 ములోని ధర్మవ్యాధోపాఖ్యాన మిట్టిసూత్రమునే తెలియజేయుచున్నదికదా!
 కాన బ్రాహ్మణులు పురాణములలో తమ చరిత్రలు, రాజ చరిత్రలు
 మాత్రమే వ్రాసిరి. కాని యితరకులముల నెత్తుకొనలేదనువార్త మృగ్యము
 అన్ని కులములకు తగిన గౌరవము శాస్త్రములలో శాసించబడినవి. ఔర
 మునకు ముందు మంగలి మెడలో జందెమువేసి అది అయిసతర్వాత దాని
 తీసి పంపవలెను. “రజకస్య కరౌ శుద్ధా : ఉత్తమా గోపనాపితా” అని
 యిట్లవసరములబట్టి అందఱకు గౌరవమిడిరి. మన ఋష్యాదులు దేవతల
 వంటివారు. వారు మంత్రద్రష్టలు. మనబోంట్లు మంత్రముల చదివికాని,
 విని కాని తెలిసికొనవలయును. మనోమయకోశము అందఱకు కలదుకాన,
 ప్రతి ప్రాణీయందును వేదముగలదని వేదమునుబట్టియే తెలియనగును.
 ప్రాణి అంతఃకరణసహితమై యుండును. కులము అంతఃకరణమునగలదు.
 కులమన సమూహము, సత్త్వ రజ సమోగుణాదు అంతఃకరణమున
 నుండును. వానిబట్టి ప్రతివానిలో నింద్రియాది కులముగలదని శంకరులు
 చెప్పిరి. కర్మవలన ప్రతివాని హృదయమున ఉసిరిగపూతవలె సూక్ష్మముగ
 సంస్కారముగ అంతఃకరణములో నేర్పడును. కర్మలనుబట్టి అంతఃకరణ
 ములో గుణములయొక్క పాళ్ళు ఏర్పడును. దానిబట్టి కులమేర్పడినది.
 అది బ్రూమధ్యమునకు పైనలేదు. తల్లులు స్వీకరించు ఆహారములనుబట్టి
 గర్భమునందలి బిడ్డల యొక్క గుణగణాదులు మారుట సంభవించును

కావు. వారి వారి శక్తానుసారము ఏదో ఒక విద్య నాశ్రయించుట మేలు. ఏ అన్నియు నొక్కనికి నుపాస్యములు కావు. భిన్నభిన్న మార్గములు ల విద్య లొకరికి నెట్లు సాధ్యములగును, అని శంకరులు వాక్రుచ్చిరి. విద్యమాంస నివేదనతో కూడిన శక్తి ఉపాసన ఎంతమాత్రము కూడదని చార్యస్వామివారు వచించిరి కానివిద్యారణ్యులు ఉపాసనప్రధానముకాన శంకరులు చెప్పిన : మయాచాము దొరకనిచో కాలచారమైన నాశ్రయంఁ దీవిని భజించుట యవసర మనిరి.

4

శైవ వైష్ణవతములలో క్రమముగ శివుడు, విష్ణువు ప్రాముఖ్యము వహించి యున్నారు. వారిని సేవింప కైలాసమునకుగాని వైకుంఠమునకుగాని పోవలెను. అద్వైతమునందు నీవే బ్రహ్మవు (తత్త్వమసి అనుమాటతో బోధ పూర్తియగుచున్నది. కాబట్టి ఈ “నేను” అన వస్తువు అహంకారాశ్రయమై వెలయుచున్నదిగాన దీనిని బ్రహ్మస్వరూపముగా సులువుగా నిరూపణము చేయవచ్చును - అనుభవింపవచ్చున సామాన్యముగ బ్రహ్మవస్తువును రెండువిధములుగ చెప్పుచుందురు, 1. నా బ్రహ్మ 2. పరబ్రహ్మ. నాదబ్రహ్మోపాసన 3 నెలలుచేసిన పరబ్రహ్మ స్వరూపము సాక్షాత్కరింపనగును. నాదమునది ప్రకృతి పురుషులమధ్య పుట్టుచున్నది, నాదోదయ, పూర్వ - నాద విరామాంతముల యంత బ్రహ్మము తోచుచున్నది. ఈ నాదమునకు అధిదేవత అగ్ని. ఇదిలేకున నాదము పుట్టజాలదు అగ్నిధిదేవతా కమనఃప్రేరిత ప్రాణాహత మూలధారావిర్భూత పరాదివాగ్రూపమునాదము కనుక ప్రాణశక్తి దానిని ప్రేరేనపుడు నాదోత్పత్తి ప్రకృతి - పురుషులమధ్య పుట్టుచున్నది. నాదము నాల్గవిధము లగుచున్నది. 1. పరా ఇది సూక్ష్మరూపమైనది. మూలధారమునుండి బొడ్డువరకు నుండు రూపము 2. పశ్యంతి.

బొడ్డుదగ్గరనుండి హృదయమువరకు నుండు రూపము. 3. మధ్యమ ఇది హృదయమునుండి కంఠము వరకు వ్యాపించురూపము. ఇది శ్రుతిగోచరమైన వాక్కు. 4. వైఖరీ. ఇది కంఠమునుండి నోటివరకు వ్యాపించి శబ్దనిష్పత్తిని కలిగించునది. వైఖరీ వాక్కు షట్పత్రాది స్థానములందలి కోణముల నున్న సందులనుండి అక్షరముల స్వరూపనాదముతో చేరి మనః ప్రేరణతో కంఠ్యాది శబ్దములన్నియు పుట్టుచున్నవి. కనుక నాదోత్పత్తికి అధిదేవతయగు అగ్నియొక్క ప్రాముఖ్యము గమనింపదగియున్నది. పశుపక్ష్యాది మనుష్యభాషలన్నియు నిశ్చే బయలుదేరినవి. కాని ఇవి పలుకునప్పుడు అపానమునుండి గాలి పోకుండుట అనుభవము. అట్లుపోయినచో నాదముండదు. అందులకే మనవారు మాటాడునప్పుడు - రెండు మూసికొని పొమ్మని - వ్యవహారము కల్పించిరి. అట్లు వాయు స్తంభనము సూచించుటకే మనవారు బిళ్ళగోచిపెట్టి పంచెకట్టట. మొత్తము మీద వాయువు అపానమునుండి పోకున్నచో - నోటినుండి శబ్దరూపమున వెలువడుట గమనింపనగు. కాని ఋష్యాదులు మౌనవ్రతధారులై వాయుపూర్వకముచేసి గొప్ప మహత్తును సాధించుచున్నారు, “మౌనం సర్వార్థ సాధకం” అని కదా పెద్దలు చెప్పిరి. యజ్ఞముచేయునప్పుడు యజమానియు నోరుమూసి కొని మౌనవ్రతము పాటిపవాయును. ఒకసారి పిశుపాటి సీతారామశాస్త్రి అను నాతనికి యోగాభ్యాసమునందు శంకరాభరణరాగము తనంతట తాను మనోహరముగ జనించి యోగపర్యంత ముండెడిది. ఇందులకు కారణమేమన అతడు యోగమునందున్న సమయమున నోరు తెరిచికొని యుండెను. కాని యోగము నందిది పనికి రాదు. సర్వేంద్రియములు మూసియుండి వాయుపూరణము చేయుట మంచిది. మనము రోజు తిట్టుచున్న తిట్లయందును వేదాంతమున్నది. దుంపతెగ లేక త్రాడుతెగ అనుచున్నారు. దుంప అనగా అజ్ఞానము. త్రాడు అనగా కర్మసూత్రము. ఇవి నశించుటయే వేదాంత పరమార్థము. కనుక నాదాభ్యాసమున నెన్నియో నియమము లుండుట గమనింపనగును.

భారతమున కృష్ణుని దగ్గఱకు సంజయునిరాక గమనించినచో ఆశ్చర్యము గొల్పును. సంజయుడు వచ్చినప్పుడు - కృష్ణునకు తెలియజేయబడు సందర్భమున కృష్ణుడు పండుకొనియుండెను. అర్జునుడు పాదసేవ చేయుచుండెను. ద్రౌపది, సత్యభామ కూర్చుండియుండిరి. అప్పుడు సంజయుడు కృష్ణుడు అంతఃపురమున నుండుటగమనించి వేషము మార్చుకొని వెళ్ళినాడట. అప్పుడు కృష్ణుని కనుసంజతో అర్జునుడు పాదపీఠినుండి కాళ్ళు తీయగా, ఆ పీఠమును దాసీలు సంజయునకు కూర్చుండుటకు ఉంచిరి. అప్పుడు సంజయుడు ఆ పీఠముపై చేతులుంచి నమస్కరించి తాను ఆనుకొని క్రింద కూర్చుండెనట. ఆ భగవంతునంతవాని పాదపీఠమున తాను వృష్ణము చేర్చరాదని భావము. ఎచట తెట్టి వేషము చితమో అది వేయవలెను అట్లుకాక ఒక్క లాగుతో చరించుట ధర్మమా ?

శిరస్సుపై భాగమునందు సహస్రారమును చక్రమున్నది. ఇదియే చంద్రమండలిము. యోగులకు మాత్రమిది అమృతమును ప్రసవించును. లోకికులకు వీర్యమును ప్రసాదించును. “అష్టాచక్రా నవద్వారా” అని వేదము చెప్పుచున్నది. బ్రహ్మరంద్రమునకుపై న నాలుగంగుళములలో పీఠకచక్రమున్నది. ఇది బ్రహ్మస్థానము. కనుకనే వైదికులగువారు శిరస్సుపై చిన్నజుట్టు ముడినుంచి దానియందొక పుష్పము నుంచెదరు. అనగా బ్రహ్మస్థానమున కది యొక పూజగ మనము గుర్తింపవలయును. మన అలంకారము లన్నియు పరమార్థసాధనకేగాని కేవలము భోగచిహ్నములు కావని గుర్తింపవలయును. శాస్త్రమున మానవులకు ఒకజడ మాత్రమే విహితము. ఇక ఘూడునుండి పైన రాక్షసులకు నిబంధింపబడినవి. కాబట్టి రెండు జడలవారు రాక్షసులయందు నైతము కానరారు. అందువలన మానవులు రెండు జడలు వేయరాదు. అటు జడను రెండు పాయలుగ చీల్చుట యనునది తల్లిదండ్రులు పోయినప్పుడు మాత్రమే జరుగవలసిన క్రియ.

కావున ఈ యాచారములన్నియు నశ్శీలములని గమనించి వర్తించుట అవశ్యకము. జాట్లు లేకున్నను నది ముడువకున్నను ఎనిమిదవ చక్ర మందలి తేజము క్షరించును దానిచే వాని దుర్బలులగుదురు ఏమంచి నైతికకార్యములకు పనికిరారు అని అగమములు, సైన్సు చెప్పుచున్నవి. కాబట్టి భారతీయులు బ్రహ్మతేజస్సును క్షరింపనీరాదు. వీడినచో దయ్యములు, భూతములు పట్టుటలో అశ్చర్యమేమున్నది? ప్రస్తుతము నాద బ్రహ్మోపాసనమనగ తారకమంత్రమగు ఓంకారము నుపాసించుట. ఇది అక్షరమల కలయికవలన నేర్పడుచున్నది. ఈ నాదబ్రహ్మోపాసన వలన బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలుగగలదు. గాని యిది సంగీత సాహిత్యముల వలనకూడ సాధ్యమగుచున్నది.

శ్లో॥ సంగీతమపి సాహిత్యం సరస్వత్యాః స్తవస్వయం ।
ఏకమాపాత మధురం అన్యదాలోచనామృతం ॥

అని పెద్దలు చెప్పిరి. ఈ నాదమునుగూర్చి తర్వాత చెప్పెదను.

నేను మొదట అప్పులబాఃతో జీవితము గడుపుచుంటిని. ఒకరోజు నేను కలలో ఏదో పద్యము వ్రాయుచుండగా - అప్పిచ్చినవాడు వచ్చి నా చేయిపట్టుకొని అప్పుచెల్లించుమని కోరెను. అప్పుడు నేను—

శా॥ కావ్యశ్రీ చనుమా త్వదేకతతునిం గామింశు వచ్చావధా
నాన్యాజ శ్రుతిభా యొనర్తు నెది నిర్వాపారునింగూడి ది
వ్యవ్యాహార సతీశుణీ తొలగు మెదై నన్ధలుండీ ఋణా
ర్థవ్యాపార యురీభ్రమిభ్రమరుడేనా మిమ్ముపోషించుటలే ।

అను పద్యమును కావ్యశ్రీ నుద్దేశించి నిర్వాపారునైన నావద్ద నుండక పొమ్మని విసుపుతో వ్రాసెనని. మా కండ్రిగారు పోవునప్పటికి

రామాయణమున 6 వేల పద్యములు వ్రాయవలసి యున్నది. గాయత్రీ మంత్ర బంధముతో పద్యరచన నీవే చేయవలసినదని తండ్రిగారు వన్ను ఆదేశించిరి. అట్లు నేను పూర్తిచేయనెంచి ఎప్పుడు పూనినను పద్యము తోచక కాలము వ్యర్థముగా గడచెడిది. ఒకరోజు కలవచ్చినది. నేను ఎచటనుండియో ఇంటికి వచ్చుచుండగానొక తురకబూబు వాకిటి అరుగుపై పడుండియున్నది. ఆమె చొక్కాయెత్తి ఒక తరుణవయస్కుడు పాలు ద్రావుచున్నాడు. నేనట్లే నిర్ఘాతపోయి చూచుచుండగా నామె యేల అట్లు చూచెదవనీనది. నాకుకూడ కొంచెము పాలిచ్చెదవేమో యని యంటిని. ఆమె వెంటనే కావలసినచో నెగబడి త్రాగుమన్నది. ఆ మరుసటిరోజుననే

కం॥ భర్మమయ రమ్యహర్మ్యము

అర్మిలి ప్రియురాలిఁగూడి యలరించెడి నీ

శర్మద పదయుగ మన్న

త్కర్మములు దొలంచు పనికిఁ గాననమెనసెన్॥

అని భకారముతో పద్యము ప్రారంభము చేయుచుండగానే ముగిసి నది. తర్వాత రేపు అచ్చునకు గావలసిన పద్దెము లీరాత్రి వ్రాయుచు వారి కృతి పూర్తిచేయ బూనితిని. ఆ బూబురూప మిప్పటికిని కనుల గట్టినట్లు కన్పట్టెడిది.

చం॥ ఎగబడిత్రావు కావలసెనేనని చన్నిడి త్రావువేఁ బూ

ర్తిగ నొక గ్రుక్క కేనియు భరింపగరావని లేదో యన్న న

న్నగదిగచూచి చిన్న నగవిమ్మగు సొమ్ముగఁ గందవద్దె మ

ల్లగ నవి చాలుఁబొమ్మని యిక్షితయో యవనిం దలంచెదన్॥

అనివినుతించి గ్రంథము వ్రాయుచుందును కాబట్టిమనకు మోక్షము లేక స్వర్గము లేక వ్యావహారికమైన వనులు కావలసియున్నచో దేవతాను

గ్రహమవసరమై యున్నది. అందులకు ముందు పౌరమార్థిక శరీరము నందలి దేవతలను గుర్తింపవలసియున్నది.

కర్మజ్ఞాన ఉపాసనా కాండలని మూడువిధములుగ పేదోదితము విభాగింపబడినది. “అచారహీనం నపునంతి వేదాః” అన్నట్లు కర్మకు ఆచారము ప్రధానము. పేదోక్తమైనది ఆచారము. ఇట్టి ఆచారవంతుని వీదియు ఏమియు చేయజాలదు. ఇందులకు విదర్శనమైన కథ చూడుడు. ఒక ఋషిసూరూపు కృష్ణాజినము కప్పుకొని ఊయలనూగుచు చదువు కొనుచు డెను. అది గమనింపక పేటకువచ్చిన రాజకుమారుడు మృగ మనుకొని విషదిగ్దబాహముతో కొట్టగా నాతడు క్రిందబడెను. అంత రాజ కుమారుడు భయపడి రాజధానిచేరి తన పెద్దలను కొందఱు గైకొని ఆ మునివల్లెకుబోయి, ఆ కులపతి మర్యాద చేయదానికి మే మనర్హులమని రాకుమారుడు బ్రహ్మహత్య చేసెనని దాని బోగొట్టుకొనుచుపాయ మడుగ వచ్చితి మనిరి. ఇది యంతయువిని యా కులపతి మీ రెక్కడ బ్రహ్మ హత్యచేసితిరని అడిగెను. వారీ యాశ్రమముననే చదువుకొను కుట్టవానిని మాపాడు మృగమను భ్రాంతితో గొట్టెననిరి. ఆ ముని తన విద్యార్థులనెల్ల జూపి వీరిలో మీ వాడు చంపిన దెవరినని యడిగెను. ఆ కొట్టినవాడు గుర్తించి ఈ పిల్లవాని కొట్టితిని, పడిపోయెను. ఎట్లు బ్రతికెనేని దిగ్భ్రాంతుడై యడుగ ఆ కులపతి చెప్పిన సమాధానము.

శా॥ ఆలస్యం బొకయింతలేదు శుచి యాహారంబు ధర్మక్రియా.... (భార)

అను పద్యమున ఆమునిబాలకుని శుచిత్వము నిరూపించెను. ఆచార మిట్టిది కావున ఇట్టివారిని ఎవ్వరు ఏమియు చేయజాలరు. దినమున కొక పారి సమ్మద్దిగాగావి తేలికగా రెండు మార్లుగావి తినుమని ఆవ సంబుల వారు చెప్పిరి. భారతమున భీష్ముడును - ఇరుమారు గుడుచుచు నెడనెడ

గురువకయుండు నాతండు సదోపవాసి - అని చెప్పెను. ఆ పక్షములో
 కొంద టొక పర్యాయము నీరుత్రావుదురు. కొంద రదియు సమ్మతింపరు.
 అట్టి నియమముగలవారి తపము సాగును, మితిమీరి తిన్నవారి తిండి
 వైశ్వానరు దెంతయని జీర్ణము చేయగలడు : అనగా అగ్నిమాంద్యము
 కలిగి అజీర్ణరోగము పుట్టును. కాబట్టి పేళదాటక ఇట్టి సత్కార్యచరణ
 సంపన్నులు ఉత్తము లగునున్నారు. నేడు ఇవన్నియు తారుమార్తైనవి.
 “అలస్యా దన్నచోషాచ్చ మృత్యు ర్విప్రాన్తిఘాతః” అనిపరాశర మహా
 ముని చెప్పెను. ఈ అన్నియు దోషములు నేడు మనల హింసింప కలుగు
 చున్నవి. ఇట్లే ఈకాలమెల్ల చెడుననరాదు. వ్యాసుడు అర్జును శక పురు
 షుల పేర్కొనెను. అందు విజయాభినందనుడు అను వాని శకమున
 యంత్రముక్త ప్రేలదని పేర్కొనెను. అనగా గరిక మంత్రించివేసి
 శత్రువుల నాతడు జయించును. ఇతడు కలియుగమున కృతయుగ లక్ష
 ణము నడుపగలడని తెలియుచున్నది. కావున కుల మత భేదము లంత
 రించవు. వేదాదులుపోవు. కావున ఈశ్వరశక్తి మిక్కిలి ఉన్నతమైనది,
 చిత్రమైనదికదా .

విద్యలన్నియు కాండత్రయరూపకముగ నున్నవి. కాని విమర్శించి చూచినచో రెండేకాండలు - కర్మ - జ్ఞానకాండలు తేలుచున్నవి. పూర్వ జన్మలో చేసిన కర్మనుబట్టి బోధప్రాప్తి కలుగుచుండును. జ్ఞానులకు కర్మ అక్కరలేదని లోకమున వాడుకకలదు. కాని యది యవిమృష్టము. “నిత్య నిత్యదిగతాని కర్మాణి” అని ఉపనిషద్వాక్యములో శంకరులు నిత్యకర్మలు మా వారలు బాగుగా వ్రాసిరి కాన, అవి మేము వ్రాయుటలేదు. అవితప్పక ఆచరింపరగినవని వాక్రుచ్చిరి. “ప్రయోజన మనుద్దిశ్య నమ దోషి ప్రవ ర్తతే” అన్నట్లు ఫలము నపేక్షింపక ముందు అనుకొనక యెట్టి పనియు జరుగదుగదా! “ఉపాత్త దురితక్షయార్థములు కర్మలు” అని శంకరులు నిత్యములకును ఫలమును జెప్పిరి. మరి కామ్యకర్మలు ఆవసరము వచ్చి నప్పుడు చేయవలసియే యున్నది. “కామ్యాని చ ఫలార్థినాం” అని కామ్య కర్మలు చేయుటకూడ గృహస్థులకు నావశ్యకములని చెప్పిరి. నిత్యనైమి త్తిక కర్మవలన పాపక్షయము జరుగుచున్నది. శంకరుల భాష్యముతో కర్మలేదని బ్రహ్మయేనని లోకము భావించి చెడుచున్నది. కాననదియే పర మార్థమనరాదని రామానుజుడు సగుణబ్రహ్మోపాసనమైన విశిష్టాద్వైత మును నిరూపించెను.

“అద్వైత మాగమ శిరోభి రుపాసనాయమక్తం, తదేవ పరమార్థ తయా న వాద్యం” అని నీల కంఠుడనెను. అద్వైతో పాసనతో విశిష్టా ద్వైతము ముక్తి యని వారి భావము. ఉపాసన సోఽహంభావముతో నుండవలెనని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కాని అదియే పరమార్థముకాదని వారి అభిప్రాయము. అందు నేనే దేవతనని యుపాసించిన దేవతవంటివాడగు

నని తేలుచున్నది. ఉపాసన యన నూరకుండుటయని యత్నము. సాక్షి
రూపసంస్థానము. ఇదియే అద్వైతము. అద్వైతానుభవము లేక కర్మో
పాస్తుల విడుచుటవలన కొందఱు చెడుచున్నారని వారి సుద్ధరింప విశిష్టా
ద్వైతము బయలుదేరినది. నాల్గుపేదములు చెప్పుచున్న మహావాక్యములు
1. ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ, 2. అహంబ్రహ్మస్మి, 3. తత్త్వమసి, 4. ఆయ
మాత్మా బ్రహ్మ. వీని కర్థమొక్కటియే అగుచున్నది. ప్రతివాక్యమునందు
జీవ-బ్రహ్మల కేకత్వము బోధింపబడుచున్నది. పరోక్ష ప్రత్యక్షములగు
బ్రహ్మ జీవులకు ఏకత్వంబు కుదురును : అన్నచో అర్థము కుదరని
చోట లక్షణావృత్తితో కుదుర్చుకొనవచ్చునని తర్కాదిశాస్త్రములు చెప్పు
చున్నవి. ఆ శాస్త్రములలో జహదజహల్లక్షణ యని, అజహల్లక్షణయనీ రెంటి
నొప్పుకొనిరి. మూడవదియగు హదజహల్లక్షణ జీవబ్రహ్మైక్యమునుచెప్పు
పేదాంతుల మతమునందేగాని మా కవసరములేదనిరి. ఏ శాస్త్రములు
నొప్పుకొనని జహదజహల్లక్షణతో మీరెట్లు పక్షమును సాధించుకొనెద
రన, పేదాంతులు ఈ మూడవ లక్షణము మీకును కావలసినదియే, అది
ప్రత్యభిజ్ఞ యని పదాంతరముతో సాధించుకొని ఇది కలదనిరి. వారి ప్రత్య
భిజ్ఞయే మాకు మూడవలక్షణమని పేదాంతు లనెదరు. సుబ్బియ్య అన
బడు ఒక వ్యక్తిని ఒకచోట ఒకరకముగను, మరియొకచోట మరియొక
రకముగను చూచినను కాలభేద, వేషభేదమేతప్ప అసలు సుబ్బియ్య
మారుటలేదుకదా : కనుక దీనికి జహదజహల్లక్షణలు పనికిరావు. కనుక
దీనికి సమన్వయము కుదుర్చుటకు తార్కికులు, “ప్రత్యభిజ్ఞ” అనుదానిని
కల్పించిరి. ఇది పేదాంతుల జహదజహల్లక్షణము తోనే చేరుచున్నది.
దీనికి ఉదాహరణ ఒక కథ చూడుడు.

దేవతలు, రాక్షసులు కలసి ఇంద్రుని - విరోచముని బ్రహ్మాదగ్గర
తత్త్వోపదేశమునకు పంపిరి. అంత బ్రహ్మ ఒకతొట్టిలో నీరుపోసి వారిని
తొంగిచూడు మనెనట. వారికి వారి ప్రతిబింబమే కన్పించినదట. ఆ

పిమ్మట వారి నింకను బాగుగ అలంకరించి మరల చూడుమనెనట. ఇప్పుడింకను వారిప్రతిబింబము బాగున్నదట. ఇదే తత్త్వము పొమ్మని బ్రహ్మచెప్పెనట. అంత విరేచనుడు “అర్థకామౌ పురుషార్థౌ” - అని భావించి సొమ్ములతో అలంకరణముతో భోగసాధనములతో సుతములుగ నుండుటయే తత్త్వార్థమని రాక్షసులకు బోధచేసెనట. కాని ఇంద్రుడు మాత్రము అలోచనలో పడెనట. పట్టిముఖము-అలంకరించిన ముఖము తేడా చూచి బ్రహ్మవస్తువు ఒకటేననియు, ఉపాధియందు భేదమున్నదనియు గ్రహించి అయినను బ్రహ్మనడుగుదమని పోయెనట. “చతుర్వాకం గురుర్వయౌ” అని నాలుగుసార్లు పోయి సందేహములన్నియు నివృత్తి చేసికొనెనట. కనుక నిట్టి అర్థముల ముడివిప్పుటకే జహదజహల్లక్షణ మేర్పడినది.

భారతమున భీష్ముడు - 24 వది మాయ. 25వది జీవుడు. 26వది ఈశ్వరత్వము. ఇరువదియైదవతత్త్వము ఇరువది యారవ తత్త్వము నెరిగిన నిరువదియేడవ తత్త్వమగును అని చెప్పెను. 26వ తత్త్వము నల్పజ్ఞత్వాదులు, 26వ తత్త్వము సర్వజ్ఞత్వాదులు వదలిన శుద్ధచైతన్యమున కాయన 27వ తత్త్వమని పేరుపెట్టెను. అస్థితి ననుభవించువలకు కర్మములు, ప్రారబ్ధములు విడనేరవు. “ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యేత్” అని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. జ్ఞానియైనను శరీర ప్రారబ్ధము తప్పదని, అది మనకువలె జ్ఞానికి జాధకముకాదని ప్రాజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. యముని రావణు డొకసారి - “పురుషుడు కర్తయే దురితపుంజ మొనర్చు” అని ప్రశ్నించెనట. మరి దోషమునకు కర్తకాకున్న, పుణ్యమునకు కర్తయగుచున్నాడా? అను ప్రశ్నములేదా? పుణ్యమునకుకూడ కర్తకాదనియే సారాంశము. ఏలన-

శ్లో॥ జానామి ధర్మం నచమే ప్రవృత్తిః

జాగామ్య ధర్మం నచమే నివృత్తిః ॥

కేనాఁ పిదేవేన హృదిస్థితేన

యథా నియుక్తోఽస్మై తథా కరోమి ॥

అని యభియుక్తులు భావింపమనుచున్నారు. సాంఖ్యమున 25 తత్వములు చెప్పబడినవి అందు 24 వది మాయ, 25వది పురుషుడు. మాయతో కలసిన బంధము—సంసారమునకు దారితీయును. మాయతో కలియకున్న ముక్తి లభించును ఈ సాంఖ్యమతము వారు సుఖదుఃఖములు అంతఃకరణ ధర్మములని నిరూపించగా శంకరులు వారిని “సాంఖ్యా వివేకినః” అని మెచ్చిరి. ఇవి జీవుని లక్షణములని తర్కాదుల మతము. కాబట్టి జీవుడు సాంఖ్యులప్రకారము జ్ఞానియై మాయను వదలుటయే మోక్షము. అనగా బౌద్ధాదులు. అంతకు మనుషును శుద్ధుడగు జీవుని మాయ యెట్లు సంసారమునకు దిగిచినదో - అట్లే ఇప్పుడును శుద్ధుడవు నా జీవుని మాయ సంసరణమున దిగిచిన జీవుడు మరల సాధనచేసి మోక్షము సంపాదించవలసి వచ్చునుగదా : ఈ నిత్యముకాని మోక్షమునకు మాటిమాటి కాసించి శ్రమ మైనయుటకన్న జీవు డిప్పుడున్నట్లే యుండుట మంచిది—అని పూర్వపక్షము చేసిరి. దీనికిపై న యోగమతమువారు 26 తత్వములని నిరూపించిరి. ఒక సారి ముక్తుడగు జీవుని మాయ లోబరచుకొనకుండ 26 వ తత్వమగు ఈశ్వరుడు నియమించునని వారి మతము. సజాతీయ, విజాతీయ, స్వగత భేదరహితమైనది బ్రహ్మస్వరూపము. మరియు సచ్చిదానందరూపమైనది బ్రహ్మ స్వరూపము. మన మేదేని వస్తువు ననుభవించునపుడు వచ్చిన యానందము, మనోవృత్తి అగినపిమ్మట వచ్చిన అనందమని గ్రహింపవలెను. కాని అవస్తువునుండియే అట్టి యానందము లభ్యమగుటలేదు. కుక్క ఎముక కొరికి కొరికి చిగుళ్ళు నొప్పిపుట్టి అందునుండి స్రవించిన రక్తమునే బహురుచ్యముగానున్నది, ఎముక యని తినుట వంటిది. కనుక అంతఃకరణము మనస్సు మొదలైన దానివలన మనకు వస్తువిషయక జ్ఞానము కలుగును. ఇంద్రియముల ద్వారమున కలిగిన జన్మజ్ఞానమును

అపినపుడు ప్రజ్ఞానమాభాసించును. ఇది ఎట్లున్నదన పిల్లకాల్వల కట్టిపేసి నపుడు అనకట్టలోని నీరు బాసించినట్లు. ఇక యోగమతమే విశిష్టాద్వైత మని భావింపవచ్చును. “ఏతేన యోగః ప్రత్యాఖ్యాతః” అని వ్యాసులు నుడివిరి. అద్వైతమతమునుగూర్చి చెప్పునపుడు ఇతరులకు - గొంగళిలో పేసికట్టి ఏటిలో పడపేసినట్లుండునని గొడపాదాచార్యులు సెలవిచ్చిరి. యోగులు అనుభవమునుగూర్చి - “ప్రకాశమానే పరమాత్మభావో నశ్యత్య విద్యాతిమిరే సమస్తైః అహో బుధా నిర్మల దృష్టయోపి కించిన్న పశ్యంతి జగత్సమగ్రః” సమాధిలో సత్య దృష్టికి ననుభవములో లేని జగము లోకుల యజ్ఞాన దృష్టిలో నున్న దాని వారు చెప్పనేల ? అని యాక్షేపించిరి. కాబట్టి యోగ సమాధి యందు తా మనుభవించు బ్రహ్మముతప్ప ఇతర ప్రపంచ మేమియు కానరాదు. సత్యం తీర్థం, క్షమాతీర్థం, తీర్థమింద్రియ నిగ్రహః” — అని వ్యాసభట్టారకు లంత స్తీర్థములను పురాణములందు గొనియాడిరి. దానివలన అంతఃకరణ శుద్ధి యగును. బహిః స్తీర్థములవలన శరీరశుద్ధి కలుగుచున్నది. ఆ రెండు శుద్ధులు యోగికి యోగసాధనములు. అంతఃస్తీర్థముల గొప్ప తనమును జెప్పుటకు నది యున్నవారికి బహిః స్తీర్థము లక్కరలేదని కూడననిరి.

శ్రీ భగవద్గీత యందు చరమశ్లోకము ప్రధానమని - “సర్వ
ధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం ప్రజ” - అని వైష్ణవులు భగవం
తుడు చెప్పిన సూక్తిని ప్రధానముగ భావించుచున్నారు. “తదాస్తిమితం
గంభీరం న తేజో న తమస్తతం - అవాభ్య మవభిప్రత్యం సత్కించి
దవశిష్యతే” - అని భగవంతుడు స్వరూపస్థితిని వర్ణించెను. అట్టిదియే బ్రహ్మ
మని అద్వైతులు. దీని యర్థమును స్వయముగ ననుభవింపనగును. కాని
తాను పుణ్యముసేయక దేవుడు నా కీయలేదని దరిద్రుడై దేవుని నిందింప
రాదు. “అవశ్య మనుభోక్తవ్యం కృతం కర్మ కుభాకుభమ్” మంచిగాని
చెడుగాని చేసిన దనుభవింపక తీరదుగదా : భగవంతుడు వెలుతురు కాని
వాడు, చీకటి కానివాడు. ప్రపంచమంతయు నిండియున్నాడు. అనభి
ప్రఖ్యము అన స్పష్టముగ నిరూపించుటకు శక్యముకానివాడు. అనాఖ్యుడు,
స్తిమితుడు, గంభీరుడు - ఇట్లు చెప్పుచున్న నాస్తికుల మతమే యన
వలసి వచ్చుచున్నది అను శంక నిరాసించుచు “సత్కించ మవశిష్యతే”
అని సిద్ధాంతమును చెప్పిరి. సత్ అనగా ఇట్లు విమర్శించి మీ రేమియు
లేదను వస్తువు. అది లేనిదే లేనిదాని ననుభవించునది ఏది? అదియే
బ్రహ్మమని స్వామి యభిప్రాయము. గీతయందు భగవంతుడు, జ్ఞాని
నాయొక్క స్వరూపమే యనెను. అట్టి జ్ఞానికాని వానికి తన్ను గొల్పి
కృతార్థుడగుటకు భగవంతుడు కొన్ని మతములు చెప్పెను. మొదటిది
త్రైంకర్యమతము ఇందు భక్తుడు భగవంతునికి జీతగానివంటి వాడు.
తన కృత్యమంతయు భగవంతునికి చేయవలసిన దనియే భక్తుడు
నిర్వర్తించిన, భక్తునకు కావలసిన వన్నియు భగవంతుడు ఇవ్వ

గలడు. ఇదియే - “యోగక్షేమం వహమ్యహం” అను భగవంతునిమాట కర్తము. ఒకరిపని యొకరు చేయుట కుదర దనువారు కర్మముల నుపాస నల తనపని యనియే చేసి ఓం తత్సత్ అని బ్రహ్మర్పణము చేయవలెను. అట్లు చేయుట తన ధనమును బ్యాంకులో నుంచుకొన్నట్లు. భగవంతుని యధికారములోనుండు ధనాగారమునుండి ధనము స్వీకరించునట్లు మనకు కావలసినప్పుడు వానినుండి స్వీకరింపవచ్చును. ఆ నమ్మకము లేనివాడూ తాను సత్కర్మము చేసి దాని ఫలము అని కర్మమతసిద్ధాంతము చేయును. అపాయములేని యుపాయముల నెఱిగిన జ్ఞాని యీ కర్మముల బెడబాచు కొను నుపాయమును దేవుడే చెప్పియున్నాడు.

శ్లో॥ అధిష్ఠానం తథాకర్తా కరణంచ పృథగ్విధం

వివిధాచ పృథక్స్వేష్టా దైవం చైవాత్ర పంచమం॥

అని మంచిపనికాని, చెడుపనికాని చేయుటకు ఐదు కలవవలెను. కావున నేపనియైనను అయిదింటి కలయికవలననే జరుగుచున్నది అధిష్ఠాన మనగా శరీరము కర్త యనగా జీవుడు. కరణములు ఇంద్రియములు. ఇక చేష్టలు వేఱు. అవి వాయువీయములు కర్మేంద్రియ చేష్టలు. ఈ నాలుగు కాక దైవము మరొకటి యున్నది. మన సర్వేంద్రియములకు అధిదేవతలు గలరు. వీరి ప్రేరణచే పని జరుగుచున్నది. కంటికి సూర్యుడు, చేతికి ఇంద్రుడు, కాళ్ళకు విష్ణువు, ఇట్లు అధిపతులను చెప్పి యుండిరి. కనుక ఈ ఐదింటి కలయికవలన పనులు జరుగుచున్నవి. తప్పు కాని ఒప్పుకాని ఈ ఐదింటివలన జరిగినచో - ఆయా తప్పుప్పులు ఎవరి పని నిర్ణయింపనగును ఇది జాయెంటు వ్యాపారమువంటిది. జాయెంటుదా రెల్ల అస్తిలేనివారైనచో దండుగ కెవడు బాధ్యుడు ? కాన నేను చేసినదిని ఒకరు ఒప్పుకొనుటయే తప్పు. ఈ యుపాయము గీతలో భగవంతుడు బోధించియే యున్నాడు. ఎవరు జీవుడు వేఱు, శరీరము వేఱు అని

భావించగలరో వారు యమునిదగ్గర తప్పులన్నింటికి తప్పించుకొనవచ్చు నట. అనగా జీవుడు జ్ఞానమున బ్రహ్మమయ్యడై యుండ అధిష్ఠానమను శరీరాదులు నశింప కర్మ మెవరిది : అని అభిప్రాయము.

ఓంకారము ప్రకృతి పురుషులమధ్య ప్రారంభమై బ్రహ్మయందు లీనమగును. ఈ ఓంకారము పరావరబ్రహ్మస్వరూపము. ఇది వ్యాకరణ ప్రకారము అవతి ధాతువుమీద ఔణాదిక ప్రత్యయము చేర్చగా నేర్పడును సోఽహం అను పదమునందలి ము వదలి ఓకారము మొదలుకొని హకారముమీద మకారముతో ప్రత్యాహరముచేయ ఓమ్ అని యేర్పడుచున్నది. యనియు పెద్దలు చెప్పుదురు. ఈ ఓకారజపము సన్యాసులకే యుక్తము. గృహస్థులు దీని నేమంత్రమునకై ననుచేర్చి జపించవలయును. సంసారులు గాయత్రిచేయుటయుక్తము. దానిచేవారు తరింపవలయును. “గాతారం. త్రాయతే ఇతి గాయత్రి” కనుక వారిని తరింపజేయగలదు. ఈ గాయత్రి సూర్యుని చూచుచు చేయుటమంచిది. గాయత్రి మంత్రమునకు సూర్యపరముగా, శివపరముగా అర్థములు చెప్పుట గమనింపదగినది. పనులయందు ప్రబోధించువారు సూర్యుడు. అట్లే గాయత్రి కూడ అని సూర్యపరముగ అర్థము. “భర్గస్య దేవస్య ధీమహి” అను భర్గుడను పేరుగల శివుని-అని శివపరముగ అర్థము చెప్పుట కలదు. కాబట్టి అద్వైతులు శైవులు చెప్పుచున్న అర్థమునుబట్టి - బుద్ధిని ప్రేరేపించు ఒకడు - అనగానే ద్వైత మతము వచ్చుచున్నది. కాని ఈ మంత్రము అద్వైతులకే ముందు అన్వయించుచున్నది. కాని శాక్తయులు గాయత్రీయని స్త్రీలింగముగ ఆ మంత్రమును భావించిరి. “ముక్తా విద్రుమ” అని స్త్రీరూపముగ భావించుట జరిగినది. ఇచట శివస్వరూపమును ఆగమ శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. మా బుద్ధివృత్తులను ప్రేరణముచేయు దేవుడు అన్న దేవునకు కర్మ త్వము వచ్చునుగదా ! అద్వైతులకు ఈ మంత్ర సమన్వయ మెట్లని

ప్రశ్నింపవచ్చును ? కర్తృత్వాదు లారోపితములు. దీనికి పురాణముల
యందు వ్యాసులు —

“అనాపన్న వికారస్స న్నయస్కాంతవ దేవయః
బుద్ధ్యాదీం శ్చాలయేత్ప్రత్యకోసిహ మిత్యవధాయ”

అని చెప్పినచోట చాలయేత్తని కర్తృత్వ మారోపితము. ఇది అనా
పన్న వికారుడు అను విశేషణమువలన ప్రాప్తమగుచున్న, అయస్కాంత
దృష్టాంతము నట్టిదియే : ఈ బ్రహ్మవస్తువు అయస్కాంతముతో పోల్చి
చెప్పబడినది. అయస్కాంతము వికారము లేనిది. చలనము లేదు. కదలు
వస్తువునకు దాని దగ్గర చలనము కలుగుచున్నది. అట్టి శక్తినిర్వికారమగు
అయస్కాంతమందు కల్పించుటకన్న తత్సమీపమున గదలు శక్తియందే
కల్పించుట యుక్తము. అట్లే బ్రహ్మవస్తువు సర్వగతమై యున్నది. దాని
సన్నిధానమున నితర తత్వములు చలించుచున్నవి. అవి —

“యస్యసన్నిధి మా తేణ
దేహేంద్రియ మనోధియః
విషయేషుచ ప్రవర్తంతే
తద్రహ్మే త్యవధాయ॥”

అని బ్రహ్మసాన్నిధ్యముచే అన్నీయు ప్రవర్తించుచున్నవి. కాని
బ్రహ్మము మాత్రము నిర్వికారమని భావించవలయును.

ఇక గాయత్రిజపము తర్వాత ఆగమశాస్త్రము అనేక మంత్రములు
చూపుచున్నది. నమశ్శివాయ మొదలగునవి చేయవలయున్నది. కాని
విద్యారణ్యులు పంచాక్షరీమంత్రము నామమంత్రముకన్న వేదమంత్రము
మంచిదని అభిప్రాయపడిరి. “త్రియంబకం యజామహే” అని నే జపిం

చెద ననిరి, “నమశ్ శివాయ ఓం” అనగా మశ్ శబ్దమునకు నాది అని ఆర్థము. శివాయ అనగా శివః అని విభక్తి పరిణామము, మశ్=నాది న= ఏదియు లేదు. ఓం. ఆ నేను శివః శివుడనే అనుటయే నమశ్శివాయ మంత్రార్థమని శ్రీ పద్మపాదాచార్యులు నిరూపించుచున్నారు. నమోనారాయణాయ అన్నను నమశ్శివాయ అన్నను అట్లే సమన్వయించుకొన నగును. బ్రహ్మవస్తువు తాను ఒక్కటియే యని యనుభవింపవలెను. కొన్ని మంత్రములకు ఆగమశాస్త్రము ద్విముఖములు రెండేసి యర్థములు చెప్పినది. దుర్గను ధ్యానించునపుడు ఆమెను అకుపచ్ఛ రంగుతోను బంగారు రంగుతోడను ఉపాసించవచ్చునని రెండు ధ్యానములున్నవి. “ఉత్తిష్ట పురుషి హేమప్రఖ్యాం” అని ఒక ధ్యానము “నవ దూర్వా సదృశీ” అని మరియొక మంత్రముతో కుండలిని లేపి “భయం మే సమువస్థితం, యది శక్యం అశక్యం వా!” అని జపించినచో ఘోమరూప పరాశక్తి వలన సంసారభయము పోగొట్టుకొనవచ్చును. దూర్వాస దృశ్యగు దుర్గవలన తౌకికభయము పోగొట్టుకొనవచ్చును. ఈ పరాశక్తివలన భుక్తి ముక్తి లభించునని శాక్తశాస్త్రము చెప్పుచున్నది. శంకరులు సౌందర్యలహరిలో—

శ్లో॥ సరం వర్షియాంసం నయనవిరసం సర్మసు జడం

తవాపాంగా లోకే పతిత మనుధావంతి శతశః

గలద్యేణీబంధాః కుచకలశవిప్రస్తపిచయాః

హఠాత్పుట్యత్కాంచ్యో విగలిత మకూలా యువతయః

అని వర్ణించెను. యోగమున భూమధ్యమునకు దగ్గర వచ్చినపుడు సాధకునకు రుద్రకన్యలు కనబడుచున్నారు. వారికి లొంగక సాధకుడున్నచో పరాశక్తి యనుగ్రహమున శివస్థానము నెనయగలడు. లేకున్న నెత్తియడచుట సంభవించి చెడిపోగలడు. ఆ శక్తిని—

తురీయా కాపి త్వం దురధిగమన నిస్సీమ మహిమా
మహామాయావిశ్వం భ్రమయసి పరబ్రహ్మ మహిషి”

అని వర్ణించుచున్నారు. ఇదియే పరాశ క్రిగ భావింపబడుచున్నది. కామేశ్వరి యనియు శా క్తేయమున గలదు. ఇట్టి పరాశ క్రివలన సాధకులు మోక్షమునొందుట గలదు. భగవంతుని ధ్యానము చేయువారు వారివారి ఆశ యముల ననుసరించి ఆయా దేవతల నాయా రూపములలో ధ్యానింపవలెను. అనగా ఐహిక. ఆముష్మిక లేక పరార్థ అపార్థములకు మంత్రములు వేర్వేరుగ నున్నవి. శివుని శాంతమూర్తి పార్వతీ సహితనిగ “శాంతం వద్మాననస్థం” — అను శ్లోకముతో ధ్యానింపవచ్చును. కైవల్యాపేక్షి ప్రపంచ మంతయు నిండియున్న స్వరూపముగ “చైతన్యం పరిపూర్ణ మేక మనిశం” — అను శ్లోకముతో ధ్యానింపవలెను. లోకమున నెన్నియో మంత్రములున్నవి. ఏ ఒకదాని తోడనైనను మోక్షము లభించగలదు. కాని బ్రహ్మచర్యమునందే ఆయా మంత్రోపాసన చేసి వివాహమాడుట మంచిది. ఏలన లౌకిక వ్యవహారములోబడి మంత్రోపాసన చేయుట కష్ట మగుచున్నది. అందుకనియే బ్రహ్మచర్యమున తపము, జపము చేయుట మంచిది. మరియు 14 ఏళ్ళ లోపు పిల్లలు చేయు పాపమంతయు తల్లిదండ్రుల కంటుననిమాండవ్యుడు పేర్కొనెను. కాన చిన్నతనములోనువనయ నము చేసి ఆవటువు గాయత్రిసిద్ధుడగునట్లు, ఇతరమంత్రముల జపించునట్లు యోగాభ్యాసము చేయునట్లు తల్లిదండ్రులుగాని, గురువుగాని శ్రద్ధ తీసికొన వలెను. ఏదియో ఒకచైతన్యమువలన శరీరము కదలుచున్నది. కాని శరీరము జడమని అందఱకు తెలియును. శరీరమున సంవితు అనగా తెలివి, అను నది యున్నది. దాని సన్నిధితో లోకవ్యవహారమంతయు జరుగుచున్నది. మన సామెతలన్నియు వేదశాస్త్ర సారములని గ్రహింపవలయును. “ఒళ్లు ఎరుగని శివం వస్తుందా” అని అనుచున్నాము. మనకు తెలియకుండ కామ క్రోధములు జనింపవు. అంతఃకరణ మున్నపుడు కామక్రోధాది భావములు

పుట్టక మానవు. వీటిని పుట్టుచుండగనె తెలిసికొని నిరోధించుట పెద్దల
గొప్పతనము. కాన నన్నయభట్టు—

కం. అవశగతి కామతోషా

దివికారము లొడవినను మదిం ధర్మగతి

ప్రవిహతి గానీక శడచు

దివిజేంద్ర తనూజు డద్వితీయుడు పేర్మిన్ ||

అని పుట్టిన కామక్రోధాదుల వలన ధర్మమును చెడకుండ కాపాడు
కొను కర్తృత్వము అర్జునునియందు చిత్రించెనని గమనింపవలసియున్నది.

భారతమున కొరవపాండవుల కథ యగుచుండగా నా గ్రంథము
త్రిపురాసుర సంహారముతో నేల అంతమగుచున్నదని సందేహము రావ
చ్చును. అందులకు సమాధానముగ గచ్ఛద్వ్యాఖ్యాత అందలి ఆత్మార్థము
గ్రహింపవలయునని నుడివెను. ఇచట త్రిపురములనగా స్థూల—సూక్ష్మ—
కారణ శరీరములనీ అర్థము. శివుడు మూడుసార్లు త్రిపురాసుర సంహ
రము గావించినట్లు అచ్చట గలదు. మొదట శివానుగ్రహము వలన శారీ
రక రోగములు నశించి దేహశుద్ధి కావలయును. పిమ్మట కామక్రోధాదులు
నశించి మానవశుద్ధి యగుట సూచింపబడినది. మూడవసారి కారణ శరీ
రము నాపరించిన తమస్సు నాశనముచేయ బడుట వర్ణింపబడినది. ఇదియే
త్రిపురాసుర సంహార రహస్యము.

ధర్మరాజు జూదమున నోడిపోవునపుడు దుర్యోధనుడు పై పుట్ట
ముల పెట్టిపొమ్మన నట్లుచేసి కట్టుపుట్టములతో పోయినట్లు కలదుగదా !
పాచికల నెట్లు కె కొని పోగలిగెను ? పాచికల నిక్కడనే వైచిపోయిన
విరాటునకు వేండిపాచికలు, రత్నసుయములు బంగారుపాచికలు చూపించి
నట్లు కలదుగదా ! ఆ సందర్భమెట్లు కుదురునని సందేహము కలుచున్నది.
కాని వ్యాసుని బ్రహ్మసూత్రములయందలి భావమును చూచినచో జీవుడు

శరీరమువదలి పోవునపుడు 17 తత్త్వముల మూట తీసికొని పోవునట. ఈ వేదాంత ఆర్థమే యిచ్చట నున్నది. 17 తత్త్వములనగా జ్ఞానేంద్రియములు, కర్మేంద్రియములు, ప్రాణవంచకములు, మనస్సు, బుద్ధులు.

ఒక బ్రాహ్మణుడు చారింబోవుచు మధ్యమందున్న ఒక గాడిద పిల్లను గొట్టగా, అది తల్లితో నీ బ్రాహ్మణుడు నన్ను కొట్టెనని చెప్పుకొన, ఆ తల్లి వాడు బ్రాహ్మణుడై న నిన్నేల కొట్టను, వాడు చండాలుడు అనెను. అది విని సర్వభాషావిజ్ఞానము గల బ్రాహ్మణుడు అతని తండ్రి వద్దకుబోయి యా కథ చెప్పి నేనెట్లు చండాలుడ నైతి నని అడుగ నాతడు నీ తల్లి నడుగుమనెను. వాడటు చేయ వానితల్లి ఒకప్పుడు తానొక మంగలితో కలిసినట్లు సూచించెను. దానివలన నతడు భిన్నుడై విలోమజాతి జాతుడగుటవలన చండాలత్వము నిర్ణయించుకొని తండ్రి నడుగగ, అతడొక శోకము చెప్పి ఇంద్రు నుపాసింపుమనెను. అతడటు జపింపగా ఇంద్రుడువచ్చి ఏమికావలయునని యడుగ, వాడు నేనుశుద్ధబ్రాహ్మణుడగునట్లు వరమిమ్మనెను. అంత ఇంద్రుడు ఈ తపమునకు నూరురెట్లు తపము చేసిన శూద్రుడవయ్యెదవు. దానికి పదిరెట్లు చేసిన సమూద్రుడవగుదువు. దానికి పదిరెట్లుచేసిన వైశ్యుడ వయ్యెదవు. దానికి పదిరెట్లు తపించి క్షత్రియుడవు కాగలవు. దానికి పదిరెట్లయిన దుర్బాహ్మణుడ వయ్యెదవు. దానికి నూరురెట్లయిన సద్బ్రాహ్మణుడ వయ్యెదవు. అంతదాక శరీరమిది నిలువదు. ఏవియేని బోగ్యములు కోరుకొమ్ము, ఇచ్చెదననిన వా డందుల కొప్పక ఎన్నిమార్లు దేవేంద్రుడు వచ్చినను తక్కువరముల నిరసించి చివరకు శరీరము నిలువక పడిపోవుచుండ, ఇంద్రుడువచ్చి దయతో నిడువరప్రసాదము నంగీకరించి యిప్పటికి త్రిశంకు మండలమున చండదేవుడను పేరుతోనుండి బోగముల ననుభవించుచు పూర్ణిమనాడు చంద్రదర్శనము చేయని స్త్రీల పున్నెముల ప్రోవుచేసికొను చున్నాడని భారతమున గలదు. కావున పంచాంగములలో “స్త్రీణాం చంద్రదర్శనమ్” అనివ్రాయుచున్నారు. అది యెవరు పరిగణించుటలేదు. అట్లు లుండనిండది. ఈ

కథవలన బ్రాహ్మణత్వ మెంత కష్టపడిన వచ్చినచో తెలియుచున్నది. దాని మనము లెక్కచేయక వట్టిభోగభాగ్యములతో పోగొట్టుకొనుట చింత్యము. కావున భారతము సర్వము నొక అక్షరమైనను తీసివేయరాని సత్యేతిహాసము. ఈ భారతము వ్యాసుడు చెప్పుచుండగా వినాయకుడు వ్రాసినట్లు చెప్పుచుందురు. వినాయకుడు అపకుండ చెప్పిననె వ్రాయుదుననెనట. అంత వ్యాసుడు—అర్థముచేసికొని మాత్రమే వ్రాయవలెను గాని లేకున్న తలపగులునని శాపమిచ్చెనట. కావున వినాయకుడు అర్థముచేసికొని వ్రాయులోపల వ్యాసుడు తర్వాతి ఘట్టము నూహించుకొని యుంచుకొనెడి వాడట. ఇట్టి ఘట్టములకే వ్యాసఘట్టములని పేరు. ఇది “లేఖ్యంబైన ఆమ్నాయము” అని తిక్కనగారు వచించిరి. ఆయా కవులు రచించిన గ్రంథములయందు రసానుసాతముగ పాత్రపోషణము సేయబడును. పురాణములు, ఇతిహాసములు సత్యములు, ఆయా పాత్రల యందలి మంచి తనమునే ఆదర్శముగనుంచుకొని నడువవలసియున్నది. కవులలో కల్పనలుండును. పురాణములలోని వర్ణనములున్ను సత్యములని చెప్పనగును.

భారతములోని చివరికథ—సర్పయాగ మెందులకు? అనుప్రశ్నకు సమాదానమం దున్నది. సర్పయాగము చేయగా జనమేజయునకు శరీరమంతయు బొలిమచ్చలు ఏర్పడినవట. అవి భారతము విన్నచో పోవునని చెప్పగా వినుట ప్రారంభించెను. అన్ని మచ్చలు పోయినవిగాని మూడు మాత్రము మిగిలినవి. అందులకుకా రణ మేమని జనమే జయుడువ్యాసుని అడుగగ — నీకు భారతమున మూడు సందేహములు మిగిలినట్లున్నవి. వానిని చెప్పుమనెను. అంత జనమేజయుడు తన మూడు సందేహములు వరుసగా నిట్లు చెప్పెను.

1. సైంధవధ రోజున భీముడు పదిపేల ఏనుగులను ఆకాశమున కెగురవేయుట అతిశయోక్తి అనుకొంటిననెను. వ్యాసుడు వాని నన్నిటిని జనమేజయునకు ప్రత్యక్షముగ నేటికిని కలవని దివ్యదృష్టిచూపి యొప్పించెను. 2. అశ్రమవాసపర్వమున 18 ఏళ్ళకు మును చనిపోయిన వారిని

అందరికి చూపుట అసాధ్యమని సంశయము. వ్యాసుడు వారిని జనమే జయునకు మరల చూపి, వారి యింట నొకరో జుండునట్లు చేపొ యొప్పించెను. ఈ రెంటితో రెండు మచ్చలు పోయినవి. ౩. కృష్ణరాయబారమున కౌరవులకు అందఱు చెప్పిచూచిరి కాని, వ్యాసుడు చెప్పిన వినకుందురా ? అని సందేహము వచ్చినది. దానికి వ్యాసుడు నేను చెప్పినమాత్రము వినెదరా ? అట్లు నీవు వినెదవా ? అని ప్రశ్నించి, అందులకు కలియుగమున అశ్వమేధయాగము చేయరాదని నిషేధమున్నది అని జనమేజయునకు చెప్పెను. నా మాట నీవు నమ్మినచో నీ వశ్వమేధము చేయవలదని చెప్పి పోయెను.

తర్వాత మూడేండ్లకు ఒక దివ్యాశ్వము లభింపగ జనమేజయుడు ఉత్సాహముకలవాడై దాని నారంభించెను. గాయత్రీమంత్ర మంత్రితమవు నశ్వమును వదలిరి. అది దిగ్విజయముగ తిరిగిరాగ దానిని శ్రవణము చేసిరి. అప్పుడు రాణిని దాని వద్ద పండుకొన బెట్టుట అచారము. అంత అందలి గాయత్రీశక్తి రాణిలోనికి ప్రవేశించి వీర్యవంతులైన కుమారులు కల్గుదురు అని శాస్త్రము. కాని ప్రస్తుతము శ్రవణముచేసిన, ఆ మాంస ఖండములతో ఇంద్రుడు ఆవేశించి యుండెను. అవి కదలుట కదియే కారణమని బ్రాహ్మణులు చెప్పిరి. అంత జనమేజయుడు కోపోద్రిక్తుడై భార్యను, బ్రాహ్మణులను త్యజించెను. అప్పుడు వ్యాసుడువచ్చిచూచి కారణ మేమని అడిగెను. జరిగినది జనమేజయుడు చెప్పి వ్యాసునిమాట నమ్మితి ననగా ఆ మచ్చపోయినది వ్యాసముని రాణిని పుట్టింటనుండి తిరిగిరప్పించి బ్రాహ్మణుల దిలిపించి వారలనెల్ల సమాధానపరచి, పిమ్మట పిష్టపశువుతో మరల యాగముచేయించి అశ్వమేధ ఫలమును జనమేజయుడు పొందు నట్లు చేసెను, అని భారతమున నున్నది. కాబట్టి భారతమును ప్రత్యక్ష ప్రమాణముగ భావింపవలయును. అట్లు నమ్మినవారికే దాని యందలి ఫల శ్రుతుల యుపయోగము కలుగును.

శ్లో॥ అకృశం శుచయోః, కృశ్నం వలగ్నే
 విపులం చక్షుషి విస్తృతం నితంబే
 అధ రేఽరుణ మావిస్థు చిత్తే
 కరుణాశాలి కపాలి భాగధేయం॥

అని పార్వతిని ఒక కవి వర్ణించెను. కవిత్వము వ్యంగ్యప్రధానముగ నుండును. పేదములు శబ్దప్రధానములు. అందు ఒక శబ్దమున కొక యర్థమే చెప్పవలెను, కవిత్వముననా ? అనేకార్థములు వచ్చునట్లు చెప్ప వచ్చును. ఇక శక్తి స్వరూపము బ్రహ్మసూత్రమున అర్థనారీ శ్వరత్వముతో నుండును. అనాహతము నందు శివపార్వతుల వర్ణనము జరుగును. సహస్రారముపైన దృశ్యాదృశ్యపీఠము కలదు. ఇది యోగిజనపేద్యమైనది. ఋషులుమాత్రమే చూడగలరు. మనలో అనేక మతములు పురుషప్రధానమైనవి కలవు. శ్రీ ప్రధానమైన దొక్క శాక్తేయ మతము మాత్రమే కలదు. “ప్రకృతి అలింగ తజ్జనిత భంగులు లింగములు” — అన్నట్లు ప్రకృతికి లింగము లేదు. అట్లే బ్రహ్మస్వరూపము నకు కూడలేదు. అది అష్టసుచక్రమందలి స్వరూపము. శివకేశవాభేదము ఇది “తదభిన్నా భిన్నస్య తదభిన్నత్వం” — అను న్యాయము ననుసరించి ఇద్దఱు ఒక్కటియే, అని అప్పయ్యదీక్షితులు నుడివిరి. బ్రహ్మాండ పురాణమున దేవి — భోగే భవాని పురుషేషు విష్ణుః క్రోడే చ కాళీ సమరే చ దుర్గా — అని నాల్గుభాగములుగ చెప్పబడినది. శివునకు, శక్తికి భేదము లేదు. అందునుండి వచ్చినభాగము విష్ణువు. కావున శివకేశవా

భేదము సూచితమగుచునే యున్నది. త్రిమూర్తులలో నెక్కువ తక్కువలు లేవు. ఒకేమూర్తి మూడుభాగములుగ భాగింపబడినది. “ఏకైవ మూర్తిర్నిభిదే త్రిదాసా” యని కాళిదాసు నుడివెను.

సూతసంహితయందు జగద్విలక్షణస్థితి చాల గొప్పది. అది కలవారు గొప్పవారని చెప్పబడినది ఈ దృష్టితో ఋషులు గొప్పవా రగుచున్నారు వారికంటే దేవతలు, వీరిలో అష్టదిక్పాలకులు, వీరియందును ఇంద్రుడు, ఇంద్రునికంటెను బృహస్పతి, వీనికంటెను బ్రహ్మ, బ్రహ్మకంటెను విష్ణువు, విష్ణువుకంటె శివుడు గొప్పవాడుగ చెప్పబడుచున్నారు. కారణము పూర్వులకంటె ఉత్తరోత్తరులు ఎక్కువకాలము బ్రహ్మమయులుగ (జగద్విలక్షణస్థితి) నుండుటయే. శివుడు ఎల్లప్పుడు పార్వతిని తొడపై కూర్చుండబెట్టుకొని వేదాంతబోధ చేయుచుండును. అది లోకము బోధముకొఱకు తాను బ్రహ్మమయుడై బయట తద్వివరణ మొనర్చునని భావము. కనుకనే శివుడు బాహ్యభ్యంతరములతో బ్రహ్మమయు డగుచున్నాడు. అందువలననే శివునకు స్థాణువని పేరు వచ్చినది. అందులకే శివుని “హరోం హరహర” అని కేకపెట్టవలసివచ్చినది. కావున సూత సంహిత శివప్రాముఖ్యము నుగ్గడించి చెప్పుచున్నది. మన స్వశరీరమున ఇంద్రుడు బలాధికారి. ఆతని తిరస్కరించిన బలమంతరించును. నే నొక పరి ఇంద్రమంత్రమును జపించుచుండగ ఒకడు తిరస్కరించి జబ్బుపడి చివరకు ఇంద్రమంత్రోపాసనచే బలమునొంది బాగుపడెను. రాక్షసేంద్రుడైన బలి ఇంద్రుని జయించెను. కాని ఇంద్రదాసనముపై కూర్చుండుటకు సంశయించియు రాక్షసప్రేరణచే నిది నాదికాదు, ఎప్పుడు దిగవలసి వచ్చిన నప్పుడే దిగిపోయెదనని దాని నెక్కెను, వామనుడు దానమడుగుటకు వచ్చినపుడు బలి — మీదై నా కరంబుంట మేల్గదే — అని గర్జించెను. బలి కోరిక ననుసరించి శ్రీకృష్ణుడు వానికి ఇంద్రత్వము నొసగుటకుగా పాతాళమున కంపెను. కాని ఇంద్రుని బ్రహ్మజ్ఞానము బలికి లేదు

అందుచే వామనుడు వానిని పాతాళమునకు త్రొక్కి తన గురుత్వముతో తత్త్వోపదేశము చేయ సమకర్తైనాడు. కాని బలి ఒకప్పుడు భగవదాదేశమున గాడిదయై తిరుగుచుండెను. ఇంద్రుడు బలిని కనిపెట్టజాలక పోయెను. పాతాళమున లేడు. ఎక్కడచూచినను కన్పింపలేదు. ఇంద్రుడు బలివిషయమై కనబడలేదని బ్రహ్మ తెలింగించెను. బ్రహ్మ ఈ విషయము నెఱింగియు ఇంద్రునికి చెప్పక పొమ్మనగా ఇంద్రుడు ప్రార్థించి యడిగెను. అప్పుడు బ్రహ్మ ఫలానా చోటునం దున్నాడని చెప్పగా ఇంద్రుడు బలి దగ్గరకు పోయెను. ఇంద్రుడు బలిని గాడిదవై తివని ఆక్షేపించెను. అప్పుడు బలి నేను తెలిసిన గాడిదనే యని తన శాంతగుణ ప్రాధాన్యమునుచాటెను. వారిద్దరికి పరస్పర వాగ్వివాదము రెచ్చిపోయినది. కాని బలి సత్త్వగుణమున నున్నాడు కాబట్టి ఏమిచేయక మిన్నకుండెను. అప్పుడు ఇంద్రుడు వాని నేమిచేయక మూడుసార్లు ప్రదక్షిణించి తన దారిని తాను పోయెను. ఇట్లు బలికి నారాయణుడు జ్ఞాన మభ్యసింపచేయుట పురాణములలో నగపడుచున్నది.

రామాయణమున అహల్యా వృత్తాంతము రెండుచోట్ల వచ్చుచున్నది. ఈ రెండింటిలో ఐక్యతలేదు. మొదట విశ్వామిత్రుడు రామునికి చెప్పిన కథ లోకమున వాడుకలోనున్న కథ. అసలు కథ ఉత్తర కాండలో బ్రహ్మ చెప్పినది. గౌతముడు రాజస తపస్సు చేయుచుండగా ఒకసారి పితృలోకము లన్నియు మండిపోచొచ్చెను. అప్పుడు బ్రహ్మ అహల్యాను సృష్టించి యుంచగా అందఱు ఆమెకై తహతహలాడిరి. కాని ఎవ్వరికిని బ్రహ్మ ఆ కన్య నివ్వలేదు. ఇంద్రుడు మాత్రము ఆ కన్యను తనకిమ్మనీ అడుగడాయెను. గౌతముడును ఆ అతిలోకసుందరిని అడుగలేదు. అప్పుడు బ్రహ్మ చేయునదిలేక అహల్యతో సంచారముగా వచ్చి ఆమెను కొన్నాళ్ళపాటు ఆశ్రమమున నుంచుకొనవలసినదిగా గౌతముని కోరి అచ్చటనుంచి పోయెను. కాని లోకోత్తర సౌందర్యవతి యగు

నామెను. చూచినను గౌతమునకు కామాపేక్ష కలుగలేదు. బ్రహ్మ మిక్కిలి నిరాశుడై పోయెను. పితృలోకజ్ఞులలు అరుటలేదు. గౌతముడు తపస్సును విడుచుటలేదు. కాని 1000 సంవత్సరములకు పిమ్మట గౌతముడే స్వయముగ అహల్యను బ్రహ్మ కర్పించుటకు తెచ్చెను. బ్రహ్మ గౌతముని ఆమెను వివాహము చేసికొమ్మని చెప్పెను. కాని గౌతముడు ఆమెను వివాహమాడియు తపస్సు మానలేదు. అప్పుడు ఇంద్రుడు ఒక పన్నాగము పన్నెను. స్త్రీ విషయకోపముగాని తపస్సు మాన్పలేదని భావించి, గౌతముడు స్నానమునకు పోవునట్లు కోడియై కూసెను. కాని గౌతముడు స్నానమునకు పోగా గంగ నిద్రలో నున్నది కాబట్టి, ఇది వేళగాదని గౌతముడు తిరిగి రాబోవుచున్నాడు. ఈ లోపల ఇంద్రుడు గౌతముడై అహల్యను తాకి నేను ఇంద్రుడననియు చెప్పెను. అపు డహల్య భర్తయొక్క కోపతాపము లసాధ్యమని హెచ్చరించినది. భర్తకు కోపము వచ్చిన నేమి చేసెదవని అడిగినది. అంతలో గౌతముడు వచ్చుచు. డగా ఇంద్రుడై ఎదురు వచ్చెను. గౌతముని కోపము ఇంద్రుని శపించినది. ఈ కోపములో పితృలోకము చల్లారినది. అహల్యను తాయి గమ్మనియు శపించెను. అహల్య ఎంతయో తనతప్పులేదని ప్రాధేయపడినది. అప్పుడు గౌతముడు దివ్యదృష్టితో చూడగ ఇంద్రుడు కామముతో గాక, తనపై కోపముతో తపస్సు చేరచుటకు వచ్చినట్లు తల్లిసికొనగల్గెను. మరియు అహల్యకు శాపవిమోచనము రామపాద రజస్పర్శ మనియు వివరించెను.

పిమ్మట ఇంద్రుడు తానుచేసిన పనిని దేవసభకు తెలియబరచెను తనపని లోకోపకారమునకేగాని, కామమునకు కాదని వివరించెను. పితృ దేవతలును అట్లేయని తమకిడు పశువువృషణభాగ మింద్రునకు సమర్పించెదమనిరి. “గౌరావస్కందిన్ అహల్యాయై జార” అను వేదమును, గౌ—గౌతమ, రా—రామ యని గౌతమదార సమస్కందించిన వాడ :

అని ఇంద్రుని పిలుచునపుడు, అహల్యాయై జార అనుట పునరుక్తిగా నర్థము పోలుచుండగ, విద్యారణ్యస్వామి హల్య కానిది అహల్య అనగా బీటిభూమి. దానిని వర్షముచే మెత్తపఱచి సస్యయోగ్యముగ చేయువాడా అని వ్యాఖ్యానించిరి.

ఉత్తర రామాయణములో ఇంద్రజిత్తు ఇంద్రుని ధ్వజస్తంభము నకు కట్టి తీసికొనిపోవుచుండును. అప్పుడు దేవతలు బ్రహ్మతో మొరబెట్టుకొనిరి. బ్రహ్మ ఇంద్రుని విడిపించుకొని వచ్చుచు గౌతమశాపము గుర్తు కు తెచ్చెను. బ్రహ్మ ఇంద్రునిచే మరల అశ్వమేధయాగము చేయించి యింద్రత్వ మిచ్చెను కాబట్టి ఇంద్రుడు జ్ఞాని, బలాధిపతి. కామాపేక్ష లేనివాడు. అట్టి కథలలో వ్యభిచారియైన ఇంద్రున కావదని నిలుచునా ; బ్రహ్మాదులతనీ సామ్రాజ్య మప్రతిహతముగ సాగింతురా; కాన ఇట్టి కథలనుబట్టి కూడ ఇంద్రాదుల నిందించిన పాపముల పాలగుదుము. కావున మానవులును “యాన్యస్మాకం సుచరితాని తానిత్వయోపాస్యాని” అని శిక్ష చెప్పినరీతిగా వారుచేసిన మంచిపనులే చేయవలయును. గాని చెడ్డపనుల పలె నున్న పనులు చేయరాదు. కృష్ణుడు పదియవనెలయందే వ్యభిచారము ప్రారంభించెనని గలదు. అది అందఱకు సాధ్యమా ; కాన వారిని మనకు సామ్యముగ తెచ్చుకొనరాదు

ఒకసారి శంకరులు కాశ్మీరదేశముపోయి అచటి పండితుల గెల్చి శారదాపీఠము నెక్కబోయెనట. కాని వాణి శంకరుని ఆచారము చెడి పోయినది కనుక ఎక్కరాదని నిషేధించినది. అప్పుడు శంకరుడు “ముండా : నీకు తత్త్వము తెలియ” దని అక్షేపించెనట. తాను పరకాయ ప్రవేశము చేసినను జీవుడు వేఱు, శరీరము వేఱు, ఆ శరీరము మాన్ము వారల చేకొన్నది అనియు, తాను సర్వసాక్షియై యంతట నిండియున్నా ననియు, శంకరులు చెప్పిరి కావున తన ఆచారమేమియు చెడలేదనగా ఆమె “ఈశానః సర్వనివ్యాపామ్ ” అని నమస్కరించినదట.

ఉ. శక్తి నిహీనుడే పనికిఁజూడు శక్తియ సర్వభూత స
సత్తగాంచి సర్వకృతి సాధనమై తనరారుచుండునా
శక్తియ ముక్తికారణము శక్తియ సర్వము శక్తిలేనిచో
శక్తులుగారు విష్ణుహర సారిస సంభవ ముఖ్యనిర్జరుర్ ||

ఇట్టి శక్తిని గూర్చి చెప్పుటకే దేవీభాగవతాది గ్రంథములు పుట్టి
నవి. శక్తినిహీనుడేపనికి పనికిరాడు. శక్తిలేకున్న బ్రహ్మాదులు సైతము
అశక్తులే యగుదురు - అని దేవీభాగవతము చెప్పినది. కాబట్టి శక్తి
యనున దొకటి యున్నదనుట సత్యము. ఇది యెనిమిదవ చక్రమున
నున్నది. ఇది పురుషుడన్నను, స్త్రీ యన్నను అనుకొనవచ్చును. దీని
నుండి సహస్రారము ప్రారంభమగుచున్నది. ఊర్ధ్వమూలమాధశ్శాఖమ్ -
అన్నట్లు బ్రహ్మవస్తువు మూలమునందును, దానినుండి శాఖలు విస్తరించి
నవి. శంకరులు ఒకప్పుడు శక్తివాదమును నిరసించగా వారికి ఒకనాడు
సమాధి కుదరకపోగా ఇందులకు కారణము శక్తివాద నిరసనయే యని
భావించి ఆ దేవిని ప్రార్థించి-సౌందర్యలహరి శ్లోకములను రచించిరి.
అప్పుడాదేవి వారికి ప్రసన్నయై దారి సూపెనని ప్రవాదము కలదు.

పరమేశ్వరుడు 8: తంత్రములు వ్రాసి ఒక్కొక్కదాని వలన
ఒక్కొక్కసేది సాధకులకు లభింపజేసెను. ఆ సిద్ధులన్నియు భక్తులకు
రావలయునని లోకము కొఱకు దేవతంత్ర మేర్పడినదని శంకరులు కొని
యాడిరి. శాక్తేయ ఉపాసన అందఱకు నున్నదని భావించవలయును.
“ అంతశ్శాక్తం బహిశ్చైవం సభామధ్యేచ వైష్ణవమ్ ” - అని స్మార్తుల

బ్రహ్మపురుషులు అక్షేపించుట కలదు. ఏది ఏమైనను దేవి అనుగ్రహము మాత్రము కావలసియున్నది.

కాశీఖండమున వ్యాసనిష్కాసపుట్టి మిందులకు నిదర్శనము. వ్యాసుడు కా.యందు వండితుల వాదనలోనదేవః కేశవాత్పరః-అని విష్ణువేదేవుడను సిద్ధాంతము చేసెను. అంత నందికి కోపము వచ్చి అతని చేతిని స్పృశింపచేసెను. దేవీ అనుగ్రహముతో వ్యాసుడు తన చేతిని స్వాధీనమునకు తెచ్చుకొని, కాశీని వదలిపోయి, మరియొక వ్యాస కాశీని నిర్మించెను. ఇది రెండవకాశి యన్నమాట. శివుడు ఈ విషయ మెరింగి విఘ్నేశ్వరుని ఆ పట్టణమునంగతి చూచిరమ్మనెను. ఇక వినాయకుడు చిన్నవేషమును ధరించివచ్చి వ్యాసునిదగ్గర శిష్యుడుగా చేరి విద్యాభ్యాసము చేయుచుండెను. వాని భక్తిశ్రద్ధలకు, తెలివికి వ్యాసుడు అభిమానించెను. ఒకనాడు శిష్యుని వెంటబెట్టుకొని తన కాశీయందలి విశేషముల చెప్పదొడంగెను. వినాయకుడు ఆయాస్థలముల చూచుచు విశేషముల నెఱుంగుచు, ఒకచో వ్యాసునకు ద్వారమువలన దెబ్బతగిలి రక్తము కారగా, నా ద్వారమువద్ద చచ్చినవా రేమగుదురని ప్రశ్నించెను. వ్యాసుడు కోపము, విసుగుకలిగి ఇక్కడ చచ్చినవారు గాడిదయై పుట్టుదురని చెప్పగా, వెంటనే వినాయకుడు-తథాస్తు-అని తాను వచ్చినవని అయినదికనుక వెళ్ళిపోయెను. అపుడు వ్యాసుడు తన గర్వమణచుటకు వినాయకుడు వచ్చెనని తెలిసికొని, ఎవ్వరును వ్యాసకాశీయందు చావరాదని శాసించెను. ఇక వ్యాసుడు కాశీకిపోయి బ్రతుకుచుండగా, శివుడు పార్వతిని, కాశీయందు వ్యాసునికి అన్నముపుట్టకుండ చేయుమని చెప్పెను. అట్లేయని అన్నపూర్ణ మాధుకరమును పుట్టకుండ చేయగ వ్యాసుడు శిష్యులతో 7 రోజులు అన్నములేక అలమటించి, ఆనాడు గంగలో మునిగివచ్చి కాశీపై కోపించి శాపమిర్పదోయెను.

మా భూత్ తై)పూరుషీ విద్యా
 మా భూత్ తై)పూరుషం ధనం
 మా భూత్ తై)పూరుషీ భక్తిః
 కాశ్యాం నివసితాం సదా !!

అని శపించబోగా ఇంతలో—పేద పురాణశాస్త్ర పదవీ నదవీయసి
 యైన పెద్దముత్తైదువ ఒకామె వ్యాసుని పిలిచి అన్నము పెట్టెదను,
 స్నానముచేసి రమ్మనినది వారందఱు స్నానముచేసివచ్చి భోజనమునకు
 కూర్చుండిరి. వారందఱినీ, సంధ్యావందనాది క్రియలు నిర్వర్తించుచుని
 నది. వారు కన్నులుమూసి తెరుచులోపల ఆమె వారిముందు షడ్రసోపేత
 భోజనము నుంచునట్లు రుద్రకన్యల నాహ్వానించి పెట్టించినది. పిమ్మట
 గృహస్తువచ్చి కూర్చున్న తర్వాత వారు భోజనముచేసి లేచిరి. ఇక అన్న
 పూర్ణ వ్యాసుని కోపించుచున్న శివునిగురైతింగి, తాను వ్యాసుని పూర్తిగ
 కరుణించి శివుని ముందునకు పంపినది. ఇట్లు ముందుగా అమ్మవారి
 చంద్రదృష్టి ప్రసరించిన తర్వాత, శివునకు నమస్కారము చేయుచున్నది.
 శివుడు కోపముతో మూడవకంటితో చూచినను వ్యాసుడు చెడిపోవలేదు.
 అప్పుడు శివుడు మరల కోపముతో వ్యాసుని కాలితోతన్ని కాశీనుండి పొమ్మ
 నెను. అమ్మవారును పొమ్మనగా వ్యాసుడు దక్షరామముపోయి, అగస్త్యుల
 వారిచేతను, సనత్కుమారినిచేతను తత్వోపదేశము నొందెను. తర్వాత
 కాశికి వచ్చెను. కాబట్టి మొత్తముమీద అద్వైతులేకాక అందఱు దేవీ
 ఉపాసకులు. అన్ని తంత్రములకన్నను దేవీతంత్రమే సర్వసిద్ధిప్రదమని
 హిందర్యులహరిలో శ్రీశంకరులు చెప్పుచున్నారు.

ఇట్లే రామాయణమున-తతో రావణ నీతాయా స్పీతాయాశ్శత్రు
 కర్కణః-అని సుందరకాండమును ముని రావణుడు తీసికొనివెళ్ళిన సీత
 యొక్క అడుగుజాడను పాదచారులు నడువనిదారియందు శత్రుకర్కణు

డవు వాయుపుత్రుడు వెదుకనెంచెనని మొదలిడెను. సుందరకాండను తత్త్వ దృష్టితో చూచిన వాయువహ్నిరూపమునొంది శరీరమందు తిరుగుటయును యోగముగా తోచుచున్నది సీత అన నాగటిచాలు. “సీతా లాంగలిపద్ధతిః” అని నిఘంటువు చెప్పుచున్నది. రావణుడన రవణము పుట్టించువాడు, దశ విధ ధ్వజములతో మూడు వంకలతో సీతవలె నున్న కుండలిని వెంట పోవుసాధకుని వర్ణించినట్లున్నది. శత్రు కర్మనః అన్న విశేషణమున్ను అంతశ్శత్రువుల జయించిన సాధకునకే యదిసాధ్యమని సూచించుచున్నది ఇట్లే సుందరకాండమెల్లను యోగమును వ్యక్తీకరించుచున్నదని పెద్దలు చెప్పుదురు. సహస్రసారమునకు పైన పీఠికమును చక్రమున నఖండబ్రహ్మ రూపమది శివశక్త్యైక రూప మనిపించుకొనును. సహస్రసారమున విశ్వ రూపము, భూమధ్యమున అర్ధనారీశ్వరస్వరూపము, హృదయమున నీశ్వ రాంక స్థితేశ్వరీ రూపము ఉండును. సహస్రసారమునకు పై చక్రమునందే మహామాయారూపము.

శ్లో॥ సుధాసింధో శ్మధ్యే సురవిటపి వాటి పరివృతే
మణిద్వీపే నీపోవవసవతి చింతామణిగృహే
శివాకారే మంచే పరమశివ పర్యంక నిలయాం
భజన్తి త్యాంధన్యాః కతిచన చిదానన్ధ లహరీం॥

అని శంకరులు చెప్పుటగమనింపదగినది. పూర్వము భండాసురుడను రాక్షసుడు దేవతలవేధించుచుండెను. వానికి విశుక్రాసురుడు - అనగా లోకములో నెవ్వరికి వీర్యము లేకుండ జేయువాడు. విషంగుడు అనగా ఒకరొకరిని కలపకుండ చేయువాడు - ఇట్టివార లనేకులు మంత్రులుండిరి. వైకుంఠ మున కేగిన నేమియగునో యని విశుక్రుడును, వైకుంఠమును వదలి వచ్చిన నేమగునోయని విష్ణుడును నున్నట్లు లుండిరి. అప్పుడు వాని యంతమునకు విష్ణువు నాశదునితో దేవతలను హిమాలయము నందు

యజ్ఞముచేయుమని ఆదేశించి పంపెను. వారట్లు బహిర్యాగము చేయుచుండ విష్ణువు ఇద్దఱు సౌందర్యవతులైన స్త్రీలను సృష్టించి వారిని భండాసురుని తోటలో సంగీతము పాడుచుండుమనియు బెట్టునరితో భండవిశుక్రాసురుల పెండ్లాడుమనిచెప్పి, తాము చెప్పినట్లు భర్తలు వినవలయుననియొప్పందము కుదుర్చుకొనుమనియు బోధించెను. సరేనని వారు నల్ల పెండ్లాడి మొదటనే వారిరువురిని స్త్రీ లిరువురు స్వాధీనము చేసికొనియుండిరి.

ఇట్లు ఐదువందల సంవత్సరములకాలము దేవతలు యజ్ఞముచేయుట జరిగినది. కొంతకాలము పోవ హోమధూమము చోకమంతయు వ్యాపించి భండాసురుని అంతఃపురమున ప్రవేశింపగా వాడు ఇదియేమని యదరిపడి దేవతలు యజ్ఞము చేయుచున్నారని తెలిసికొని కోపించి యుద్ధమునకు బయలుదేఱెను భార్య వద్దన్నను వినలేదు. వీడు పోవుసరికి యజ్ఞ గుండము చుట్టు పెద్ద కంచుకోట బయలుదేటి, నక్షత్రమండలము వలకు వ్యాపించియున్నది. అంత భండాసురుడు కోపోద్రిక్తుడై దానిని విటుగ తన్నెను. మరల మరియొకటి పుట్టినది ఇట్లు 189 కోటలు విటిగిపోయినవి. చాల అరిసిపోయి ఇప్పుడింత కష్టమేల : ఈ దేవతలు యజ్ఞము చేసినామీదికి వచ్చినప్పుడే హింసించవచ్చును, భార్య యెట్లుండెనోయని తిరిగి పోయెను. పోగా భార్యలిద్దఱిని చీవాట్లు పెట్టుట జరిగినది. దేవతలు వేయి సంవత్సరములు యజ్ఞముచేయగా అందునుండి బాలాత్రిపురసుందరి అవిర్భవించినది. దుర్బలులైనవారిని యజ్ఞకుండమున దూకుమని ఆదేశించినది. తాని ఆమె అవిర్భావమువలన అందఱకు తేజస్సువచ్చి ప్రకాశించిరి. ఇచట బాల అనగా పరోక్షబ్రహ్మవిద్య. ఆమె అందఱిని తనవెంట తీసికొనిచక్ర మార్గమున తాను దేవతలను గొనిపోయినది. బ్రహ్మరంద్రము వలకు పోయి బాల ఈశ్వరధ్యానము చేయగా ఈశ్వరుడు కనిపించెను. ఆమె ఆతనిని అంతర్యాగము చేయుమని ఆదేశింపగా ఈశ్వరుడు అంతర్యాగము చేయ మొదలుపెట్టెను. ఆ దేవుడు చిత్తి యను సక్కుతో చిత్రాజ్య

మును చిదగ్నికుండమున హోమము చేయగా అమనస్కయై నిష్ప్ర
పంచమైన తటి ఆరూపశక్తి సరూపయై సగుణయైచిదగ్నిగుండము నుండి
లలితాత్రిపురసుందరి యని ఆవిర్భవించినది. అచటనున్న ఆ దేవతలనంద
ఱిని ఆదేవి ఆ యగ్నిగుండమున వైచినది. అపుడు వారిచిత్రమాలిన్యము
పోయినది. అపుడు దేవతలు చిద్భావభావితులు, జ్ఞానబల క్రియాన్వితు
లైరి, అపుడు దేవతలందఱు దేవిని ప్రార్థించి, ఆమెను నీ యిష్టమైనవాని
వివాహము చేసికొనుమని యుభయులను పేవించుకొని మఱియు కృతార్థుల
మగుదుమని శ్రీ స్వాతంత్ర్యము లోకమున విరుద్ధమని ప్రార్థించిరి. దేవియు
తన కట్టిస్థితి మంచిదనితోచి కడగంట నీక్షింప పరమేశ్వరుడు కామేశ్వ
రావతారము వహింప నా దేవి వానిని శాస్త్రోక్తముగా వివాహము
చేసికొనెను.

శ్లో॥ ధ్యాయేత్కామేశ్వరాంకస్థాం శురువిందమణిప్రభాం ।
శోణాంబరస్రగాలేపాం ! స్వర్వాంగీణ విలేపనాం !
సౌందర్య శేవధించేషు చాపపాశాంకుశోద్వలాం !
స్వభాభిరణి మాద్యాభిస్సేవ్యాం సర్వనియామికాం ।
సచ్చిదానంద వపుషం సదయాపాంగ విభ్రమాం
సర్వలోకైక జననీం స్మేరాస్యాం లలితాంబికాం

అని యామె స్వరూపస్థితిని వేల్పులు, మునులు గొనియాడిరి త్వష్ట
వారికై శ్రీపురమును నిర్మించెను. అందు చింతామణీమయ గృహమున
శివాకారమగు రత్నపర్యంకముపై నున్న కామేశ్వరు నంకమునుండి కామే
శ్వరి నానాశక్తిపరివార సహితయై వేల్పులతో కొలువుదీర్చి, దేవకార్యసము
ద్యత యయ్యెను, ఇక నామె భండాసురుని దగ్గఱకు శివుని దూతగా
పంపెను. శివుడు పోయి దేవతలు జన్మముచేసిరి. కామేశ్వరి ఆవిర్భవించి
నది. ఇక నీకు సురలు, మునులు, అసాధులు, ఆ దేవిని శరణని బ్రదికె

దవా? యుద్ధముచేసి చచ్చెదవా! అని చెప్పగా భండాసురుడు ఎగిరిపడెనట. యుద్ధమునకువచ్చి యెత్తులకు పై యెత్తులువేసి చివరకు విఘ్నయంత్రము ప్రయోగించెను.

ఆ యంత్రము ఎదుటివారిని స్తంభింపజేసినది. అప్పుడు దేవతలు కామేశ్వరిని ప్రార్థించగా ఆమె భర్తముఖాలోకనము నుండి విఘ్నేశ్వరు బట్టించెను. అతడు విఘ్నయంత్రమును తన్నగా భండాసురుడు రాక్షసులను సృష్టించి వారి ముందుంచెను. మరల దేవతలు కామేశ్వరితో మొరపెట్టుకొనిరి. ఆమె పదిగోరులనుండి పని విష్ణు అవతారములు సృజింపగా వారి నవి చంపినవి. ఇది దేవీ భండాసురుల యుద్ధము. శుక్రాసురుడు అనువాకు యుద్ధమునకు వచ్చెను. కాని వానిని వారాహి అను శక్తి చంపి వైచెను. మరల రక్త బీజాసురుడు రాగా, దుర్గ వానిని రక్తము క్రింద బడకుండ చంపినది. భండాసురుని కొడుకులు యుద్ధమునకు రాగా, బాల వారిని చంపెదనని లలితాదేవి నెలవుగైకొని తన విక్రమమున వారిని చంపినది. చివరకు భండాసురుడు. వాని కొడుకు శూన్యకుడు మిగిలిరి. అప్పుడు కామేశ్వరి కామేశ్వరుని వారిపై త్రిప్పికొట్టగా వారు మరణించిరి. ఇక భండాసురుడు అనగా మనకున్న మోహము. శూన్యకాసురుడనగా శూన్యవాదము.

కనుక మోహము, శూన్యము, రెండును నశించినవి. కావున బహిర్యాగమున, అంతర్యాగమున దేవీ అనుగ్రహము పొందినవారు మోక్షమును పొందగలరు. లలిత అవరోక్ష బ్రహ్మవిద్య. బాల పరోక్షబ్రహ్మవిద్య. నానాకూప సమష్టిరూపము దుర్గ. కాబట్టి వీరికి భేదములేదు. శక్తి సమష్టి రూపమే మహిషాసురుని చంపినది. సహస్రారముపైన శ్రీనగరమున కామేశ్వరి యుండును. బాల హృదయమున నుండును. ఐం - క్లిం - సౌ ఓం మూడును ఆమెకు ఒక మంత్రముగ ఉపాసన జరుగును.

ఉమామహేశ్వరోపనిషత్తు ఉమయే లక్ష్మీ, శివుడే విష్ణువు, ఇట్లే స్త్రీలెల్లరు
 శక్తిరూపములు, పురుషులెల్లరు శివులు కాన ఉమామహేశ్వర రూపులగు
 స్త్రీ పురుషజాతులకెల్ల నమస్కారమని ముగించినది. స్త్రీపురుషుల వివాహ
 సంగమాదులెల్ల విసదృశములగు శరీరమందలి ఏకాకారమగు బ్రహ్మము
 నెఱిగికొనుటకు, యోగమందలి పదాతవు కళనెఱుగుటకు 15 కళల
 వాత్సామ్యమునుడు కామశాస్త్రమున నిరూపించెనని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు.
 స్త్రీ పురుషుల వివాహ మందలి యహర్వ ఫలము నాలోచించిన శాస్త్రాను
 సారముగ దాని ననుభవింపవలెను. కేవల కామమునకై న శాస్త్ర మక్కర
 లేదు. పశువులకు శునకమునకు, వరాహములకు కామసుఖమునే శాస్త్రము
 చెప్పుచున్నది : అయినచో ఈ మంత్ర తంత్రముల యందు స్త్రీలకధికార
 మున్నదా లేదా? అను ప్రశ్న మొకటి లోకమును బీడించుచున్నది. వివాహ
 మంత్రసంస్కారముతో వధూవరు లేక రూపులగుచున్నారు. శరీరభేదము
 న్నను నవకోణాత్మక శ్రీచక్రము ఇరువురి యందు స్ఫురించుచున్నది.
 కాన పురుషుని బట్టి స్త్రీ యధికారము పురుషుడు సోమయాజి యయినచో
 స్త్రీ సోమిదమ్మయగును. పురుషు డుపాసకుడైన స్త్రీ యుపాసకురాలగును.
 కాన పురుషునకు స్త్రీ సాహచర్యమన్నిట నుండదగును. అది వదలిన
 సన్న్యాసమే - ఇది మరువరాదు.

బ్రహ్మములో మాయ స్ఫురించుచున్నది. అదియే పరాశక్తి. ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడు కాని జీవుడుమాత్రము అల్పజ్ఞుడు జీవుని ఆవరించి యున్న అవిద్యయను బురదను తొలగించినచో - ఆ జీవుడు ఈశ్వరుడగు చున్నాడు. ఈ అవిద్యను తొలగించుటకే విద్యలు, పురాణములు, కర్మలు, ఉపాసనలు, మొదలగునవి యేర్పడినవి. మా యాశక్తి నుండి కామేశ్వరీ కామేశ్వరులు ఆవిర్భవించిరి. వీరే ప్రకృతి - పురుషులు. లోకమునందు వీరి యుపాసనయే పరాకాష్ఠ నొందినది. కాని నిర్గుణోపాసన కూడ ఒకటి యున్నది. శివుని ౧4 తంత్రముల ఫలము నిచ్చు శాక్తేయము ఉపాస్యము. అందు కామేశ్వరియే ప్రధానయగుచున్నది దీనికి అధిష్ఠానము కామేశ్వరుడు. కామేశ్వరీ సంకల్పశక్తితో కామేశ్వరు డావిర్భవించెననియు, త్వష్టచే నిర్మాణము చేయబడిన శ్రీనగరమున నామె కామేశ్వరాంకస్థితయై యున్నదనియు ఇదివరకే చెప్పబడినది. ఆ స్థానము బ్రహ్మరంద్రమునకు పైన నున్నది. శరీరమునకు తొమ్మిది రంద్రములున్నవి. పదియవది బ్రహ్మరంద్రము. ఆదారిన బ్రహ్మమీ జీవరూపమున శరీరమున ప్రవేశించుట వలన దానికాపేరు వచ్చినది, అది మొదట వలుచగా నుండును దాని నామువముపెట్టి మెల్లమెల్లగా గట్టివరచుచున్నారు. అది జీవుని రాజ ద్వారము. దానినుండి జీవుడు ఎప్పుడొప్పుమైన నప్పుడు పోకుండ ఉపనయన వివాహాదులందు జీలకఱ్ఱ బెల్లము పెట్టి ఆ రంద్రమును పూడ్చుచున్నారు, అయుష్యమునందు నాల్గవవంతు బ్రహ్మచర్యములో వేదాధ్యయనము చేసి ఋషి ఋణము తీర్చుకొనవలయును. ఇంకను నాల్గవవంతు గృహస్థాశ్రమము స్వీకరించి పితృఋణము, దేవఋణము తీర్చుకొనవలయును. మూడవ నాల్గవవంతు వానప్రస్థమున తపముచేసి, మిగిలిన నాల్గవవంతు సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించవలయును.

మొదట సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మ సనకసనందనాదులను మనస్సుతో
 సృష్టించి, సంతానము కనుమని చెప్పగా వా రెందుకని ? పశ్చించితి.
 వారికి బ్రహ్మ ముదుసతితనమున పిల్లలువయోగించెదరు. తదనంత
 రము శ్రాద్ధాదులు జరిపి పరలోకముల సుఖమును సంపాదించెదరు.
 మరియు “పుత్రేణ లోకాన్తయతి” అని శ్రుతి చెప్పుచున్నదనియు
 చెప్పెను. దానికి వారు మాకిదియే అత్మ, ఇదియే లోకము, మా కీ
 ప్రజలతో చేయవలసిన పనిలేదు గాన నీ సృష్టితో నవసరములేదు —
 అని బ్రహ్మమయ్యలై యుండిరి. తరువాత అస్తవ్య వశిష్టాదుల సృష్టించెను.
 వారలునల్ల మాటలాడ బ్రహ్మ కోపించెను. విసుగుకొనెను. అంత
 వశిష్టాదులు తండ్రిమాట వినెదమనియు, పిల్లలను కన్నందువలన మన
 అత్మస్థితికి భంగము లేదనియు మిగిలినవారిని కలుపుకొని చెప్పగా, బ్రహ్మ
 ఇది లోకమున అందఱకు బోధచేయుమనెను. ఆ విధముగనే వశిష్ఠుడు
 చేయుచుండెను. కావుననే ఇప్పటి పురోహితులే వశిష్ఠులని బావింపవల
 యును. ఇప్పటికిని వశిష్ఠాంశగల యజ్ఞికుడు వటువునకు బ్రహ్మోప
 దేశము చేయుచున్నాడు. దానిలో పిల్లలను గని సుప్రజుడ నయ్యెదననియు
 సుమేధుడ నయ్యెదననియు వటువుచే ననిపించి ప్రతిజ్ఞ చేయించుచున్నాడు
 అందులకే వారిచే విస్తృత కుట్టించుట, గంధము తీయుట మొదలగు
 పనులు చేయింపరాదు. ఇక స్త్రీకి వివాహము చేయుట ఎనిమిదవయేటనే
 జరుగవలయును. అనాడు శిరస్సుపై జీలకఱు బెల్లము పెట్టి, తెల్లని వస్త్ర
 ములు దీక్షకుగానిచ్చి దర్పత్రాడుచుట్టి బ్రహ్మచారికివలె నుపాసనార్హత్వము
 సంపాదించుచున్నారు. “ఏతద్వైపత్న్యా వ్రతోపనయనః” — అని ప్రమా
 ణము చెప్పుచున్నది. గృహస్థధర్మమున భర్తసంపాదించినధనము భార్యకు
 ఇవ్వవలయును. భార్య గృహోపకరణము లన్నియు భర్తసలహాపై
 అమర్చుచుండవలయును. ఈ కార్యనిర్వహణమున భార్య ఆయవ్యయ
 ముల భర్తకు నెఱిగింపవలయును.

పూర్వము ముద్గలు డనువానికి ఇద్దరు భార్యలుండిరి. భర్తకు చెప్పియే ఒక భార్య అన్నిపనులు చేయుచుండెను. కాని రెండవయామె జ్ఞానవతి యగుటచే ప్రతిపని భర్తకు చెప్పనక్కర లేదని తలంచెను. ముద్గలుడు బ్రహ్మలోకమునకు పోవుచుండ పెద్దభార్య వెంటనంటిపోయెను. రెండవ భార్య వచ్చులోపల తలుపువేసిరి. ఈ మెనరకమునకు పోయినదట పతివ్రతను, జ్ఞానవతిని యగు నాకిట్టి స్థితి యేమి వచ్చెనని యేడ్చుచుండగా యముడు చూచి మరొకజన్మ నిచ్చి, భర్తకు చెప్పుచు, అన్ని పనులు చేయుచు, ఈ కొలది లోపము నందు తీర్చుకొనుమని చెప్పి పోయెను. ఆమె అట్లే చేసి ఆ జన్మయందు తరించెను — అని ఇతిహాసములందు భార్యా భర్తృధర్మములు అను శాసింపబడినవి. అట్టి స్త్రీపురుషులు కామేశ్వరీ కామేశ్వరుల నుపాసింప నర్హులు. కామేశ్వరీ కామేశ్వరులు స్త్రీపురుషరూపములో భావించి, వంచప్రేతమంచము మీద నున్నట్లుగా ధ్యానించుట ఒక పద్ధతి. కామేశ్వరీ కామేశ్వరుల అవయవములు వీరి అవయవములందే యున్నట్లు భావించుట మరియొక పద్ధతి. అరుణాది వాగ్దేవతా స్తోత్రమే మన లలితా సహస్రనామము. శ్రీమాతా శ్రీమహారాజ్ఞీ శ్రీమతో సింహాసనేశ్వరీ—అని ప్రారంభింపబడెను. మంగళప్రదమైన శ్రీయనునది శాక్తేయులబీజము. శ్రీబీజమునకు వాచ్యము లేక లక్ష్యమైన మాతా-తల్లి పెద్దరాణి. మామూలు తల్లులు మామూలు రాణులు కారని తెల్పుటకై శ్రీమాతా, శ్రీమహారాజ్ఞీ అని చెప్పబడెనని తెలియవలెను. హాన హింసాగత్యోః అను ధాతువునుండి సింహాశబ్దము పుట్టినది. శ్రీమంత మగు సింహాసనమున కధీశ్వరిగాన, శ్రీమత్సింహాసనేశ్వరి యనబడు చున్నది. అంతర్యాగమున చిదగ్నియందు చిత్రాజ్యమును హోమము చేయగా అమనస్కదశయందు అవిర్భవించుటచే చిదగ్నిసంభూత యనిపేరు.

దేవకార్య సముద్యతా

ఉద్యద్భాను సహస్రశా

చతుర్భాసా సమన్వితా
రాగస్వరూప పాశాఢ్యా
క్రోధాకారాంకుశోజ్జ్వలా॥

అని ఇంద్రియముల పనులు చేయుటకై దేవకార్యమునకై ఆవిర్భవించినది. ఉదయించు సూర్యునివలె ఎఱ్ఱని శరీరతేజస్సు కలదియు, నాల్గు చేతులు కలదియు నగు దేవి, నాల్గు ఆయుధములు నాల్గు చేతుల యందు కలదియునగు దేవి అనగా మనస్సును ఇక్షుకోదండ మొకచేత గలది, శబ్ద స్పర్శ రూపరస గంధములను తన్మాత్రలైదు బాణముల నొకచేతధరించినది. రాగమను పాశమొకచేత ధరించినది. క్రోధమను నంకుశ మొకచేత దాల్చినది. విష్ణువు దేవీ ఉపాసన వలన మోహినియై శివుని మోహింపచేసెను.

స్మరోపిత్యాం నత్వారతి నయన తేహ్యేనవపుషా
మునీనామవ్యంతః ప్రభవతిహి మోహా యమహితా॥

అని శంకరులు ఆగమానుసారము గొనియాడిరి. మన్మథునకు - భక్తునకు దేవి తన బాణకోదండ పాశాంకుశముల నిచ్చి యంతవానిచేసెనని భావించవలయును. నిజారుణ ప్రభాపూరమబ్బి బ్రహ్మాండ కుండము మునిగి ఎఱ్ఱనగుచున్నదనగా రజోగుణములో నిండియున్నదని భావము. “అష్టమీచంద్ర విభ్రాజ దలికన్థం శోభితా” అన అష్టమినాటి చంద్రవంక వంటి ఫలముకలదియు, “ముఖచంద్రకలంకాభ మృగనాభి విశేషణ” యన చంద్ర కళంకమువంటి కస్తూరిబొట్టు గలది, “వదనస్మర మాంగర్య గృహ తోరణచిల్లికా” యన వదనమను మన్మథుని యింటికి తోరణముల వంటి కనుబొమ్మలు కలదియు నని భావము. ఈ బొట్టనగా ఇద పింగలి నాడుల మధ్యనున్న సుషుమ్నవంటిది బొట్టు. ఇది వైష్ణవుల బొట్టు. గోపీచందన ముతో ఊర్ధ్వపుండ్రములు స్కార్తులును బెట్టెదరు. జలముతోనైన

మృత్తికతోనైన నూర్వపుండ్రములుబెట్టి తర్వాత వానిపై బూడిద పూయు చుందురు. కొందఱు వైష్ణవులు వచ్చనిబొట్టు, మరికొందఱు ఎఱ్ఱనిబొట్టు ధరించుచున్నారు. వానికి పేరుపేరు కారణములు గలవు. నాడబిడు కళా స్థానముల సూచించునట్లు మూడు తిర్యక్ పుండ్రములు ధరించి, బిందు స్థానమున గంధాక్షత లుంచి, బిందువునకు క్రింది భాగమున త్రికోణస్థానమున కుంకుమ అడ్డముగా బూయుచుందురు. ఇది అమ్మవారి స్థానము. ఇది ప్రాసంగికము. “వక్త్రలక్ష్మీపరీవాహచ్ఛలన్మీనాభ” - అను శ్లోకమున ముఖముమీద కాంతియొక్క తరంగములుగల చెఱుపునుండి వచ్చు పరీవాహములవంటి కన్నులు గలదియు, ఆ కనులగుంటలు అలుగులవంటి వనియు, అందలి మీనములవంటి కనుపాపలు చలించునని కలదియు, సంపెంగవంటి నాసిక, ముక్కుకు బులాకి, దానికి ముత్యము ఉండు నట్లును, అది నక్షత్రకాంతిని తిరస్కరించునట్లును చెప్పబడినది.

పార్వతి యెప్పుడును కమ్మలు, బులాకి తియకుండుట చేతనే శివునకు చావులేదు. కడిమిచెట్టు పూలగుత్తి యెడలచెవియందు నలక రించుకొనియుండును. ఇది కర్ణపూరము. స్త్రీకి ఎడమ, పురుషునకు కుడి భాగములు ముఖ్యములు. ఇట్లు స్త్రీపురుషసంయోగమే అర్థనారీశ్వరత్వము అగుచున్నది. కావున స్త్రీలు ఎప్పుడును ఎడమనుండి అలంకరించుట ప్రారంభించవలయును. దేవి సూర్య చంద్రులు కమ్మలుగా గలది వడ్మ రాగపు టద్దముల కాంతిని తిరస్కరించు బుగ్గలు కలది. వగడమువంటి దొండపండువంటి పేదవి కలిగి శుద్ధ విద్యాంకురములవంటి పలువరుస గలది. ఆమె కప్పురపుతమ్మ పరిమళము దిగంతముల వ్యాప్తినొందునది. ఈమె పలుకుముందు నరస్వతి వీణెయు పనికిరాదు. చిరునవ్వు కాంతిపూరమున మునుగుచున్న కామేశ్వరు మనసు కలది సాటిలేని చిరుకము కలది యాయె. ఇక యజ్ఞోపవీత, మంగళసూత్రముల గుఱించి ఆపస్తంబుల వారేమియు చెప్పకుండుటవలన అవి అక్కరలేదని కొండజనుచున్నారు అను కం అన్యతో గ్రాహ్యం - అన్నట్లు బోధాయన సూత్రమునుబట్టి

యజ్ఞోపవీత మంగళసూత్రధారణ చేయవలయును. కామేశ్వరునిచే కట్ట బడిన మంగళసూత్రము కలది. రత్నకంఠాభరణము కలది. చింతామణి పతకముగల ముత్యముల హారముల దాల్చినది, ఆమె స్తనములు కామేశ్వరస్వామి ప్రేమరత్నములచే గొనదగినవి. పాదువలెనున్న బొడ్డునుండి తీగవంటి నూగారు బయలుదేలును. ఆ తీగకు వలించిన ఫలములే ఆ స్తనము లగుచున్నవి. అనూరుని కాంతిని తిరస్కరించు కౌకుంభవస్త్ర ధారిణి యగుచున్నది. కామేశ్వరునిచేతనే తెలియబడిన తొడలమార్దవము గలది. పిక్కలు మన్మథబాణముల సంచలవంటివి. శీలమండలు కనబడ నిది. ఏలన శీలమండలు కనబడుట దరిద్రహేతువు. శాబేటి బొచ్చెలవంటి పాదములు, తమోగుణమును హరించు ఎఱ్ఱనికాంతిగల గోళ్ళుకలది. మ్రోగుచున్న కాతియందెలు కలది. మరాళములవంటి మందగమనము కలది. లావణ్యమునకు నిక్షేపమగు మేను కలదియునగు ప్రీరాపము కామేశ్వరి. కావున సాముద్రిక శాస్త్రానుసారమైన లక్షణములుగల ప్రీ. సమస్తా భరణ భూషితయై, శివుడైన కామేశ్వరుని తొడపై నుండునది. స్వాధీన వల్లభా=స్వాధీనపతిక, - సుమేరుశృంగమధ్యస్థా - మేరువుమధ్య శృంగ మున నుండునది, సృష్టికర్త్రీ-బ్రహ్మరూపా - బ్రహ్మరూపమున నుండి జగత్సృష్టి చేయునది. గోప్త్రీ గోవిందరూపిణీ - గోవిందరూపమున పరి పాలనము చేయునది సంహరిణీ రుద్రరూపా-రుద్రరూపమున సంహరము చేయునది. తిరోధానకరీ ఈశ్వరీ - తురీయమవు ఈశ్వర రూపమున సంహృతజీవుల తిరోధానముచేసి దాచిపెట్టునది, సదాశివా అనుగ్రహదా - సదాశివరూపమున ననుగ్రహించునది. పంచకృత్య పరాయణా - ఈ ఐదు రూపములతో నైదుపనులు చేయునది. శ్రీశివా, శివశక్త్యైశ్వర్యరూపిణీ-లలి తాంబికా అను నామమువరకు సహస్రనామములు వాణేశ్వరుల ముఖముల నుండి దేవియే వెలువరించినది. త్రిశతీ నామములు కామేశ్వరీ కామేశ్వ రులు స్వయముగా వెలువరించిరనియు కలదు. ఈ శా క్తతంత్రముల కెల్ల సారాంశమద్వైతమే : అద్వైతము శా క్తము కలసియే యున్నది—

అస్యాం మునీనామపి మోహ మోహో

భృగుర్యదాస్యా స్తన శైలశీలీ

నానారదాహ్లాదముఖం

శ్రీహృ రుర్వ్యాహ మహాభారత సర్గకర్తా॥

శ్రీ హర్ష నైషధమునందు దమయంతి=విద్యాశక్తి యగుచున్నది. నలుడు బ్రహ్మమూర్తి యగుచున్నాడు. దమయంతి దమయంతి అని అన్నింటిని అణగదొక్కునది విద్య. ఈ విద్యాశక్తివిషయమై మునులకును మోహమే. అనగా సూరిగా తెలియదని భావము. భృగువు ఈమె స్తనశైలములను విడువక అభ్యసించువాడు. అనగా మధ్యఖండోపాసనలతో ఐశ్వర్యము సంపాదించినవాడు. తక్కిన రెండు ఖండములయందంత విజ్ఞాని కాడు. గాన మోహము. సారదుడు ముఖోపాసనము వలన నాహ్లాదము కలవాడు. వాగ్భవఖండములను మాత్రమే యుపాసించినవాడు. వ్యాసుడు తా విద్యాశక్తి ఊరువుల నాశ్రయించి మోక్షద మవు శక్తి ఖండము నుపాసించినవాడు. ఇట్లే ఎవ్వరును సూరిగా నీ విద్య నెఱుగి మోక్షవిద్యయగు శక్తిని వ్యాసుడు త్రికూటోపాసనచే తరించెను. ఇట్లు కవులు వాక్యాతిశయి వ్యంగమున తమ భావముల వెల్లడింతురు. దేవుడు సర్వవ్యాపియై యున్నాడు, వానిని ఎవ్వరును జూచి చెప్పజాలరు. శివోపాసన చేసినవాడే శక్తిని ఉపాసించగలడు. ఈ శక్తి ఉపాసనచే శివానుగ్రహమునొంది తరువాత మోక్షము నొందును, కనుక ఈశ్వరానుగ్రహముతో మోక్షము లోకమున సంభవించును. జ్ఞాన స్వాతంత్ర్యము వలన జీవన్ముక్తి లభించును. కావున - పుంలింగం సర్వ మీశానం ప్రీలింగం బాపి విద్దిమామ్ - అన్నట్లు శివుడు శక్తియే సర్వలోకము కనుక లోకమున ప్రీపురుషుల నెల్ల శక్తి శివులనుగా భావింపవలెను.

కడచిన ప్రకరణములో దేవీతత్వమును గూర్చి తోచినంత చెప్పబడినది. ఈ దేవీ స్వరూపమును శంకరులు తుదీయమైన శక్తి అని కొనియాడిరి. త్రిమూర్తులలో హెచ్చుతగ్గులు లేవనియు, కాని సూతసంహిత మాత్రము శివుని గొప్పతనమును చాటుచున్నదనియు. అందరికన్నను శివుడు ఎక్కువకాలము బ్రహ్మమయుడుగ నుండుటవలన నట్లు చెప్పవలసినదనియు నందుగలదు. శివుడు శక్తిని తొడపై నుంచుకొని తత్త్వోపదేశము చేయుచుండుననియు చెప్పియుంటిమి. పనులేమియు లేక బ్రహ్మమనుభావముతోనుండి అదియే బయటికి చెప్పుచుండును. సగుణ బ్రహ్మకు ననగా శివస్వరూపమున పార్వతిగను, విష్ణురూపమున లక్ష్మిగను, బ్రహ్మరూపమున సరస్వతిగను, ఇంద్రరూపమున శచిగను వ్యవహరించుచున్నది ప్రీతివతివ్రత యగుచో పురుషుని అన్నిజన్మలయందును వెన్నంటివచ్చును. భార్యభర్తలకుమాత్రమే శరీరైక్యమున్నది, కాని పరస్మీలను తల్లలవలెను పురుషులను తండ్రులవలెను జూడవలయును. ప్రాసంగికము. అకృశంకుచయో, - అన్నశ్లోక మిదివఱకే చెప్పబడినది. అందలి భావమేమన - బ్రహ్మరంద్రమున నున్న తత్త్వమే కుచములయందు నకృశము, నడుమున కృశము, చక్షుస్థానమున విపులము, నితంబమున విస్తృతము, నధరమున నరుణమునై క్రిందకు వ్యాపించినది. ఒక్క తేజమే ఆయాభాగముల విభాగమునొంది ప్రకాశించుచున్నది. అదియే శక్తి. అది నా హృదయమున నావిర్భవించుగాక అని ధ్యానించెను. కపాలమునందలి పూర్వరూపమే ఆయా భాగములయందు భాగరూపముల నొందినదని కవిభావము.

క్షోర్వమూల మథశ్శాఖమ్ !
 అశ్వత్థం ప్రాహురప్యయమ్!
 ఛన్దాంసి యస్యపర్ణాని
 యస్తం వేద స వేదవిత్ !!

అని గీతలో చెప్పబడినది. గణాధిపతికి ఈ పేరు ఏల వచ్చినది ? అనగా నాడు లన్నింటిలో 101 వ నాడి బ్రహ్మరంధ్రములోనికి పోవుచున్నది రైలు ఇంజనులోని తీగల వలె నాడుబన్నియు శరీరమంతట వ్యాపించి మూలాధారమున కేంద్రీకృతమై యుండును. ఇవన్నియు విఘ్నరాజు చేతిలోనుండి బ్రహ్మరంధ్రముదాక వ్యాపించుచున్నవి. కాబట్టి పుష్టిశక్తి సమేతుడైన గణపతిని పూజించవలెను. “ఆదౌ పూజ్యో గణాధిపః” - అని అందుకనియే చెప్పిరి. పాఠ్యతీవరమేశ్వరుల వివాహమునకు ముందు కూడ గణాధిపతి పూజ యున్నటుల బ్రహ్మపురాణమున గలగు. ఇచట మనకు ఒక సందేహము కలుగుచున్నది.

విఘ్నేశ్వరుడు పార్వతీ పరమేశ్వరుల కుమారుడు గదా ? ఇతనికి పూజ వారి వివాహసమయమున వెల్లు కలగినది ? అని సంశయము. కాని ఈ గణపతిని భండాసురుని విఘ్నయంత్రనాశనమునకు కామేశ్వరి సృష్టించినదని చెప్పబడినది. మరియు శరీరనిర్మాణ మైరపుడే గణాధిపతి సృష్టి జరిగినదని తెలిసికొనవలయును, గాని పార్వతి నలుగురిపిండి బొమ్మతో కాదు. కాబట్టి మనలో పుష్టిశక్తితో గణపతిలేకున్న ఏ పనులును సాగవు. కనుక ఇది చాల ప్రధానమని భావించవలయును. షట్చక్రాధారమీతమైన బ్రహ్మకేశము కలమునుబట్టి అప్పు డాయా అవతారముల తాల్చుచున్నది.

అనంతానై వేదాః - అన్నట్లు వేదములు అనంతము లగుచున్నవి భరద్వాజుడు అను ఋషి మూడువందల సంవత్సరములు తన ఆయురాయమున వేదాభ్యాసము చేసెనట. కాని పూర్తికాకుండుటచే తపస్సుచేసి మరి

యొక మూడువందల సంవత్సరములు ఆయుర్దాయము కోరి వేదాభ్యాసము సాగించెనట. అంతకు కాకుండుటవలన మరల పైవిధముగ బ్రహ్మను ప్రార్థించెనట. అంత బ్రహ్మవానిని పిలిచి బ్రహ్మలోకమునకు కొనిపోయి మూడు మహాపర్వతముల జూపి వానిని వేదము లనెనట. అప్పుడు భరద్వాజుడు ఆ పర్వతములచుట్టు తిరిగి నమస్కరించెను. అంత బ్రహ్మ ఆ మూడుపర్వతములనుండి మూడు పిడికీళ్ళు తీసి వానికి ప్రసాదించెనట. ఇవియే మనకున్న మూడు వేదములని చెప్పబడుచున్నది. కాన వేదాభ్యాసము పూర్తయగుట చాలకష్టమైన కార్యమని తోచుచున్నది. అదియు గురుభక్తితోడనే విద్యలు ప్రాప్తింపించునుగాని చదివి వల్లించుటవలన వచ్చునని కావు. ఇప్పటి విద్యావిధానము వేరు. అప్పటిది వేరు.

ముగ్గురు బాలురు ఒక ఋషిదగ్గరకు విద్యాభ్యాసమునకై పోయిరి. గురువుకు శుశ్రూష చేయుచు విద్యాభ్యాసము చేయసాగిరి. విద్యాభ్యాస మనునది - గురు శుశ్రూషచేతగాని, ఆత్మంత ధనముచేతగాని, లేక విద్య నీచ్చి విద్య గొనుటవలన గాని లభించును బ్రాహ్మణ నియమము తప్ప కుండ ఆ శిష్యులు శుశ్రూషచేయుచు డగ ఒకనాడు గురువుభార్య-శిష్యుల గూర్చి భర్తకు హెచ్చరికచేసినది. వారి విద్యాభ్యాసమునుగూర్చి యామె హెచ్చరించిన దన్నమాట. కాని గురువుమాత్రము ఏమియు పట్టనట్లు మిన్నకుండెను. మరియు వారిశుశ్రూష భార్యను మనసునకెక్కినదాయని ప్రశ్నించెనట. అంత ఒకరోజు ఒక శిష్యునిపిలిచి నీవార ధాన్యపుపైరు చెలువు గండిపడి యా నీట మునుగుచున్నది. కాన ప్రవాహము నిల్చుటకు కట్టవేసిరమ్మని అజ్ఞాపించెను. అంత శిష్యుడు బయలుదేలి ప్రవాహము అపుటకు ఎంతయో ప్రయత్నము చేసెను, కాని ప్రవాహము అగలేదు. ఇక చేయునదిలేక తానె ఆ ప్రవాహమునకు అడ్డుకట్టగా అడ్డము పండుకొనెను. అంత జలదేవత ఆతని గురుభక్తికి మెచ్చి ఆగిపోయినది. ఆ శిష్యుడు ఎంతకు రాకయుండుటజూచి గురువుభార్య హెచ్చరించగా, గురువు అంద

జను వెంటనిడికొని కొంతదూరముందుండి శిష్యుని కేకవేయగా - శిష్యుడు గురువుకు అచ్చటనుండియే నమస్కారముని పల్కెను మరియు జరిగినది చెప్పగా గురువు సంతసించి వాని గురుభక్తికి మెచ్చి లేచిరమ్మని పిలిచి, వరము కోరుకొనుమనెను. వెంటనే యాతడు జ్ఞానము ప్రసాదించు మని కోరెను. అట్లేయని గురువు పల్కగనే అన్నివిద్యలు ఆతని హృదయమున ప్రకాశించినవి. ఆతడు సంతసించి వెళ్ళిపోయెను. ఇచట ముఖ్యముగ గ్రహింపదగినది యేమన దేవీ అనుగ్రహముతో (గురువుభార్య ప్రేరణవలన) ఈశ్వరునంతవాడగు గురుని యనుగ్రహమున శిష్యులకు తనలో నున్న విద్యలు ప్రకాశించినవి.

ఇక రెండవ శిష్యుడు కూడ ఇట్లే గురువుచే పరీక్షింపబడెను. ఈ శిష్యుడు ప్రతిదినము మాధుకరము తెచ్చి గురువు కర్పించుచుండెను. గురువు మాత్రము భోజనము చేసి శిష్యుని సంగతి పట్టించుకొనెడివాడు కాదు. శిష్యుడు ఆకలితో అలమటించి పోవుచుండెడివాడు. ఇతడు పశువులను మేపుటకు అరణ్యమునకు పోయి, అచట ఆకలికి బ్రతుకలేక ఆవు పాలను త్రాగి ఇంటికి వచ్చెను. గురువు శిష్యుని వాలకము విప్పారియుండుట గమనించి అడుగ నాతడు చేసినపని చెప్పెను. వెంటనే గురువు తన యాజ్ఞ లేకట్లు చేసినందుకు కోపించెను, మరునాడును శిష్యుడు ఆకలి భరింపజాలక దూడనోటినుండి వచ్చు నురగను ఆస్వాదించెను. ఇందులకు సైతము గురువు కోపించెను ఆ మరుసటిరోజు ఆవులన్నియు వచ్చినవి. కాని తాను మాత్రము ఇంటికి రాలేదు. గురువు వానిని వెదకికొనుచు రాగ, పాడుబడిన బావిలోనుండి శిష్యుని కంతస్వరము వినిపించినది. కారణమేమని అడుగ నాతడు ఆకలికి భరింపజాలక జిల్లేడు ఆకులు తింటిననియు, తన్ములమున కన్నులు కనబడకుండ పోవుటచే బావిలో వడితిననియు చెప్పెను. అప్పుడు గురువు అశ్వనీదేవతలనుపాసింపుమని చెప్పి వానికి దృష్టి తెప్పించెను. ఈ శిష్యుడు మొత్తముమీద అన్నము

తినకుండ గురువు నుపాసించుట ఇందుగలదు, గురువు పెట్టిన పరీక్ష కాగినందున గురువు వానికి సర్వవిద్యలు ప్రకాశించునట్లు చేసెను. ఇట్టి కథలన్నియు గుర్వనుగ్రహమున్ననే సర్వవిద్యల జ్ఞానము కలుగుననుటకు చెప్పబడుచున్నవి.

మండన మిశ్రులు హంఫట్, హంఫట్ అను మాటలకు ఆర్థము లేనట్లు, ఉపనిషత్తులనుగూడ కర్తకర్మను గొనియాడుట కన్న సర్థము లేదని పేర్కొనిరి. కాని ఈ వాదమును శంకరులు ఖండించిరి. వారు పై శబ్దముల కర్థము లేదనరాదనియు, ఏదియో ఆర్థముండుటవలననే దయ్యములు పారిపోవుచున్నవనియు సమాధానించిరి. మంత్రములకు నలుపు, తెలుపు. ఎఱుపు మొదలగు రంగులు కూడ కలవని మనవారు నిర్దేశించిరి. నేడీ మంత్రములపై నమ్మకము లేకుండుటవలన మనము తలచిన పనులు కూడ అగుటలేదు. రాను రాను మంత్ర సంప్రదాయము కూడ తెలియ కుండ పోవుచున్నది. మానవులు పుట్టునప్పుడు అందఱు ఒక్కటిగనె యుందురు. కాని వారివారి కర్మల ననుసరించి వారిలో నుత్తమత్వము ఏర్పడుచున్నది. ఈ భావమునే -

జన్మనా జాయతే శూద్రః

కర్మణా జాయతే ద్విజః

వేదాభ్యాసేన విప్రోఽసౌ

బ్రహ్మ జ్ఞానేన బ్రాహ్మణః॥

అని చెప్పుచున్నది. కనుకవిద్యాజ్ఞానముకావలయునన్నచో గుర్వనుగ్రహము కావలయును. శ్రీకృష్ణుడు చిన్నతనమందే శత్రుసంహారకు డయ్యు, జారుడయ్యు కంసవధానంతరము చదువుకై సాందీపని వద్ద విద్య లభ్యమిచ్చెను. సర్వమెఱింగిన పరమాత్మ గురువుడగుచేరవల

యునా? అనిన ఇది సంప్రదాయమని చెప్పుటకే యని తెలియవలెను. అంతియ కాని ఆ పరమాత్మకు తెలియని విషయము లోకమున లేదు.

పూర్వము యవక్రీతు డనువాడు గురువుదగ్గర చదువకుండ విద్య రావలయునని తపస్సు చేసెను. వానికి ఇంద్రుడు ప్రత్యక్షమై, ఇది సంప్రదాయ విరుద్ధముగా నున్నదని చివాట్లు పెట్టెను. కాని వాడు మానక తపస్సు చేయుచునే యుండెను. చేయునది లేక ఇంద్రుడు అట్లే పొమ్మని వరమిచ్చెను. ఇక యవక్రీతుని తండ్రి కుమారునకు గర్వము పెరిగి పోవునని భావించి వినయము నేర్చుకొనుమని బోధించెను. మరియు వారి ఆశ్రమమునకు సమీపమందున్న పరావసు, విశ్వావసు అను మునులజ్ఞానికి మాత్రము ఎట్టి పరిస్థితుల యందైన పోవద్దని, రైభ్యుని ఆశ్రమమునకే అనలు పోవద్దని కట్టడిచేసెను. కాని యవక్రీతుడు మాత్రము వాని కోడలిని చూచి మోహించెను. ఈమె మామగారు రైభ్యుడు అభిచారిక హోమము గావించి కృత్యము బుట్టించి వానిపైకి పంపెను. అది పోయి యవక్రీతుని చంపివేసినది. వానివద్ద జలపాత్ర యున్న నేమియు చేయ జాలనని కృత్య వాని జల కమండలమును కాలితో తన్నెను. తర్వాత వానిని చంపెను. ఆ యవక్రీతుని తండ్రి భరద్వాజుడు దుఃఖించుచు డెను. ఇట్లుండ రైభ్యుని కొడుకులు విశ్వావసు పరావసు లొకరాజు యజ్ఞము చేయించుచుండిరి. చాలకాలమునకు తండ్రిని, యిల్లు, చూచిరావలయునని పరావసువు బయలుదేరినెను. ఇతడు రాత్రివేళ ఒక అడవినబడి యింటి కేగుచుండెను. ఆ రాత్రియే తండ్రియగు రైభ్యుడును కొడుకుల జూచి రావలయునని యా దారినే పోవుచుండెను. ఇద్దరు మార్గమద్యమున చీకటిలో కలియగా తెలిసికొనలేక కుమారుడు తండ్రిని దొంగయని భావించి చంపెను. తర్వాత తమ్మునియొద్దకు పోయి తాను చేసిన పితృహత్యను తమ్మునితో జెప్పి తనకు బదులు వానిని తత్ప్రాయశ్చిత్తము నడుపుమని పంపెను. ఆ తమ్ముడట్లే పోయి పన్నెండేళ్లు చేయవలసిన ప్రాయశ్చిత్త

మును పన్నెండురోజులలో తీవ్రనియమమున పాపుకొని వచ్చెను. ఇక అన్నగారు ఇదే సమయమని భావించి రాజుగారితో తమ్ముడు వచ్చినచో యజ్ఞము నాశనమగునని యెక్కులు చెప్పెను. తమ్ముడు రాజువద్దకువచ్చి తండ్రిని చంపినది తామకాదనియు, అన్నగారు చంపిరనియు, వాని పాపమునకు తాను ప్రాయశ్చిత్తము నాచరించితి ననియు చెప్పెను. ఎంత చెప్పినను రాజు వినక వానిని వెడలగొట్టెను. ఇక అన్నగారు యజ్ఞమును జేయించి రాజువలన అనేక ఊరిదక్షిణలు గై కొని పోవు చుండెను. మార్గ మధ్యమున తమ్ముడు అన్నను జూచి జరిగినదానికి చింతిల్లుచుండగా, అన్న వానిని పాడు బావిలో పడద్రోసి పోయెను. కానీ అతడు పాడుబావిలో నుండి మానసిక యజ్ఞము చేయ సరస్వతి నది యుద్భవించి వానిని పైకితెచ్చి యుంచెను. ఈతని గొప్పతనమునకు ఇంద్రాదులందరు వరము లీయగా నితడు వారిని మూడు వరములు కోరెను. మొదట యవక్రీతుని బ్రతికించుట, రెండవది తండ్రిని బ్రతికించుట, మూడవది అన్నగారిపాపములు పరిహృతములగుట, కోరగా దేవతలాతని మంచితనమునకు ఆశ్చర్యపడి వరములిచ్చుటయే గాక, అక్షయధనము నిచ్చియు పోయిరి. కాబట్టి గురు శుశ్రూష లేని విద్య గర్వకారణము కాగలదని తెలియవలెను. యవక్రీతుని గర్వము ఇంతపనిచేసినదికదా! గర్వకారణమైన విద్య దుష్ఫలితమే ఇవ్వగలది. తన కవకారి యగు యవక్రీతుని తన తండ్రిని బ్రతికింప కోరుటయేగాక ధనాశతో తన్ను బాని త్రోసిన అన్నకు పాపము లేకుండ చూచెను.

ఈకథలో విశ్వావసుని ఎవ్వరైన గొనియాడవలెను. “గురువులేని విద్య కూడదెవ్వరికైన”--అని పెద్దలు చెప్పిరి. ఈవిషయమునే శ్రీనాథుడు - శాస్త్ర మార్గమునన్నిధిఁజదువడేని-అను పద్యమున విశదీకరించెను. సకల జీవులకు మనోమయకోశము, పేదశాస్త్రాది విద్యలున్నవనియు నవి గురుప్రభోధము వలన భాసించుననియు సంప్రదాయము.

అట్టి సంప్రదాయమునకు మూలము వ్యాసభట్టారకుడు వేదములనేకాండమున కాకాండము విభాగము చేయుట వలన నాపేరాయనకు వచ్చినది. ఇతడు ద్వాపరమున నవతరించెగదా? అదివరకీ విద్వా విభాగములేదాయని ప్రశ్నింపరాదు. సృష్టికి ప్రారంభమందు విషుదేవుడు తనయందలి నగభాగముతో నొక వురుషుని సృష్టించి, వానిచే వేళవిభాగము చేయించి వేదవ్యాసుడని, అపాంతరతముడని వానికి పేర్లు పెట్టెను. అపాంతరతముడనగా హృదయ తమస్సును పోగొట్టువాడని యర్థము. వ్యాసుడు తన పని కాగనె విష్ణువు నందు లీనమగుదునని యనగా విష్ణువు ద్వాపరమున కృష్ణ ద్వైపాయనుడనై పుట్టుమనెను. వ్యాసుడు పురాణముల నన్నింటిని మనోమయ కోశము నుండి వెల్వరించెను కాని వ్రాయుటకాదని తెలియవలెను. ద్వాపరయుగమున వ్యాసుడు ఇతిహాసపురాణములు వెల్వరింపగా తత్పూర్వమవి లేవను వారికి పై సమాధానము చెప్పవలసియున్నది. మనోమయ కోశమునకు యజుర్వేదము శిరస్సని ఋగ్వేదము కుడిరెక్కయని సామ వేదము ఎడమ రెక్కయని ఆదేశము పురాణము మాంసపిండమని బ్రహ్మ పుచ్చమని పక్షిరూపముగ రూపుంచి వేదమే చెప్పుచున్నది. ఇతిహాస పురాణాదులన్నియు వేదములతోబాటు మనోమయకోశముననున్నవె కాని క్రొత్తగా పుట్టినవికావు. ఉన్నవానినే ప్రకాశింపజేయువారు వ్యాసాదులగు మౌనివరేణ్యులు. అట్టి మహాత్ములకెల్ల నిత్యము ప్రణతులమైయుండి తదనుగ్రహముతో మనము విద్వాంసులము కావలయును.

సగుణబ్రహ్మమునుండి ఇచ్ఛామాత్రముతో శరీరమును ధరించి త్రిమూర్తులు శివ, బ్రహ్మ కేశవులు వచ్చుచున్నారు. దేవతలు మానవుల కంటె గుణగరిష్టులై జ్ఞానులై సత్వగుణ ప్రధానులగుచున్నారు. మానవులు వారి వారి మనస్తత్వములను బట్టి ఆయా దేవతలను పూజించుదురు. శాబర అగమ వైదికాది మంత్రములెన్నియో గలవు. ఆయా మంత్రము లచే నాయాదేవతలను ఆరాదించి యిష్టసిద్ధిని బడయవచ్చును. మంత్ర స్రష్ట స్వతంత్రుడై యుండును. వర్ణమాతృకోపాసన చేయువానికి మాట లన్నియు మంత్రములై వెలయును. రామాయణమునందలి ఇంద్రజిత్తునకు మంత్ర నిర్మాణశక్తి యున్నదని తెలియుచున్నది. కాబట్టియే ఆతడుమంత్ర సమ్మేళన శక్తిచే అత్రునిర్మాణముగావించి రౌద్ర, బ్రహ్మ, నాగాత్రము లను మేళవించి ప్రయోగించినట్లు తెలియుచున్నది.

అగమ శాస్త్రముననుసరించి శివ, విష్ణువులకు గుళ్ళుగలవు. కాని బ్రహ్మకు మాత్రము ఆలయము లేదు. అందులకు కారణముగా స్కాంద పురాణమున నొక కథ కలదు. ఒకప్పుడు బ్రహ్మ విష్ణువులకు కలహము వచ్చినది. వారి మధ్య శివుడు లింగరూపమున తుదిమొదలు తెలియకుండు నట్లు ఆవిర్భవించెను. అప్పుడు శివుడు వారిద్దరిని పిలిచి తన పాదముగాని, తలగాని ఎవరై నను ముందు తెలిసికొనిరమ్మనెను. ఈ కార్యక్రమము నందు హంస వాహనమెక్కి బ్రహ్మ ఊర్ధ్వభాగమున తల కనుగొనుటకు పోయెను విష్ణువు పాదములుకనుగొన వరాహరూపమున భూమిత్రొవ్వచు క్రిందకు పోయెను. కాని విష్ణువు మాత్రము వెదకి వెదకి పేసారి శివుని పాదములు తెలియక తిరిగివచ్చి శివుని తమ పాదములు తెలిసికొనలేక

పోయినవి చెప్పుకొనెను. ఇట్లే బ్రహ్మకు కూడ శివుని శిరస్సు అగపడ లేదు అపుడు బ్రహ్మ అటు ఇటు చూడగ ఒకఅవు కన్పించినది. బ్రహ్మ అఅవును చూచి శివునితల నేను చూచివచ్చినని సాక్ష్యము చెప్పుమని అడిగెను. ఇంతలో శివుని శిరస్సునుండి జారివచ్చిన మొగలిరేకును పట్టు కొని బ్రహ్మ దానిని కూడ శివునితల చూచెనని చెప్పుమని అడిగెను. వారిద్దరు తాను శివుని తల చూచినట్లు సాక్ష్యము చెప్ప నొప్పించుకొని శివుని దగ్గకు వెంటనిడుకొని పోయెను. అపుడు శివుడు వారిని సాక్ష్యమడుగు చుండగా — ఆవు బ్రహ్మ శివుని చూచినన్నట్లు తలఅడిచెను. కాని చూడ లేదన్నట్లు మరల తోకనాడించెను. అపుడే శివుడు ఆవు అసత్యమాడు చున్నదని గ్రహించి — ఆవు ముఖము అసత్యమాడుటవలన ఉదయమే చూడరాదనియు, తోక సత్యముచెప్పుటవలన నది చూచినవారలకు పున్నె మబ్బువనియు చెప్పెను. ఇట్లే మొగలిరేకునుగూడ తన పూజకు పనికి రాకుండునట్లు శపించెను. ఇట్లే బ్రహ్మ సైతము శివుని చూడలేకయు చూచినట్లు అశత్యమువల్కెను. కాబట్టి వానికిగుడియు, పూజయు లేకుండు నట్లు శపించెను.

సూత సంహిత సత్త్వగుణ ప్రధాన దేవతలు పూజించుట యక్త మని బోధించుచున్నది. శివకేశవులకు మాత్రము పూజ శాస్త్రాచారముల యందు నిర్ణయింపబడినది. శివుడు తెల్లని రూపముగలవాడు సత్త్వగుణ సంపన్నుడు కానిఅతడు లయకారుడు కాబట్టి తమోగుణ వ్యవహారము గలవాడగుచున్నాడు. విష్ణువునల్లనిరూపముగలవాడు. కాబట్టి తమోగుణ ప్రధానుడు కాని ఇతడు పాలనకర్తయగుటచే సత్త్వగుణమున వ్యవహారము కలవాడగు చున్నాడు. బ్రహ్మ ఎఱ్ఱనిశరీరము కలవాడు కాబట్టి రజో గుణ ప్రధానుడగుచున్నాడు. సృష్టి రజోగుణ ప్రధానమగుట బ్రహ్మకు సత్త్వ సంబంధము లేమి లేకుండ పోయినదని తెలిసికొన వలెను. ఈ విషయము సూతసంహిత నొక్క వక్కాణించు చున్నది.

దేవతలకు చేయు పూజను మూడు విధములుగ చేయవచ్చును. దేవతను విగ్రహరూపముగ ఆరాధించుట - కాయితము, ఒక మార్గము. లేక మంత్రోచ్ఛారణముతో నమస్కరించుట వాచికము మరియుక మార్గము. లేక మనస్సునందే ధ్యానించుట మానసికము మరియుక మార్గము, పూజాది కలాపమునందును, ధ్యానాది సమాధిస్థితియందు నున్నవారికి ఇతరులు నమస్కరింపరాదు. ఏలన, నమస్కారమునకు ప్రత్యభివాదనము చేయవలసియున్నది. అట్లు చేసినచో వారి ధ్యానాదులకు విఘ్నము వాటిల్లచేసిన వారగుదురు. ఎవరై నను నమస్కారముచేయునపుడు కుడిచేవి మూసికొని, ప్రవరచెప్పి—కులగోత్రాదుల నెఱింగించి నమస్కరింపవలసి యున్నది. అదియు తనకంటె గొప్పవాడైన శుచియగువానికి తానును శుచియైచేయుట శ్రేయస్కరము. ఇంటికి అతిథివచ్చినపుడు భోజనసమయమున మొదట యజమానునకు హస్తోదకము పేయవలెను తర్వాతనే అతిథికి పేయవలయును. కాని అతిథి స్వీకరించిన పిమ్మటనే యజమానుడు ఆ జలమును పుచ్చుకొనవలసియుండుట గమనింపవలయును. భర్త అనుజ్ఞపై భార్య అతిథిసేవ చేయవలసియున్నది. కేశవనామములు చెప్పునపుడు పుచ్చుకొను ఉదకము (మూడుసార్లు) ఒకదాని పిమ్మట మరియుకటి కలవకుండ పుచ్చుకొనవలయునే గాని, వెంట వెంటనే మూడు నేకమగునట్లు తీసికొనరాదు. అట్లే ప్రాణాహతులు వేసికొనునపుడు విడివిడిగా స్వీకరించుట యుక్తము. ౧—కి ఒకటైన బ్రాహ్మణుడు అని తెనాలి రామకృష్ణుడు ఆక్షేపించినాడు. శ్రీ వాసస్సుతో సత్కర్మలేవియు చేయరాదు. ఆ వస్త్ర మాచమనమునకు పనికిరాదు. శ్రీ వాసస్సు అనగా శ్రీ కొఱకు కట్టిన వస్త్రము. అది ఉదికి నను అందులకుదప్ప మఱి ఎందులకు నుపయోగింపదు. పై చెప్పిన విషయము లన్నియు ఆచారకాండకు సంబంధించినవి. ఇట్టి వనేకములు గలవు.

ఆచారహీనుడైన వాని వేదములుకూడ బాగుచేయవలవు. పితృ దేవతలు దేవతల కుమారులుగ గ్రహింపవలసి యున్నది. ఒకప్పుడు దేవ

తలు బ్రహ్మను తత్త్వము చెప్పుమనిరి. అప్పుడు బ్రహ్మ వారి కుమారుల నడిగి తెలిసికొమ్మనెనట. వారలట్లు పుత్రుల తత్త్వమడుగ వారు తండ్రు లను బిడ్డలారా : అని సంబోధించిరట. దానివలన వారలు పితృదేవతలై. పితృదేవతలు మూర్తులు, అమూర్తులు నని రెండు విధము లగుచున్నారు.

“సోమః పితృమాన్ యయోఽగిరస్వా నగ్ని ష్వా
త్రోఽగ్నిః కవ్యవాహన ఇత్యాదయో యేపితరః” —

అని తర్పణ మొనర్చుచున్నారు. ఈ ఏడింటిలో మూడు మూర్త కులములు, నాలుగు అమూర్తకులములున్నవి. కాన ఈ ఏడుగురు దేవత లకు దేవతలగుచున్నారు. వీరు పితృలోక వ్రధానులు. వీరుకాక మన వంశమున పోయినవారు స్వపితరులు అనబడుచున్నారు. అమూర్తులకు, సూక్ష్మశరీరము మాత్రము కలదు. మూర్తులకు స్థూలశరీరము కూడ నుండును. పితృలోకము వేఱుగానుండి, వారు జ్ఞానులుగకూడ నుండెదరు. వీరిని తృప్తిపరచుటకు శ్రాద్ధములు పెట్టవలయును కాని నేడు చచ్చిన వారికి శ్రాద్ధములేల : ఈ బ్రాహ్మణులుతిన్న వారికితృప్తియెట్లుకలుగును? అని మనవారు శ్రాద్ధముల నిరసించుట మనము చూచుచునే యున్నాము. శ్రాద్ధము పెట్టనివానికి ఏ పుణ్యము చేసినను అక్కరకురాకుండ పోవును. కాబట్టి శ్రాద్ధనియమము రెట్టివో కాన్ని తెలిసికొనుట అవశ్యకమైయున్నది.

“కర్తుం పూర్వేహ్ని నియమో !
భోక్తు శ్చైవ వరేహని” —

అని మొదటి నియమము శ్రాద్ధకర్తకు కలదు. రేపు శ్రాద్ధమన తొలినాడు బ్రహ్మచర్య - ఏకవార భోజనాది నియమము ఉండవలయును. శ్రాద్ధమునాడు కర్తకు భోక్తకు నియమము లుండుట చూచుచున్నాముగదా? అయినచో మనవారు శ్రాద్ధమునాడు మఱికొన్ని గారె వగైరా వండు

కొని రాత్రికూడా ఫలహారముని తినుచున్నారు. కొందఱు బుద్ధిమంతులు భోక్తనుగూడ బిలచి ఆ అల్పహారము బెట్టుచున్నారు. ఇది యంతయు లోకికము శాస్త్రమొప్పుదు. భోక్తుకైవ అను చకారమువలన తద్దినము రోజున, మరుసటిరోజున కర్తభోక్త ఇద్దరును నియమముగా నుండవలెను. ముందురోజుననే బ్రాహ్మణులకు నియామకము జరుగవలయును. శ్రాద్ధమునాడు కర్త శ్రాద్ధవిధి నిర్వర్తించినట్లు తెలియజేయుటకు విశ్వేదేవతలు ఏర్పడియున్నారు.

వీరు శ్రాద్ధవిధికి సాక్షులు. మంత్రమున - వసురుద్రాదిత్య రూపాణామ్ — అన్నపుడు తండ్రి - తాత - ముత్తాతలకు శ్రాద్ధవిధి గలదు. ఇందు తండ్రి వసురూపుడని, తాతరుద్రమరూపుడని, ముత్తాత ఆదిత్యరూపుడని చెప్పబడుచున్నారు. వీరు క్రమముగ వసు - రుద్ర ఆదిత్య లోకములందుండెదరు. వారు లేకున్నను. వారు ఎక్కడ నున్నది వారి రికార్డు ఆ లోకములందుండును. శ్రాద్ధమునందు ఆరుగురు బ్రాహ్మణులకు తప్పక పెట్టవలయునని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది. పితృస్థానమునందు ముగ్గురు, విశ్వేదేవతలస్థానమునందు ఇద్దరు, విష్ణుస్థానమున నొకడుగా బ్రాహ్మణులుండవలయును. ఆరుగురకు పెట్టలేకున్న పక్షమున ముగ్గురికైనను పెట్టవలయును. ముగ్గురకు పెట్టలేకున్న ఇద్దరికి పెట్టవలయును. ఆ యిద్దరకు పెట్టలేకున్న ఒకరికైనను, ఆ ఒక్కరికి పెట్టలేకున్న ఆ కర్త ఆడవితేగి పితృదేవతలను గూర్చి పెద్దగ నేడ్వవలయునని కలదు. దానితో పితృదేవతలు దయదలచిపోదురు. ఇక శ్రాద్ధమునందు భోక్తలు కావలసినవెల్ల అడిగి పెట్టించుకొని తినవలయును. లేకున్న వారి నాలుక కోయబడును. ఇక పెట్టువారును చక్కగ వారికి కావలసినది పెట్టవలయును. లేకున్న వారి చేతులు కోయబడునని చెప్పబడియున్నది. చేయబడు పదార్థములు సైతము - “శ్రాద్ధే శాక చతుష్టయం” నాలుగుకూరలు, భక్ష్యభోజ్యములు మొదలైనవి చక్కగ చేయవలసి యున్నది. శ్రాద్ధకల్పమునందు విష్ణువు

పెత్తనదారుగ నుండును. శ్రాద్ధమునందు ఆయా బ్రాహ్మణుల నాయా దేవతలుగ భావించవలయును. ఆయా దేవతలను వారి రూపమున తృప్తి నొందించుచున్నాము కాబట్టి, ఆయా లోకములందలి పితృదేవతలుకూడ తృప్తి నొందుచున్నారు. విశ్వేదేవతలు ఆయా లోకములకు ఈ శ్రాద్ధ విషయమును తెలియజేయుచుందురు. ఆయా లోకములందలి అధికారులగు వసువులు, రుద్రులు, ఆదిత్యులు. విశ్వేదేవతలుచెప్పగానే వారి పితృదేవతలెక్కడ నెట్లున్నది విచారించి వారికి దగిన యాహార మిచ్చుచుందురు. వారు దేవలోకమున నున్న అమృతాహారము, రాక్షసాది రూపముననున్న మాంసశోణితాదికము, పశువుగ నున్నగడ్డి - ఇట్లు వారి వారి ఆహారములుగ మార్చి చెందజేయుదురని శ్రాద్ధకల్పమున నున్నది. ఈ వ్యవహారము సరిగా జరుగుచున్నదా ? లేదా ? అని విష్ణుదేవు డేతేట విమర్శించుచుండును కాన నిది తప్పింప నెవరి శక్యముకాదు. దీనికి మన మనియార్తురు వ్యవహారమే దృష్టాంతము.

పితృపూజలు చేయువారికి హరివంశము నందలి కథ మార్గదర్శకముగ నున్నది. భరద్వాజుని కొడుకులు ఏడ్వారు విద్యాభ్యాసమునకై గురుకులమున కేగిరి ఈ ఏడుగురు గురుధనమైన ఆవును, దూడను, అడవికి మేపుటకు తోలుకొని పోయిరి. అక్కడ వారికి మిక్కుటముగ ఆకలి అయినది. వారిలో నల్వరు మాత్రము గోవును తిందమని పలికిరి. కాని వారిలో ముగ్గురు మాత్రము అందులకు ఒప్పుకొనలేదు. కాని పై నల్వరును తినుటకే నిశ్చయించిరి. వారిలో చివరివాడు మాత్రము మాంసము ఊరకతినుట ధర్మముగాదని చెప్పి మూడు మాంసపు పిండములను పితృదేవతల కర్పించునట్లు చేసెను. మిగిలినది వారు ఏడ్వారు ఆరగించిరి. ఇక సాయంకాలమున ఆ దూడను మాత్రమే ఆశ్రమమునకు చేర్చిరి. గురువు ధేనువును గూర్చి యడుగగా నా యందరు గోవును పులి చంపి తినెనని జవాబిచ్చిరి. గురువు నమ్మి ఆవు పోయినను శిష్యులింటికి

వచ్చిరని సంతసించెను. ఈపాపమునకుగా ఏడ్వరును ఒక్కసారి చనిపోయిరి. అదియుగాక వారిలో ఏది చేసినను అందరును కలసియే చేయవలయునని నియమమున్నది. వీరు చనిపోయి మరు జన్మమందు దశార్ణదేశము ను దొక బోయవాని కడుపునపుట్టిరి. వీరుపూర్వజన్మమందు గురుని అవు మాంసమైనను పితృదేవతలకు అర్పించి తినిరి గనుక తత్పుణ్య ఫలముచే వారికి ఈజన్మమందు పూర్వజన్మజ్ఞానమున్నది. కానబోయలె నను హింసాదికము చేయక తల్లిదండ్రుల సేవించుకొనుచు జ్ఞానముతో కాలము గడుపుకొని, ఈజన్మమంతరించిన పిమ్మట వారు కాలాంజనగిరియందు మృగములై జన్మించిరి. అపుడు కూడ వారికి పూర్వవృత్తాంత జ్ఞానమున్నది. దానివలన నప్పుడును దపించిరి. మరల వారు చక్రవాకములై శరద్వీపమున బుట్టిరి. తర్వాత మానసనరోవరమున ఏడు హంసములై జన్మించిరి. ఇపుడు కూడ వారికి పూర్వవృత్తాంత స్మృతి యున్నది. ఇన్ని జన్మములు చేసిన పాపమునకు వశ్చాత్తాపము నందుచు ధ్యానయోగముతో కాలము గడుపుచుండిరి.

ఇట్లుండగా భాత్రవ్యుడు అను రాజు భార్యలతో జలక్రీడలాడుటకు ఆ నరస్సునకు వచ్చెను. అందు విహరించుచున్న అపక్షులలో ఏడవపక్షి రాజుతోకూడ జలక్రీడలాడు రాణిని చూచి - ఇట్టిభోగమింకొక జన్మమున నుండదుగాన-పుట్టినచో రాజై పుట్టవలయునని పల్కెను. అంత మిగిలిన పక్షులన్నియు ఆ యేడవ పక్షిని అట్లే పుట్టుమని శాపమిచ్చినవి. అంత ఆ యేడవపక్షి వానిని విడిచి యుండలేననియు, సామాన్యముగా నంటినిగాని ఈ భోగపక్షుతో చెడిపోదునుగదాయని యేడ్చెను, అందులకు మొదట నల్వరు - మిగిలిన ముగ్గురితో ఇద్దరిని (రెండుపక్షులను) మంత్రపురోహితుల కడుపున బుట్టి, ఏడవవానికి మంత్ర పురోహితులై యుండుడని శపించిరి. ఈ విషయమును ఆ నల్వరు వారిని అనుగ్రహించి చెప్పితిమనియు, భోగములనుభవించి సుఖమునొందుడనియు జెప్పిరి.

ఆ కాపముతో నాముగ్గురకు పూర్వజన్మజ్ఞానముకూడ పోయినది. ఇది కూడ గోవధము మాంసభక్షణము సమానమైనను - పితృద్వేషముతో చేయుమని చెప్పిన విశేషమున నా మువ్వురు విశేషభోగము ననుభవింపనైరి.

జలక్రీడలాడుచున్న రాజదంపతులు ఏడవపక్షి అందమునకు అత్యాశ్చర్యము నొంది చూచుచుండగా, నది వారి కడుపునబిడ్డయై పుట్టినది. ఇట్లే ఆరవది పురోహితుని కడుపున, ఐదవది మంత్రి కడుపున బుట్టెను. మిగిలిన నాలుగు పక్షులు కురుక్షేత్రమున నొక బ్రాహ్మణుని కడుపున జన్మించినవి. వీరు పుట్టుటతోడనే పూర్వజన్మ జ్ఞానము కలిగి వేదవేదాంగముల కొలది కాలముననే చదివి సంసారమున విసుగుకలిగి తల్లిదండ్రులను మహాప్రస్థావమునకై సెలవిండని కోరిరి. వీరికి మాత్రము పూర్వజన్మ జ్ఞానమున్నది. వీరి తల్లిదండ్రులు మాత్రము పోషణ, శ్రాద్ధాదులు ఎట్లని భావించి కుమారుల పోకకు సమ్మతించరైరి. కాని వీరు మాత్రము మేను మామూలు కుమారులవంటివారము కామనియు, కుమారుల వలన సేవ మీకు జరుగదనియు, అందులకు ధనమవసరమై యున్నదనియు, కావలసినచో ధనమిప్పించెదమనియు పల్కిరి. అంతవారు -

శ్లో॥ సప్తవ్యాధా దశార్ణేషు మృగాః కాలాంజనేగిరౌ
చక్రవాకాశ్శరద్విపే హంసాస్సరసి మానసే
యేస్మజాతాః కురుక్షేత్రే బ్రాహ్మణా వేదపారగాః
ప్రస్థితా దూరమధ్వానం యాయం తేభ్యోఽవసీదత ॥

అను శ్లోకమును తల్లిదండ్రులకు వ్రాసియిచ్చి, అశ్లోకమును రాజు దగ్గర చదివి వినిపించిన కావలసిన ధనము లభింపగలదని చెప్పి వారు మహాప్రస్థానమునకై సాగిపోయిరి. వీరిలో మిగిలిన మువ్వురు - రాజు మంత్రి పురోహితులై జన్మించి భోగముల ననుభవించుచుండిరి. ఇక పై

చెప్పిన తల్లిదండ్రులు ఆ శ్లోకమును ఈ రాజు దగ్గరకు తీసికొని రాగా
ఆ సమయమున రాజుగారు పనవిహారము వెళ్ళియుండిరి. అతడు భార్యకు
కోపము వచ్చినదని విహారమునకు పోయి రెండు రోజులుండి మూడవ
నాడు నిద్రయందు కలలో గురువు కనబడి ఆకలియయి ఆవును తింటిరి,
సరే! ఆ మాట సత్యము చెప్పక అబద్ధము కూడ నాడి పడరాని పాట్లు
పడుచుంటిరి గదా! నాయనలారా! ఆ పాపము శమించినది అని చెప్పెను.
దానికి నాశ్చర్యపడుచు తరువాత ఊరియందు ప్రవేశించు సందర్భమున పై
బ్రాహ్మణుడు కనిపించి పై శ్లోకము చదువగనే, అతనికి పూర్వజన్మ
జ్ఞానము కలిగినది. బ్రాహ్మణునకు కావలసినంత ధనమిచ్చి పంపి, బిడ్డలకు
రాజ్యాదులర్పించి మహాప్రస్థాన మాచరించి, బ్రహ్మలోకమునకు పోయిరి.

కావున శ్రాద్ధవిధి నిర్వర్తించిన వారు జ్ఞానవంతులై తరించెదరు.
అంతయిగాదు పూర్వజన్మ స్మృతియు వారికి లభించును. ఇక పితృదేవత
లన్ననో దేవతలకు కూడ పూజ్యులగుచున్నారు. వారి లోకమునకు
సంబంధము లేకున్న అలమటించి పోవుదురు. కావున మన పితరులు
శ్రద్ధతో నెల్లవారు వారివారి కులాచార ధర్మములను బట్టి తప్పక శ్రాద్ధ
విధి నడుపవలెను. కావున మానవులు పేదపేదాంగాది విద్యాభ్యాస యుక్త
బ్రహ్మచర్యముతో ఋషులను, యజ్ఞయాగాది క్రతువులతో దేవతలను.
శ్రాద్ధములతో పితృదేవతలను ఉపాసించవలయును. ఈ ఉపాసనతో
ఋణత్రయము తీరిన తర్వాత యోగముతో గాని, సాంఖ్యముతో గాని,
ముక్తి నొంద యత్నింపవలెను. ఈ యోగమున అష్టాంగము లున్నవి. ఆవి
యమనియమాసన ప్రాణాయామ ప్రత్యాహార భారణ ధ్యాన సమాధులు
అనునవి. ఇచట చెప్పబడిన యమనియమాది అసనములు కార్మికాండ
యందు చెప్పబడినవి. కాన యోగమునకు నైదు మాత్రమే యంగము
లందురు. సమాధి ఫలముగాన యోగము చతురంగమే యందురు కొందరు.

ఉపాజ్ పూర్వకమైన అన్ ధాతువునకు ఊరకుండుట యని యర్థము పేమన చెప్పిన —

ఆ. వె. మాటలుడుగకున్న మంత్రంబు నిలునదు
మంత్రముడుగకున్న మనసు నిలదు
మనసు నిలువకున్న మరియొకకి లేదయా
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ॥

అను పద్యమున కదియే అర్థము. ఆ స్థితి చేకూరుటకే సంధ్యావందనము ఏర్పడినది. అచట గోచరమగునది బ్రహ్మ వస్తువు. దానిపై మనస్సు ఉండుట సంధ్య యగుచున్నది. ఒకప్పుడు పరశురాముని యజ్ఞము చేయించిన దత్తాత్రేయస్వామి యజ్ఞాంతమందు నీ పరశురాముని యాగముతో నా సంధ్య పోయినది అని విసుగుకొని సంధ్యావందనమును చేయబోవ సిద్ధుడై ధ్యానించుచుండ నదియొద్దగునున్న వాడున్నట్లుండి యదృశ్యుడయ్యెను. చాలసేపటికి వారికి మామూలు శరీరముతో కనబడెను. ఇది యేమని ఆశ్చర్యపడుచు డగా నా దేవతల కాదత్తదేవుడు - సమష్ట్యభిమానిగ నుండుటయే సంధ్య. అట్టిస్థితి కుదిరినప్పు డీ తత్త్వములన్నియు స్థూలసూక్ష్మములతో వందుండిపోవును. మరల నిటుతిరిగిన నివియన్నియు భాసించును — అని చెప్పెను.

ఇట్టి స్థితికి మానవుడు వచ్చుటకే సంధ్యావందనము చేయుట. కావున వృత్తికి వృత్తికి మధ్యనున్న బ్రహ్మవస్తువును కనిపెట్టు తెలివియే, అసంవిత్తే సంధ్యాదేవి యనబడుచున్నది. అట్టి స్థితి కుదురుటకు బహిర్యాగమగు క్రియారూపమైన సంధ్యావందనము మూడుపేళల తప్పక చేయవలసి యున్నది. ఇందు సూర్యోపాసనము గాయత్రీ ఉపాసన, అర్ఘ్యప్రదానము కలవు. ఇందును అర్ఘ్యప్రదానము ముఖ్యమని కొందఱు, గాయత్రీ ముఖ్యమని కొందఱు, సూర్యోపాసన ముఖ్యమని మరికొందఱు.

అనుచున్నారు. ఇచట అశౌచదులు వచ్చినను విడువక నాచరించు నర్హ్య దానము ముఖ్యమని కొందఱు, గాయత్రీమంత్రము బ్రహ్మధ్యానము గాన నిదియే ముఖ్యమని కొందఱు, అన్నిటికి నుత్తమమైనది గాన సూర్యోప స్థానము ముఖ్యమని కొందఱు చెప్పెదరు. స్త్రీ పురుష భేదము పాటింపక అందఱును సంధ్యావందనము చేయవలయును. సూర్యుని చూచుచు ప్రాతస్సాయం సమయముల నర్హ్యమీయవలెను. రామాయణమున హను మంతుడు లంకలో సీతను వెదకుచు విసిగి వేసారి చివరకొక సరస్సు సమీపమున వేచియుండెను. కారణమేమన సీత సంధ్యావందనము చేయు టకై సరస్సు దగ్గరకు వచ్చువేళ యిది యని ఆతడు భావించినట్లు వాల్మీకి వ్రాసిపెట్టెను. దీనినిబట్టి స్త్రీలు కూడ సంధ్యావందనము చేయుట అవశ్యకము. దానినీబట్టి శూద్రాదులును సంధ్య నుపాసింపవలెను. ద్విజులు సమంత్రకముగచేయు సంధ్యయన బహిర్యాగము ద్వారమున అంతర్యా గము సిద్ధికావలసియున్నది. అది కలుగుతఱి అందఱకు ననుభవము ఏక రూపమే. ఈ యంగత్రయముతో గూడిన సంధ్యోపాసనము తురీయము. అదియే యిందు ప్రధానమని కీ. శే. లగు మా తండ్రిగారు శ్రీరామ కథా మృత కవియగు తా. వెంకటప్పయ్యశాస్త్రిగారు తమ గురువరంపరా ప్రాప్త మను సిద్ధాంతమున నుడివిరి.

ఇక దీని కధికారు లెవరన : “యో దేవః సవితా అస్మాకమ్ దియో ధర్మాది గోచరాః” అను గాయత్రీ పురాణ శ్లోకముతో అందఱును అర్హ్యప్రధానము చేయవచ్చును. మంత్రము మాత్రము స్వరప్రధానమై యుండును గనుక ఉచ్చారణలోప ముండరాదు. పూర్వము వృత్రాసురుడు ఈ స్వరలోపముచే చచ్చెనను ఇతిహాసమొకటి శ్రౌతమే కలదు. కావున నెల్లజీవులకు యథావిధిగ నాచరించు సంధ్యావందనమే ముక్తినిధానమని వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు. కాన మనవారెల్ల సంధ్యోపాస్తీచే ముక్తు లయ్యెదరు గాక !!!

మానవుని మనస్సు నాదమునందు సులభముగ లయమగుచున్నది. అనగా వృత్తిరహితమైన బ్రహ్మనందమును పొందుచున్నదని యర్థము. పరమాత్మ స్వరూపము బ్రహ్మనంద పర్యవసాయి అయినను లీలాస్వీకృత విగ్రహుడైన విష్ణువు బ్రహ్మమయుడై యుండియు లోకవ్యవహారము సాగించుచు, తన వ్యవహార సమయమున బ్రహ్మరూపమునుండి చ్యుతుడు గాక అచ్యుతుడై వెలయుచున్నాడు. విష్ణువు సహజమైన బ్రహ్మభావము నుండి చ్యుతుడు కాడు కావుననే అచ్యుతుడని పిలువబడుచున్నాడు. శ్రీరామునకు 11 వేల సంవత్సరములలో ఒక్కసారి దేహాభిమానము కలిగినదట. మారీచుని సంహరించివచ్చి పాడుబడిన పర్ణశాల జూచి శరీరాభిమానముతో ఓకైక ? ఓ తల్లి ! నీ కోరిక నెరవేరినదని విలపించెను. ఇట్టి తిట్లు కైక నెప్పుడు తిట్టలేదు. కావున నిచ్చట రామునకు మానుషాభిమానము కలిగినదని వృద్ధసంవాదము కలదు. అగస్త్యుడు రాముని - రావణుడు సీతను తల్లివలె రక్షించె (మాతేవ పరక్షితా) నని యుండగా నేల సంహరించితివని ప్రశ్నించెనట. అసలు రావణుడు రాముని చేతి యందు మరణము కోరియే సీతను దీసికొనిపోయెను గాని కామముతో గాదని పెద్దల వాదము. కాన రావణుడు తెలిసిన మూర్ఖుడనబడుచున్నాడు. దుర్యోధనుడు మాత్రము తెలియని మూర్ఖుడగుచున్నాడు. రావణుడు సీత నపహరించు సందర్భము లోకమున పరిపరివిధములుగ నున్నది. అసలు సీతయే యని కొందరు, కొందరు అసలు సీత కాదనియు, మాయాసీత యనియు తెల్పుచున్నారు. ఈ మాయాసీతయే అగ్నియందుండి ద్వాపర యుగమున ద్రౌపదియై అగ్నినుండి జన్మించెనని దేవిభాగవతమున గలదు

వాల్మీకమున మాయాసీత యెక్కడ లేదని కొందరు పండితులు వాదించు చున్నారు. వాల్మీకము నాదికావ్యమని వ్యవహరింతురు. కావ్యము వ్యంగ్య ప్రధానమని లక్షణము గదా : "జీవితం వ్యంగ్యమై భవం" ఆ వ్యంగ్యము నెల్లరు కనుగొన లేరనియే దానిలోని వ్యంగ్యమంతయు ఆధ్యాత్మ రామాయణముగా వ్రాయబడినదని పెద్దలు అనుచున్నారు. అదవ్వా వాల్మీకము వ్యంగ్యకావ్యము కాదనినను దానినిబట్టి మాయాసీత లేకున్నను ఆధ్యాత్మ రామాయణమునుబట్టి, దేవీభాగవతాది గ్రంథములనుబట్టి, లౌకిక ప్రవాద మునుబట్టి మాయాసీత వ్యవహారములో లేకపోలేదు. అంతరర్థమును ఆలోచించినచో రావణాసురుడు దేవీ అనుగ్రహము కొఱకు సీత నెత్తుకొని పోయెనని చెప్పవలయును. దీనికి రామాయణములోనే సనత్కుమార రావణసంవాద, కపిలముని సందన్యనములు నిదర్శనములు. దహరాకాశములోని బ్రహ్మాతో మాయలీనమై యున్నది. లంకయనగా శరీరము క్రిందిభాగము. అందునున్న తెలివియే మాయాసీత, అది నాగలిచాలువలె చక్రముద్వారా వ్యాపించియున్నదని యోగము. వాయుజుడు (హనుమంతుడు) దేవీతత్త్వమును వెదకుచున్నాడు. సీత హనుమంతునితో భాషించుచు రామునకు ఎక్కడ వలసిన నక్కడనే సీత యున్నదని పల్కెను. అనగా రావణుడు తెచ్చిన సీత మాయాసీత యని తెలియుచున్నది. రావణుడు తెచ్చునపుడు ఆసలుసీత అగ్నులయందు లీనమైయుండెనట. దీనిలో వాది దౌర్బల్యమేగాని వాదదౌర్బల్యము లేదు. ప్రాసంగిక మాకథ యిట్లు లుండ ప్రస్తుత మనుసరింతము.

మనస్సునకు వృత్తియందే ప్రపంచము వచ్చినది. వృత్తి లయ మైనచో ప్రపంచము లేదు. అది నాదమునందు సులభముగ లయము నొందును. అని శంకరులు భాషించిరి. కాని యేది యెట్లున్నను అవతార పురుషులకు కష్టసుఖము లనునవి లేవు. మనము గ్రంథములందు చదువునది యెల్ల వ్యావహారికలోకమునకు మాత్రమే యగుచున్నది. కావ్యములు

వ్యంగ్యప్రధానముగ, కాంతాసమ్మితములై అలరారుచున్నవి. వేదములు ప్రభుసమ్మితములు. పురాణములు మిత్రసమ్మితములు. ఇక కావ్యము వ్యంగ్యప్రధానమంటిని గనుక ఇందు వాచ్యార్థముకాక వ్యంగ్యార్థము స్ఫురించుచున్నది. శ్రీహర్షుని నైషధమునకు వ్యంగ్య వైభవములో వేదాంతపరమైన అర్థము గ్రంథమంతట తోచుచున్నది. కాని మనవారు 'కావ్యాలా పాంశ్చవర్ణయేత్' - అను వాక్యప్రమాణమున కావ్యముల చదువ రాదని నిషేధించిరి, అయినను కావ్యములందు వర్ణించిన మంచి విషయమును గ్రహించి చెడును వినరించవలయుననియే పై వాచ్యార్థముగ సమన్వయించి చూడవలయును. "సత్కావ్యకృత్యాద్యవసే చరంచ సమీరసేకాది వదీరయంత్యేత్యాది వాక్యములును కావ్యములవలన కర్తవ్యత్వబుద్ధి నిశ్చయమగుచుండును. చమత్కారిత్వమందు నుండుటవలన మనము నాకర్షించును గాన నిట్టి కావ్యములకా నిషేధము తగులదు. అట్లు తగిలిన వాల్మీకమును కావ్యమేగదా ?

ఇక శ్రీహర్షుడు తన కావ్యమగు నైషధమును వ్యంగ్యవైభవ విలసితముగ వెలయించె నంటిమి. ఈవ్యంగ్యమనునది పదైక దేశమని వర్ణగతమని అనేకవిధములుగ నుండును. అంతియగాక ప్రబంధగతమని వాక్యగతమని గలదు. శ్రీ హర్షుడు తన కావ్యమును ప్రబంధగత వ్యంగ్యముగా రచించెను. ఇందు ప్రతిశ్లోకము వేదాంతార్థమును స్ఫురింపజేయును. రలయో రభేదః — అను సూత్రప్రమాణముచే నల శబ్దమునకు నర అని అర్థము చెప్పవచ్చును. నరుడనగా నశింపనివాడని యర్థము. క్షయించు స్వభావముగల శరీరమును కాపాడువాడని భావము. కాబట్టి శరీరాధికారి నరుడు అగుచున్నాడు. ఈభావము నాతడు మొదటి శ్లోకమునందే పొందుపరచెను. క్షితి రక్షిణః కథాః — క్షితి అన నశించునది శరీరము. దాని రక్షించువాడు నరుడు. అతడు మహోజ్వలమగు తేజోరాశి. సితచ్ఛత్రిత కీర్తిమండలుడు అని మొదటి శ్లోకమున నామరూప రహితః పరమాత్మా-

అని వస్తునిర్దేశముచేసి రెండవ శ్లోకమున దీనిని వివరించెను. శ్రీకృష్ణుడు గీతయందు — యశ్చంద్రమసి యచ్ఛాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధిమామకం — అని చంద్రునియందలి అగ్ని యందలి తేజము నాయదిగా తెలిసికొనుమని చెప్పెను. కాని సూర్యమండలము సంగతి చెప్పలేదు. దాని కర్థము చంద్ర మండలము సహస్రారము. అగ్నిమండలము నాభిస్థానము. ఈ రెంటి యందు వ్యాపించిన తేజము డహరాకాశగతమగు సూర్యతేజము తనదిగా నిశ్చయించి నుడివెను. నైషధమునందలి — రస్యైః కథామస్య సుధావధీరిణీ నలస్స భూజాని రమితే గుణాద్భుతః ... అను శ్లోకమున ఎవరికథ రసము లతో సుధను తిరస్కరించునదియో ఆ నలుడు భూవిజాయగా గలవాడై గుణాద్భుత డాయెను అని నిర్గుణమును సగుణముచేసి వర్ణన మొదలిడెను. వేదాంతపరముగ పరమాత్ముని కథయని మరియొక అర్థము. మరియు —

సువర్ణ దండైక సితాత ప్రితజ్జ్వల త్ప్రతాపావళి కీర్తి మండలః — మొదటి శ్లోకమున సితాతప్రతమును మాత్రమే చెప్పి రెండవ శ్లోకమున దానికి సువర్ణ దండత్వమునుకూడ సంపాదించెను. ఈ శ్లోకము వలన బంగారపు కట్టపై భాగమునగల తెల్లని గొడుగు కలవాడు నలుడని భావము. సహస్రారమునందలి పరమాత్మ స్ఫురణ మరియొక అర్థముగా తోచును. ఇట్లు ప్రతి శ్లోకమునకు వేదాంతార్థము చెప్పి తీరవలయును. ఇందలి దమయంతి విద్యాశక్తి యని ఇదివరకే చెప్పబడినది.

ఒకనాడు నలుడు వనవిహారమునకై వెళ్ళెను. శరీరమే ఉద్యాన వనము. అందలి నాడులే వృక్షములు. ఆ ఉద్యానము నందొక సరస్సు. అదియే ఐరంమదీయ సరస్సు. అందు బంగారు రెక్కలుగల హంస ఒంటి కాలిమీద నిలబడి నీద్రబోవుచున్నది. మన శరీరమునందలి హంస కూడ నిద్రించుచునే యుండును. ఈ హంసను జాగ్రత్తగా పట్టుకొనవలసి యున్నది. నలుడా హంసను బట్టుకొనగా నది యాతని చాల బాధపెట్టెను.

తనను వదలుచుని సామోక్షులతో పలికెను. చివరకు విడిపించుకొనలేక
మరిణించెను.

“మదేశపుత్రా జననీ జరాతురా” ఇత్యాదిగా నెంతయో ప్రాధేయ
పడినది. ఇదియంతయు మొదట హంసవిరోధము చేసినవాని సాంసారిక
విచ్యుతివలని భావ. పరమార్థమునకై పాటుపడుచుండగా సంసార తాప
త్రయము హెచ్చినట్లు హంస యెంతయో బ్రతిమాలెను. కాని లాభములేక
రాజుదేతిలో నొమ్మసిల్లెను. ఇట్లు ఆ హంస నలునకు స్వాధీనమైనది.
రాజు తర్వాత దీనదయాకు దగుటవలన నిన్ను చంపుటకు బట్టలేదు. కాని
నీ రూపము చూచి యానందించుటకే పట్టుకొంటిని, రూపము చూచు పని
నెరవేరినది గాన నీక నీవు యదేచ్ఛగా బొమ్మని వదలెను. కాబట్టి బ్రహ్మ
సాక్షాత్కారమైన పిమ్మట హంస ఉచ్చాస నిశ్వాసములు) ఎట్లు పోయిన
నేమి ? ప్రాణాయామాదిక మనవసరము. కాని రాజును వదలి పోయిన
హంస మరలవచ్చి అతని భుజముపై వ్రాలినది. అనగా యోగాభ్యాసవరు
లకు నిర్దిష్టకాలమున యోగకమాధి దాని యంతతానె అవహింప గలదని
భావము. వచ్చిన హంస రాజున కొక సందేశమిచ్చినది. ఇది హంస
దౌత్యము అనగా నీహంసయే జ్ఞానమును, విద్యను. ప్రకాశి. పరేయునదని
భావము. కథయుదు దమయంతి తండ్రి భీమరాజు. అనగా నియమముని
భావము. పీనికే దమయంతి రూపమైన విద్యాశక్తి పుట్టినది. ఇక దమ
యంతి స్వయంవరమునకు దేవతలుకూడ వచ్చినట్లు కలదు. దేవతలు
కథలో కామముతో వచ్చినట్లుండిరి కాని అంతర్యమున — దేవతలు సల
దమయంతులకు సంబంధము కలిగించుటకు వచ్చిరి. పైకి వారు స్వార్థ
మును జూపు చున్నట్లున్నను అంతర్యమున పరోక్షప్రియులు దేవతలు.
కాబట్టి నలుని ఇష్టాన్తరములకు సంతసించి భూమియందే స్వర్గసౌఖ్యము
నాతనికి కావించుటకే దేవతలు వచ్చినట్లు ఊహింపవలయును కావున
దమయంతిని వివాహమాడుటకు దేవతలు రాలేదు. అదియును గాక వారు

దమయంతి నలుని గుణగణములను విని చూచి పరింపకున్న పట్టి మొద్దు క్రిక, అట్టి అనివేకి మనకు పద్దనియు భావించిరట. మరియు దమయంతి నలునే పరించినచో పరదారపై ప్రణయము మనకేల ? అని భావించిరట. కావున దేవతలకు దమయంతిపై నిజమైన ప్రేమలేదనుట తెలియవలెను. మొత్తముమీద స్వయంవరము నాడు నల్వరు దేవతలు నలరూపధారులై రాగా భీమరాజు ప్రార్థనపై సరస్వతియే స్వయముగా వచ్చి దమయంతికి నలుని చూపి చెప్పినది. ఇందు సరస్వతి అయా దేవతలగూర్చి చెప్పుచు నర్వదేవతారూపుడు నలుడని ప్రశంసించి బహు చాకచక్యముగా నిరూపించి చూపినది. అయినను దమయంతి నలుని నిజరూపమెఱుగక ఒప్పుకొన లేదు. చివరకు దేవతలను ప్రార్థించి వారు ప్రసన్నులుకాగా నిజమైన నలుని పరించినది.

ఈ విధముగా విద్యాశక్తికి ఆత్మతో సంబంధము వర్ణింపబడినది. వచ్చిన దేవతలు నలదమయంతులకు వరములిచ్చి పోయిరి. ఇంద్రాగ్ని యమవరుణులచే నలుడు గొప్ప వరముల నొందెను. కావున శ్రీహర్షుని నైషధము ప్రబంధగత వ్యంగ్యమునకు చక్కనియదాహరణముగ గైకొన వచ్చును.

శ్రీ హర్షుడు తర్కమున గొప్పవాడు. ఒకప్పుడు శంకరులతో వాదించి చార్వాక మతమును స్థాపించెను. అట్టియెడ శంకరులు వానియుక్తి చాతుర్యమునకు మెచ్చుకొని మాటాడక మిన్నకుండెను. కాని శ్రీహర్షుడు భోజనమునకు కూర్చుండగా అన్నము పురుగులవలె కన్పింపసాగెను. అప్పుడు శ్రీహర్షుడు తలితో శంకరులతోడి తన వాదమును, తత్ఫలితమును గూర్చి చెప్పెను. ఆమె వెంటనే శంకరుల పాదములపై బడి పుత్రభిక్ష నర్థింపగా శంకరులు నేనేమియు ప్రయోగము చేయలేదని సమాధానమిచ్చెను. మరియు శ్రీహర్షుని వాదమునకు మాత్రము తన మనస్సు బాధ నొందినదనియు చెప్పెను. బ్రహ్మజ్ఞునియై ఆస్తికుడైన వాని మనస్సుకు బాధ నొందించిన వాడు ఏదురోజులలో స్వయముగా నశించునని శాస్త్రము

నందు గలదు. ఇట్లే రావణయుద్ధము ఏడు రోజులతోనే ముగిసినదికదా ! శ్రీహరుడు మరునాడుదయమున స్నానముచేసి, విభూతి పూసికొని శంకరుల దగ్గరకు వెళ్ళి మరల దేవుడు కలదని వాదించెను. ఇట్లు తన తర్క వాదముతో పేదముల కన్యార్థము కల్పించి శంకరుల వాదమును శ్రీహరుడు పరాస్తము కావించి పలుబాధలకు గురియయ్యెను. కానపరిహాసమునకై నను నాస్తికవాదము గ్రహింపరాదు.

ఇట్లే రామాయణమునకు కూడ వ్యంగ్యార్థము గ్రహింపవచ్చును. ఉత్తరకాండయందు అగస్త్యుడు రాముని - సీతను తలివలె చూచిన రావణుని చంపితివని ప్రశ్నించెను. ఇచట ఒక సందేహము పొడగట్టుచున్నది. నలకూబరుని వలన రావణునకు ఇష్టము కాని ప్రీతి ముట్టరాదని, ముట్టినచో తల పగులుననియు కాపము గలదు. ఈ విషయమును నారదుడు బ్రహ్మతో చెప్పగా బ్రహ్మయు తథా నని దీవించెను. కాని రావణుడు సీతను మెడను తొడనుబట్టి తీసికొని వెళ్ళినట్లు రామాయణమున గలదు కాని ఆతని తల పగులలేదు. కారణ మాతడు సీతను మాతృభావముతో ముట్టుకొనెను గాన అని తెలియవలెను. ఒకానొకప్పుడు రావణుడు సనత్కుమారుని దగ్గరకు పోయి విష్ణువు యొక్క గొప్పతనమును గూర్చి చెప్పుమనెను. అంత సనత్కుమారుడు ఆతని గౌరవించి విష్ణువు యొక్క గొప్పతనమును గూర్చి, ఆతని చేతిలో చచ్చుట పుణ్యమని బోధించెను. అంత రావణుడు అట్లు విష్ణువుచేత చచ్చు పున్నెము నాకు గలదా : అని మనసు లోపల దలచెను, సనత్కుమారుడు విష్ణువు రాముడై దళరథుని గర్భమున జన్మించి నిన్ను చంపుననెను. నాటినుండి రావణుడు రాముని రాకకు నిరీక్షించుచుండెను. అంతియగాదు. ఇక్ష్వాకు వంశీయుల నందఱును సంతాన వంతుల మాత్రమే యుద్ధమున నిహతుల కావించుచుండెను. ఇక్ష్వాకు వంశ నాశనము చేయుటకు ఇష్టపడలేదు. మరియు దళరథ కౌసల్యలకు రాముడు పుట్టినని తెలిసి వారని రావణుడు పేరెయిందు బంధించి యుంచెను. కాని ఆ పేరెను ముసలి ఎత్తుకొనిపోయెను. అని యేదో ఒక గాథ అన్యపురాణాంతర్గతము కలదు. ఆ కౌసల్యా దళరథులు మరొకరు

అని తెలిపికొనవలెను. తర్వాతనే ఈ దళరథునకు కౌసల్యకు రాముడు జన్మించెను. దళరథుని వరాక్రమమును రావణుడు మొదటినుండియు పరీక్షించుచుండెను. 1? ఏళ్ళకే దళరథుడు రాజరియే సింహాసనమెక్కినాడు. నాడు లోకమున నొక నియమము గలదు. 1? పర్యాయముల కొక్కసారి శనైశ్చరుడు రోహిణిని భేదించును. అప్పుడు కఱవుకాఁకములు లోకమున నేర్పడును. దళరథుడు అది తప్పించుటకై ప్రయత్నము చేయ నెంచెను. కాని వశిష్టుడు లాభము లేదనెను. అయినను దళరథుడు ఖగోళమున యుద్ధము చేయుటకు నిశ్చయించి సుమంత్రుని రథమాయితము చేయుమని ఆజ్ఞాపించెను. 400 గుఱ్ఱములు పూన్చిన నూరు రథములపై యుద్ధమునకు తరలెను. కాన శతరథుడు వాడు. యుద్ధమునకు పోవుచు వశిష్టుని సెలవధుగగా నాతడు విషయమగునని కమండలూదకము రథముపై జల్లి దీవించెను. యుద్ధమున శనికి ఎదురుగా రథము నిల్చి రోహిణిపైకి పోకుండ నిరోధించెను. శని దళరథుని నూరు రథములలో 90 రథముల విఱుగగొల్పెను వది రథములు మాత్రము మిగులుటచే దళరథుడని పేరు వచ్చెను. అప్పుడు దళరథుడు బ్రహ్మచర్యమున నున్నాడు గాన దీక్షతో బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రమును లోకోపకారమునకై శనిపై ప్రయోగించెను. అంత శని శరణు వేడెను.

అంతియగాక దళరథుని రాజ్యపాలన పర్యంతము రోహిణిని భేదించనని పల్కెను. ఇట్లు దళరథుడు అజేయుడై ఖగోళముతో యుద్ధ మొనరించెను. అరువదిపేల యేండ్లు రాజ్యము నేలెను. ఇట్టి దళరథ వరాక్రమము చూచి, వీనికి తప్పక రాముడు పుట్టగలడని భావించి, ఆతనితో యుద్ధము చేయక, రాముని రాక్షక రావణుడు నిరంతరము నిరీక్షించుచుండెను. కానిచో రామజన్మమునకుగా దళరథు దొవర్చిన అశ్వమేధము నందలి గుఱ్ఱమును రావణుడుగాని వాని తరపున మరొక్కడుగాని పట్టుకొనకుండ నేల వదిలిరి. పిలువని పేరంటమునకు పోవు రావణుడు పిలుపుగల మేధ్యాశ్వ విషయమగు యుద్ధమును పడలుట ఆలోచింపదగిన విషయము గాదని ఇదంతయు భర్తని పై భవము.

రామాయణమునఁ దలి రావణుడు తెలిసిన మూర్ఖుడని తెలిపి యుంటిని. ఏలన విష్ణ్వంశ సంభూతుడైన రాముని చేతిలో చావు కోరి, వాని రాకకు వేచియుండెను. మొదట సనత్కుమారుడె రాముని చేతిలో రావణునకు చావుకలదని చెప్పెను. తరువాత కపిలముని నీన్ను చంపుటకు మానుషదేహముతో వచ్చెదనని చెప్పెను. అదియుగాక ఇక్ష్వాకువంశ సంజాతుడైన అనరణ్య మహారాజు తన వంశమునందు బుట్టినవారిచే రావణునకు చావు గలదని శపించెను. కాబట్టి ఈ మూడు కారణములచే రావణుడు రామునిచేత చావవలసియున్నది ఇది తెలిపియే రావణుడు రాముని రాకకు వేచియుండెను. ఇట్టి రాము డెవరి గర్భవానమున జన్మించునాయని ఇక్ష్వాకువంశరాజుల నందఱను విమర్శించి చూచుచునే యుండును కుమారులులేని రాజును ఇక్ష్వాకువంశమున చనింపడు. చివరకు దశరథుడు 12వ యేట రాజరియై, అగోళములో శనితో యుద్ధము నొనరించి గెలుపొందుట చూడ రావణునకు ఆశ్చర్యము గొల్పెను. కావున తప్పక రాముడు దశరథునికే జన్మించునని ఆశపడియుండెను. దశరథునకు శిశి మంది భార్యలు, ముగ్గురు రాణులు గలరు. వారందరిలో నందగ తెయును, చివరిదియును నగు రాణి కైక. ఈమె కేకయరాజు కుమార్తె. దశరథున కంతమంది భార్యలున్నను నాతడు—సమాధి జితేంద్రియః— అని జితేంద్రియుడుగా పొగడ నందియుండెను. కైకను చేసికొనిన రాజు సార్వభౌముడగునని ఆమె జాతకమునం దుండుటచే రాజామెను చేసి కొనెనుగాని, కేవలము అందమునకు మాత్రమే వశుడైగాదని తెలియ వలెను. కేకయరాజు మాత్రము తనకూతు నిచ్చునపుడు ఆమెకు పుట్టు

బిడ్డకు రాజ్యమిచ్చునట్లు కట్టడిచేసికొనెను. దశరథుడు డల్లెయని అంగీకరించి తనకిష్టమైన పని నెరవేర్చుకొనుట కిది మంచిదని భావించెను. దశరథుడు అనువదిపేల యేండ్లు రాజ్యము చేసెను కాని సంతానము లేకపోవుటచే పుత్రకామేష్టి చేయ మొదలిడెను.

ఈ యజ్ఞము ఋశ్యశృంగుని బ్రహ్మత్వమున వశిష్ఠుడు నిర్వర్తిం చెను. ఇందు ఆశ్వమును గాయత్రీమంత్ర మంత్రితముచేసి వదలుట శాస్త్ర సమ్మతము, ఈ గుఱ్ఱమునేరాజు పట్టినను వానిని జయించివచ్చుట, ఆ గుఱ్ఱముతోడ వెళ్ళినవారికి పనియైయున్నది. ఆ గుఱ్ఱము మొగమున నొక ఫలకముకట్టి దానిపై మేము లోకైక వీరులమై ఈ యశ్వమేధము జేయుచుంటిమి. ఎవరైన పరాక్రమకారులున్న దీనిని బట్టుకొనుడు. మేము జయించి విడిపించుకొని పోదుము అని వ్రాయుదురట. ఇట్లు ఎవ్వరికి ఓడిపోకుండ దిగ్విజయముచేసి వచ్చిననే యజ్ఞము సాగగలదు. లేకున్న లేదు. కాని దశరథుని గుఱ్ఱము మాత్రము రావణుడు వట్టుకొనక యుపేక్షించి యుండెనుగదా : అందులకు కారణము యజ్ఞవిఘ్నము వాటిల్లినచో తా నారంభించిన పని కాజాలదు. ఇది విఘ్నమైనచో రాముడు జన్మించడు గదా : అందులకే యుపేక్షించెనేమో ; అంతియగాదు. ఆజేయపరాక్రమ దైన రావణుడు దశరథునిపై గూడ దండెత్తి చంపకున్నది. రామావతారము కొఱకే యని తోచుచున్నది.

యజ్ఞమున యజ్ఞపురుషుడు పాయసముతెచ్చి యివ్వగా రాజు రాణులకు పంచియాయగా గర్భవతులై నల్వార కుమారులగనిరి. రాముడు జన్మించెనన్న వార్త తెలియగనే రావణుడు ఎంతయో వరమానందభరితుడై యుండెను. ఇక రాముని బలపరాక్రమము లెట్టివో పరీక్షించి చూచుటకు సంసిద్ధుడయ్యెను. మొదట ఋషుల యజ్ఞము నాశనముచేయ సంకల్పించెను. విశ్వమిత్రుని యజ్ఞమునుమారీచాదులచే ధ్వంసముచేసెను. ఇకఅయోధ్యకు

విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణుల గొనిపోవుటకై వచ్చెను. ఒకప్పుడు విశ్వామిత్రుడు వశిష్ఠుని నిర్మాళించుటకు తపస్సు చేసెనట. శివుడు ప్రత్యక్షమై విశ్వామిత్రునకు పాశుపతమును, మహితాస్త్రముల నెన్నింటినో యొసంగెనట. ఆ యిచ్చునపుడు శివుడు ఈ అస్త్రదేవము నీకుగాకున్న నీ శిష్యునకు తప్పక పనిచేయునని శాసించెను. కాని వశిష్ఠుని బ్రహ్మాండము పాశుపతమును యుద్ధమున మ్రింగివేసినది. అపుడు విశ్వామిత్రుడు వశిష్ఠుని ప్రభావమునకు చలితుడై మరల తపమొనరించి తాను బ్రహ్మాగ్నియై రాణించెను. ఇట్టి విశ్వామిత్రుడు రాజుకడ కరుదెంచి రాజకుమారుల పంపుమని యర్థించెను. మొదట రాజు బిడ్డల విడువజాలకున్నను, వశిష్ఠు ననుమతితో యాగరక్షణకు అంగీకరించి పంపెను. మార్గమధ్యమున విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులకు బల, అతిబల విద్యలను అస్త్రమంత్రోపదేశమును గావించెను. ఈ మంత్రోపదేశములచే రామునకు అస్త్రదేవతలన్నియు స్వాధీనములై నవి. రాముడు యాగరక్షణమునకుగా రాక్షస సహాయము గావింపగా రావణునకు రాముని బలము కొంత కొంత తెలిసివచ్చినది. కాని రాముని మహిమ ఎట్టిదో తెలిసికొనుటకు రావణుడెంతయో ఉబలాటపడుచుండెను. రామలక్ష్మణులు యజ్ఞరక్షణ గావించి మిథిలకు పోవుచుండగా మార్గమధ్యమున తాతని నాతిగా చేసెను.

ఈ విచిత్రమును విని రావణుడు — రాముడు తప్పక విష్ణువే యని భావించెను. మరియు మిథిలలోని శివధనుస్సు విరుచుటకు రావణుడు కూడ వెళ్ళెనుగాని, దానిని తనచేతితో నెత్తజాలక మెత్తబడెను. ఇక దీనిని మెత్తగలిగినవాడు దేవుడేయని భావించుచుండెను. దీనినిబట్టి తన బలమెంతయో రావణుడు విశ్వయించుకొనినట్లే యున్నది. ఇక రాముడన్నవో ప్రదక్షిణించి ధనుస్సును కుడిచేతితో నెత్తి, యెడమచేత బట్టి నారిగూర్చి లాగబోవ నది బెండువలె విరిగిపోయినది. ఈ విచిత్రము చూచిన రావణుడు అత్యాశ్చర్యచకితు డగుటయేగాక, తన కోరిక ఈదేరి

నందులకు ఇంతింతయవరాని సంతసము నొందెను శివభనుర్బంగముతో రామునకు సేతతో వివాహము జరిగినది. లోకకల్యాణప్రదమైన వీరి వివాహము సీతాకల్యాణ మనుపేర పాటగా ప్రసిద్ధి నొందినది. ఇంత సుమున్ను మరి యొకపాట గౌరీకల్యాణమనియే కలదు.

సీతాకల్యాణానంతరము మార్గగుద్యమజన రామునకు పరశురాముని దర్శనమైనది. పరశురాముడు మహాబలివంతుడు. అంతియగాక శివుని శిష్యుడు ఈ పరశురాముడు క్షత్రియసంహారము గావించుచు దశరథ — జనకుల మాత్రము విడిచిపెట్టెను. కారణమేమన జనకుడు గొప్పవేదాంతి. అట్టివానిని చంపరాదు. ఇకదశరథుడు పరశురాముడు వచ్చినప్పుడెల్ల అంతఃపురమున నుండెడివాడు. అట్టివానిని గూడ చంపరాదు. కావున వీరిద్దరిని విడిచివై చెను. దశరథుని విషయమున మాత్రము చాలమంది అంతఃపురమున నుండు పిరికితనమని భావించుచున్నారు కాని అదిమాత్రముకాదు. కారణమేమన పరశురాముడు బ్రాహ్మణుడగుటచే నట్టివానితో యుద్ధము కూడదు కావున దశరథు డట్లు చేసెను. రామునిమీదికి పరశురాముడు వచ్చినపు డెంతయో ప్రాధేయపడెను. చివరకు రాముడు వైష్ణవాత్మముతో పరశురాముని కొట్టబోవ వేదననొంది పరశురాముడు కాలమాత్రము నరికి వేయకుమని ప్రార్థించెను. తన ఊర్ధ్వలోకములకైన పున్నెపు మెట్టులమీద నా యత్తమును వదలుమని పరశురాముడు రాముని వేనోళ్ళ గొనియాడి వెళ్ళెను ఈ సంఘటనలన్నియు రావణున కెంతయో బలము నిచ్చినవి. తర్వాత దశరథుడు పన్నెండేండ్లు తుమారులతో సర్వసౌఖ్యము లనుభవించెను. పరశురాముని గెల్చి, యాగరక్షణ గావించినవారికి, వివాహమైన పిమ్మట యువరాజు వట్టాభిషేకము చేయవలసియున్నది. కాని దశరథుడు మాత్రము ఆపని చేయక మిన్నకుండెను. అందులకు కారణము కేకయ రాజవలన తనకు మాటరాగలదని భావించెను. కాని వ్రజలు మాత్రము రాముని వట్టాభిషేకము చూడవలయునని తొందరపెట్టిరి. అప్పుడు దశ

రథుడు మాత్రము వలనని ప్రౌఢముగమాటాడెను. అరువదిపేల సంవత్సరమునుండి రాజ్యము చేయుచున్న నన్ను వదలిపోయి మి భావనయాయని గద్దించెను. కాని ప్రజలు పట్టపట్టుటతో జీరకుండజాలక తనకు నది యిష్టముగాన రామపట్టాభిషేకమునకు లగ్నముపెట్టుమనెను.

చిన్నతనమునుండియు రామునిపై కైకకు ప్రేమ అధికము. దశరథు డెప్పుడైనను ముద్దుకు భరతుని యెత్తుకొన్నను, కైక భర్తను నిందించి రాముని యెత్తుకొనుమని రాపిడి పెట్టెడిది. దశరథు డట్లే యని భరతుని దించి రాముని యెత్తుకొనెడివాడు. ఈ యెత్తు దశరథుడు కైకచే రాముని పట్టాభిషిక్తుని గావింపుమని పల్కించుటకు వేసినదియేగాని, రామునిపై ప్రేమలేక కాదు. కాని యెట్టకేలకు మధుర వారి మధ్య ప్రవేశించి రామపట్టాభిషేకము చెడగొట్టినది. అంతియగాక రాముని పనునాలు గేండ్లు అరణ్యవాసము గావింపుమని కోరినది. ఇక దశరథుడు చేయునది లేక రాముని పిలిచి నా ధర్మము నేను నిర్వర్తించితి, ఇక నీ ధర్మము ప్రకారము నీవు చేయుమని చెప్పెను. రాముడు మాత్రము తుండ్రయాజ్ఞకు లోబడి అరణ్యవాసమునకు పోయెను. పోవునపుడు తలియగు కౌసల్యకుమారుని యుండుమని కోరినది. కాని లాభములేకపోయినది. రాముని వెంట సీతయు పోబోవగా రాముడు వద్దని నివారించెను. అపు డామె రాముని రామజామాతరం ప్రాప్య త్రియం పురుషవిగ్రహమ్ అని పరిహసించినది. (రాముడు పురుషరూపమున నున్న త్రియని భావము). అపుడు రామునకు సీత వాక్యమునకు కించిత్కోపము, సంతోషము, ఆశ్చర్యము కలిగినవట. బ్రహ్మాండ పురాణమున —

శ్లో॥ ద్విభాక్యత త్కాత్మనో దేహి

మర్ధేన పురుషోఽభవత్

అర్ధేన నారీ తస్యాంతు

విరాజ మన్మజత్ప్రభుః

అని ప్రారంభించి - ఆద్యశక్తిర్మహేశస్యచతుర్థాభిన్న. విగ్రహి - అని విభాగమున జెప్పి - భోగేభవానీ పురుషేషు నిష్ఠః క్రోదేచ కాళీ సమరేచ దుర్గా అని వర్ణింపబడినది. ద్విధాకృత్వా అను శోకమున పురుష - స్త్రీలు రెండు భాగములు అని చెప్పబడినది. వారే శివశక్తులని తెలియవలెను. కనుక ఇవి రెండు భాగములుగ గన్పట్టుచున్నవి. అందు ఆదిశక్తి (ఈశ్వరశక్తి) స్వరూపము నాలుగు భాగములై, ఒక భాగము పార్వతి, రెండవది విష్ణువు, మూడవది కాళి, నల్గవది దుర్గా నైనవని చెప్పబడుచున్నది, కావున రాముడు పురుష రూపముగనున్న శక్తిస్వరూపమని సీత గ్రహించి యున్నదనియు కాబట్టి తన సతి తత్త్వపేతయని భావించి రాముడు సంతపించెనట. భర్తనట్లు పలుకరాదని కోపము కూడ వచ్చెనట. ఆశ్చర్య మెందుకన నింత రహస్యము నెట్లు తెలిసికొనినది? అని. ఉన్న ఉనికిని చెప్పుటచే నామె పాతివ్రత్యమునకు లోపము లేదనియు తోచుచున్నది.

ఇక తప్పనిసరిగ రాముడు సీతలక్షణములతో ఆరణ్యమునకు పోవలసివచ్చినది. ఈ జంజాటకముతో వచ్చిన రామునకు విశ్వామిత్రుడిచ్చిన అస్త్రములను పురశ్చరణము చేయుటకు సమయము చిక్కుటలేదు. ఈ అస్త్రములు రావణుని పై పనిచేయుటకు తపస్సు చేయవలసియున్నది. కాని సంసార బంధమైన సీతతో కూడ వచ్చుటచే నది సాధ్యముకాదుగదా! కాబట్టి కఠోర బ్రహ్మచర్యము ఆవలంబించి యుండవలెను. అయినను నిత్యము సీతారాముల వనవిహారములు, జలక్రీడలు. విలాసాదు లెన్నియో జరుగుచునే యున్నవి. ఈ రీతిగా ఆరణ్యవాసము చేయుచున్న రాముని చూచిన దేవతలకు నిట్టి విలాసపురుషు డెట్లు రావణవధ చేయగలడను ననుమానము వచ్చినది. అపుడు దేవతలు రాముని పరీక్షించుటకు కాకాసురుని పంపిరి. ఈ కాకి వచ్చి సీత ముఖముపై తిరుగుచుండగా, సీత విసిగిపోవుచుండగా రాముడు చూచి నవ్వెను. అది కొంతసేపటికి చెట్టుపై వ్రాలినది. సీతారాముల జలక్రీడానంతరము, రాముడు నిద్ర నందెను.

అప్పుడు కాకి సీత సనాంతరము గిరిపోవుచుండెను. రాముడు నిద్ర మేల్కొని చూచి, జరిగినది విని, కోపించెను. కాని సీత మాత్రము తనకు తాను రక్షించుకొనగలదు. కామశాస్త్ర ప్రకారము మొదట స్త్రీముఖము చూచి సంతసించువాడు తండ్రియని, వక్షస్థలముగని సంతసించువాడు బిడ్డయని, నాభిక్రింద చూచువాడు భర్యుని నిబంధింపబడినది. ఈశాస్త్రానుసారము కాకి ముక్కుతో సీత సనాంతరము స్పృశించెను. గాన బిడ్డతో సమానమగుచున్నది కాని రాముడు దానిపై బ్రహ్మశ్రు ప్రయోగము గావించెను. ఈ కాకి దేవతలచే పంపబడి రాముని బ్రహ్మచర్యమును పరీక్షించుటకు వచ్చినది. అదియునుగాక రాముడు సీతము దానిని పరీక్షించుటకే బ్రహ్మశ్రు ప్రయోగము చేసెనుగాన నది కాకి వెన్నంటి ముల్లోకముల చుట్టినది. కాని దాని సంహరింపలేదు. దివ్యాస్త్రములు అప్పుడే నిద్ర లేచినవారికి. ఉపస్పర్శనాదులులేకుండ నశుచులుగాన పలుకవు రాముడు నిద్రలేచిన వెంటనే బ్రహ్మశ్రుము ప్రయోగించెనన నది నిద్ర కాదని, ఆత డశుచికాదని తెలియుచున్నది. ఆ కాకి తన బాధ నందర కెఱింగించినది. కాని రామునిది నిజమైన నిద్రకాదు, అది సమాధిస్థితియని అందఱుచే తెలిసికొనబడినది. ఇక దేవతాధిపతి యగు ఇంద్రుడు కాకిని రామునే శరణువేడుమనెను. ఇదియొక పరీక్ష. ఇక కాకి రాముని శరణుజొచ్చినది. కాని రాముడు నా అస్త్రము ఊరకపోవునది కాదు కనుక కాకిని ఏదేని బలియివ్వవలయునని కోరెను.

అప్పుడా కాకి ఒక కంటిని మాత్రము బలి యిచ్చెదనని యిచ్చినది. నిద్ర లేచినప్పుడు అస్త్రప్రయోగోప సంహారములు మామూలుగ నడచుచున్న ఈ విచిత్రమును చూచుచున్న దేవతలు రాముడు అసిదారా వ్రతముగా బ్రహ్మచర్య మాచరించుచున్నాడని, ఆతని నిద్ర సమాధియని సంతసించిరి. పదమూడు వత్సరము లట్లు అరణ్యవాసము సాగినది. పదునాలుగవయేడు వచ్చినపిమ్మట రాముడుసీతతో ఆశ్రమ

దర్శనము చేయుచు వచ్చుచుండెను. అగస్త్యశ్రమము దర్శించి, ఆ మహాముని వలన ఇంద్రధనుస్సు సంగ్రహించెను. అతిమహాముని ఆశ్రమమునకేగి ఆ ముని దంపతులకు సీతా రాములు నమస్కరించిరి. అంత రాముడు సీతను అనసూయ దగరచేరి నీతులు నేర్పుకొనుమని చెప్పెను. అపు డనసూయ సీతను తన వృత్తాంతమంతయు చెప్పుమని కోరగా సీత కల్యాణపర్యంతము తన గాధనంతయు వివరించినది. కాని కైకనుగూర్చి పల్లెత్తు మాటనక, ఆమె పరములు మామగారి శ్రేయస్సునకే యని పత్కినది. ఆరాత్రి అనసూయ సీతను చక్కగా అలంకరించి రామునిదగ్గరకు పంపినది. ఆమె సీతకు చేసిన అలంకారము సంవత్సరమంతయు చెరిగిపోకయుండునట్టిది. మరియు నా రాత్రి మునులందఱు ఖరదూషణాదులను రాముడు చంపునట్లుగా కోర నిశ్చయించిరి. వారికి నభయమిచ్చి రాముడు ఖరదూషణాదుల నిహతుల గావించెను. అంతియగాక శూర్పణఖ ముక్కుచెవులు గోసిరి. ఈమె రావణునితో తన దైన్యమును చెప్పుకొని వింతి చెను. రాముడు పదునాల్గువేల మంది రాక్షసులను రెండు గడియలలో సంహరించెను. అప్పుడు రావణుడు మారీచునిసహాయము కోరగా నాతడు మాయలేడియై వచ్చెను. సీత ఆ లేడిని కోరగా రాముడు దాని వెన్నంటిపోవుట, తదనంతరము లక్ష్మణుడు పోవుట జరిగినది. ఇప్పుడు సీత పర్ణశాలయందు ఒంటరిగా నుంట చూచి రావణుడు వచ్చి, ఆమెను మాతృభావముతో స్పృశించి తీసికొని పోయెను. అంతఃపురమున సీతను గడియసేపుంచి, ఏమ్మట ఉద్యానవనమునందు చెట్టుక్రింద నుంచెను. ఆమెకు నాడువారి కాపలాపెట్టెను. దేవీ అనుగ్రహము లంకపై కలుగనట్లు, పవిత్రతకొఱకు సీతను ఊరంతయుత్రిప్పి చెట్టుక్రింద నుంచెను. ఇక తానుకూడ సీతను చూడవచ్చినప్పుడు పరిశుద్ధుడై, చక్కని పేషము ధరించి వచ్చెడివాడు. అట్లువచ్చిన రావణుడు సీతతో తన్ననుగ్రహింపుమని కోరుచు, కోడివలె రమించెదనని పల్కెను. కోడికి క్షణక్షణము రమించు

శక్తి కలదు. ఇచట ఈరమించుశబ్దమునకు అవ్యయదీక్షితులు చక్కని వ్యాఖ్యానము చెప్పిరి. రమించుట యన ధ్యానమని భావముకాబట్టి వెంట వెంటనే ధ్యానింపగలనని రావణుని భావమని తెలుచున్నది. కాబట్టి రావణుడు తెలిసిన మూర్ఖుడనుటకు సందేహింప నక్కరలేదు.

ఇక రామరావణ యుద్ధము వచ్చినప్పుడు ముందుగ రావణుని తమ్ముడగు విభీషణుని పోనడిచినాడు. విభీష డు చావని వరము కలవాడు ధర్మపరుడని పేర్పడినవాడు. ఇతడు సీతను రామున కర్పింపుమని చెప్పిన కొరిదినేరమునకు నీవున్న నను లక్ష్మివరింపదు లేచిపోమ్మని చెప్పి సభలోపరాభవము చేసి వెడలనడచెను. సీతను రామున కిమ్మని మూల్యవంతుడు మున్నగువార లనేకులు చెప్పలేదా; వారినెల్ల నిట్లుపోనడచెనా! వానికి నీతితెలియదా! తనవాడు బలవంతుడు తనకు వ్యతిరేకముగా నున్న, ప్రభువు వాని బంధీకృతు నొనర్చి, కార్యానంతరము విడిచిపెట్టవలెను. తనయంత బలముగల నజ్ఞుడగు తమ్ముని బలము తనకుకాకున్న పోనీ యది పరులపాలు చేయునంతటి యజ్ఞుడా! కాకూడదు. నీతిజూలకిట్టి సందేహ మా చరిత్రమున కలుగకమానదు. అట్లు పుచ్చుచో నీ పే మనుజుని గొప్పచేయుచున్నావో వాని బంటువై బ్రదుకు మనెనట! తర్వాత యుద్ధములో నై నను తక్కినవారి గొట్టెనేగాని తన తమ్మునిమీదికి పోయి నట్లు లేదు మయశక్తి వానిపై వైచుటయందును దూరాలోచనముగలదు. రామలక్ష్మణుల సన్నిధానమున నాశక్తి తమ్మునిమీద పేయుటకు సాలోచనమున్నది. విభీషణుడు ప్రత్యక్షమేమియు పేయకున్నను అమోఘాయుధము వాని మీదికి వచ్చినపుడు బ్రహ్మాస్త్రము స్వయముగా వచ్చి వానిని కాపాడునట్లు వరమిచ్చెను. కాన తన శక్తితో వాడు చావడు. ఇటుండ కరణాగతత్రాణప్రతముగల రాము డేమిచేయునో చూతమని వాని యాలోచనము. దానికి లక్ష్మణు డడ్డముసొచ్చెను. రాముడా శక్తికి కాపమిచ్చెను.

ఇదియంతయు పర్యాలోచింపగా విభీషణుడు చావనివాడైనను తన పద్దనుండి రామునెదిర్చినవాని చేతులో, కాళ్ళో నటికి కుంతితుని చేసి తన పనిరాముడు నెరవేర్చుకొన వచ్చును. రావణసంహారమైన తర్వాత లంకకు రాముడు తన తమ్ములలో నెవరినైన నుంచి పరిపాలింప చేయ వచ్చును. వాలినిజంపి రాముడు సుగ్రీవునకు నారాజ్య మీయలేదా? అట్లే తన్నుజంపి తనరాజ్యము శరణుచెందిన తన తమ్మునకిచ్చిన, రాజ్యము తనవంశమందే స్థిరముగా నుండగలదు. వంశకర్త లేనిచో తనవంశము నిర్వంశమగును. కావుననే రావణుడు విభీషణుని తనపక్షమందు లేకుండ వెడల నడచెను. రావణుని ఆశయమిట్లు ధ్వనించుచున్నది. “అంగుళ్యగ్రేన కాన్తన్మి” అని రాముడు విభీషణునకు శరణమీయవలదని సుగ్రీవునితో చెప్పెను. రావణునకు సురాసురులెల్ల సహాయులై వచ్చినను అంగుళ్యగ్రముతో వారివెల్ల సంహరించుటయేకాక మరల నృజింపగలను. హంగుళుకు మిమ్మును దెచ్చుకొంటిని కాని రావణునకు వెఱచికాదు - అని చెప్పి నేను శరణాగత రక్షణము మరలనని చెప్పి సుగ్రీవునిచేతనే వాని బిలిపించి రాముడు రాక్షస సంహారము కాకముందే విభీషణుని లంకకు రాజుగా పట్టాభిషేకము చేసెను రావణుని యాహ అప్పటికప్పుడే పరివంతమైనది.

సంస్కృత నాటకకర్తలలో వాసికెక్కిన మురారి అనర్థ రామవ
మను నాటకమున రామాయణసారము ప్రస్తావనయందే చెప్పెను. —

శ్లో॥ యాన్తీన్యాయ ప్రవృత్తస్య తిర్యంఛోఽపి సహాయతాం
అపంధాశంతు గచ్ఛంతం సోఽవరోఽపి విముంచతి ॥

అని న్యాయముగా నడచు నాయకునకు తిర్యగంతువులు సహాయ
మగును. అన్యాయపరుని వాని తమ్ముడే విడిచిపోవును — అని ఆ శ్లోకా
ర్థము ఇతడు రామాయణసారమును రెండు మాటలతో రమణీయముగ
చెప్పెను.

శ్లో॥ యదిక్షుణ్ణం పూర్వైరితి జహతి రామస్యచరితం
గుణై రేతావద్భి ర్జగతి పునరన్యోజయతి కః
స్వమాత్మానం తత్తద్గుణగతిమ గంభీర మధుర
స్ఫురద్వాగ్భహ్మణః కథ ముపకరిష్యంతి కవయః॥

అని చెప్పెను. పూర్వకపు లిందఱచేత పరిపరివిధముల వర్ణింప
బడినదియే రామకథ యని దాని వదలిన నట్టి గొనములతో పుడమిమీద
మరల నంతవాడెవ డవతరింపగలడు ? అందుకని యూరకున్న రామాయణ
మందలి ఆయా గుణాతిశయముల దలచి గంభీరముగా, మధురముగా
స్ఫురించు వాగ్భహ్మణల కవులు తమ హృదయముల కెట్లు తృప్తి కలి
గించుగొనగలరు ? అని శ్లోకాభిప్రాయము.

ఇట్లే కీ. శే. మా తండ్రిగారు తా. వేంకటవ్యయ్యకావ్యిగారు వారి
శ్రీరామకథామృతమను గ్రంథమున నిట్లు వ్రాసిరి.

ఆ! నె! చేనికాపు చెఱకుఁజెట్టుపెట్టి రసంబు

గాచియచ్చు పోసిఁ తమతబెట్ట

బాకవిదులు దాని బహుభక్త్య భేదా పి

ననుభవింప జేయుట నదు పనియె.

వార్మికి మహాముని చెఱకుతోటవేసి దానిరసము పాకముచేసిబెల్లపు
అచ్చుపోసి సర్వమదురముగబెట్టినను, ఇతర కవులు తమతమ నానావిధము
లగు పిండికలిపి చిత్రవిచిత్రములగు రుచులూరు భక్త్యములుబోలె ప్రతిభా
ప్రభావానుసారముగ కృతులు రచించుట సామాన్యపు పనియా : అదియు
విశేషమేయని భావము.

రామాదులు పట్టిన పిమ్మట నొకనాడు దశరథుడు రాముని జాత
చక్ర విశేషముల తెలియగోరి వశిష్టాశ్రమమునకు బోయెను. అప్పుడా
యాశ్రమమునందు దుర్వాసమహర్షిచాతుర్మాన్యదీక్ష యందుండెను. వశి
ష్ఠుడు ఇది గమనించి తనకంటె పెద్దయగు దుర్వాసుని రామునిగూర్చి
యడుగుమని దశరథునికిప్రబోధించెను. అట్లేయని దశరథుడు దుర్వాసుని
రామునిగూర్చి ప్రశ్నించెను. అందులకు వెంటనే దుర్వాసుడు రాముడు
దరిద్రుడగునని దశరథునకు చెప్పగా నాతడు కొందలమంది వానిగూర్చి
మతలప్రశ్నించెను. దుర్వాసుడు రాముని జీవితమున జరుగబోవు విష
యములన్నియు వివరించి రామునికథ చదివిన నెంత జడులకును దుఃఖము
రాకుండదు అయిన రామకథనుజదివిదుఃఖించిన వారికెల్ల మోక్షములభించు
ననిరూఢిగ చెప్పెను. కాబట్టిమొత్తముమీద రాముడు—సాక్షా ద్విష్ణోః
చతుర్థాంశః—అని వార్మికి వచించెను. భగవదవతారమే యగుచున్నాడు
ఆతనికి దుఃఖమెక్కడి ది?వైకుంఠమునుండియెట్లు ప్లానువేసికొనివచ్చెనో
అట్లు నడిచెను. అచ్చుతుడగుదేవునకు లోకముకొరకు చూపు సుఖదుఃఖ
ములు సత్యములు కావుగాన, అతడు దుఃఖమయ్యుడు గాడు. రాజవంశ

మన రావణసంహారార్థము అవతరించిన రాముడు రావణునిక్కడకు పిలిచి గాని, తాను తమ్ములతో, తండ్రితో, మంత్రిలతో, సామంతులతో డర్జాగా నక్కడకు పోయిగాని శత్రుసంహారము చేయక, ఒక తమ్ముని మాత్రము చేకొనిపోయి నారలుగట్టి కూరలుదినుచు భార్యతో భీదవానివలె సంచరించుచు కోతులను, కొండముచ్చులను ప్రోవుచేసికొని యిట్టినడక నడువనేల యనియు నొక సందేహము విమర్శకులకు తోచకమానదు.

అనేక వీరహోమాదుల చేసి అత్రుశక్తులు సంపాదించి దేవతల గెలిచియున్న రావణుమీద తాను దేవుడై నను, విశ్వామిత్రు డత్రువేదము నుపదేశించినన్ను, పురశ్చరణము చేయక ఆయుధములు వీర్యవత్తతమములు కానేరవని తోకమున విద్యాసంప్రదాయము నెఱకొల్పుటకు నట్లు ప్రవర్తించెనని సమాధానించు కొనవలయును.

కానవే మనమిదివరకు చెప్పుకొన్న కాకాసుర వృత్తాంతము సార్థకమగుచున్నది. కాకున్న రామబాణ మమోఘమన్న పేరు చెడ రాముడు కాకిమీద బహ్మత్రము వేసిన నది దానినప్పుడే కల్పక మూడులోకములు కాకితిరిగివచ్చినదాక యోర్చుకొని తిరుగుచున్నదన, ఈప్రకారికా కథను బట్టి అతనికేమి గొప్పతనము వచ్చినది? నాయకుని గొప్పతనము చెడ గొట్టు పతాకాశ్రయకరుల కవులు కావ్యముల నిబంధింపవచ్చునా?

సుందర కాండమున హనుమంతుడు లంకకు పోవుటంతయు యోగానుగుణముగ చెప్పబడుచున్నది. హనుమంతుడు లంకకు పోవునప్పుడు సముద్ర లంఘనమునకు విహాయనమున కెగిరెను. విహాయసమనగా యోగమార్గము. “తతో రావణనీతాయాః సీతాయాః — అని సీత అడుగుజాడ బట్టుటకు చక్రభేదము చేసి బ్రహ్మపదము ద్వారమున ప్రవేశించెను. కాబట్టి హనుమంతుని లంకాప్రవేశము సీతాన్వేషణము యోగమార్గమునకు సంబంధించినదై యున్నది. ప్రశస్తమైన

హనువు (బుగ్గ) గలవాడగుటచే హనుమంతుడయ్యెను. దీనికి లోకమున ఇంద్రుని వజ్రమునకు బ్రద్దలు కాలేదుగాన ప్రళస్తములని అర్థము. అంత రార్థమున యోగధారణవలన ప్రళస్తములైన హనువులు కలవాడని భావము. తాలువుకూడ దశవిధ ధారణస్థానములలో నొకటిగా లెక్కింప బడినది కాబట్టి హనుమంతునకు హనువులలో ధారణ జరుగుచున్నది. “శత్రు సైన్యావాం నిహంతా” - అన్నచోట అంతరశత్రుసైన్య వినాశ కుడు హనుమంతుడు. శత్రుసైన్యము నాతని యేమియు చేయజాలవు. “అపిమర్ద్య పురీం లంకాం! అభివాద్యచ మైథిలీం! సమృద్ధార్థోగమిష్యామి- మిషతాం సర్వరాక్షసాం-” అన్నట్లు రాక్షసుల విఘ్నములు హనుమంతుని యేమియు చేయజాలవు. రాక్షసులు గ్రుడ్లు తెరిచివై చికొని చూచుచుండ గనె తాను బ్రహ్మమయుడై పోగలడు. పై శ్లోకముల వలననే సుందర కూడ పారాయణ ఫలము లభింపగలడు. హనుమంతుడు అక్షుని చంపగా ఇంద్రజిత్తు వానిపై బ్రహ్మత్రము ప్రయోగించెను. కాని అది హనుమంతుని యేమి చేయజాలకుండెను. అయినను హనుమంతుడు ఇంద్రజిత్తుని మోసము చేయుటకు బ్రహ్మత్రమునకు కట్టబడినట్లు నటించెను. రాక్షసులు వానిని బంధించిరే కాని ఇంద్రజిత్తు మాత్రము తనకు, తమకులమునకు చావు తప్పదని - సంశయితాస్మ్య సర్వే - అని భావించెను. అయినను హనుమంతుని బంధించి తండ్రీదగ్గర అప్పగించెను. రావణుడు హనుమంతుని ప్రశ్నలు వేయగా నాతడు తోకచుట్టపై కూర్చుండి నమాధానము లిచ్చెను. అప్పుడు హనుమంతుడు రావణుని—

గీ॥ వాలిసందిట నొక్కీ త నగరుదక్కె

కార్తవీర్యుని కొట్టున కందువాతె

నమ్మగటిమకి తెలిదీవి యన్నులిడ్డ

పుండుపై నేడు పోలేరు బొబ్బవోడమె.

అని యెత్తిపొడిచెను.

వారి ఒకప్పుడు రావణుని ఆటబొమ్మగ చేసి అంగదుని ఊయెల
తొట్టికి కట్టెనట. అట్లే బొమ్మవలె మూడేండ్లుండెనట. మరియు ఒకప్పుడు
కార్తవీర్యునిచే పబ్బబడగా రెండువేల వత్సరములకు పులస్త్యబ్రహ్మ
పోయి కార్తవీర్యుని బ్రతిమాలి తీసికొని వచ్చెనట. మరియుకసారి
నారదోపదేశముచే శ్వేతద్వీపము జయింపబోయెను. అచట నున్న దండ
ఱును స్త్రీరూపులే. వాతందఱు రావణుని చూచి పురుగుని భావించిరి.
వారిలో నొకతె పట్టుకొనగా దాని చేయి కొఱికిరిగి. అది వినరికొట్టగా
లవణసముద్రమున బడెనట. ఇట్టి పరాక్రమవంతుడు రావణుడు. అంతియ
గాక శివధనుస్సు నెత్తజాలని బేలవని కూడ హనుమంతు డాక్షిపించెను.
రాక్షసులు హనుమంతుని తోకకు నిప్పుటిప్పగా లంకాదహనము జరిగినది.
వలదని మందోదరి వాదించుచున్నను వినక రావణుడు చావు కావలయు
నని కోరి తెచ్చుకొనెను.

ఒకనాడు రావణుడు పశ్చిమ సముద్రము పైకి విహారమునకై
పోయెను. దారిలో నాతనికి ఆయుధముల దగ్గరనుంచుకొని తపస్సు చేయు
చున్న కపిలమహాముని కనిపించెను. రావణుడా కపిలుని యుద్ధమున
కాహ్వానించెను. కపిలు డా రావణు లెక్కచేయక చేయె తియు నంతగా
నడిచిన చచ్చునేమో యని చేయియూపు తగ్గించి కొట్టెను. ఆ దెబ్బకే
రావణుడు దద్దరిల్లి మూర్ఛనొందెను. మూర్ఛదేరి లేచి చూచునరికి కపిలు
దొక రంధ్రమును జొచ్చి యొకగుహయందు ప్రవేశించెను. ఈ విషయము
ప్రహస్తాని వలన తెలిసికొని. కపిలుడు భగవంతుడని భావించి రావణుడు
తానును తన ఆయుధముతో నాకన్నమున దూరిపోయెను. పోవుచుండగా
నాతనికొక చక్కని సౌధము కన్పించెను అది సమస్త రాజభోగములతో
నలరారుచుండెను దాని చుట్టును మూడుకోట్లమంది విశిష్టాద్వైత భక్తులు
బిరాబిరులు చేయుచుండిరి రావణుడెట్లో మెల్లిగా ఆ భవనమునందు ప్రవే
శించి చూడెను. అందొక హుసమూరికా తల్పమున్నది దానిపై నొక
మహాపురుషుడు సన్నని వస్త్రమును గప్పుకొని శయనించి యుండెను.

అతని పాదములచేత లక్ష్మీదేవి కూర్చుండి పాదసేవ చేయుచుండెను. ఆ లక్ష్మీ సౌందర్యము చూచి రావణుడు ముగ్ధుడై ఆమెను గైకొని పోవుటకు చేయిచాచెను. అంశ శయనించియున్న మహాపురుషుడు ముఖముపై వస్త్రము తొలగించి రావణునిచూచి ఒక్కసారి హుమ్మని కొపించెను. ఆ కోపముతో ముక్కునుండి వచ్చిన గాలికి రావణుడు అలంతదూరమున పడెను. ఈ మహాపురుషుని అద్భుతచర్యకు ఆశ్చర్యచకితుడై అతనిని ఎవరని ప్రశ్నించెను. అపుడాతడు నిన్ను చంపెడువాడ లెమ్మని పేషము పేసికొని వచ్చెదనని మాయమైపోయెను. ఇట్లు కపిలముని ప్రవచనమువలనను, సనత్కుమారుని మాటవలనను రావణుడు తాను భగవంతుని చేతియందు చచ్చుట నిక్కమని జావించెను. రావణుడు దుర్మార్గుడైనను చాల గొప్పవాడు. తన నిర్యాణమునకే నీతివిరహితమైన పనులనెన్నింటినో చేసెను. కాబట్టి సీతను దీసికొనిపోవుట కామముకొఱకు గాక మోక్షము నొందుటకే యని తెలియవలెను. కావుననే నలకూబరు శాపమాతని నేమియు చేయలేదు.

యుద్ధ ప్రారంభమునకు ముందు హనుమంతుడు చూచి వచ్చిన తర్వాత అంగద రాయబారము జరిగినది. రావణుడు హనుమంతుని, అంగదుని కూడ అక్షేపించెను. రావణునకు స్వర్గజయము నాటికి నాలుగుపేల అక్షాహిణుల సేనకలదు. రామయుద్ధము నాటికి ఇంకను పెరిగినదని విభీషణుడు చెప్పెను విభీషణుని సాయముతో రావణుని రాముడు నిశ్చేషముగా వధింపకల్గెను కాని యుద్ధమున కుంభకర్ణునికి విభీషణుడు నమస్కరింపగా కుంభకర్ణుడు విభీషణుని తన యెదుట పడకుండ తప్పించుకొని యుండుమనెను. రావణుడు రాముని శక్తి పరీక్షించుటకు విభీషణుని పైశక్తి ప్రయోగము చేసెను. ఆ సమయమున లక్ష్మణుడు వానిని వెనుకకు నెట్టి తాను ముందుండి శక్తిచేమూర్చునొందెను. రాముడు కోపించి రావణు శక్తిని హతాశాభవ దుద్బుద్ధి - అని శపించెను. ఈ శాపముతో శక్తికి లేజస్సు తగ్గిపోయినది కాని లక్ష్మణమూర్చ తప్పలేదు. ఇక రాముడు ఆ శక్తిని

లక్ష్మణులు హృదయమునుండి పీకి విరువబోవ రావణుడు వానిపై కుప్పన గూరలుగ బాణములు గురిసెను. రాముడు వాని లెక్కచేయక ఆశక్తిని పీకి విరిచి పాదవైచి లక్ష్మణు శరీరము గాపాడ హనుమకు నప్పగించి రావణుని శరీరము జలెడవలె బాణములచే తూట్లు గావించెను. ఇప్పుడు రావణునకు భయము వేయగా శివోదలచిన, రాముడు వానిని యుద్ధము మాని పొమ్మనెను. తనవంటివానికి భయపడినవానితో యుద్ధము చేయుట న్యాయముకాదనికాక యుద్ధములో రావణుని లెక్కచేయక విడిచివేసెను. ఇది రామునకే చెల్లునుగాని చేతికి చిక్కిన శత్రువు నే యొద్దయు విడిచి పుచ్చుడు. రావణుని విడిచిన నాతడింకను రాక్షసబలము దేగిండు. వాని చంపిన దుష్టులగు రాక్షసు లింకను మిగిలిపోవుదురని రాముని అభిప్రాయము. ఇట్లు గాలించి గాలించి రావణుడు పంపుచుండ క్రోతులవలన రాక్షసబలము లెల్ల నిహతములగు చుండెను. సర్వ రాక్షస హననమైన పై మూలబలము నెల్ల జక్కాడి రాముడు తుదకు రావణు జంపెను. రావణ మరణానంతరము రాముడు విభీషణుని శాస్త్రప్రకారము రావణునకు ఉత్తరక్రియలు జరుపుమని ఆజ్ఞాపించెను. “మరణాంతాని వైరాణి” — అని చెప్పి మరణముతో వైర మంతరించి పోయినదని అంత వానికి చక్కగా శ్రాద్ధాదులు జరిపించెను.

ఇక రావణ వధతో విభీషణుడు సీతను రామున కప్పగించెను. అప్పుడు సీతను చూచినంత రాముని ప్రకృతి మారెను. “రావణాంక పరిభ్రష్టా నమా మర్హసి మానిని” — అనుచు రావణాంక పరిభ్రష్టయని నిందించెను. అంతియగాక భరత సుగ్రీవ లక్ష్మణులలోనెవరి యొద్దనె నను కాలము గడుపుమనియు ఆజ్ఞాపించెను. ఇచట వాల్మీకి చెప్పిన మాట అనౌచిత్యముగా నున్నదని కొంద అనుచున్నారు. ఇంతియ గాదు మరొకడు రామాయణము నాటికే విదాకులున్నవని భావించెను. మూలమున భరతే లక్ష్మణే వాపి-అని నస్తమి యున్నది కాబట్టి దానికి వృత్తిత్వ మర్థము చెప్పవలసియున్నది. అందుచే బిడ్డలవంటి భరత లక్ష్మ

ణుల దగ్గరనుండి గాని, సామంతులైన సుగ్రీవాదుల యొద్దనుండి గాని
 తపోవ్రతము సాధింపుమని యర్థము గాని, ఇందు విపరీతార్థము, అనౌ
 చిత్యము ఏమియూ లేవని భావించవలయును. రాముడు అక్కరలేవని
 నిందించిన సీత మాయాసీత. అసలు సీత అగ్నులయందు దాగియున్నదని
 చెప్పియుంటిని. మరియు రామాయణమున “ప్రియాతు సీతా రామస్య”
 రామునకు సీత ప్రియమైనది, అని యున్నది గనుక తు అన్న శబ్దము
 వలన రామునకు చాలమంది భార్యలుండిరని భావించుచున్నారు. కాని ఇది
 నమంజనము కాదు. సీతను రావణుడు తీసికొనిపోయినపుడు రాముడు
 సీతకై మిక్కిలి విలపించెను. తర్వాత సాయములేక ఏడుగడపినను సుగ్రీ
 వుడు తోడైన తర్వాత వెంటనే సీతను వెతకు పని బూనక రెండు నెలలు
 నీ యింటికిబోయి రాజ్యమఖము లనుభవించి రమ్మనెను. సుగ్రీవుని పిలుచు
 కొనిరమ్మని లక్ష్మణు నంపెను. 40 దినములు లక్ష్మణుడు లేకుండ ప్రస
 వణాద్రియందు నొంటరిగ రాముడు తపించినట్లు కనబడుచున్నది. ఇప్పుడు
 సీత కన్నీంపగా అగ్నిప్రవేశము చేసిరమ్మనెను. అట్లే సీత పరిశుద్ధయై
 రాగ ఇంద్రాది దేవతలు-దశరథుడు కూడ ఆతనిని చూచి ప్రశంసించుటకు
 వచ్చిరి. రాముడప్పుడు తండ్రిని చూచి కైకను దిట్టిన విషయము స్మృతికి
 దెచ్చి కాపము తొలగింపుమని ప్రార్థించెను. అట్లే యని దశరథుడు తొల
 గించెను. రాముడుసీతతో ఆయోధ్యకు వచ్చుచు మార్గమద్యమున భర
 ద్వాజాశ్రమమున విందారగించెను. అక్కడ నుండియే భరతునకు తమ
 రాకను గూర్చి హనుమతో సందేశమంపెను. సీత కెట్టి లోకోపవాదము
 రారాదని రాముని అభిప్రాయము. ఇక ఆయోధ్యకు రాగనె మరల రాముడే
 రాజు కొవలసివచ్చినది. కాని రాముడు లేనియప్పుడు భరతుడే రామపాదు
 కల బెట్టుకొని పాలన సాగించెను. రాముడు వచ్చినపుడు ఆ భరతుడు
 దాని నంగీకరింపకపోయెను. కాని రాముడిప్పుడును రాజగుట కంగీకరింప
 లేదు. తర్వాత భక్తివశ్యుడై భరతుని పేరుమీద రాముడు పదివేలయేండ్లు
 పరిపాలించెను. అందువలననే లోకమున-రాముని రాజ్యం భరతుని పట్టం-
 అను సామెత పుట్టినది.

ఇక ఉత్తరరామాయణము వర్ణనకు వచ్చితిమి శ్రీరాముడు సీతను దెచ్చిన పిమ్మట పదివేల వత్సరము లరిగిన పై పాలనను గురించి ప్రజ లేమనుకొనుచున్నారో తెలిసికొనవలయునని గూఢచారుల నియమించెను. గూఢచారు లంపలు రాముని పాలనకు ప్రజలు రంజిల్లుచున్నారని చెప్పిరి. కాని రాముడు తనను గూర్చి నిందించువారిని తెలుపుడని కోరెను. వారిలో భద్రుడనువా డొకనాడు రావణుడు కొనిపోయిన సీతతో రాముడు కాపురము చేయుచున్నాడని ప్రజలు నిందించుచున్నారని రామునకు తెల్పెను. అంతకుముందురోజే రాముడు సీత చెవిలో నొక విషయమును గుసగుస లాడెను. అందలి రహస్య మేమన సీత నిక దేవతలు దేవలోకమునకు రమ్మని అహ్వానించిరట. అంతయగాదు. సీతకు పిమ్మట రాముని కూడ రమ్మనిరి. ఈ విషయ మిట్లుండగా మరునాడే లోకోపవాదము వచ్చినది రాముడిదే సమయమని తన తమ్ముల రామిచి లోకాపవాదము తెయ జేసెను. తమ్ములు వచ్చునపుడు భరతుడు కాలినడకతో బయలుదేరె నట. లక్ష్మణుడు రథమున, శత్రుఘ్నుడు అశ్వముపై బయలుదేరిరి. కానీ అందఱకంటె భరతుడే ముందుచేరెనని లక్ష్మణుడు చెప్పుచున్నాడు. కాబట్టి రామునిపై భరతునకుగల ప్రీతి యెట్టిదో వ్యక్తమగుచున్నది.

రాముడు సీతనుగూర్చి దుఃఖించుచు, చేయవలసినదేమి యని తమ్ముల ప్రశ్నించెను. భరతుడు మరల తన తల్లిపై ననుమానము వదెను. లక్ష్మణుడు రామునిది ప్రీదుఃఖమే యనీ భావించి, ఈసారి సీతపని నేమియు చేయనని మదిలో ధరించెను. ఇక రాముడు తమ్ములు ప్రత్యు

తరమీయకుండుట గమనించి తానై లక్ష్మణునితో సీతను గంగ కావలి
 యొడ్డున విడచిరమ్మని చెప్పెను. అంతియగాక సీత తాను గంగాతీరము
 చూడవలయునని కోరిన కోరిక ఈరీతిగా తీర్పుమని లక్ష్మణున కాదే
 శించెను. సీత పోబోవునపుడు చెల్లెండ్రు అందఱు చూడవచ్చిరి. వారంద
 ఱకు పారితోషికము లర్పించి సీత తాను రేపే ఋష్యాశ్రమాదుల చూడ
 బోవుచున్నానని పల్కెను. ఇక తప్పదనుకొని వేకువనే లక్షణుడు
 రథముపై సీతను గంగాతీరమున దించి, అపుడు లోకోపవాదమును గూర్చి
 విన్నవించెను. అందులకు సీత తల్లడిల్లి లక్ష్మణునకు మరియొక జన్మలో
 రామునే భర్తనుగా చేసికొందునని చెప్పుమని కోరినది. మరియు లక్షణుడు
 పోబోవునపుడు సీత ముసుగు తొలగించి తనను ఒకసారి తిలకించుమని
 కోరినది. అందులకు కారణము తాను ఇపుడు గర్భవతిననియు దీనికై
 మరొక లోకోపవాదము రాకుండుటకై యని పల్కినది. అందులకు లక్ష్మ
 ణుడు మిక్కిలి దుఃఖించి, రాముడులేని సమయమున తానిట్లు చూడజాలనని
 పల్కి నమస్కరించెను. ఎట్టకేలకు ఆమెను వదలి రథముపై నెక్కి
 మూర్ఛనొందెను. కొంతసేపటికి సేదదేటి దుఃఖించెను. సుమంత్రుడు
 మాత్రము లక్ష్మణుని ఆర్తిచూచి బాధపడెనే గాని తనకుమాత్రము ఇట్లు
 జరిగినందుకు దుఃఖములే దనెను. అందులకు కారణము సుమంత్రుడు
 రామునిగూర్చి దుర్వాసుడు చెప్పినదంతయు తెలిసియుండుటయే కారణము.
 దుర్వాసుడు రాముని గూర్చి చెప్పిన కథ యంతయు ఎవ్వరికి చెప్పక
 రహస్యముగా నుంచవలయునని దశరథుడు సుమంత్రునితో చేతిలో చేయి
 వేయించుకొనెను. ఈవిషయముకూడ లక్ష్మణునితో సుమంత్రుడు చెప్పెను.
 కాబట్టి జరుగనున్నది జరుగక మానదని సుమంత్రుడు లక్ష్మణుని దుఃఖిం
 చక ఊరకుండుమనెను. అంతియగాక సీత కెట్టి లోపమును రాదనియు
 ఇరువురు కొడుకులు పుట్టెదరనియు వారు రాముని తర్వాత సయోధ్య
 నేలుదురనియు పల్కెను. లక్షణుడు కొంత తృప్తిపడి ఇంటికి పోయి

రామునితో సీత విషయము నివేదించెను. అరణ్యమునందు సీత లక్ష్మణుడు పోగనే బిట్టు విలపించుచుండెను. ఈ రోదన ధ్వనిని వినిన మునికుమారులు పోయి వాల్మీకికి చెప్పగా నాతడు వచ్చి సీతను తన అశ్రమమునకు తోడ్కొని పోయెను. ఈమె ఎవరిని మునిపత్నులందఱు అశ్చర్యము నొందగా వాల్మీకి తాను ప్రతిదినము సీతను సమాధిస్థితి యందు చూచుచుందుననియు ఈమె శ్రీరాము పత్ని సీతయనియు పల్కెను. ఇక సీత మున్యాశ్రమములందు వారిచ్చిన కందమూల ఫలాదులతో తృప్తి నొంది దుఃఖము కొంత మరచిపోయినదట.

ఇదివిని ఆధ్యాత్మ రామాయణమున పార్వతి శివుని రామకథ అవకతవకలని ఆక్షేపించినదట. ఏలన ఒక మహారాణిపై అపవాదురాగా విచారింపక అడవులకంపుట అన్యాయముకాదా యనీ ఆక్షేపించెను. అంతియగాక రాముడు అవతారము చాలివదలచిన చెప్పిపోవచ్చునుగదా ఈ వాదులు, ముందొకరు వెనుక ఒకరు పోనేల ? అని ఆక్షేపించినది. అప్పుడు శివుడు పార్వతికి - రాముని ప్రార్థనములు చాల కలవనియు, అవి విష్ణువతారమున ప్రాప్తించినవనియు వాని పాప ఫలితమిప్పుడు అనుభవింపక తప్పదనియు నిరూపించెను.

ఒకప్పుడు దేవదానవులకు యుద్ధము కల్గినది దానవులు పరుగెత్తుకొని వచ్చి భృగుమహర్షి అశ్రమమున దాగియుండిరి. వీరిని బిట్టుకొనుటకు ఇంద్రుడు, విష్ణువు వెన్నంటిరి. రాక్షసులంతలో భృగ్వాశ్రమమున ప్రవేశించి, భృగువత్నిని శరణమడిగిరి. వీరిద్దరు భృగ్వాశ్రమమున ప్రవేశించి యడుగగా భృగువత్ని వారిపై కోపించినది. దానికి భయమంది ఇంద్రుడు మొదటనే వెనుకకు తగ్గియుండెను. కాని విష్ణువు మాత్రము అడ్డువచ్చిన భృగువత్నిని చక్రముచే ఖండించి రాక్షసుల నంతమొందించెను. వత్ని విరహితుడైన భృగువు విష్ణువుపై గోపించి ఆపేశముతో

నీవు నీభార్య చావగా నిష్టే యేడ్చెదవని శపించె. కాని విష్ణువు నీ శాప శక్తి నన్నేమియు చేయజాలదని త్రోసిపుచ్చివైకుంఠమునకు పోయెను. అట్టియెడ నా శక్తిభృగువునే బాధింప మొదలు పెట్టెను. అందులకు విష్ణువు దయామయుడు గాన భృగుశాపమును రామావతారమున ననుభవించెదనని పల్కెను. ఈ శాపఫలితము వేయివత్సరము లనుభవింపవలసి యున్నది. కావుననే రాముడు ఇన్నివత్సరములు సీతను వదలియుండవలసి వచ్చినదని పార్వతికి శివుడు బదులు పల్కెను.

వాల్మీక్యాశ్రమమున సీతకు ఇద్దరు మగబిడ్డలు జన్మించిరి. ఆ బిడ్డలలో నొకనిని కుశము (దర్భ) తోను, మరియొకనిని లవము (ఆవుతోక వెండుక) తోను అభిషంత్రించుటచే వారు కుశలవులైరి. ఒకప్పుడు శత్రు ఘ్నుడు లవణాసురుని చంపుటకు పోవునపుడు అప్పుడే పుట్టిన కుశలవులను చూచెను. అతడు తిరిగి వచ్చునపుడు వాల్మీకాశ్రమమున విడిది చేసెను. ఆ సమయమున శత్రుఘ్నుడు కుశలవుల రామాయణ గానమును వీనులవి దుగా వినగా, సామంతులు వారినిగూర్చి వాల్మీకిని అడుగుమనిరి. కాని శత్రుఘ్నుడందుల కంగీకరింపక మిన్నకుంచెను. మరునాడు శత్రుఘ్నుడు అయోధ్యకు పోయెను. కొంతకాలమునకు రాముని అశ్వమేధము నకు వాల్మీకి కుశలవులతో పోబోయెను. కాని కుశుడు తమ జీవితము పూర్తిగా మారబోవు చున్నదని యాహించి వాల్మీకిని తత్త్వోపదేశము చేయుమని కోరెను. అప్పుడు వాల్మీకి సంకల్పము నాపిన నున్న తత్త్వముండునని చెప్పెను. ఇదియే చరమవృత్తి, తుది బ్రహ్మలో లయమగునని పల్కెను. ఇక వారు బయలుదేలి అయోధ్య చేరిరి. అచట వాల్మీకి కుశలవులను కూరలు, దుంపలు తినీ రామాయణగానము రాజవీధులందు చేయుచుండఁదని ఆజ్ఞాపించెను.

శ్లో. కర్మయంత శరీరస్థం భూతగ్రామ మచేతనః

మాంచైవాన్త శరీరస్థం తాన్విద్ధ్యాసురనిశ్చయాన్॥

అని యువదేశము శరీరమును కుష్కింపచేయరాదని పల్కుచున్నది. ఉపవాస మనునది అరణ్యకులకు, విధవలకు, సన్యాసులకు తప్ప పేరెవ్వరికి అకర్కలేదు. కావున గృహస్థుడు - అతిధిభోగ్య అన్నంపచామి అని వంట తయారు చేయవలసినదిగా గ్రహింపవలయును. అతిథులకు పెట్టి మిగిలినది భుజించియుండుట వీరి ధర్మము.

కుశలవులగానము రామునకు వీనులవిందుకాగా వారిని పిలిపించి సవనశాలయందు పాడుమని కోరెను. వారు రామాయణగానము చేయగా వినీ తన కథమే యని భావించి వాల్మీకిని ఈ విషయమై అడగిరమ్మని తనవారి నంపెను. అంతియగాక సీతనుకూడ అడుగుమని చెప్పెను. వాల్మీకి ఆనతిపై సీతప్రతిజ్ఞను అందఱు వినవలయునని రామునికోరికయై యున్నది. మఠనాడు రాముడు సీత పాతివ్రత్యముగూర్చి అందరినీ వినవలసినదిగా కోరి సమావేశపరచెను. ఋష్యాదులు అందఱు ఆ విశేషము చూడవచ్చిరి. వాల్మీకి, అతనివెంట సీత దోసిలియైగ్గి మూర్తిభవించిన పాతివ్రత్యమువలె వచ్చినది. వాల్మీకి జరిగినదంతయు చెప్పగా రాముడు సాంతము వినెను. ఇక సీత పాతివ్రత్యమునకు శపథముచేయుచు భూదేవిని ప్రార్థించి ఆమెయందు ప్రవేశించినది. అందులకు రాముడు కోపించి నారాయణాస్త్రమును ప్రయోగించెను. అప్పుడు బ్రహ్మాది దేవతలు ఉన్న సంగతి వివరించి రాముని శాంతపరచిరి. పిమ్మట రాముడు శాంతించి కుశలవులతో కాలము గడపుచు రాజ్యము చేయుచుండెను. ఇట్లు వెయ్యేండ్లు రాజ్యపాలనము సాగినది. ఇట్లు విష్ణుని భృగుశాపము తీరినది.

ఒకనాడు యముడు బ్రాహ్మణుని వేషమున వచ్చి రామునితోనే కాంతముగ సంభాషించుచు, ఎవ్వరు లోనికి రారాదనియు అట్లు వచ్చినవానిని

చంపవలసినదిగా రామునివద్ద మాట తీసుకొనెను. ద్వాతము నొద్ద లక్ష్మణుడు రామాజ్ఞచే కావలికాయుచుండెను. రాము డట్లేయన సంభాషణ సాగుచుండెను. ఇంతలో దుర్వాసుడు రామదర్శనార్థము విచ్చేసెను. కాని లక్ష్మణుడు అంగీకరింపకయున్న, దుర్వాసుడు శాపమివ్వ నుంకించెను. అట్టియెడ చేయునదిలేక లక్ష్మణుడు లోనికేగి దుర్వాస ఆగమనవార్త తెలియబరచెను. అంతలో యముడు తన సంగతి చెప్పుచు, రాముని స్వర్గమునకు రమ్మని జ్ఞాపకముచేయుటకు బ్రహ్మ తనను బంపె ననెను. అంతరాముడు తానువచ్చినచోటుకు పోగలనని పల్కెను. ఇక తనకిచ్చినమాట వమ్ముకారాదు అని యముడు లక్ష్మణుని విషయమై అనిపోయెను. వచ్చిన దుర్వాసుడు చక్కగా భోజనముచేసి పోయెను. సంద్విగావస్తయందున్న రాముడు లక్ష్మణుని చంపలేక, ఊరకుండలేక దుఃఖించెను. మరునాడు వశిష్టాదుల రావించి నభలో వివరించెను. ఋష్యాదులు నాగరులు లక్ష్మణుని చంపరాదని పలికిరి. చివరకు వశిష్టుడు ఇక్ష్వాకుల సత్యసంధత్వమును వివరించి, లక్ష్మణుని చంపుమనియే అభిప్రాయ మిచ్చెను. కాని రామునకు చేయాడలేదు. కావున తమ్ముని పరిత్యజించెను. పరిత్యజించుట చంపుటతో సమానమే యగునుగదా! కాన లక్ష్మణుడు మహాప్రస్థానముపోయి సరయునందు ప్రవేశించి అనతారము చాలించి ముందుగ స్వర్గమున కేగెను.

ఇక రాముడు భరతశత్రుఘ్నుల రావించి భరతుని రాజ్యముగైకొనుమని పల్కగా భరతుడు నీయదికాని రాజ్యము నాదికాదని యుగ్గడించెను. ముఖ్యముగ రాముడు రాజ్యముతనదికాదని కేకయునివాక్య ప్రకారముతండ్రి భరతుని కీయవలసినది గాన ఇచ్చెదనని గట్టిగా చెప్పెను. కాని రాముని బలవంతముపై భరతుడు రాజ్యమును అన్నగారిపై నున్న భక్త్యనురాగ సూచకముగ కుశునకు వట్టాభిషేకము చేసెను. అప్పుడు రాముడు స్వార్జితమని కుశున కొక యుంగరము మాత్రమే ఇచ్చెను. ఈ ఉంగరము అగస్త్యునిచే దానమివ్వబడినదిగాన తనకు స్వార్జితమైన దదియే యనిభావించి

దానిని కుకునకు అప్పగించెను. ఈ ఉంగరము అగస్త్యున కెట్లు లభ్యమైన దనగా నొక యైతిహ్యమున్నది. శ్వేతుడనువాడు రాజర్షి. మూడువేలవత్సరములు తపమాచరించి శరీరపతనమై బ్రహ్మలోకమున కేగెను. కాని ఆతనికి ఆకలిదప్పలు పోలేదు. అట్లుండబడు కారణమేమని బ్రహ్మనుప్రశ్నించెను. బ్రహ్మ శ్వేతుని తపస్సునుగూర్చి వర్ణించి, తపమువలన బ్రహ్మలోకము వచ్చినది. అతిథిపూజలేని మహారణ్యమున పసిండుటచే నాకలిదప్పలు పోలేదనెను. కావున శ్వేతుని తన పూర్వ శవ శరీరమాంసమును తినుచుండు మనెను. అట్లే ప్రతిదినము శ్వేతుడు తన శవశరీరభాగమును కోసి తినిపోవుచుండెను. కాని మరునాటికి ఆశరీర భాగము లన్నియు చక్కగా పూడియుండును. ఇట్లు జరుగుచుండగా నొకరోజు అగస్త్యముని ఆ అరణ్యమున చెరువుగట్టుపై తపస్సుచేసికొన ప్రయత్నించి ఆ రాత్రి యక్కడ పండుకొనెను మరునాడు శ్వేతునివిమానము వచ్చినది. శ్వేతుడు తన అలివాటు ప్రకారము పీనుగును కోసుకొని తినుచుండెను. ఇదిచూచిన అగస్త్యుడు అందులకు కారణమేమని ప్రశ్నించెను. శ్వేతుడు తన వృత్తాంతమెల్ల వానికిచెప్పి, బ్రహ్మ అగస్త్యుని చేతనేమైన బెట్టిన నీ అదత్త దోషము పోవునని చెప్పెను. గాన మహానుభావా యీయుంగరము నిచ్చెదను గొనుమని ప్రార్థించెను. కాని అగస్త్యుడు తనకక్కరలేదనెను. ఎట్టికేలకు వానిని యుద్ధరించుటకు ఆ యుంగరము గైకొనగా నాశవము మాయమైనది. వాడును విమానమున ఆకలి దప్పలులేని స్థితి నొంది దివ్య లోకమున కేగెను. ఇట్లు అగస్త్యునకు లభించిన మణిమయమగు నుంగరము రామున కివ్వబడినది. దీనిని రాముని ఇంద్రాంశము నీయండుగలదు గాన గ్రహింపుమని అగస్త్యుడు ప్రబోధించి ఇచ్చెను. ఈ యుంగరమునే రాముడు కుకునకు ఇచ్చెను.

మరియు రాముడు పితృవాక్య పరిపాలనయందు తనకంటె పరకు రాముడు మిన్నయని పల్కెను. కారణమేమన తండ్రియాజ్ఞాపింపగనే

తల్లిగొంతు కోసివేసెను. ఇట్టిపని మిగిలిన నల్వరు కుమారులు చేయజాలరైరి. అప్పుడు జమదగ్ని కుమారుని భక్తికి మెచ్చి వరమడుగు మనగా తల్లినీ బ్రతికించునునియు, అన్నల శాపము తొలగించుమనియూ ఈ ఘోరకృత్యము తల్లి మరచి యుండునట్లును చేయుమని కోరెను. కాబట్టి పరశురాముడు తనకంటె మిన్నయని రాముడు పలికెను. కాని యింత కంటెను పితృవాక్యపరిపాలనయందు పూరుమహారాజుగొప్పవాడగుచున్నాడు ఏలన తండ్రి వార్ధక్యమునుబాపి, తాను స్వీకరించిన యుత్తముడు. కాబట్టి పరశురామునికిన్న పూరుడే గొప్పవాడని రాముడు చెప్పెను.

రాముడు తాను అవతారము జాలించునపుడు తనతో రాదలచిన వారి నందఱను రమ్మనెను. అప్పుడు మానవులేగాక వృక్షాదులుకూడ బయలు దేఱినవి. అంతలు సరయువువద్ద శరీరములు వదలి దివ్యవిమానములలో పోగా ఇంద్రుడా హ్వానించి ప్రళంసించెను. ఇక తనతో వచ్చిన వారల నందఱను బ్రహ్మకు నప్పగించి గోలోకమున నుండుడని పంచి తాను వైకుంఠమునకు వేంచేసెను. ఇక రాజ్యపాలన చేయుచున్న కుశుడు ఎవరులేని యయోధ్యయందలి రాజ్యము నాకేలయని మఠియొకచో రాజ్యపాలన సాగించెను. అంత అయోధ్యలోని కోటశక్తి కలలోనికివచ్చి విలపించి తనదురవస్థవినిపించినది. ఆశక్తి అయోధ్యను పాలింపు మనగా మరల కుశుడువచ్చి పాలించుచుండగా, అందలి ప్రజలు రామునే మరచి పోయిరి. ఒకరోజు కుశుని ఉంగరము సరయానదియందు జారిపడినది. ఈవిషయము మంత్రి తెలింగించగా, నతడు వెదికించి విసిగివేసారి దొరక లేదని విన్నవించెను. ఇక చేయనదిలేక కుశుడు తనతండ్రి యిచ్చిన ఉంగరములేనందున దుఃఖించి, కోపించి ముల్లోకములు దహించెదనని నారాయణాస్థ్రమును ప్రయోగింప నెంచెను. ఆ అస్థ్రప్రశాపమున లోకమంతయు పొగలు క్రమ్మినవి. పాతాళమున వాసుకి ఇదిచూచి, ఆశ్చర్యచకితుడై, జరిగినది తెలిసికొని, ఆ యుంగరము పాతాళమున నుండి

యుండునని భావించి తీసినవారిని తెచ్చియిమ్మనెను. ఆ యుంగరము కుముద్వతి యను నాగకన్యకకు దొరికినది. ఈ విషయము వాసుకికి నివేదింపగా, దాని తండ్రితో నుంగరము కుశున కిచ్చివేయవలసినదిగా అజ్ఞాపించెను. వారి ప్రార్థనతో వాసుకి వారితో భూలోకమునకువచ్చి ఆయుంగరమును కుశునకు సమర్పించెను. అప్పుడు కుశుడు నారాయణాస్త్రము నుపసంహరించుకొనెను. మరియు సర్పరాజుల అభ్యర్థనతో కుశుడా కుముద్వతిని పెండ్లియాడెను. వివాహానంతరము నాగులందఱు కుశునకు బంధువులైతిమి గనుక, కుశుడు మాకు వరమీవలెనని కోరిరి. కుశుని రాజ్యపాలన పర్యంతము గరుత్మంతునిబాధ లేకుండునట్లునాగకులము వరము నొందెను. మరియు మానవుల అభ్యర్థనతో తనరాజ్యపాలనయందు మానవులు పాముకాటునకు గురికారాదనియు శాసించెను.

ఇట్లు ఇక్ష్వాకురాజులు ఉత్తమోత్తములై మానవులకు మార్గదర్శకులై వెలయుచున్నారు. తరువాత కుముద్వతీకుశుల వంశవృక్షము నలుబది తరములదాక యితర పురాణములంబట్టి కాళిదాసుడు కీర్తింపెను. ఇట్టి రామాయణ గేయకావ్యరూపమగు నితిహాసమును లోకవ్యవహారములు, ధర్మకర్మములు, నివృత్తమార్గములు, తత్త్వానుభవములు మున్నగు నవి యెన్నియో పాఠకులు గ్రహింపవలసి యున్నది. ముందు ప్రకృత గాథ యందలి పూర్వపర విరోధము లేకుండ సమన్వయము కుదురుట కష్టము. తరువాత తక్కినవన్నియు గ్రహించుట అంతకన్న కష్టము. కాన ఈగ్రంథము లేకపోయిన నేమి అనకూడదు. “వాఙ్మనతో విశేష ప్రతిపత్తిర్నహి సందేహ దలక్షణం” అని పరిభాష. వ్యాఖ్యానము అవలన పెద్దల వాగ్దోరణుల వలన గురువుల సంప్రదాయముల వలన రహస్యములు నెఱుంగవలయును. నాకు తెలియుననువాని కేమియు తెలియదని యుపనిషత్తు తెలుపుచున్నది.

శ్లో॥ అతితారాస్సంత్యన్యే సరసిజనయనస్య సర్వతో
కృష్ణావన్యఃకోవా ప్రభవతిగోగోపగోపికా ముక్త్యైభద్రాః॥

మనకు భగవ దవతారములు అనేకము లున్నవి. వానిలో కృష్ణావతారము చాల విశిష్టమైనదిగ వర్ణింపబడెను. ఏలన ఈ అవతారమున భగవంతుడు పెక్కుమందికి మోక్షప్రాప్తిని కల్గించుటవలనని శ్లోక భావము. కొబట్టి కృష్ణావతారము తనంతట తాను లోకమున ప్రభవించుటచే లీలావతారమై వైశిష్ట్యము నొందుచున్నది. ఇక రామాది అవతారములు శాపగతావతారములుగా పురాణములు పేర్కొనుచున్నవి. ఇప్పుడీ కృష్ణపరమాత్మను మనము రెండు విధములుగ చూడవలయును. భాగవత కృష్ణుడని భారతకృష్ణుడని ఇరుతెఱంగుల చూడనగును. భాగవత కృష్ణునిలో వ్యభిచారము, అలౌకిక శక్తుల ప్రదర్శనము మొదలగునవి అన్నియు గలవు. ఇక భారత కృష్ణుడన్నవో మర్యాదల దొలగినీని పెద్ద మనిషిగా కన్పట్టును. శ్రీకృష్ణుడు పదియవమాసమందే వ్యభిచారము చేసినట్లు—మేఘైర్మే దురమంబరమ్—అను శ్లోకము తెల్పుచున్నది. ఈ కృష్ణ పరమాత్మయందలి మణికాంతివంటి భగవత్త్వము తెలిపికొని అనందించుటవలననే గోగోపికాముక్తి లభించినది. ఈ కృష్ణదేవుని చరితములు—పురిటిలోపలనే పూతనను జంపుట, అరునెరిలవాడై శకటాసురుని, ఏడాది జాలుడై తృణావర్తుని జంపిన యిట్టి అనేకాద్యుతములబట్టి వాని వ్యరూప మిట్టిది యని చిత్రింపరాకున్నది. కాన నీ కథయే అసత్యమన్న ఇక మన పంట పండినట్లే. సత్యపక్షమున సమన్వయము చేయవలయునుగదా ! ఆ

ప్రకరణములోని వర్ణనమునుబట్టి శరీరాతీతమైన అఖండతేజమా కృష్ణపర
మాత్మ. శరీరమునకు తానువేరుగానుండి శరీరకృత్యముతనదికాదని వ్యవహ
రించినట్లు కనబడుచున్నది. అత్రి మొదలగు మహర్షులకే అట్టి శక్తి
యుండ బగవంతుని విషయ మేమనవలెను ; అందువలననే శంకరులు-
ఈ శరీరముతో వ్యభిచరించినను దోషము తనకంటెదని లోకము కొఱకు
పరకాయప్రవేశముచేసి కామశాస్త్రము నెల్ల నెఱింగితి ననెను. కాబట్టి శరీ
రము పేఱు అత్మ పేఱు, అనుభావముతో ననుభవించి సంపరించినవారికి
పుణ్యపాపములు ఏవియును అంటవు. అట్లని అందఱు వ్యభిచార మొక
పనిగా సాగింపరాదు. యోగులు వీర్యమును ఊర్ధ్వముఖము చేసి గొప్ప
శక్తుల సంపాదించుచున్నారు. శ్రీకృష్ణుడు తన రూపమును రాజకన్యల
యందును, గోపికల యందును విస్తరించి నారాయణాది కుమారులను
యావృత్తును సృష్టి చెను. కురుక్షేత్ర యుద్ధము రానున్న దనునప్పుడు తన
గోపికా కుమారులను పంక్తెండువేలచురదిని ఒప్పై పునుంచి, తానొక్క
వైపుననుండి యిందులో ఎవరు ఎవరికి కావలయునో కోరుకొనుమని
ముందుగా అర్జునునికి అవకాశ మొసంగెను. అప్పడర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని
కోరుకొనెను. దుర్యోధనుడు నారాయణాది గోపాలబలమును తీసికొని
హృష్ణుడై పోయెను.

భారత పాత్రంలో శ్రీకృష్ణ ద్రౌపదులు మిక్కిలి రాజకీయ చాతు
ర్యము గలవారు. వీరిని మించినది కుంతి కుంతి యెల్లప్పుడు కుమారు
లను రాజకార్యములందు ప్రోవది సలహాను పాటించుమని చెప్పుచుండెడిది.
అనగా ద్రౌపదిమాట కెంత నిబంధన నిచ్చినదో కుంతి మనస్సు గుర్తింప
వచ్చును.

పూర్వ మొక నవాబు కనకు తాంబూల మిచ్చుచున్న ఒక బ్రాహ్మ
ణుని నలహను రాజకార్యములందు పాటించుచుండెడివాడు. అతడునిచ.

పోవుచు తన కుమారుని నిందించెను. అందులకా నవాబు కుమారుడు నీవు నా కేమియు ఉపదేశింపకయే నన్ను నిందించు కారణమేమని తండ్రిని బ్రశ్నించెను. అప్పుడా నవాబు తనకు నీత్యము తాంబూల మిచ్చు బ్రాహ్మణుని సలహానుతనవలెనే పాటించుచుండుమని కుమారుని కోరెను. ఇట్లుండగా నొకనాడు ఒక జమీందారు నవాబు కుమారుని తన సంస్థానమునకు వచ్చినచో నేబదిలక్షల ధనమిచ్చి సత్కరించెదనని చెప్పెను. అట్లేయని నవాబు కుమారుడు తగుపరివారముతో బయలుదేరెను. కాని తండ్రిచెప్పిన మాట మరచిపోయెను. కొంతదూరము పోయిన పిమ్మట తండ్రిమాట జ్ఞప్తికివచ్చి ఆ బ్రాహ్మణుని పిలిపించి పోవుటయా? మానుటయా? అని సలహా నడిగెను. అంత నా బ్రాహ్మణుడు ఇట్లు సమాటలు ఒక సామంతుని దగ్గరకుపోయి ధనము తానుగా స్వీకరించుట రాజవృత్తికాదు, భోగినివృత్తి కాబట్టి తాము తిరిగిపోయి, రాజధానినుండి వానినే ధనముతెచ్చి అర్పించు నట్లు వార్త నంపుమని సలహాను చెప్పెను. అంత నా నవాబుకుమారుడట్లేయని వెనుదిరిగిపోయి జమీందారునకు కబురుపెట్టెను. అతడును చేయు నదిలేక చక్రవర్తికి ధనముతెచ్చి సమర్పించిపోయెను. కాబట్టి ప్రీతి పురుష భేదమును బాటిపక వారి యుక్తమత్వమునుబట్టి వారివారి సలహాను పాటించుట యుక్తమని తోచుచున్నది. అందువలననే కుంతి ద్రౌపది సలహాను పాటించుమని కుమారుల కోరినది.

ద్రౌపది పూర్వజన్మ వృత్తాంత మతివిచిత్రమైనది. పాండవు లెదుగురు వంచేంద్రులు. ద్రౌపది పూర్వజన్మయందు కుష్ఠరోగముతో బాధపడు నొక ఋషిభార్య ఆమె భర్తను పతియే దైవమని నేనించుచుండెను. ఒకనాడు అన్నమునందు భర్తవ్రేలు ఒకటి ఊడివడినది. దానినొక క్రేవనుంచి అన్నము దినెను. అట్టి పతిసేవాపరాయణయగు నామెను జూచి అతడు వరమేదియేని కోరుమని అడిగెను. అతడు నామె తనకుగల మన్మథాతురత తీర్పుమని కోరినది. అందుల కతడు నాకుమ ఇక ఐదురోజు

లలో పోనున్నది. ఆపిమ్మట నేను నీయిష్టము తీర్చెదనని, అట్లుచేసి
 కొన్నిపేల సంవత్సరములు తన తపశ్శక్తితో నొక విమానము సంపా
 దించి దానిపై పత్నినిడుకొని తానన్ని లోకముల తిరుగుచు నాయమ నన్ని
 విషయముల సుఖముల మాన్పించి ఇక నేను బ్రహ్మలోకమున కేగెదను.
 నీవు తపముచేసి నీ యభీష్టము నెరవేర్చుకొనుము అనిచెప్పి ఆ ముని
 బ్రహ్మలోకమునకేగెను. అంత ద్రౌపది తపస్సుచేసి శివుడు ప్రత్యక్షమై
 యేమికావలెనని యడుగ పతి-పతి యని ఐదుసార్లు అనెను. శివుడు ఆమె
 నోరుమూసెను. మరియు నీకు ఐదుగురు పతులు లభించెదరనియు,
 పల్కెను. అందులకామె ఐదుగురువలన పతివ్రతా ధర్మము చెడునని
 వద్దని పల్కినది. కాని శివుడు ఐదుగురు భర్తలు లభించినను, ఆ ఐదు
 గురు ఒక్క ఇంద్రదాంశకల వారలగుటచే పాతివ్రత్యము చెడదు అని
 ఆమె కన్యాత్వము చెడకుండునట్లు వరమిచ్చెను. మరియు ఇంద్రుని పిలుచు
 కొని వచ్చినచో తనకు రాబోవు భర్తలను చూపించెదనని ఇంద్రుని
 గైకొని వచ్చు నుపాయమును చెప్పెను. ఇంద్రుడు రాబోవుచుండగా
 ఈమె ఆకాశగంగలో శివాజ్ఞచే నేడ్చుచు కూర్చుండెను. ఆమె కన్నీటి
 చుక్కలన్నియు బంగారు కనులము లగుచుండెను. ఇంతలో శివుడు
 వరుణదేవుడై హిమాలయముపై భార్యతో జూడమాడుచుండెను. అపుడు
 ఇంద్రుడు తన సామంతుడగు వరుణుడు తన రాక తెదుర్కొనక యుపే
 షించుచున్నాడని భావించి వానిని కోపించెను. వెంటనే వరుణరూపమున
 నున్న శివుడు ఇంద్రుని బట్టి తేమ్మని యాజ్ఞాపింప నా తపస్విని వానిచేయి
 పట్టుకొనెను. ఆ సమయమున ఇంద్రుని చింతించుచుండగనే చేయి
 వదలించుకొనుమాత్రము శక్తియులేక శగ్గిపోయెను. అపుడు వరుణుడై
 యున్న శివుడు ఇంద్రుని ఈకొండశిఖర మెత్తుమని ఆజ్ఞాపించెను.
 ఇంద్రుడట్లే యొనర్చి ఆకొండశిఖరము అడుగు భాగమునుండి నల్వరు
 ఇంద్రులు బయలు వెడలిరి. అపుడు శివుడు ఆ ఐదుగురు ఇంద్రులను

లోకోపకారము కొఱకు భూలోకమున బుట్టడని శాశించెను. వారు నీకు భర్తలయ్యెదరని యామెకు చెప్పెను. కాబట్టి పాండవులందఱు ఇంద్రాంశ సమానముగ గలవవారె యగుచున్నారు. అయినను ఇంద్రాంశ యమాంశ లతో ధర్మరాజు మొదలగువారు ఆయాదేవతల వరములతో పుట్టిరి. ఆ చత్యర్థిని యగు సతి రామాయణమున అగ్ని నెనసిన మాయాసీత తన్ను జేర ద్రౌపదియై జన్మించెను.

వివాహనంతరము నారదోపదేశముతో ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క సంవత్సరము ద్రౌపతితో నుండునట్లు ఒడంబడిక జరిగినది. “ద్రౌపద్యాః పాండుతనయాః పతిదేవర భావుకాః, నదేవరో ధర్మరాజ నహదేవో న భావుకః” అని కాశిదాసు చమత్కరించెను. అనగా ద్రౌపది ధర్మరాజుతో నుండగా మిగిలినవారు మరుదులు. భీమునితో నుండగా ధర్మరాజు భావ గారు మిగిలినవారు మరుదులు. ఇట్లు చమత్కారముగ చెప్పబడినదిక నహదేవుడెప్పుడును భావకానేరడని చకారము లేంకుడ నిన్నివరుసలొ. లోకమున వర్ణించెను.

ద్రౌపదివివాహసమయమున అర్జునుడే మత్స్యయంత్రమును కొట్టి నందున ద్రుపదుడు అర్జునునకే ద్రౌపది నిచ్చెదనని పల్కెను. అపుడుధర్మ రాజు పెద్దవానికి వివాహముకాకుండ చిన్నవాడు పెండ్లాడుట నిషేధమని, కూడదని వచించెను. కాబట్టి తల్లి యనుమతిని ఐదుగురు ద్రౌపదిని వివా హమాడ నిశ్చయించితిమనెను. ఇట్లు ఒక స్త్రీ ఐదుగురుని వివాహమాడుట అర్హమతమందు నెందును గన్పట్టట లేదని ద్రుపదుడన ధర్మరాజు ప్రచేతసులు పదిమంది ఒక స్త్రీని శాస్త్రవిధి వివాహమాడి నట్లును, అట్లే ఏడుగురు ఒకదానిని వివాహ మాడినట్లును వేదములయందు... గలదని చెప్పెను. కాబట్టి ద్రౌపది పాండవులను వివాహమాడుట తప్పులేదు. అయినను పెద్దల సలహా ననుసరించి చేయుదమనీ భావించుచుండగా వ్యాసు డచ్చోటికి విజయము చేసెను. ఆ మహాత్ముని సలహా ననుసరించి

వారి వివాహము జరిగినది. ఆ వ్యాసమహర్షి ఈ పంచేంద్రోపాఖ్యానము చెప్పి వారి పూర్వజన్మపు శరీరములను శివుని వరమున నాకన్నె కన్యాత్వ మెప్పుడు బిగ్గము గామియు వివరించి దివ్యదృష్టితో జూపించి ద్రుపదు నొప్పించిననియు నందు గలదు.

దేవీ భాగవతమున కృష్ణునకు పాండవులు సాయము చేసిరా ? లేక పాండవులకు కృష్ణుడు సహాయము చేసెనా ? యను జనమేజయు ప్రశ్నించుకొంటుంది. వ్యాసుడు పాండవులే కృష్ణునకు సహాయము చేసిరని తేల్చెను. కురుక్షేత్రయుద్ధమున పదునెనిమిది యక్షాహిణుల నూటదెబ్బది యాదికొట్టి ముంది రాజులు నిహతులైరి. అంతకుమున్ను జరాసంధుని కృష్ణు డెదుర్కొనునప్పుడు మాటిమాటికి ఇరువదినాల్గు అక్షాహిణుల సైన్యము అంతరింపినది. ఇట్లు శ్రీకృష్ణుడు దుష్టసంహారము గావించుచు వివరింప భాగవత యుద్ధమున మెరికలవంటి మహావీరులను గూడ అంత మొంది చెను. పాండవులు కృష్ణసహాయముతో అందఱిని అంతమొందించిరి. ఆ కారము కామప్రధానము కాక ధర్మప్రధానమై వెలసినది. దీనికి కృష్ణాంతము యయతి మహారాజుకు మాధవి అను కుమార్తె గలదు. విశ్వామిత్ర మహర్షివద్ద గలవుడు అనునతడు విద్యాభ్యాసము గావించి గురుదక్షిణ విచ్చుటకేమి కావలయునో కోరుకొనుమని గురువు నర్థించెను. కాని గురువు నీ కుమార్తెకు మెచ్చితిని పేరే గురుదక్షిణ ఏమియూ వద్ద చెను కాని గాంధుడు తప్పక ఏమికోరినను ఇవ్వగలనని వల్కెను. అప్పుడు కోమముతో విశ్వామిత్రుడు నల్లని ఒక చెవిగల కెల్లని గుఱ్ఱములను వినిమిదిసందలు తెచ్చిని కోరెను. ఇక గాంధుడు అశ్వాన్వేషణమునకు ప్రారంభించెను. దానిస్నేహితుడగు గురుత్మంతుని సహాయముతో ఇంద్రుని దోమనకు బాధ పోవెంచెను. కాని మార్గమధ్యమున వారు మేరుపర్వత ముపై పోవుముదగా నొక ఋషి తపస్సు చేసికొనుచుండెను. అతనిపై గ వెగవడిని గురుడు తెక్కులు విలుగునట్లుగా నా ఋషి శపింపగా వారు

క్రిందబడిరి. గరుత్మంతునకు తెక్కలు పోయినవి. వారి పయనము అసాధ్యమైనది. అప్పుడు గాలివుడు తాను పోవుచున్నవని వివరించగా నాముని ప్రసన్నుడై గురుదక్షిణార్థము పోవుచున్న ధర్మము నెంచి తెక్కలు వచ్చుననెను. మరుక్షణముననే గరుత్మంతునకు తెక్కలు వచ్చినవి. మరల వారి ప్రయాణము సాగినది. ఇక నూర్వలోకములకు బోక మూలోకమున సంచరించుటకు వచ్చిరి. అప్పుడు అచటిరాజు యయాతి పరిపాలించుచుండెను. గాలవ గరుత్మంతులు పోయి రాజును అట్టి ఆశ్చర్యముల నర్థించిరి. కాని యయాతి అట్టి గుఱ్ఱములు తనవద్ద లేవని పల్కి గురుదక్షిణార్థియగు యాచకుని ఊరకవంపరాదు గాన తన కుమార్తెయగు మాధవిని వారికి ఇచ్చిపంపెను. మరియు తన కూతునెవరికైన నిచ్చి గుఱ్ఱముల సంపాదించుకొనుమని చెప్పి పంపెను. తర్వాత గరుత్మంత గాలివులు కాశీకి పోయిరి అచట దివోదాసు అనునతడు రాజ్యము చేయుచుండెను. అతని దగ్గర నున్న రెండువందల గుఱ్ఱములను, మాధవినిచ్చి గ్రహించినపుడు, వారు మాధవిని ఒక కొడుకు గనినపిమ్మట తమకు మతల ఇవ్వవలసినదిగా సమయము చేసికొనిరి. ఆ రాజుచే యని గుఱ్ఱము లిచ్చి పంపెను. ఈ దివోదాసు మాధవి అనువారలకే ప్రతర్దనుడు అనువాడు జన్మించెను. పిమ్మట రాజు అనుకొనిన మాట ప్రకారము మాధవిని గాలివాదుల కర్పించెను. పేరు మరల మాధవిని తోడ్కొని సేనజిత్తు అనువాని తండ్రికిచ్చి పై వలెనే రెండువందల గుఱ్ఱములను గ్రహించి, సేనజిత్తు జన్మింపగనే మరల మాధవిని స్వీకరించిరి. పిమ్మట శైబ్యుని నుండి మరల రెండువందల గుఱ్ఱముల స్వీకరించి శిబిచక్రవర్తి జన్మింపగనే మాధవిని మరల గ్రహించిరి. ఇట్లు గాలివునకు అరువందల గుఱ్ఱములు లభించినవి. మాధవి మాత్రము కన్యగానే యున్నది. కాని మిగిలిన రెండు వందల గుఱ్ఱములు లభించుట దుర్లభమైనది. అందుల కొతరు ముందు లభించిన అరువందల గుఱ్ఱములను విశ్వామిత్రునకు సమర్పించి, మిగిలిన

రెండువందలకు గాను మాధవిని స్వీకరించి పె వానివలె నీవు నొక కొడుకును గనుమని సమర్పించెను. అప్పుడు విశ్వామిత్రునకు మాధవి యందు అష్టకుడు అనువాడు జన్మించెను. మొత్తముమీద మాధవికి నలుగురు ధర్మసంతానము గలిగినది. పిమ్మట మాధవి తనకు వివాహము అక్కరలేదని వల్కి తపస్సు చేసి బ్రహ్మ లోకమునకు పోయినదని భారతమున గలదు.

పిమ్మట కొంత కాలమునకు అష్టకు డశ్వమేధయాగము ప్రారంభింపగా అన్నలు అందఱు విచ్చేసిరి. యాగాంతమున అవబృధస్నానముచేసి అష్టకుడు అన్నలతో వాహ్యాళి వెడలెను. త్రోవలో నారదసుహార్షి కనబడిన-వారి రథ మెక్కించుకొనిరి. ఈ మన బదుగురిలో ఆకాశయానమున బ్రహ్మలోకమున కేగుచో యోగశక్తిచాలక ముందెవరు భ్రష్టులగుదురని నారదుని ప్రశ్నించిరి. నారదుడు అష్టకుడే ముందు యోగభ్రష్టుడు కాగలడని పల్కెను. కారణ మేమని నారదుని ప్రశ్నించగా అతడు క్రింది విధముగా సమాధానము చెప్పెను. ఒకసారి నారదుడు అష్టకునియింట ఒక సంవత్సరము చాతుర్మాస్యదీక్ష నిర్వర్తించెను. అనంతరము నారదుడు అష్టకునితో కలసి విహారముపోగా ఆలమందలు కన్పించినవి. వానిని గాంచి నారదుడు ఈ ఆలమంద లెవరివని ప్రశ్నింపగా అష్టకుడు నేను బ్రాహ్మణుల కిచ్చినవని అడుగనిదే తనదానమును, తన అహమును ప్రకటించుచు పల్కెనుగాని, బ్రాహ్మణుల గోవులని పల్కలేదు. కాబట్టి అష్టకునకు అహంకారము నశింపలేదు కనుక అతడే ముందు యోగభ్రష్టుడు కాగలడని పల్కెనట.

పిమ్మట అతనివదలి మన నలుగురమేగుచో యోగభ్రష్టు లెవరనగా కాశీరాజు కుమారుడగు ప్రతర్దనుడని నారదుడు బదులుపల్కెను. అందులకు కారణముకూడ నారదు డెఱింగించెను. ఒకసారి నారదుడు

ప్రతర్థనుని యింట చాతుర్మాస్యదీక్ష నిర్వర్తించెను. ఒకనాడు వారు గుఱ్ఱములు పూన్చిన రథముపై విహారము చేయుచుండగా బ్రాహ్మణు డొకడు వచ్చి రథాశ్వ మొకటి యిమ్ముని యాచించెను. అప్పుడు రాజు కాదనలేక ఒక గుఱ్ఱమునిచ్చి మూడింటితో విహారము చేయుచుండెను. ఇట్లు కొంత దూరముపోగా మఱొకబ్రాహ్మణు డట్లే యాచించిన వానికి ఒక గుఱ్ఱము నిచ్చి పంపెను. అట్లే మరియొక గుఱ్ఱమునుగూడ యాచకునకు ఇచ్చి ఒక గుఱ్ఱముతో రథము తోలుకొనుచు నింటికి వచ్చుచుండ నా యొక్కటియు బ్రాహ్మణయాచకునకు ఇచ్చి పంపవలసివచ్చెను. చివరకు నాల్గుగుఱ్ఱములు పోగా ప్రయాణము దుర్లభముకాగా రాజే రథము దిగి ఆ కాడిని తన మెడపై బెట్టుకొని రథములాగ నారంభించెను. లాగుచు నూరకుండక బ్రాహ్మణులకు యుక్తాయుక్తములు లేవని (విప్రాణాం సాంప్రతం నాస్తి) పల్కెను. అందువలన ప్రతర్థనుడు దానవిచ్చియు యుక్తాయుక్తములు లేవని విప్రనిందను జేసెను. అంత చేసిన వాడింత యోధుకొనలేక పోయెను. గాన యోగభ్రష్టుడగునని పల్కెను.

తరువాతనున్న మువ్వరిలో నెవడు వెనుకబడునని ప్రశ్నము పుట్టెను. దానికి నారదుడు సేనజిత్తు యోగమునుండి పతితుడగునని, కారణ మిట్లు తెల్పెను. నారదుడు సేనజిత్తునింట చాతుర్మాస్యము నిర్వర్తించి. ఆతడు చేయించుకొనిన అందమైన బండిని బాగుగ నున్నదని మెచ్చ నాతడివ్వగా నీతడు స్వీకరించెను. మరల నాతడు మరియొకబండిని చేయించుకొనగా, మరల నారదుడు సన్నిహితుడై ఈ శకటము నాకిచ్చిన దానికన్న బాగుగనున్నదని, అదియు నాతడిద స్వీకరించెను. పిమ్మట మరల రాజుపై వానికంటె అందముగ నుండునట్లు మరియొక బండిని చేయించుకొని దానిపై నాసీనుడగుటకు బ్రాహ్మణులచే స్వస్తివాచనము చేయించుచుండగా నారదుడు నిప్పటివలెవచ్చెను. నారదుడు వచ్చుచున్నాడు ఇదియు నివ్వవలసి వచ్చునేమోయని, నారదాగమనముచూచి తత్తరఫడి బ్రాహ్మణుల

స్వస్తివాచనము తొందరగా గానిమ్మనెను, గాన నితడు యోగమునుండి పతితుడు కాగలడు. శరీరముతో నెగిరిపోవు నాకు బిండి ఎందులకు ? అడుగని నాకు నిడనేల ? తొందరపడనేల ? అని పల్కెను.

ఇక మిగిలినది నారదుడు శిబిమాత్రమే. మీ యిద్దటిలో నెవరు పతితులగుదురని ప్రశ్నింపగా నారదుడు సంతపుడె నా తప్పు నాకు తెలియదు కాన అట్టి తప్పేదియేనున్న నేనే పడుదునేమోగాని శిబిమాత్రము పతితుడు కాడని నిశ్చయముగ చెప్పెను. అనగా నారదునికన్న శిబి చాల గొప్పవాడని భావముకదా ? అందులకు కారణమేమనగా ఒకసారి నారదుడు శిబియింట చాతుర్మాస్యముచేయుచుండెనట. ఆ సమయమున శిబి యింటికి నల్లనిబాపడువచ్చి అన్నము పెట్టుమని యడిగెను. అందులకు శిబి సరేయని పల్కగా యాచకుడు నీ యిష్టమైన భోజనముగాక నాకిష్టమైనతిండి కావలెననెను. అది శిబి కుమారుని ఖండించి వండిపెట్టుట. నల్లని బ్రాహ్మణుడు దానిని గోరెను. ఆ మాటచెప్పి తా నెచటికో పోవుచుండ రాజు మీ యిష్టమైన భోజనము పెట్టెదనుండు డనగా, నేనిక్కడనేయున్న నాపనులు చెడవా ? నీవా భోజనము నావద్దకు తెమ్మనెను. శిబిచక్రవర్తి ఆ మాటల కంగీకరించి తన కుమారుని ఖండించి వంటకముగానించి దాని పశ్చరము నెత్తిన పెట్టుకొని బ్రాహ్మణుని కొఱకు ఊరంతయు గాలించెను. ఈ వింతనుగాంచిన యూరిప్రజ ఈ బ్రాహ్మణుడు నీ కెక్కడ దొరకెను ? దుర్మార్గుడని బ్రాహ్మణుని అనేకవిధముల నిందించిరి. కాని శిబి మాత్రము పల్లెత్తుమాట అనలేదు. మరియు నా బ్రాహ్మణుడు శిబిచక్రవర్తి యొక్క ఆశ్వశాలలను, గజశాలలను తగులబెట్టుచున్నాడని ప్రజలవలన నెఱింగి అచటకు బోయెను. అంత శిబి తానుతెచ్చిన వంటకముగూర్చి నివేదించెను. అందులకా బ్రాహ్మణుడు మరి నాలుగుకొంపలు తగులబెట్టి వచ్చెదనని పల్కెను. అంతియగాక తెచ్చినమాంసము కుమారునిది యగునాకాదా ? అనియు దుఃఖించుచు పెట్టిన తాను భుజింపననియు పల్కెను.

మరియు శిబిని అందలి మాంసఖండము నొకదానిని ముందు తినుమని బ్రాహ్మణుడు కోతగా శిబి యట్లేయని నోటకరచుకొన బోయెను. వెంటనే బ్రాహ్మణుడు అతనిచేతి నెగురగొట్ట నా ముక్క పశ్యముతో సహా క్రింద పడినది. మరుక్షణముననే ఆ మాంసమంతయు కుమారుడై నిల్చినది.

అప్పుడా బ్రాహ్మణుడు శిబి ప్రార్థనముతో యథావిధి భోజనము రాజు సరసన కూర్చుండి చేసి వెడలిపోయెను. మరునాడు రాజు కచేరీకి పోగా ప్రజలు తందోపతండములుగా వచ్చిరి. వారందఱు మిన్నకుండక రాజు గావించిన పనికి ధర్మాధర్మ విచారమును గూర్చి ప్రశ్నించిరి. అందు లకు రాజు అతిథి కోరికను పాపపుణ్యముల నిమిత్తములేకుండ నిర్వర్తిం చుట గృహస్థునీ ధర్మమనీ తనకిం దేమాత్రము కోరిక లేదని పల్కెను. ఆ మరునాడే బ్రాహ్మణుడు కాల్చిపోయిన అశ్వశాలలన్నియు బంగారు కట్ట డములచే మిలమిల మెఱయుచు ప్రకాశించినవి. కాబట్టి శిబి అతిథికోరికకు తన కుమారుని సైతము అహంకారమును బోనాడి, రాజసమును విడనాడి కుమారుని వధించి భోజనము నిర్వర్తింప జేసెను. ఇట్టివానికి యోగమేల చెడును? మోక్షమునుబొందుట కాత డర్హుడయ్యెడివాడా? వాని ప్రశ్నమున సారదుడు దిమ్మరబోయెను. ఇక నారదుడు ఇట్టి వన్నియు సమయాను కూలముగ బయటపెట్టి లోపములున్న వారాచరితము మార్చుకొనునట్లు చేయుటకు లోకోపకారమునకే యుద్ధయించెనని తలంపవలయును. మాధవి కుమారులు నల్వరు రత్నములవంటివారు. మరణానంతరమున నక్షత్ర రూపమున ఆకాశమున మెఱయుచున్నారు. యయాతి కామ్యలోకము లన్నియు తిరుగుచు ఇంద్రలోకమునకు పోయెను. అంత ఇంద్రుడు యయాతి గొప్పతనమునుగూర్చి ప్రశ్నించగా, యయాతి తాను గొప్పవాడ ననియు, తనకంటె తనకుమారుడు గొప్పవాడనియు సమాధానముచెప్పెను. అప్పుడు వెంటనే ఇంద్రుడు యయాతిని స్వర్గలోక భ్రష్టుని గావించెను. యయాతి పతనమందుచుండగా దౌహిత్రులాతనిగాంచి ఆగుమనియు, ఎవ

రనియు ప్రశ్నించెను. యయాతి ఉన్నసంగతి వివరించగా వారు యయాతి. తమ తాతయని తెలిసి, ఆ నల్వరు తమపుణ్యమున నల్గవవంతు యయాతి కిచ్చి మరల పైకిపొమ్మనిరి. అపుడు యయాతి తేజశ్శాలియై ఊర్ధ్వలోక మునకు పోయెను. కాబట్టి మాధవి కుమారులు ధర్మసంతాన మందమా ? అధర్మసంతాన మందమా ? అధర్మసంతానము కాకపోవుటవలననే అట్లు చేయగల్గిరి. కావున ద్రౌపదియు భర్తలు ధర్మనిరతులేకాని అధర్మ మేమాత్రము వారియందు లేదు.

భారతమున రాజ్య మెవరిది ? అను ప్రశ్నవచ్చినపుడు నన్నయ భారతమున నున్న ప్రక్షిప్తమో విక్షిప్తమో యగు —

ఉ. ఆయము గర్వమున్ విడిచి యన్యవతుల్ పనిసేయ నిట్లు గాం
గేయ భుజాబలంబున నికృత విరోధినమాజుడై కుమా
రాయిత శక్తిశాలి ధృతరాష్ట్రుడు రాజ్యము సేయుచుండె న
త్యాయతకీర్తితో తనకు హస్తిపురం బది రాజధానిగాన్ ॥

అను పద్యమునుబట్టి ధృతరాష్ట్రునిదే యనినిర్ణయింపవలెను. కనుక సంస్కృత భారతమున మాత్రము ధృతరాష్ట్రుడు అంధుడగుటచే రాజ్యా ర్హత లేదనియు, విదురుడు దాసీపుత్రు డగుటచే నాతడును రాజ్యార్హుడు కాదనియు నిర్ణయమైనది. కనుక పాండురాజే రాజని నిశ్చయమైనది.

శ్లో॥ ధృతరాష్ట్ర స్త్వచక్షుష్ట్యా ద్రాజ్యం శత్రుత్యపద్యత
పౌరవత్సా ద్విదురో రాజా పాండు ర్భూవహే ॥

ఏవార్థముగల హ అను నవ్యయముతో వ్యాసర్షి పాండురాజే ఆ కులమున రాజని నిర్ధారణ చేసెను. మనుస్మృతిలో చిన్నవాని కుమారుల కన్న పెద్దవాని కుమారులు నమర్చులైనచో రాజ్యార్హతను నిర్ణయించినది.

ఇక కౌరవ పాండవులలో సమర్థు లెవరను ప్రశ్న యుద్ధమునందే తేల్చి
వలసి యున్నది. అదియునుగాక కృష్ణరాయబార సందర్భమున గాంధారి-
శ్లో॥ రాజ్యంతు పాండోరిదమప్రభృష్యం! తస్మాద్యపుత్రాఃప్రభవంతినాన్యే
న్యాయాగతం రాజ్యమిదం చ కృత్స్నం యధిష్ఠిరశ్శాస్తువై ధరపుత్రః॥

అని పాండురాజు కొడుకు యుధిష్ఠిరుడే రాజు కావలయునని పల్కి-
నది దీనినిబట్టి యుధిష్ఠిరుడే రాజు అగునని భావము. ఆమెయే అరణ్య
పర్వమున కౌరవులది అధర్మద్యూతమని పల్కినది. పాండురాజు యమ
లోకమున సభాసారుడుగ నున్నాడనియు ధర్మరాజుతో రాజసూయము
చేయుమని చెప్పవలసినదిగా తన్ను బంపెననియు - అట్లయిన దాసు
మహేంద్రసశకేగెదనని, నారదు డీవిషయము ధర్మరాజుతో చెప్పగా నాలో
చించి అజాతశత్రుడు కృష్ణసహాయముతో దానిని నిర్వర్తించి తన తండ్రి
నింద్రలోకమున ఇంద్రునితో సమానముగ నుండబంచెను. ధీరశాంతో
యుధిష్ఠిర ఏకఏవ—అని ధర్మరాజు ధీరశాంతుడైన నాయకుడుగా నలం-
కార శాస్త్రములు నొక్కి వక్కాణించుచున్నవి. రామాదులు ధీరోదాత్త
నాయకులు. భీమ లక్ష్మణులు ధీరోద్ధత నాయకులు. కృష్ణుడు మొదలైన
వారు ధీరలలితులైన నాయకులు. తక్కిన మూడువిధములైన నాయకు-
లింక ననేకు లున్నను మొత్తముమీద అలంకారశాస్త్రములు ధర్మరాజువంటి
ధీరశాంతనాయకుడు మతొకడు లేడని చెప్పుచున్నవి. ధర్మరాజు ధర్మవర్త-
నుడేగాక యుధిష్ఠిరుడు. ఇతడు జూదమున ఎనిమిది పందెములలో సర్వ-
స్వము నోడిపోయెను. తరువాత నింకను ధనకనక వసువాహనాదు-
లను, తమ్ములను, ఎట్టకేలకు భార్యనుగూడ నొడ్డి ఓడిపోయెను. మహా-
లక్ష్మీవంటి ద్రౌపదిని దక్కించుకొనలేక పోయినని ధర్మపాశబద్ధుడనై
జూదమున పణముగా పెట్టుచుంటినని ధర్మజుడు చివరకు విసువుతో పాచి-
కలను పారవై చెను.

ఆ ధర్మరాజు ఏ ధర్మపాశమునకు బద్ధుడై భార్యనొడ్డెనో అది
భీష్మాదుల బుద్ధుల కందలేదు. ద్రౌపదిని సభకు దెచ్చుటకు ప్రాతిగామిని

పంపగా నామె ఎవరెట్లు ఓడిరని ప్రశ్నించినది అంతియగాక నీకుదెలియనిచో సభికుల నా విషయము అడిగిరమ్మని వెనుకకు పంపినది ఇంతలో ధర్మరాజు చక్కని తంత్రము నొకదానిని పన్నెను. క్రొవ్వియున్నవారు దుష్టులు చాటున పరాభవించిన లోకవాద మనేకవిధముల పర్వగలదని దుశ్శాసనాదులు వచ్చులోపల ద్రౌపది రజస్వలా షేషధాణియై వచ్చి అత్త మామల మధ్య సభలో నిలువబడియుండునట్లు చాటుగా కబురంపెను. ఆమె యట్లే ఏకవత్తయై వచ్చినిల్చినదేగాని వాస్తవమునకు ద్రౌపది రజస్వల కాదు. ఏలన ద్రౌపదివంటి రాజకన్య రజస్వల అయియున్నచో సభామధ్య మునకు వచ్చుట సాధారణమైన విషయముగాదు. వాస్తవమునకు రజస్వల యగు స్త్రీ చిన్నచెంబుతో నీరు త్రాగరాదు. పూడకతో పండ్లు తోమరాదు. పర్జమునందు నీరు త్రాగకూడదు. పురుషదర్శనము చేయరాదు. ఇట్టి వ్రతముతోనుండి స్నానముతర్వాత మొదట భర్తనుచూచినపిమ్మట ఇతరులను చూడనగును. ఇట్లున్నవారికి భర్తవంటి కుమారుడు పుట్టగలడు కాని యితరులనుజూచిన అట్టివారే పుట్టుట శాస్త్రవిహితము. ద్రౌపది సభలో నెన్నియో ప్రశ్నలుపేసినది. కాని పాండవ వనవాసము, యుద్ధము జరుగక తప్పలేదు. కురుక్షేత్ర సంగ్రామము రాక తప్పదను విషయము ముందేనిర్ణయింపబడినది. ధర్మరాజు రాజసూయము పూర్తియైనపిదప పదమూడవరోజు వ్యాసభగవానుడువచ్చి ధర్మరాజుతో నీ వన్నివిధముల ఉత్తముడ వైనను నీకు బంధువిరోధమును ప్రారబ్ధము కలదు. శివునితోనీ విషయము ముచ్చటెవ కైలాసమున కేగుచుంటినని వెళ్ళిపోయెను. అనాడు రాత్రి శివుడు మిక్కిలి కృద్ధుడై ధర్మరాజుకు కలలోకన్పించిపదమూడేండ్లు గడచిన పిమ్మట, పదునాలుగవయేడు నీ నిమిత్తముగ ప్రజాక్షయము చేయుదునని వల్కెను.

కాబట్టి ప్రజాక్షయ మను విషయ మేనాడో నిర్ణయింపబడినది. అంతియగాక తన నిమిత్తత్వము తీసివేయమని ధర్మజుడడుగగా శివుడు

ఈ ప్రజాక్షయమును విషయ మెప్పుడో వ్యాసకృష్ణులచే నీ నిమిత్తముగా నిశ్చయింపబడినది. ఇప్పుడు నేనెట్లు తీసివేయుదునని సూచించెను. ద్రౌపది వివాహానంతరము ద్రుపదునియింట పాండవు లొక సంవత్సరముండిరి. వారితో కృష్ణుడు కూడ నుండెను. ఈ సంగతి ధృతరాష్ట్రునకు తెలిసినది. ఇప్పుడే పాండవులమీద నెత్తిపోయి బలములేని సమయమున చంపవలెనని కర్ణుడన, భీష్మాదులు పాండవులను హింసించవద్దని సలహా చెప్పి, వారిని పిలిపించుమని సూచించిరి. అది దుర్యోధనుడు కూడ తాను రాజ్యము చేయుచు వారికి ఊరక సువారులో భోజనముమాత్రము పెట్టనెంచి వారి రానించుట కొప్పుకొనెను. అట్లేయని విదురునిపంపి వారిని పిలిపించిరి. విదురునిమీద భారముతో ద్రుపదుడు తన యల్లుండన, కూతును పంపుటకు నిశ్చయించెను. అట్లు బయలుదేలి పాండవులు నవోడతో తల్లితో హస్తీపురికేగునపుడు మొదటినుండి కొరవుల దురాగతము నెఱింగిన శ్రీకృష్ణుడు మాత్రము శంకించి ధృష్టద్యుమ్నుని పిలిచి, పాంచాలసైన్య మొక అక్షాహిణినిగొని వారికి బాసటగా పొమ్మని, తానుకూడ నొక అక్షాహిణి యాదవసైన్యమునుగొని వెంటబోయెను. వీరిరాకనుచూచిన దుర్యోధనుడు సింహాసనమునుండి దిగరాదనుకొని భావించియు, కృష్ణవరమాత్మను తక్కుంగల పాండవులను జూడగనే వెంటనే దిగిపోయెను.

అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజును సింహాసనముపై ఆసీనుడవు కమ్మని సన్నచేసెను. ధర్మరాజు కూర్చుండగనే కృష్ణుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు వేత్రహస్తలై బరాబరులు చేయుచుండిరి. ఈవిధముగ ధర్మరాజు ఐదేళ్ళ రాజ్యపాలన అత్యంత వైభవముగ సాగించెను. పిమ్మటనొకవారు భీష్మాదులు తమ్మునాశ్రయించి అడుగుధృతరాష్ట్రుని రాజ్యవిషయమై ధర్మరాజును అడుగుమని బ్రభోధించిరి. అట్లేయని ధృతరాష్ట్ర డడుగగ ధర్మరాజు పెత్తండ్రితో నీ యిష్టమువచ్చినంత తీసికొని మిగిలినది నాకు ఇవ్వు

మని సమాధానము చెప్పెను. ఈ మాట అనగనె ధృతరాష్ట్రునకు ప్రాణము మరల వచ్చినట్టెనది. దిమ్మరపోయి మరల తెలివి తెచ్చుకొని ధృతరాష్ట్రుడు తనకు హస్తినాపురమిమ్మనీ, రాజ్యము రెండుభాగములు చేసినని, అర్థరాజ్యము నాకిచ్చి అర్థరాజ్యములో మీరుపోయి తెలివిగల వారు గాన నింకొకచోట రాజధాని నమర్చుకొనుమని పంపెను. అప్పుడు ధర్మరాజు తమ్ములతో, ధృష్టద్యుమ్నునితో, శ్రీకృష్ణునితో అర్థరాజ్య పరి వారముతో ఖండవప్రస్థమునకు పోయి అచట నగర నిర్మాణమునకు పూనుకొనెను. శ్రీకృష్ణ వ్యాసులు వాస్తుశాస్త్రము నిర్ణయింపగా తదను గుణముగా నగరనిర్మాణము జరిగినది. విశ్వకర్మవచ్చి ఈ లోకమున ఇంద్రప్రస్థమును నిర్మించెను. ఇందొక చిత్రము గమనింపవలసియున్నది.

ఈ నగర నిర్మాణమునకు వ్యాసకృష్ణులు కొలతకు దారమును బట్టు కొనిరి. ఆ కొలత ప్రకారము కట్టినచో తప్పక యజమానికి యుద్ధము సంభవించునని విశ్వకర్మ నొక్కి వక్కాణించెను. అప్పుడు వ్యాసకృష్ణులు యుద్ధము వచ్చుట సరేకాని, జయమెవరిది? అని ప్రశించిరి. అందులకు విశ్వకర్మ జయము ఈ నగరనాయకునికే అని నిర్ణయించెను. అట్లయినచో శీఘ్రముగ నగరనిర్మాణము ప్రారంభింపుము. యుద్ధములులేకుండ చేతులు ముడుచుకొని కూర్చున్న కీర్తివై భవము లెట్లు వచ్చును? అని విశ్వకర్మకు ఆదేశించి తన్నిర్మాణము పూర్తిగావించిరి. అట్లు నిర్మించి ఇంద్రప్రస్థమున నుండి పాండవులు ఇరువది నాలుగు సంవత్సరములు మహాకీర్తితో మహావైభవముతో దేవతలకన్న మిన్నయగు సౌఖ్యము లనుభవించిరి. ఈ రాజ్యవిభాగము రాబోవు యుద్ధమునకై శ్రీకృష్ణుడొప్పినది. పిమ్మట రాజసూయము తర్వాత ధర్మరాజు కలలో నీకుడు చెప్పుట అంత ధర్మజుడు తమ్ములతో నాలోచించి తన మూలముగ ప్రజాక్షయమగునని శివుడు చెప్పెను. గనుక అరణ్యమునకు పోయెదనని పల్కగా, అర్జునుడు పోవుట కంగీకరింపక, అన్నను రాజ్యపాలన చేయవలసినదిగ ప్రార్థించెను.

అంతియగాక శాంతముగ, ధర్మవర్తనుడై రాజ్యమనుభవించునట్లు తమ్ములందఱు ప్రార్థించిరి. అప్పుడే ధర్మరాజు తమ్ములతో వదమూడు విధములైన ఒడంబడికలు చేసికొనెను. అవి యేవనగా పదునాల్గు సంవత్సరములు పర్యంతము ఎవ్వరేమి చెప్పినను తానుచేసెదననియు, మానాభిమానములు వదలి వర్తింతుననియు అనగా భార్యను సభలో ఆవమానించినను మిన్నకుందుననియు మొదలగు ప్రతిజ్ఞలు చేసెను. అప్పుడే తమ్ములందఱు ధర్మరాజు అడుగుజాడలలో పదునాల్గుగేండ్లు నడచుటకు ప్రతినచేసిరి.

ఇట్టి ప్రతినలన్నియు జరిగిన తర్వాతనే పాండవులు జూదమున ఓడిపోవుట జరిగినది. ధర్మరాజు తాను ఓడిపోవుట గూడ ధర్మపాశబద్ధుడనై యని చెప్పి మిన్నకుండెను. సభలో న్యాయా న్యాయములు ధర్మరాజే చెప్పవలయునని భీష్ముడంతటివాడు పల్కెను. అంతియగాదు ధర్మరాజు శాంతికి ముగ్ధుడై పరశురాముడు అరణ్యపర్వమునకై వారము చేసెను. భీముడు, ధర్మరాజు జూదమాడి ఓడినందకు ఆతని చేతులు తగులబెట్టెదనని పల్కగా అర్జునుడు తాము చేసిన ప్రతినలగూర్చి నివరించి, ఆతని కోపమునుండి విరమింప చేసెను. ఇట్టియెడ గూడ ధర్మరాజు చలింపక మిన్నకుండుట జూడ నాతని శాంతగుణ మెట్టిదియో వ్యక్తమగుచున్నది.

శ్లో॥ నారాయణం నమస్కృత్యం నరంచైవ సగోత్రమమ్ ।

దేవీ॥ నరస్వతీం వ్యాసం తతోజయముదీరయేత్ ॥

అను ప్రార్థనతో భారతపఠనము ప్రారంభింపవలయును. క్రిందటి ప్రకరణమున ద్రౌపది రజస్వలా వేషముతో సభకు వచ్చినదని భారతకథను చెప్పియుంటిని. అట్లు వచ్చిన ద్రౌపది వలువలూడ్చుచుని దుర్యోధనుడు ప్రాతిగామిని పురికొల్పెను. గాని ప్రాతిగామి సందేహించుచుండగా దుశ్శాసనుడు ఆమెని నిర్వర్తింప నాయెను. అట్టియెడ ధర్మరాజు సత్యమునకు బద్ధుడై మిన్నకుండెను. పరశురాముని యంతటివాడు వచ్చుటయే మానుకొనినాడు. కురువృద్ధులందఱు లోలోన కుందిరేగాని పైకి మాటాడక ఘోరకృత్యమును గాంచుచుండిరి. అయ్యెడ ద్రౌపది మాత్రము తన అభిమాన సంరక్షణకై శ్రీకృష్ణపరమాత్మను హా : నాథ : హా రమానాథ : ప్రజనాధారి నాశన! కౌరవార్ణవమగ్నం మా ఉద్ధరస్వ జనార్థన అని ప్రార్థించినది. కాని ద్రౌపది ప్రార్థించిన సమయమున కృష్ణుడు సౌంభకాసురునితో పోరుచుండెను. ఆ యుద్ధమున నా రాక్షసుడు మాయావసుదేవుని నృష్టించి కృష్ణుడు చూచుచుండగ ఆతని తండ్రిని సంహరించుచున్నట్లు నటించెను. మరియు కృష్ణుని చేతనయినచో తండ్రిని రక్షించుకొనుమని సవాలుకూడ చేసెను. అంతియగాక ఆ మాయా వసుదేవుడు చేతకాని కొడుకును కంటిననియు విలపించు చుండెను. అపుడా సౌంభకాసురుడు మాయావసుదేవుని రక్తము చిందునట్లు కత్తిప్రేటు పేసెను. ఆ రక్తముచూచి భగవంతుడగు కృష్ణుని కు మానుషభావము వచ్చి

మూర్ఖుని నొందుచుండెను. ఆ సమయమున ద్రౌపది మొరవిని, మూర్ఖుని పోకుండనే ప్రపంచమున ఆపన్నులెవరని తాను దివ్యదృష్టితో పరికించెను మరియు ప్రస్తుతమగు ద్రౌపది వస్త్రములు అక్షయమగునట్లు వరమిచ్చెను. ఉగ్రసేనుని సభలో చెక్కుచెదరకున్న తన తండ్రిని జూచి రక్కుసు జంపెను. అంత దుశ్శాసనుడు వలువలాడ్వజాలక అలసి యుండుండెను.

పాండవుల కపుడు కొంచెము ప్రాణము వచ్చినట్లు అయినది. ధృతరాష్ట్ర గాంధారులు మాటాడక మిన్నకుండిరి, అయ్యవసరమున అంతఃపురదాసీలు వచ్చి దుర్యోధనుని శయ్యాగారము తగులబడుట, అంతఃపురమున నక్కలు కూయుట మొదలుగాగల దుర్నిమిత్తముల నెల్ల నెఱింగించిరి. అందులకు ధర్మార్జునగు పాండవులకు పతివ్రతయగు ద్రౌపదికి పరాభవముచేయుటవలన నేమి యగునోయని ధృతరాష్ట్రుడు భయభ్రాంతుడై కోడలిని దగ్గరకు పిలిచి-నీవు మహాసాధ్వివి. నీకు జరిగిన పరాభవము నకు మమ్మ కమించుము. మరియు నేదేని వరము కోరుకొనుము - అని చెప్పెను ద్రౌపది అందుల కియ్యకొని మొదటి వరముగా ధర్మరాజు వారికి దాసుడు కాకుండ శస్త్రాస్త్రములతో సర్వ తంత్ర స్వతంత్రుడై యుండునట్లు కోరినది. అందులకు కారణము ధర్మరాజును దాసత్వమునుండి విముక్తి నొందించుటకు మరియు ధర్మరాజు యొక్క కుమారుని ప్రతివింధ్యుని యువరాజుని ప్రజలనుటచే జీతగాని కొడుకు అని ప్రజలనకుండుటకు అట్టి వరము కోరితి ననెను. యాదవ పాంచాలాదులు యువరాజుని వాని గౌరవించు భాగ్యమంతరింపకుండుటకు అట్లుకోరినది. ఇక రెండవవరము కోరుకొమ్మనెను. దానికి ద్రౌపది పాండవులందఱు స్నేచ్ఛాచారులై వారి వారి ఆయుధములతో కౌరవులకు దాసులు కాకుండ అలరారుట. పిమ్మట నాతడు మూడవవరము కోరు కొమ్మనెను. కాని ద్రౌపది రాజకాంత మూడవది కోరరాదని మిన్నకుండి నది. ద్రౌపదియొక్క ధర్మప్రవర్తనకు మిక్కిలి చకితుడై ధృతరాష్ట్రు

టడిగెను. ఒకే వరముగా అడుగవలసిన విషయమును రెండుగ అడిగి
తివే గాని మూడవ వరము అడుగని దానవు రెండు వరములలో రాజ్య
విషయ మెత్తవైతి వేల? అని ద్రౌపది నడిగెను. అందులకామె సమాధాన
ముగ - పాండవాశ్శత్రుసంపన్నాస్వాని భాగ్యాని భుజితే - అని పాండ
వులు వారి బలిపరాక్రమములతో స్వతంత్రముగా నున్న వారి భాగ్యముల
ననుభవించగలరని, అడుది సంపాదించి పెట్టు రాజ్యమేలువారు కారని
ధీరస్వాతయై పల్కినది. అప్పుడు ధర్మరాజు లేచి ధృతరాష్ట్రునకు నమ
స్కరించి - అన్నిటికి నీవే పెద్దవాడవున్నావు. మమ్మిక నేమి సేయుమని
యెదవని ప్రశ్నించెను. అందులకు ధృతరాష్ట్రుడు కొడుకుల తప్పులు
క్షమించుచునియి, కొడుకులను కనిపెట్టి చూడుమని అర్థించెను. పాండవు
లను ఇంద్రప్రస్థమున నుండి మీ రాజ్యము మీరు చేసికొనుడని చెప్పెను.
దానికి సమ్మతించి తమ రాజ్యముతో తాము పాండవులు ఇంద్ర ప్రస్థమున
కరిగిరి. ధృతరాష్ట్రుడు చేసిన ఈ పనికి దుర్యోధనుడు తండ్రిని అనేక
విధముల నేందించి మరల వారిని జూదమునకు పిలుపించుమని ప్రేరే
పించెను.

ఈసారి రాజ్యసంబంధము లేకుండ, ఓడినవారు పన్నెండేళ్లు
అరణ్యవాసము, ఒకయేడజ్ఞాతవాసము చేయునట్లు నిర్ణయించుకొనిరి ఈ
విధముగనైన దుర్యోధనుడు కొంతకాలము రాజ్యమునుభవించవచ్చు నని
అభిప్రాయపడెను. మరల జూదమునందు శకుని కనుకట్ట విద్యచే కొర
వులే గెల్చిరి. పాండవులే ఓటమినొంది అడవుల పార్తెరి. ధర్మజుడు
వారికి సంబంధములేని రాజ్యము వారికయ్యుచి తానరణ్యమున కేగెను.
పాండవులు అరణ్యమునకు పోవునపుడు వారితో లక్షయేబదివేల బ్రాహ్మ
ణులు, ఇరువదినాల్గువేల రథములు, ఐదువందల మంది దాసీలు కూడ
వెళ్ళిరి. మరియు పరాభవమప్పుడు సభలో కర్ణుడు ద్రౌపదిని—

కం. శేరిచట మగలు నీకును

వీరలు జూదమున నోడి విడిచిరి నిన్నున్

వారిదణ్ణ చను నీపై

కూరిమిగల మిని వెదకికొను మొరుపనడే !!

ఇట్లు అక్షేపించెను దానికి దుర్యోధనుడు తనతోడ జూపెను. భీము డీ మాటవిని యుద్ధమున దుర్యోధనుని - చండగదాభిఘాత భగ్నో రుతరొజ్జేయుచునని - పల్కెను ఈ ప్రతిజ్ఞను అందఱు వినియు మిన్న కుండిరి. ఉగ్రకాంతరమున గదతో తొడగొట్టుట ధర్మము కాదని ఎవ రైనా అనిరా ? మరియు దుశ్శాసనుని రక్తము త్రావెదననియు పల్కెను. ధర్మజాదులు అరణ్యవాసమునకు పోవునప్పు డొక్కరు ఒక్కొక్క విధ ముగ పోయిరి. ధర్మజుడు ధర్మాత్ముడు గనుక దీనమగు తనమొగము చూచినవారు నష్టలగుదురేమో యని ముఖము వత్తముచే కప్పకొని పోయెను.

భీముడు కౌరవుల యుద్ధమున చంపెదనన్నట్లు భుజబలము ప్రద ర్శించుచు పోయెను. అర్జునుడు యుద్ధమున బాణవర్షము నింతకన్న తఅచుగా కురిపి చెదనన్నట్లు ఇసుక చల్లుకొనుచు పోయెను. నకులుడు అందగాడగుటచే తననెవ్వరు చూడరాదని దువ్వ పూసికొని పోయెను. ఇట్లే సహదేవుడు తలవంచుకొని పోయెను. ద్రౌపది జుట్టు విరియబోసికొని కౌరవకాంతలును ఇట్లు పోవలయునని సూచించుచు నేడ్చుచు పోయెను. ధౌమ్యుడు రౌద్రయామ్యసామగానము చేయుచుపోయెను. అది పరుమూడు సంవత్సరముల తర్వాత ఈ మంత్రముల దుర్యోధనాదుల కర్మాంతరము లకు ఉపయోగింతునని భావము ఇట్లు పాండవులందఱు అరణ్యవాసము నకు పోవుచు భావికార్యమును సూచించుచు పోయిరి. కృష్ణుడు కూడ పాండవులు అడవులకు పోయినగాని తన పనిగాదని యూరకుండెను

ఏలన పాండవులు అరణ్యవాసము చేయుచు ఆయుధ సంపాదనము చేయ వలసియున్నది అని కృష్ణుని యెత్తుగడ. కావున రామాయణము నందలి రామునివలె పాండవులును పదునాలుగేండ్లు అరణ్యముల పాలై ఆయుధ ముల నార్జించిరి. పాండవులకు తీర్థయాత్రలు చేయించుమని ఇంద్రుడు లోమశునికూడ పంపెను. పాండవులు లోమశుని సాయమున తీర్థయాత్రలు చేయుచుండగా అంతర్వేది దగ్గర సముద్రమున నొక వేదిక కన్పించినది. లోమశుడా వేదికను జూచి ధర్మరాజును దానిపై కూర్చుండుమని నిర్దేశించెను. అట్లే మని ధర్మరాజు దానిపై అధిష్ఠింపగనే సమాధి గతుడై వాల్మీకిగారు వేదగానమును వినుచుండెను. ఈ సంగతి లోమశునకు తెలియజేయుగా ఆతడెంతయో ధర్మజుని కొనియాడెను. కారణము అది ధర్మవేదిక. ఇతరు లెవ్వరెక్కినను అది నీట మునిగిపోవును.

రాజసూయసందర్భమున ధర్మజునకు తమ్ములందఱును దిక్కుల జయించి ధనకనకవస్తువాహనాదుల తెచ్చి అర్పించిరి. వీరిలో సహదేవుడగువాడు దక్షిణ దిగ్విజయమునకై పోయెను. అచట నీలుడను రాజుతో భండన మొనర్చుచుండెను. అయ్యెడ సహదేవుని నై న్యము అగ్ని కాహుతి కాబోయినది. అప్పుడు సహదేవుడు అగ్నిసూక్తము జపించి అగ్నిదేవుని శాంతింపజేసెను. అట్టియెడ అగ్నిదేవుడు నీలునితో సహదేవుని నై న్యమును దహింపజాలనని చెప్పగా నీలుడు చేయునదిలేక సహదేవునితో రాజీ కుదుర్చుకొనెను. ఇట్లే మైంద ద్వివిదుల గెల్చి సహదేవుడు ధనరాసుల దెచ్చి అర్పించెను మరియు సముద్రపుటొడ్డుచేరి లంకకు ఘటోత్కచుని ద్వారమున తనసంగతి చెప్పిపంపెను ఈ సంగతి వినగనె విభీషణుడు ఐదువందలమంది జనముతో బంగారము, రత్నరాసులను కానుకగా పంపెను. ఇట్లే నకులుడు హూణాదులచే పన్నుకట్టించెను. అర్జునుడు గంధర్వులచే పన్నుకట్టించెను. ఈ విధముగ రాజులందఱును ధర్మజునకు వశమైరి. రాజసూయము దిగ్విజయముగ నెరవేరనున్నది. కాని జరా

నంధుడు అను చక్రవర్తిని గెల్చినగాని రాజసూయము చేయుటకు వీలు లేకున్నది. జరాసంధుడు ఆజేయపరాక్రముడు. వానికి హంసడిభకులు సేనాపతులు. ఆయుధములతో చావని వరముకలవారు. ఇట్టి హంసడిభకులకు తమ తండ్రిచే రాజసూయము చేయించవలయునని కోరికపుట్టినది. వారు తమచక్రవర్తియగు జరాసంధుని రాజసూయమునకు ఒప్పించిరేకాని వారికి కృష్ణునిగూర్చి సందేహము వచ్చినది. అందులకు వారు వెనుకాడక జనార్ధనుడను బ్రాహ్మణుని పిలిచి కృష్ణుని రాజసూయమునకు రమ్మని, వచ్చునపుడు కొంత యుప్పు తెమ్మని చెప్పిపంపిరి. జనార్ధనుడు భక్తుడగుటచే అందులకు లోలోన కుంది చేయునదిలేక పోయి చెప్పెను. ఆ మాటలకు కృష్ణుడు అగ్రహోదగ్రుడై సాత్యకితో తాము తలపెట్టిన రాజసూయము గూర్చి చెప్పుమనియు కాబట్టి తాను రాననియు కబురు పంపెను.

ఇక సాత్యకి పోయి వారితో మిమ్ముచంపి కృష్ణుడు రాజసూయము చేయనున్నాడని పల్కెగనే వారు తమ ఉప్పుసంగతి నడిగిరి. అందులకాతడు సమాధానముగ.....యాదవు లుప్పుమోసిన మురారికి సోలయమోయ కింక ప్రోవచ్చునె—అని పరిహాసించి యుద్ధములో మీ యొడకులకై న గాయముల పూడ్చుటకుగా యాదవులు నూరినఉప్పు తెచ్చెదరని కోపముగ బల్కెను. అందులకు వారు కృద్ధులై సాత్యకిని పట్టుకొనబోగా తప్పించుకొని పోయి కృష్ణున కున్నసంగతి నెఱింగించెను. పిమ్మట జరాసంధునకు కృష్ణాదులకు యుద్ధము జరిగినది. హంసడిభకులు ఆయుధములతో చావని వారగుటచే వారి చావునకు కృష్ణుడొక యెత్తుగడ నెత్తెను. డిభకుని దగ్గరకు వారి స్నేహితునొకని పంపి హంసుడు యుద్ధమున చచ్చినట్లు వార్త పెట్టెను. ఆ మాట విని డిభకుడు చనిపోయెను. వానిని సముద్రమున బడద్రోచి, సముద్రమున బడిచచ్చెనని హంసునకు వార్త చెప్పగా వాడును అందుబడి మరణించెను. ఇట్లు కృష్ణుడు తన మాయోపాయముచే హంస డిభకుల ముందు పరిమార్చెను. ఇక మిగిలినది జరాసంధుడు. శ్రీకృష్ణుడు

భీమార్జునులను తీసికొని బ్రాహ్మణపేషధారులై జరాసంధుని నగరమున ప్రవేశించి రాజప్రాసాదమున దొడ్డిదారిగుండ ప్రవేశించిరి. జరాసంధుడు వారు అతిథులని భావించి అర్ఘ్యపాద్యాదు లొసంగి సత్కరించెను పిమ్మట వారు శత్రువులని భావించి, భీమునితో మల్లయుద్ధమునకు కడంగి వానిచే నిహతుడయ్యెను. ఆ ఉదయముననే జరాసంధుడు తన కుమారుడగు సహ దేవునికి పట్టము కట్టియుండెను. కనుక కృష్ణుడు నీ తండ్రి చేసిన పట్టాభి షేకము చెల్లదని భీమార్జునుల గలుపుకొనివాని నభిషేకించెను. అంతనాతడు కృష్ణభీమార్జునులకు పన్నుకట్టి స్వాధీనమయ్యెను. ఇప్పుడు ధర్మరాజు యొక్క రాజసూయమునకు అడ్డువచ్చు వారెవ్వరు లేరు. నిర్విఘ్నముగ సాగిపోయినది.

కుంతి సంతానప్రాప్తి చూచిన ఆమె పతివ్రతయేనా ? అను ప్రశ్నము కొందఱకు పొడముచుండును. సామాన్యముగ నేస్త్రీకై నను సంతానము లేకున్నచో దేవరన్యాయముతో సంతానము మనుపటికాలమున పొందవచ్చును. అట్లు స్త్రీ ధర్మసంతానము పొందగోరినప్పుడు విరూప ముతో పురుషుని పొందవలయును. మరియు నా పురుషుడు ఒక్కసారి మాత్రమే స్త్రీయందు వీర్యమునుంచిన మాత్రమున సంతానమిచ్చు శక్తిగల వాడుగ నుండవలెను కాని మాటిమాటికి సంతానము కలిగినదాక వారికి సంసార బంధము ఉండరాదు. కలియుగమున నిట్టి సంప్రదాయములు, శక్తులు, తగ్గిపోయినవి. కాబట్టి సంతానహీనులు దత్తత చేసికొన వల యును. అని శాస్త్రములు విధించుచున్నవి. అస్యాం జాయేత పుత్ర పుత్ర స్సమే పుత్రో భవిష్యతి - అని కన్యాదాన సమయమున మంత్రమువతించి నచో పుత్రికా పుత్రుడు వంశక ర్త కాగలడు. అట్లుకాకున్న ఆ బిడ్డ దౌహి త్రుడే యగును. ప్రస్తుతము పాండురాజునకు క్షేత్రజ సంతానము కావలసి యున్నది. ఏలయన ఆడవియందు పాండురాజు వేటాడుచుండగ ముని దంపతులు మృగములై విహరించుచుండిరి.

ఈ రహస్య మెఱుగని పాండురాజు బాణముతోకొట్టగా అందు మగ జింక చనిపోయినది. అంత ఆతని భార్యయగు అడుజింక - వేటన్యాయము తప్పి క్రీడించు మమ్ము బాణముతోకొట్టితివి గాన, నీవును భార్యనంటినచో నీతల శతధా భిన్నమగునని - పాండురాజును శపించినది. ఈ కారణముచే నాతడు భార్యల తాకరాదు. ఇట్టి శాపోపహతుడైన పాండురాజు తిరిగి నివాసమునకు వచ్చి అందఱను ఇంటికి పోమ్మనియు, తాను తపస్సు చేసి కొనెదనని పల్కెను ఈ మాటలకు కుంతియు పాండురాజుతో తపస్సు చేసి తరించెదనని పల్కినది. మాద్రియు నమెతోపాటైనది. ఒక తప్పదని పాండురాజు తన భార్యలతో కలసి శపస్సు ప్రారంభించెను. రాజ్యము వానిపేరనే విదురాదులు నిర్వర్తించుచున్నారు. ఆతని తపస్సు గట్టిపడి - ఆకాశగమనమున బ్రహ్మలోకమునకు పోవుటకు సంతన కట్టునంతటి మహాత్ము కలదియైయున్నది. ఒకప్పుడు బ్రహ్మలోకమునకేగు మునులతో ఇరువురు రాణులతో అట్లుపోవుచు శతశృంగ పర్వతమువరకు ప్రయాణముసాగించెను. తదుపరి గమనశక్తి తగ్గుచున్నట్లు తోచెను. అందులకు కారణమేమని యాడుగ అపుత్రకుడు బ్రహ్మలోకమునకు పోలేదని ఋషులు చెప్పిరి. అప్పుడు పాండురాజు చింతాక్రాంతుడు కాగా ఋషులు నీకు దివ్యవగుక్షేత్రజసంతానము కలుగగలదు. దాని ప్రయత్నము చేసికొను మని వచించిరి. పాండురాజు భార్యతో నాలోచింప అయ్యెడ కుంతి పొందుని మరణానంతరము సన్నిహితుడవై తపశ్శక్తితో సంతానమిమ్ముని కోరినది. కాని పాండురాజు సంతానమిప్పుడే కావలయునని కోరగ ఆమె తన చిన్నతనమున మర్వాసుడిచ్చిన మంత్రప్రభావమునుగూర్చి చెప్పినది అప్పుడు పాండురాజు నాజ్ఞచే కుంతి ధర్మజ భీమార్జునుల ఇంద్రతేజుల యపవాయు ఇంద్రులవలన కనినది. నకుల సహదేవులు మాద్రి అక్వి ను వలన కన్న అమరసంతానము.

ఇచట ముగ్గురకంటె నెక్కువగ కుంతి సంతానము కోరలేదు
 ఏలయన దేవరన్యాయముతో సంతానమునొందు స్త్రీ ముగ్గురకంటె నెక్కువ
 పొందినచో ఆ స్త్రీ పాతివ్రత్యము భంగమగునని వలదని పోషించినది. కాని
 తన సవతియగు మాద్రాదికి సంతానములేకున్న బాగుండదని, మరియు నామె
 పోరుపడజాలక ఆమెకును సంతాన మివ్వవలసి వచ్చినది. ఇయ్యెడ కుంతి
 తంత్రము గమనింపవలసి యున్నది. ఆమెకు మంత్రోపదేశము చేసినచో
 తనకంటె నెక్కువమంది పుత్రులను గనునేమో యని భావించినది.
 అందుల కామె తానె మంత్రోచ్ఛారణము చేయుచుననియు, ఏదేని దేవతను
 మనస్సున ధ్యానించుచుననియు, మాద్రాదికి సలహా నిచ్చినది. ఆ మాద్రాదియు
 కొంచెము తెలివికలది యగుటచే నొక్కసారి ఇద్దఱు దేవతల ధ్యానించి
 నది. కాబట్టియే ఆమెకు నకుల సహదేవులు ఇద్దఱు జన్మించిరి. పిమ్మట
 నొకనాడు మాద్రాది సర్వాంగసుందరముగ నలంకరించుకొని యుండగా
 నామెనుజూచిన పాండురాజు మన్మథపీడితుడై సంగతుడయ్యెను. మరు
 డక్షణముననే అతడు శాపవశమున మరణించెను. మాద్రాదియు తన కారణ
 మున భర్త మరణించెనని సహగమనముచేసినది కుంతిమాత్రము ఋషులు.
 పిల్లలపోషింపకుండ నీకది కూడదని నివారించుటచే జీవించి యుండినది.

18

పాండవులను సుహృద్భూతమని పిలిచి దుర్ద్యూతమాడి కౌరవులు ఓడించి వెడలనడచిరి పాండవుల కణ్యవాసమునకు పోవునపుడు చాల మంది బ్రాహ్మణులు వారిని వెబడించిరి. ధర్మరాజు వారిని వలదన్నచో శాపమిచ్చెదమని పల్కగా భయపడి ధర్మజుడు మిన్నకుండెను. ఆ బ్రాహ్మణులందఱు తమ ఆహారమును తామె సంపాదించుకొని ధర్మజునకు జయము చేకూరునట్లు దీరించెదమని వెన్నంటివచ్చిరి. కాని ధర్మరాజు మాత్రము తన కారణముగ వచ్చిన బ్రాహ్మణుల కాహారమెట్లని చింతిల్లు చుండెను. వెళ్ళినరోజు ఉపవాసముండి గంగలో కంఠదమ్ముముగ నీట నిల్చి బ్రాహ్మణుల తిండికై బిట్ట విలపించెను. పిమ్మట ధౌమ్యుని సలహా ననుసరించి సూర్యోపాసనచేసి సూర్యానుగ్రహముచే అక్షయపాత్రను వరముగ నొందెను. ఆ పాత్రమూమున ద్రౌపది అతిథులకు, అభ్యాగతులకు బ్రాహ్మణులకు, తన భర్తలకు, ఆహారమును సమర్పించి, తాను భుజించి పాత్రము పరిశుభ్రముచేసిన నిక నానాటికి అందు ఆహార ముత్పత్తి కాదు. ధర్మరాజు ఇట్లు యజ్ఞయాగాదులచేయుచు నిరతాన్న దానశీలుడై పన్నెండేండ్లు కాలము గడపెను. రాక్షసు లెందరో మాయోపాయములతో పూర్వవైరముల సాధింపవలపడిరి. కాని పాండవులు దుష్టశిక్షణకే అవతరించుటచేసి రాక్షసుల చాలమందిని చంపుచుండిరి. ఇట్లు కొంతకాలము గడువగా శ్రీకృష్ణుడు, సాత్యకి, బలరాముడు వీరిని జూచుటకు వచ్చిరి. కృష్ణుడును పాండవుల శాంతగుణమును జూచి కౌరవులపై మిక్కిలి కోపించెను, ధర్మరాజు మాత్రము కౌరవులను జంపరాదని పల్కుచు వారి చేతులు పట్టుకొనెను. అంతియగాక పదమూడేండ్ల తర్వాత తామె యుద్ధమున కౌరవుల నిహతుల గావించెదమని పల్కెను. కాని ద్రౌపదికి జరిగిన

పరాభవము మాత్రము సహింపరానిదై సమస్త రాజరోకమునకు తల వంపులుగ నుండెను. దుష్ట చతుష్టయము బలమును జూచుకొని దుర్యోధనుడు కుడిచి కూర్చుండజాలక పొండవ పరాభవమునకు తలపెట్టెను.

కాని యిందులకు ప్రత్యక్షముగ దృతరాష్ట్ర భీష్మాదులు ఒప్పుకొనరు కావున కర్ణకునుల సాయముచే ఘోషయాత్ర నెవమున పొండవులున్న ఆరణ్యప్రాంతమున సమస్త పరివారముతో, భార్యాసహితుడై విలాసముగ దుర్యోధనుడు పోవ బయలుదేరెను. కాని దృతరాష్ట్రుడు ఘోషయాత్రకే వలదని వారించెను. ఎట్టకేలకు అంగీకరించెను. పొండవుల పరిహాసించుటకు కౌరవులు వచ్చిరని తెలిసిన దేవేంద్రుడు చిత్రరథుడను గంధర్వరాజును బంపి దుర్యోధనుని బంధించి తెమ్మని పంపెను అంత నా గంధర్వరాజు దుర్యోధనుని సైన్యసహితముగ యుద్ధమున నోడించి, కర్ణుని రథము నిరుగగొట్టెను. తరువాత చిత్రరథుడు దుర్యోధనుని బంధుమిత్ర పరివార సమేతముగ ఖైదీలచేసి కట్టికొని పోవుచుండెను. ఇక చేయునదిలేక మిగిలిన సైన్యము ధర్మరాజును సమీపించి నీ యనుజ వ్రాతము గావపే కరుణ నిండారంగ రాజోత్తమా ! అని ప్రార్థించిరి. కాని భీముడు మాత్రము తమ శత్రువులైన కౌరవులకు పరాభవము జరుగుచున్నదని సంతసించి-కాగలపని గంధర్వులే తీర్చుచున్నామని గంభీరముగ పల్కెను. అంత ధర్మరాజు భీముని శాంతింపచేసి దుర్యోధనాదుల విడిపింప నాజ్ఞాపించెను. ధర్మరాజు పుడు సవ్యస్కందమను యజ్ఞము చేయుచుండుటవలన తాను పోవుటకు వీలులేదనియెను. ధర్మరాజు శాసనము ననుసరించి భీమార్జున నకుల సహదేవులు గంధర్వులతో పోరుటకై పోయిరి.

అర్జునుడు చిత్రరథుని దుర్యోధనాదుల విడుపుమని కోరెను. కాని లాభము లేకపోవుటచే వారి దారిని బాణములచే నడ్డగించెను. అప్పుడు చిత్రరథుడు అర్జునునికి ఇంద్రుని పంపున తాము వచ్చుట నెఱింగించి

అర్జునుని యిష్టానుసారము దుర్యోధనుని ధర్మరాజుకడకు కొంపోయెను. అప్పుడు ధర్మరాజు వాని బంధముల తొలగించి పొమ్మని చెప్పెను. కాని దుర్యోధనుడు ధర్మరాజుచే రక్షింపబడినందులకు చింతిల్లి ప్రాయోపవేశము నకు పూనుకొన నిశ్చయించెను. ఇంతలో కర్ణుడు వచ్చి ధర్మోధనుడు గెలిచివచ్చెనని భావించి పొగడుచుండెను. అందులకు దుర్యోధను డింకను విచారగ్రస్తుడై యుద్ధమున తానుపొందిన పరాభవమును గూర్చి కర్ణునకు చెప్పుచు-కం॥ పుడమి పవరంబు లేదే : అడగెద నన్నట్టిదయ్యె నప్పుడు కర్ణ : అని విలపించెను. ప్రాయోపవేశ సమయమున కర్ణుడు, శకుని యెంతయో చెప్పి చూచిరి కాని లాభము లేకపోయినది. అప్పుడు పాతాళ వాసులైన రాక్షసులు తమ అంశావశాదుడైన దుర్యోధనుడు నశింపరాదని భావించి, ఒక హోమమును గావించిరి. అందు కృత్యమును రాక్షసి జన్మించి, దుర్యోధనుని పాతాళమునకు తెచ్చిపెట్టినది. అంత రాక్షసులు యుద్ధమున భీష్మాదులు రాక్షసావేశ పూరితులై పాండవుల నిహతుల గావించెదరనియు, తప్పక జయము చేకూరగలదనియు పల్కిరి. ఈ మాటలు వినిన దుర్యోధనుడు సంతసించి కర్ణుని ప్రతినికు ఉత్సాహ పూరితుడై ప్రాయోప వేశమును విరమించి గృహగమనోన్ముఖుడయ్యెను. కాని దుర్యోధనుని పరాభవము సంగతి ఉదయమే ఊరంతయు ప్రాకినది. మొట్టమొదట దుర్యోధనుడు రాజదానియందు అడుగుపెట్టగనే భీష్ముడు జరిగిన సంగతిని గూర్చి ప్రశ్నించెను. జరిగిన సంగతి నెరింగినవాడై పాండవుల మంచితనమును పేనోళ్ళ పొగడెను.

అరణ్యవాసము పదమూడునెలలు గడచిన పిమ్మట ద్రౌపది ఆవేశ పూరితురాలై కౌరవులను జంపుమని భర్తల కోరినది. కాని ధర్మరాజు తేనెపూసిన కత్తివంటివాడు. కావుననే సమయభంగ మొనర్పరాదనియు, పదుమూడేండ్లకు పిమ్మటనే కౌరవుల యుద్ధమున చంపవలయుననియు చెప్పెను. మొత్తముమీద ధర్మరాజు అసత్యదోషమునకు పాల్పడలేదు. ద్రౌపది మాత్రము తాను చెప్పినమాట అసత్యదోషపూరితము కానేర

దనియు, ఒకసంవత్సరమునకు ఒకనెల ప్రతిప్రసవము చాలుననియుకాబట్టి సమంజసమే యని వల్కినది. ధర్మరాజు అప్పుడు కౌరవుల చంపుటకు నెలలక్కరలేదనియు, పరుమూడు ఘడియలే చాలుననియు ధీరముగ పల్కెను. అందులకు ద్రౌపది కాలవిలంబన మోర్వలేనిదై ఆపేశముతో దైవమును దూషించెను. అందులకు ధర్మరాజు దైవనింద చేసిన భార్యను లెక్కసేయక-మేము ధర్మమున నడచుచుండియు నిన్నిపాట్లెల పడవలసి వచ్చెనా ? అని ఎప్పుడు విమర్శించుచుండియు కారణము కనుగొన లేకపోయితిని. ఇప్పుడు విశ్పష్టమైనది. ధర్మదూషణ, దైవదూషణము చేయఁ భార్యవు దొరుకుటవలన మా ధర్మమంతయు నిష్ఫలమై పోయినది అని యెత్తిపొడుపుగమాటాడెను. అప్పుడు ద్రౌపది శరచుట్టు ప్రదక్షిణించి క్షమాభిక్ష నర్థించినది. ధర్మరాజు ద్రౌపదిని పశ్చాత్తపవై పొరబాటున పల్కితినంటివి. అది యిదియే మొదటి తప్పిదమగుటచే క్షమించితిసనెను. ఆ సమయమున వ్యాసుడు వచ్చి ధర్మరాజును బొగడి శైవయోగముతో పాశుపతాస్త్రము సంపాదించుమని చెప్పిపోయెను. పిమ్మట ధర్మరాజు నాజ్ఞచే అర్జును డందులకు పూనుకొని తపస్సు నారంభించెను.

ఇట్లు అర్జునుడు సంసిద్ధుడగుట కొక కారణమున్నది. ధర్మరాజు రక్తము చూచువరకే శాంతచిత్తుడు కాని, రక్తము కంటబడినచో వీర విహారము చేయగలవాడు. కాని అర్జునుడు అస్త్రప్రయోగమునందు శాంత స్వభావము, విమర్శము కలవాడగుటచే అతడే ఆయుధ సంపాదనమున కర్హుడని వ్యాసుడు చెప్పిపోయెను. అర్జునుని తపస్సమయమున ఇంద్రుడు పరీక్షింపనెంచి అప్పరసల నంపెను వారి అల్లరికి అర్జునుడు అటు ఇటు కదలలేదు. అందులకు వారి అశక్తతను ఇంద్రునితో చెప్పగా ఇంద్రుడు అర్జునుని తపశ్శక్తికి మెచ్చి వచ్చి శైవయోగము చెప్పిపోయెను. శైవ యోగముతో శివోపాసన ప్రాసంభవమైనది. శివుని మాయవలన అర్జునుని అక్షయతూణీరములు, బాణములు వట్టిపోయినవి అప్పుడు అర్జునుడు గాండీ వముతో శివుని నెత్తిపై మొత్తగా ఆదియు శివుడు మాయముచేసెను.

అప్పుడు అర్జునుడు శివునితో కలియబడి పిడికిలితో నెత్తిన మొత్తగా మెచ్చి శివుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. పాశుపతమిచ్చి, మంత్రోపదేశము చేసిపోయెను. ఇంద్రుడు అర్జునుని బలపరాక్రమమనకు మెచ్చి, ఆహ్వానించి అర్థసింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టుకొనెను. తనవద్దనున్న విశేషాయుధముల నిచ్చి వేల్పులందఱచేత సర్వాస్త్రము లిప్పించెను. అర్జునుడు దేవకతోకమునందున్నప్పుడే ఊర్వశి ఇంద్రునాజ్ఞతో అతనిపై కోరికతోవచ్చి నిరాశయై అర్జునుని నవ్వునకుడవగుమని శపించినది. అందులకు ఇంద్రుడు అతనిని నీ ఇంద్రియజయము కీర్తనీయము తండ్రీ-అని పొగడి, ఈ శాపము అజ్ఞాతవాసము సంవత్సరము మాత్రము అనుభవించిన తీరునని శాపవిమోచనమును ప్రసాదించెను. మరియు దేవతలకోరికపై నివాతకవచులను కాలకేయులను రాక్షసులను విజయుడు సంహరించెను.

ఇట్లు దేవలోకమున ఐదురోజులుండి (భూమిపై ఐదేండ్లు) సంగీతాది విద్యలన్నియు విజయుడు గడించెను. తిరిగి వచ్చిన పిమ్మట ధర్మరాజు అస్త్రముల ప్రదర్శింపుమని యడుగ అర్జునుడు అన్నగారికి ప్రయోగోప సహారములు జూప, నారదుడు అస్త్రప్రయోగము ఎదురు శాస్త్రపులు లేకుండ కూడదని చెప్పెను. ధర్మరాజునకు ఈలోపల శివునివలన శక్తి ఆయుధము లభించినది. ఒకరోజున పాండవులు వేటకు పోగా ద్రౌపది యొంటరిగా నుండగ సైంధవుడామెను కామించెను. ద్రౌపది అందులకు గినిసి తన భర్తలు అగ్నులవంటివారనియు, చిక్కినచో దహింపగలరనియు బెదరించినది. కాని లాభము లేకపోవుటచే వానిచే బలత్కారముగ రథమెక్కింపబడక తానే రథమెక్కి కూర్చుండి వానిని అనేక విధముల నిందించినది. ఈ సమయముననే వేటకు వెళ్ళిన ధర్మరాజునకు అపశకునములు పొడగట్టుటచే తమ్ములందఱతో తిరిగివచ్చి ద్రౌపదికి జరిగిన పరాభవము తెలిసికొనెను. వెంటనే పాండవులు వాని వెన్నంటి పర్వీడుచు ద్రౌపది రథము వెంట కాపలాగా దుష్టుని నిందించుచు బోవుచున్న ధౌమ్యులను అపి సైంధవునితో తలపడిరి. అప్పుడు పాండవు

లకు వాని సామంతులతో సేనలతో మహాయుద్ధము జరిగినది. చాలమంది నశించిరి. అంత సైంధవుడు భయపడి ద్రౌపదిని దించి తాను రథముపై శరవేగమున బోవుచుండెను. ద్రౌపదిని గైకొని ధర్మరాజుడు నకులసహదేవులతో వెనుకకు తిరిగెను. కాని భీమార్జునులతటితో తృప్తినొందక వాని వెంటనంటిరి. ధర్మరాజు వారితో దుస్సల తలచి వాని నొక్క తప్పునకు గావడని నుడిపెను. సైంధవుడు రథముదిగి పలాయనము చిత్తగించెను. కాని భీమార్జునులు వెన్నంటి వాని పట్టుకొని వచ్చిరి భీముని గ్రుద్దులకు వానికి పైప్రాణములు పైనపోవుచుండెను. అర్జును బోధతో వాని చంపుట చాలించి, తల చెక్కలెగయునట్లు గొరిగి, పాండవదాసుడనని చెప్పుకొనునట్లు ఒప్పించి తెచ్చి ధర్మరాజుని కాళ్ళపై బడవైచిరి. ధర్మరాజు వాని ఇంద్రియలోలతను, హీనతముడవని నిందించి దయదలచి విడిచిపెట్టెను.

ఈ పరాభవమును భరింపజాలని సైంధవుడు పాండవులను యుద్ధమున చెలువవలయునని శక్తికై తపస్సు నారంభించెను అంత శివుడు ప్రత్యక్షమై ఒకనాటి యుద్ధమున అర్జునుని తప్ప నల్వరిని గెలువగలవని చెప్పెను. ఇట్లు అరణ్యవాసము పన్నెండు వత్సరములు పాండవులుతపము లాచరించి లోకమునగల ఆయుధములనెల్ల సంపాదించిరి. మునుపే పాండవు లజేయులు. ఈ అరణ్యవాసమున సంపాదించిన అస్త్రశస్త్రములతో లోకైకవీరులై నిర్భయముగ కౌరవుల నెదిరింపనుండిరి. ఇట్లు పన్నెండేండ్లు గడువనున్న చివరిదినముల బ్రాహ్మణుని అగణి నొక మృగము అవహరించుటచే తదన్వేషణకై వారు బయలుదేరిరి. మార్గమధ్యమున వారికి దప్పిక యగుటచే జలాశయము కొఱకై చెట్టునెక్కి చూచిరి. అల్లంత దూరమున జలాశయమొండు గన్నట్లుటచే తొలత సహదేవుడు జూహరణార్థము పోయెను. కాని అచట నున్న యక్షుని ప్రశ్నలకు సమాధాన మివ్వకుంటచే సహదేవుడు నీరుత్రావి మూర్చాగ్రస్తుడయ్యెను. ఇట్లే నకులభీమార్జునులు సమాధానము లివ్వక నీరుత్రాగి గాఢనిద్రలో

మునిగిపోయిరి. కాని అర్జునుడు మాత్రము యక్షప్రశ్నలు వచ్చు శబ్దమును బట్టి శబ్దవేది శరప్రయోగమును గావించెను. గాని లాభములేక తానును మూర్ఛనొందెను. ఎంతకు తమ్ములు రాకుండుట జూచి ధర్మరాజే అచటకి వచ్చెను. తమ్ముల దుస్థితికి చింతిలెను. ధర్మరాజును కూడ అశరీరవాణి భీమాదులను వలె ప్రశ్నించెను.

అప్పుడు ధర్మరాజుడు అశరీరవాణికి నమస్కరించి ప్రత్యక్షమగుమని ప్రార్థించెను. ఆ అశరీరభూతము యక్షరూపమున నగపడి అడుగ యక్ష ప్రశ్నల కన్నింటికి సమాధానమిచ్చెను. అందులకు సంతసించి యక్షుడు పడియున్న తమ్ములలో నొక్కని బ్రదికించెదను. కోరుకొనుమని చెప్పగా ధర్మాత్ముడగు ధర్మరాజు నకులుని బ్రతికింపుమని ప్రార్థించెను. ఇప్పట్ల ధర్మరాజుని ధార్మికదృష్టి, వినయము స్పష్టమగుచున్నది. మాద్రీసుతుని కోరుట ధర్మరాజు కర్మతంత్రమునకే. కుంతి సంతానములో తానున్నాడు. కాబట్టి మాద్రీసంతతిలో నొక్కని బ్రదికింపగోరెను. దానివలన తన సవతి తల్లికి తృప్తియగునని ధర్మరాజు కనపరచిన ఈ దృష్టికి యక్షుడు మిక్కిలి సంతసిల్లి అందఱును బ్రదికించెను. అంత నా యక్షుడు తాను యముడనని చెప్పి తన రూపము జూపి ధర్మరాజు జ్ఞానమును వేనోళ్ళ పొగడెను. అంతియగాక పాండవులు అజ్ఞాతవాస సమయమున నెట్లున్నను నోటితో చెప్పినగాని ఎవ్వరిచే గుర్తింపబడనట్లు వరమిచ్చెను. మరియు బ్రాహ్మణుని అరణి గైకొనితెచ్చిన మృగము తానె యని చెప్పి తిరిగి యిచ్చిపోయెను. పిమ్మట పాండవులు వారము రోజులలో అరణ్యవాసము ముగించి, అజ్ఞాతవాసమున ప్రవేశించిరి. కాని వారు నాల్గరోజు లరణ్యమున గడుపునపుడు తెలివియున్న కౌరవులకు చిక్కి యుండెడి వారని తోచుచున్నది. దైవవంచితల నెవడుబోధింప గలడు? అయ్యెడ పాండవులు బ్రాహ్మణులను తిరిగి పొమ్మని, దౌమ్యద్రౌపదులతో రథములపై బయలుదేలి విరాటనగరమునకు సమీపమున నాగి, రథములను ద్వారకకు

పంపి, దాసజనమును పాంచాలమునకు పంపిరి. ఇక ధౌమ్యునకు తమ అగ్నులనిచ్చి ఇష్టమువచ్చిన దెసకు పొమ్మనీరి. పిమ్మట పాండవులు మత్స్యదేశమునకు పోయిరి. పోవుటకు ముందే ఆయుధముల నన్నింటిని శవముతో బంధించి, అస్త్రదేవతలను ప్రార్థించి వృక్షముపై గట్టిరి. అంత ధర్మరాజు స్నానాదులు నిర్వర్తించి ప్రవాహమునుండియే ధర్మదేవతను ప్రార్థించి వాని వరమున ఆతడు వెంటనే సన్న్యాసి అయ్యెను. ఇట్లే ధర్మదేవతాదత్తములగు అజ్ఞాతవాసమునకు తగిన వేషములు వహించి విరాటనగరము చేరిరి. ఆనాడు విరాటరాజునభ బహిరంగముగ జరుగుచుండెను. వీరిని చూచి అచటివారు ఆశ్చర్యపడుచుండిరి. సన్న్యాసి వేషధారియగు ధర్మరాజు విరాటుని సభకు నంతనింత దూరమున నుండగనే అతడు వితర్కించి సభతోగూడ లేచి యెదురువోయి నమస్కరించి వానిని దెచ్చి యున్నతాసనమున నుంచెను.

ఇట్లు దైవసహాయమున సార్వభౌముడగు ధర్మరాజు సామంతునకు నమస్కరింప కుండ దప్పినది. మొత్తముమీద దైవసంకల్పమున పాండవులు విరాటనగరమున కీచకవధకై ప్రవేశించినట్లు భావింపనగును. విరాటుని ప్రశ్నమునకు ధర్మరాజు తాను ద్విజుడ, గురువిషయజ్ఞాతుడ, ధర్మరాజు సఖుడనని చెప్పుచు గృహస్థుడననియు ధ్వనింపజేసెను. ఇట్లే భీముడును వలలుడై వంటలవాడుగ చేరెను. భీమునకు ఆకలి యెక్కువ యగుటచే పాకశాల తనదిగా చేసికొనెను. ఇక అత్తునుడు నవ్వుంసకుడే. యని పరీక్షవలన తేల్చి, విరాటుడు అంతఃపురమున కన్నియలకు ఆటలు పాటలు చెప్పుటకు చేర్చుకొనెను. ఇక నకులుడు తాను హీనకులుడనని చెప్పికొనెను. హీనకులుడనగా తక్కువకులము వాడనియు, హీ హీనకులుడనియు అర్థము. ఇట్లే సహదేవుడు గొల్లవాడుగ చేరెను. ద్రౌపదియు సైరంద్రునిగ జేరినది.

19

పాండవులు విరాటనగర ప్రవేశము చేయునరికి అప్పటికి ఘమాత తొంబదియేండ్ల ప్రాయము వారై యుండిరి. ద్రౌపదికి దెబ్బదియేండ్ల వయస్సుండి యుండవచ్చును. విరాటనగరమున నున్నప్పుడు భీముడెంద అనో మలులనోడించెను. అచట చేరి పదునొకండు నెలల పదునైదు రోజులైన పిమ్మట సై రంధ్రిగనున్న ద్రౌపదిని కీచకుడు ప్రేమించి తన సోదరియగు సుధేష్ఠను ద్రౌపదిని యొప్పించుటకై ప్రార్థించెను. వాడు సుధేష్ఠకు సవతితలియగు, సూతప్రీకొడుకు. సై రంధ్రియిందుగల కీచకుని కొనుభావమును సుధేష్ఠ యెంతగనో దూషించి నివారింప జూచినది. కాని లాభములేక సై రంధ్రిని వాని నెపమున కీచకునికడ కంపినది. అప్పుడు కీచకుడు ద్రౌపదిని ప్రత్యక్షముగ బలాత్కరించబోయెను. అందు లకు ద్రౌపది కోపించి తన పతుల ప్రాభవమును—దుర్వాచోద్యమ బహు విక్రమ రసాస్తోక ప్రతాపస్ఫుర ధర్వాంధ ప్రతీవీర నిర్మధనవిద్యాపారగుల్ మత్సరుల్—అని హెచ్చరించినది. అంతియగాదు గీర్వాణకృతులగు వారిచే చచ్చెదవనియు హెచ్చరించినది. తరువాత వాని బారినుండి తప్పించుకొని బయటికి వచ్చినది. ఇంతవరకు సుధేష్ఠ కీచకుని ఆరాటమునకు అడ్డు కట్టలు వేయుటకు యత్నించినది. కావున నీమె మంచిదే యగుచున్నది. తప్పనిసరిగ పంపవలసివచ్చి పుట్టుటచే నామెను నిందింపవలసి వచ్చినది. ద్రౌపది తప్పించుకొని విరాటరాజు సభచేయుచున్న రచ్చపట్టునగరకు వచ్చు చుండెను.

ఆ సమయముననే కీచకుడు ఆమె జుట్టు పట్టుకొనగా నామె ప్రార నచే ముందుగనే సూర్యుడు పూసిన అదృశ్యుడగు రాక్షసుని శక్తి వలన

నాతని బడద్రోచి సభలోనికి వచ్చినది. కాని అవమానములపాలై నకీచకుడు మరల పోక సిగ్గుపడచి అట్లే నిలబడుటకు విరాటరాజు మిక్కిలి చింతించెను. వాడు బలవంతుడగుటచే నేమియుచేయలేక విరాటుడు పౌమ్మని బ్రతిమాలెను. ధర్మరాజు, భీముడు ఆ యాపదను జూచిరి. భీమునకు భయంకరమైన కోపమువచ్చినది. ధర్మరాజునకు ముత్యములవంటి చెమట బిందువులు ఫాలస్థలమున నలంకరించినవి. ఆ సమయమున భీముడురచ్చ చెట్టు పెల్లగించి కీచకుని చంపవలయునని భావించెను. కాని అన్నగారి కనుసన్నచే వారింపబడెను. అంతియగాక ధర్మరాజుయొక్క నర్మగర్భ వాక్కులకు కట్టుబడియుండెను. ఆ సమయమున ధర్మరాజు - వలలు డెక్కడ జూచె నొండెడ ససేవ్యక్షాజముల్ పుట్టవే ! ఫలితంబై వర కాఖ లొప్పగ అనల్పప్రీతి సందించుచున్ ! విలసచ్ఛాయనుపాశ్రయితికి నిశ్చింతి గావింపగా గల యీ భూజము వంటకట్టియలకై ఖండింపగా చెల్లునే ! అని భీమునితో పల్కెను. విలసితచ్ఛాయతో నున్నట్టి యీ చెట్టును చంపరాదని నివారించుటచే నాగిపోయెను. ఇక విరాటరాజు చేయు నది లేక కీచకుని పౌమ్మని నైగ చేసెను.

బలవంతుడైన బావమరదినీ విరాటు దేమియు చేయజాలక మిన్న కుండెను. ద్రౌపది మాత్రము తనవంటి బలవంతులవు గంధర్వుల ఇల్లాలి కిట్టి పరాభవము జరుగగా, నెవని యిల్లాండ్రకిక యాపద రాకుండును అని కోపావేశమున బల్కినది. అందునకు ధర్మరాజు మాత్రము - వారిజాక్షి ! నీ పరాభవ మందఱు చూచినదియే. నీ పరాభవంబున కోపింపజాలరే గంధర్వులకు తరిగాదుగాక ! చనుము నీవు సురేశ్వర పదనమునకు - అని వల్కగా ద్రౌపది యింకేమియో చెప్పబోయెను. వెంటనే ధర్మరాజు - గరువతనముగల ఇల్లాలు కై లూషివలె సభల నాటాడవచ్చునా ! అని అజ్ఞాతవాసమున కామె భాషణములు భంగమగునేమోయని గద్దించెను. అందులకు ద్రౌపది కినిసి పరావదాధ నొందియున్నదిగాన కని నాపుకొన

లేక నా భర్తలను గంధర్వులేవురలో నొకడు జూదమాడువాడు. ఒకడు నటుడుగాన జూదమాడువాని భార్యకు గరువతనం బెక్కడిది? అంతియగాక నటుని భార్య నటి యగుటలో శాశ్వతమేమున్నది అని - ఏ కైలాసిగా ననంగరాదు కంకభట్ట : అని చెప్పి వెళ్ళిపోయినది. అలసిసొలసి చెల్లా చెదురైన యలకలతో వచ్చిన ద్రౌపదిని చూచి సుధేష్ట యేమిది : అని ప్రశ్నించినది. అందులకు ద్రౌపది నీ వలననే యిట్టి కష్టము వచ్చినదని చెప్పినది. స్నాన భోజనాదుల వర్జించి కీచకవధోపాయ మాలోచించు చుండెను. అందులకు భీముడే తగినవాడని యెంచి పాకశాలకు అర్థరాత్రి పోయి భీముని తట్టిరేపినది. భీము డదరిపాటున లేచి-ఏల : ఈ అర్థరాత్రి నీ రాక : అని పల్కె తెలిసియుండియే నీ విట్లుడుగుచున్న నేను చెప్పి మాత్ర మేమి ప్రయోజనమని తన పగనంతయు వెళ్ళిపోసినది.

మరియు భీమునితో ఉ. నన్ను పరాభవించి సదనంబునకున్ జని కీచకుండు మున్నున్న తెలుగు తప్పక సుఖోచితశయ్యను నిద్రచేయ నీ కన్నుమొగుడ్చు నూటకు కారణమైయ్యది భీమసేన : మీ యన్న పరాక్రమంబు వలదన్ననొకో దయమాలి తక్కటా : అని ద్రౌపది బిట్టు విలపింపసాగినది. అప్పుడు భీముడు ధర్మజుని గొప్పతనమును, శాంతమును గూర్చి చెప్ప సామెయు నొప్పుకొని యెట్లయినను ప్రస్తుత పరిస్థితినిబట్టి కీచకుడు చావకున్న తానే చచ్చెదనని పట్టుబట్టినది. అప్పుడు భీముడు కీచక వధోపాయము నాలోచించి ద్రౌపదిని కీచకుని మోహించినట్లు నటించి వాని నొంటరిగ నర్తనశాలకు రమ్మని చెప్పిన రాత్రి విజనమగు నచ్చట వానిని మాటుబెట్టెదననియు చెప్పెను. ఇక ద్రౌపది యిట్లే యని తన నివాసమునకు పోయి మామూలుగా నుండ కాముకుడు దుర్విదగ్గుడుగాన మరు నాడత డచ్చటికివచ్చి మాటాడజొచ్చిన భీముని వాగ్బలమున నైహికా ముష్మిక భయములేనిదై ద్రౌపది అర్థరాత్రమున విజనమవున ర్తనాగారము నకు రమ్మని ఒకడనేరమ్మని కట్టడిచేసి పంపెను. అప్పుడు కీచకుడు విరహ

జ్వర పీడితుడై రాత్రి కొఱకు - మాయరవి యేల క్రుంకదొకొ - అని
 ఉపాలంభనము ప్రారంభించెను. భీముడు సర్వసన్నద్ధుడై వచ్చి సైరంధ్ర
 నొక మూలనుంచి తానొక శయ్యపై పండుకొనెను. అప్పుడు కీచకుడు -
 సింగంబున్న గుహనికేతనమునకున్ శీఘ్రంబునన్ వచ్చు మాతంగంబున్
 బురుడించుచున్ - భీముడున్న యెడకు వచ్చెను. మొదట కీచకుడు భీముని
 సైరంధ్రయే యని భావించి కీచకుడు తన ప్రాభవమంతయు నేకరువుపెట్టి
 తాకగా భీముడు కొన్ని మాటలాడి పెడలంకించుకొని వంగదీయ నతం
 డును గంధర్వుడనుకొని యెదిరించి లాగుకొన నిట్లు గూఢనిష్ఠులముల
 కొట్టుకొనుచుండిరి. అజ్ఞాతవాసము చెడునేమోయని భీముడు, వ్యభిచరించు
 చోట తన్నులు తగిలెనన నామోషియని కీచకుడు చప్పుడులేకుండ బోరిరి.
 ఇంతలో భీముడు మూర్ఛనొంది లేచి కీచకుడు పోబోగా వానిజుట్టు పట్టి
 లాగి చంపివేసి పొట్టచించి కాళ్ళుచేతులు దానిలో దూర్చి నేలమీద మెదిపి
 ముద్దచేసెను.

తర్వాత రహస్యముగ నిప్పుతెచ్చి ఆవెల్తురున భీముడు ద్రౌపదికి కీచక
 శవము చూపించెను. అంత ద్రౌపది భీముని కైవారము చేసినది. భీముడు
 యథాప్రకారము పాకశాలకుపోయెను. ఇక ద్రౌపది పవలెవరైన వచ్చిన
 అజ్ఞాతవాసముననున్న భీమాదులెవ్వరు నేమియు చేయరాదని తెల్లవారు
 లోపల ఉపకీచకులను తుదముట్టించవలయునని చూచినది. తానె కావలి
 వారల పిలిచి తన భర్తలగు గంధర్వులచేత వీడు చచ్చెనని చెప్పిచూపెను.
 వారు చెప్పగా కీచకుని తమ్ములు నూటనల్వరు మిక్కిలి దుఃఖించి సైరం
 ధ్రయే యిందులకు కారణమని యామెనుబట్టి తమ అన్నతో దహనము

ంచిరి. కీచకుని శవముతో నామెనుకూడ కట్టి శ్మశానమునకు పోవు
 చుండిరి. ద్రౌపదియప్పుడు శవాసనముపైనున్న చింతామణివలె ప్రకాశించినది.
 అంత నామె కేకలతో నాడులార, గంధర్వ రత్నంబులార, నన్ను మపకీచ
 కులు తమ అన్న శవముతో గట్టి తీసికొనిపోవుచున్నారు. రక్షింప వేగ

రావలయు మీరు - అని పెద్దగా నేడ్చినది ఆ మాటలతో భీముడులేచి చూచి వారికంటె ముందు కోటగోడమీదుగాదూకి శ్మశానముచేరియుండెను. ఇతనిని చూచిన ఉపకీచకులు భయపడి పరుగెత్తనారంభించిరి. ఉపకీచకులను భీముడు తుదముట్టించుటయు నైనది.

ద్రౌపది మరునాడు స్నానముచేసి పరిశుద్ధురాలై ఊరిలో ప్రవేశించునప్పుడు ఆమెను చేర జంకి పౌరులెల్లరు నిటునటు పారుట చిత్రముగ నుండెను. ఆమె అర్జునుని పాతకాలకు పోయినది. అర్జును డామెనుజూచి-

కం॥ ఆ పాపాత్ముల నీచ

వ్యాపారక్రమము వారలందఱు మృత్యు

ప్రాప్తితులై న తెఱంగును

నీ పలుకుల నెఱుగవలయు నెలతుక చెవుమా!

అని జరిగిన సంగతి నెఱింగింపకోరెను. అప్పుడు సైరంద్రి వానితో తన కృతార్థత్వము సూచించుచు -

గీ॥ కన్నియ! కాట గఱుపుచు నున్న నీకు

సకట ! సై రంద్రి యిప్పుడేమయ్యెనేని

భేద మొక్కింతయును లేమిగాదె సస్మి

తాననుండవై నన్నిట లడుగుటెల్ల !!

అని కొంచెము ఎత్తిపొడుపుగా నన్నది. దాని కర్జునుడు నీవు కష్ట పడుటకు నాకెంత దుఃఖముగా నున్నదియో నీవు నై జమెఱుగవు. నేనేమి పేతును అని తన దీనస్థితి నివేదించెను. అందులకు నీ మది నేను కొంత ఎఱుగని దానగాను. నీ విట్లుండుటయే నా కిష్టము, అని సమాధానించు నప్పటి ద్రౌపది మనస్తత్వ వర్ణనము చూచితీరవలయును. ఆమె సుదేష్ట

దగ్గరకు పోగా జరిగినదంతయు నెఱింగిన ఆమె ద్రౌపదిని - మా పురమును రాష్ట్రమును వదలిపోయేందున - అని కోపావేశమున పల్కినది. అంత ద్రౌపది మునుపటివోలె పదమూడు రోజులుమాత్రము నీయింటనుండుట కొప్పుకొన్న నా భర్త లగవడి మీకు మేలుచేసినన్ను గొనిపోదురు. అందరకు నప్పటకి సంతసము కాగలదు. అనిన నామె అంగీకరించెను.

ఈ వార్త దేశమంతయు ప్రాకగ పాండవులు విరాటుని కొలువునందున్నట్లు కొరవులు దీనిచే పసికట్టిరి. గూఢచారులు వచ్చిరేకాని, పాండవుల జాడ తెలియజాలక ఎందును లేరని చెప్పిరి. ఇక గత్యంతరములేక దుర్యోధనుడు సభచేసి దుశ్శాసనాదులను పాండవుల జాడగూర్చి ప్రశ్నించెను. దుశ్శాసనుడుమాత్రము పాండవులు చచ్చినచోట పూరియున్ మొలవదేయని మడిసిరని మాటనిచ్చెను. అందులకు చోణుడుమాత్రము పాండవులు మరణించలేదని జవాబిచ్చెను. అంతియగాక వారు అమానుషతేజులని చెప్పెను. భీష్ముడు మాత్రము ధర్మజుడున్నయెడ కలుపు కాటకము లుండవు. అట్టి దేశమున పాండవుల నెదుకుమని సమాధానించెను. కాని దుర్యోధనుడుమాత్రము కీచకుడు పాండవులచే హతుడయ్యెనని తలచెను. కీచకుని బలమున కొటువడి విరాటుడు పన్ను కట్టుకున్నను దుర్యోధనుడు వానిపై నెత్తిపోక ఊరకుండెను. ఇప్పుడా భయము పోయినదిగాన విరాటునిపై నెత్తిపోయిన పాండవు లడ్డమువచ్చిన అజ్ఞాతవాసము చెడినదిగాన మరల అడవికి పొమ్మనవచ్చును. వారు లేకున్న విరాటుని సొమ్మెల్ల చూరగొని కసితిర్చుకొనవచ్చునని తలచెను. దానికిగా ఉత్తర గోగ్రహణ - దక్షిణ గోగ్రహణముల బెట్టించెను. సుశర్మను దక్షిణముగా జంపి, తాను సైన్యముతో ఉత్తరముగాపోవ బయలుదేరెను. అష్టమి నవములు యుద్ధమునకు మంచివి, అని అష్టమినాడు దక్షిణ గోగ్రహణము, నవమినాడు ఉత్తరగోగ్రహణము సాగించెను. అమా

వాస్యనాడే కురుక్షేత్ర సంగ్రామ ప్రాతంభమైనది, ఏలన జ్ఞాని అమావాస్య రోజున మరణించిన చంద్రమండలము వేరుగా నుండదుగాన సూర్యమండలము భేదించుకొని పోగలడు. ఇందులకే-ఏమీ తెలియనివాడు ఏకాదశినాడు చస్తే, అన్నీ తెలిసినవాడు అమావాస్యనాడే చస్తాడు- అను సామెత బుట్టినది. ఇట్లు అష్టమినాడు సుశర్మ విరాటుని ఊరికి దక్షిణమున గోవుల బిడ్డను.

విరాటుడు వారితో పోరికి పోవుచుండ, ఇక విరాటునివైపు సారధ్యములు తామే చేసికొనుచు ధర్మజ భీమ నకుల సహదేవులు నల్వరు యుద్ధమునకు పోయిరి. మహాయుద్ధము సాగినది. సంధ్య చీకటిలో కొంచెము సేపాగి అర్ధరాత్రమున వెన్నెలలో యుద్ధము మరల చేయుచుండగా సుశర్మాదులు విరాటుని ఓడించి కట్టి తీసికొనిపోవుచుండిరి. విరాటుని సైన్యములెల్ల పారిపోవుచున్నవి. ఇది చూచిన ధర్మరాజు విరాటుని విడిపింపవలయునని తమ్ములతో చెప్పెను. ఈనలుపురుమాత్రమే శాత్రువులతో తలపడిరి. ఆయుద్ధమున భీముడు రెండువేలు నకులుడు ఏడు వందలు, సహదేవుడు ఐదునూర్లు, ధర్మరాజు వేయిరథముల శాత్రువులని నుగ్గు గావించిరి అట్టిసమయమున భీముడు భీమావేశముతో సుశర్మ రథముల జంపి విరాటుని విడిపించి సుశర్మను. దాను పట్టుకొని బంధించితెచ్చి విరాటుని రథస్తంభమున కంటగట్టెను ఇక సుశర్మ సైన్యములన్నియు కాందీశీకము లయినవి. విరాటుని యావు లొక్కటియం తప్పిపోకుండ భీమ నకుల సహదేవులు పొదివికొనివచ్చి తమ గోపాలుల కప్పగించిరి. విరాటుడు పాండవులని యెఱుగకయు వారల నలుపురకొనియాడ మొదలిడెను. దానివలన సుశర్మ తమ్ము గుర్తించునేమో యని ధర్మజుడు, నీవు మమ్ముగొనియాడవలదు. ఈ సుశర్మను, వీరితరపువారిని విడిచిపుచ్చుమని అట్లు చేయించి తామా రాత్రిశేష మటనొక నదీపులినమున గడిపి తెల్ల

వారిన తర్వాత జయాబోపముతో నూరిలో ప్రవేశింపడలచి, నిశ్చితముగా మాటలాడుకొనుచు కాలము గడుపుచుండిరి.

తర్వాత సూర్యోదయసమయమున దుర్యోధనాదులు కౌరవులువచ్చి విరాటునగరమునకు నుత్తరముననున్న గోవుల మందల బట్టుకొని పోవుచుండ, గోపాలకులు గ్రామములోనికివచ్చి విరాటుని చిన్నకొడుకైన ఉత్తరునితో చెప్పిరి. చిన్నవాడుగాన ఉత్తరుడు విచారింపక తనకు సారథి లేదని, ఒక సారథి దొరికిన కౌరవుల గెల్చి పశువుల తేగలసని గప్పాలు కొట్టెను. నన్నుజూచి కౌరవులు అరుచుడని భయపడునట్లు చేసెదననియు వాడనెను. అదివిని సైరంద్రుని లోలోన కుత్సించుచు అరుచునివద్దకుపోయి పరిస్థితిచెప్పి అతని యిష్టప్రకారము ఉత్తరచేత ఉత్తరునకు చెప్పించి, ఎట్లకేలకు బృహన్నల నాతనికి సారథిగ నొప్పించి యుద్ధమునకు పంపెను. అప్పుడు ఉత్తర కౌరవులగెల్చి వారి తలచీరలు తెమ్మని బృహన్నలకు చెప్పెను. ఉత్తరుడు కురుసైన్యముచూచి భయకంపితుడై రథము దిగి కాలికి బుద్ధిచెప్పెను. ఇక బృహన్నల చేయునదిలేక తన కేశములచే వీవు కప్పుకొని ఉత్తరుని వెంటాడి పట్టుకొనివచ్చెను. శత్రువులకు వెన్నుజూపి పోరాడు కాబట్టి బృహన్నల అట్లుచేసెను. ఇక బృహన్నల తానుయుద్ధము చేయుదుననియు, ఉత్తరుని సారథిగ నుండుమని యిష్టములేకున్నను, ఒప్పించి మట్టిచెట్టుమీద పెట్టిన అస్త్రముల గ్రహించెను. సందర్భానుసారముగ ఉత్తరుని ధీరునిజేసికొన తాము పాండవులమని తా నరుచుడనని తన పేళ్ళ నన్నింటని వాడడుగగా చెప్పుచు, పదునొకండవపేరు కృష్ణుడనియు చెప్పెను. వానికి ధైర్యము వచ్చినది. ఈత డరుచుడైన వీని రథముతోలి నేను పేరు పొందెద ననుకొనెను. అరుచుడు తలచినప్పుడే శంఖము దేవదత్తము చేతికి వచ్చెను. అట్లే పెట్టక కట్టక మౌళింబుట్టిన క్రియ కిరీటము తలపై వచ్చి నిల్చినది. ఇక నీతని యుద్ధపద్ధతి గమనించిన కౌరవులు—బాహుల చాయలుం గమనభంగియు అరుచు నట్లయని

యూహించి, అర్జునుడే యని భావించిరి. ద్రోణు డర్జును గు రించి వానికి
అజ్ఞాతవాసభంగ మగునేమోయని భయపడి కనుసన్నతో రెండర్థముల
మాటలతో భీష్ము నిట్లడిగెను -

శ్లో॥ నదీజలం కేశవనారికేతు

ర్నగాహ్వయో నామ నగారిసూనః

ఏషోంగనా వేషధరఃకిరీటీ

జిత్వానయన్నేష్యతి చాద్యగావః

దానికి భీష్మ డెఱుంగని యట్లు శత్రువులకు నిమ్మగుచోటు గడచి
వచ్చితిమి ఎవరు వచ్చినను భయపడవలదని దుర్యోధనునకు చెప్పుచు
అర్జును నజ్ఞాతవాస కాలము వెళ్ళిపోయినదని ద్రోణునకు సూచించెను.
ఆ యర్థము తెలిసికొని ద్రోణుడు నిర్భయముగా వచ్చుచున్నవా డర్జునుడు
మనము వాని గెలుచుట కష్టము. అతడు దేవలోకములను, రాక్షసలోకము
లను గెలిసినవాడు. శివునితో బాహుయుద్ధము చేసినవాడు. కాన వానిచేత
దెబ్బలు తినుటకంటె వానితో ముందుగా రాజీచేసికొనుట మంచిది. అని
చెప్పెను. దానికి దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు కోపించి యిష్టమువచ్చినట్లు
ద్రోణుని తిట్టిరి. అశ్వత్థామయు వారితో వాదులాడి ద్రోణుడు సిగ్గులేక
యుద్ధము చేసినను నేను మాత్రము చేయనని గట్టిగా బలికెను. భీష్ముడు
వారల నందరిని బ్రతిమాలి దుర్యోధనుని కర్ణుని నిరసించి అర్జునుడు వచ్చు
చున్నాడు గాన మనలోమనకు వైరము తగదు అని పలికి అందఱు నేక
ముఖము చేసెను. దుర్యోధను డడుగ భీష్ముడు పొడవుల అజ్ఞాతవాసము
అధికమాసములతో గూడ తిథులలెక్కతో నిన్నటితో వెళ్ళిపోయినది.
కాననే తెలివిగలవా డర్జునుడు నేడు బయటబడెనని విస్పష్టముగ అనెను.
భీష్ముని మాటలతో అంకిలిదేతిన ద్రోణుడు కౌరవ సైన్యములు నాలుగు
భాగములుగ చేసి ఒక భాగము గొని దుర్యోధనుడు ముందు హస్తీపురి

పోవుచుండునట్లును ఒకభాగము సైన్యము విరాటుని పశువులచుట్టు కమ్ము
కొని తోలుకొనిపోవుచుండునట్లుగాను, మిగిలిన రెండు భాగములు కలిసి
ఒక వ్యూహము పన్నుకొని వారివెనుక నేగునట్లును అమర్చి, అర్జునుడు
వచ్చినప్పుడే సైన్యము యుద్ధముచేయుచుండ రాజు గోవులు ఇంటికి
తప్పించుకొని పోవునట్లు నమర్చి, తాను భీష్ముడు, నశ్వత్థామ, కర్ణుడు ఈ
సైన్యము నడపించుకొనుచు పోవుచుండిరి.

అంత ఉత్తర సారధ్యములో అర్జునుడు దేవదత్తము నూడుచు,
గాండీవము సారించుచు, ఇంద్రదత్త కిరీటము మెఱయ జెండామీద హను
మఱుతుడు మ్రోయ వానిచుట్టు భూతములార్వ మహాసంరంభముగా వచ్చి
వెనుక సైన్యములో దుర్యోధనుని గానక భీష్మ ద్రోణకృపాచార్యులకు
నమస్కార బాణములు జేయుచు, ఆ సేనప్రక్కగా గడచిపోయి పేరు
చెప్పి కేకవేసి అదలించి తనరథమును భీష్మాదుల సైన్యమునకు గోవులతో
బోవు సైన్యమునకు మధ్యమముగా తోలించి కేకలతోబొద్బిలతో సైన్యము
చెదరి తూర్పునకు పారిపోవునట్లుచేసి తానువచ్చిన రథమార్గమున గోవుల
బట్టించి గోపాలకుల దోలుకొనిపోమ్ముని తానుకాపాడుచు గోవులమరల్చె.
అంత నా సైన్యము లన్నియు నొక్కటైనవి. రాజుకూడ మరలివచ్చి
వీరితో కలిసెను. అప్పుడన్ని సైన్యములతో నాయకులతో అర్జునకొక్క
నికి మహాయుద్ధము సాగినది. చూచుటకు దేవతలు వచ్చి ఆకాశ మలంక
రించిరి. అట్టిసమయమున —

మ. బలమెల్లన్వెఱ రెండుపాయలుగశుంభద్వేగుడై చొచ్చియా
వలగా నడ్డమువచ్చి నాలువుగదుర్వారోద్ధతిం బోయిమూ
లల నానాశకలాకృతిం దొరసి లీలాహాస దుర్దాంతుడై
వలయంబుల్సని చించిచిక్కుపటచున్ వైకల్యసంపాదియై.

ఇట్లు తుములముగా సైన్యములనెల్ల నాశనముచేసి ప్రత్యేకముగా నాయకులతో మాటిమాటికి పోరాడి యోడించి పారిపోవు కర్ణుని నిందించి, అతడు చూచుచుండ అతని తమ్ముని జంపి, భీష్ముని మూర్ఛపుచ్చి తక్కువైన సైన్యములనెల్ల నటకీ దుర్యోధనునితో పెద్దయుద్ధముచేసి అతడోడి పాటుచుండ

ఉ. క్షత్రియుడోడునే తగదుకొరవరాజ! యొకండనే వృథా
పుత్రులలోన చిన్న నిను పోరికి పిల్వగ పోక పాడియే!

అని నా చేతిలో నోడిపోయి యే మొగముతో హస్తీపురి నూరేగెదవు. సింహాసనమున నెట్లు కూర్చుండెదవు. యుద్ధములో చచ్చుట మంచిది. ఓడిపోవుటకన్న, జూదమిక్కడ నాడంగరాదు సుమా : “నీ యట్టివాడు నిస్సీ పోయిడిదే యిట్లు పోకు పోకు”, మనిన భూనాయకుడు మరలి త్రొక్కబడ్డ యహిగతి గవినెన్ — అప్పుడున్న నాయకులు మిగిలిన సైన్యములు నొక్కటియై యెదిరించి అర్జును ననేక శస్త్రాస్త్రములతో సందులేకుండ వీరరసావేశమున ప్రహరించుటయు, ఆ అర్జునుడా బాణముల వానలు తనకు సారథికి గుఱ్ఱములకు రథమునకు తగులకుండ కాచికొనుచు నాయకుల నెవరినీ చంపినను తన తోబుట్టువుల ప్రతిజ్ఞలకు భంగము వచ్చునేమోయని వీలయినను జంపక భంగపెట్టి పరపుడమని వారిపై, ఇక గంధర్వాస్త్రము ముక్తించి పేయగ నది సమ్మోహనాస్త్ర మగుటచే నందరును మూర్ఛిల్లిరి.

ఈ సమయముననే అర్జునుడు ఉత్తరుని కొరవవీరుల తలపాగలు కోయుమని చెప్పెను. ఉత్తరుడట్లు చేయుచుండగ, భీష్మున కా యస్త్రవిశేషము తెలిసియొండుటచే మూర్ఛ నుండి తేరిచూచెను. ఉత్తరుడు చేయుచున్న పనిని చూచి భీష్ముడు - కొరవవీరుల శిరముల గోయుచున్నాడని భ్రాంతి నొందెను. తానొక్కడు అర్జునునితో యుద్ధముచేసి యోడెను. చేతులు కాళ్ళు నాడక మిక్కిలి ఆశ్చర్యము నొందెను. ఇంతలో అందరు

మూర్ఖతేరి ఏడి అర్జునుడు ? అని ఆయుధముల దాల్చి సన్నద్ధులగుచుండ చూచి భీష్ముడు వారందఱతో.

ఉ. మోహన బాహుపాతమున ముందలిచీర లెఱుంగకున్నయీ
బాహుబలంబుతోగడగి పార్థుని తాకెడుబుద్ధిక్రమ్మరన్
సాహస వృత్తిచేసి యవిచారత పోయితిమేని వాడు పూ
ర్ణాహుతిసేయడే మనలందఱ నొక్కట మార్గణాగ్నికిన్.

అని నెప్పి ఒడలెఱుగక మూర్ఖునొంది నీవల నై నికులుండ కుంతికొడుకు గాన, ధర్మాత్ముడుగాన తలపాగలు మాత్రము కోయించి తృప్తి నొందెను. తలలు కొయించిన ఈనాటితోనే పనితీరిపోయెడిది. ఔరా ! వీని కరుణాతి శయము చెప్పకకృము కానిది. నీకు ఇట్లు పాండవులు దొరికిన ఊర కుందువా ! అతడు మన ప్రాణములమీద ఆశవదలిన మనకు అంత పంత మేల ? అని దుర్యోధనుని వారించెను. అప్పు డందరు దెబ్బలుదినియుండి మేనులు విరవిరపోవుచు చేయునదిలేక యింటిమొగముబట్టి పోవుచుండిరి. కర్ణదుర్యోధనులు నుస్సురనుచు వారివెంట పోవుచుండ నర్జునుడు వెంట డించి కర్ణదుర్యోధనుల కిరీటములలో మణులు మిట్టకోలలతో రాల్చి కర్ణుని వీపు పగులచేసి, భీష్మ ద్రోణ కృపులకు నమస్కారదాణములు వైచి అందఱతో పెద్దకేకవేసి పోయివచ్చెదనని చెప్పి అర్జునుడు ఉత్తరునితో చెప్పి తన రథము మరలించెను.

మరల ధనుర్పాణములు మునుపటి చెట్టుమీద కట్టిపెట్టి దివ్య మహిమగల జెండా, దేవదత్తము మొదలగు సాధనముల ప్రార్థించి అంత ర్ధానముచేయించి అర్జునుడు బృహన్నల వేషముతోనె తొట్టిలోనుండి, ఉత్తరుని ధనుర్పాణములు ధరించి రథముపై నుండచేసిపోవుచు గోపాల

కుల పిల్చి ఉత్తరుడే కౌరవనై న్యములగెల్చి గోవుల మరల్చెనని ఊరిలో చెప్పుమని వంపెను. ఇది ఉత్తరగోగ్రహణము.

దక్షిణ గోగ్రహణమున జయించివచ్చిన విరాటు డుత్తరుడు కౌరవ నై న్యములతో ఒక్కడు యుద్ధమునకు పోయెనని విని భయపడి వాని సంగతి ఏమయినదో కనుగొని సై న్యముల వానికి సహాయము పంపుమని మంత్రులతో వ్యగ్రుడై మాటలాడుచుండ నాకబురు వచ్చినది. తనకొడుకు కౌరవనై న్యముల గెలిచి వచ్చుచున్నాడని విన్నంతనే విరాటుడు సంతోష గర్వముతో పలుకుచుండ ధర్మరాజు బృహన్నల సారథిగాన ఉత్తరుడు జయించెననెను. దానికి విరాటుడు కోపించి సారథితెలిసి గుఱ్ఱములు తోలుటకు గాని శస్త్రాస్త్రములతో నెదురించు కౌరవుల గెల్పుటకు నెట్లు ప్రయోగించును. అని అనుచు సుమాశము మీద జూదమాడనెంచి ధర్మజుని పిలిచి పలకలాగుకొని ఉద్యుక్తుడగు విరాటునితో - జూదమాడుట యెంత లెస్స. మునుపు ధర్మరాజు జూదమాడి రాజ్యమును, తమ్ములను, పెండ్లా మును, ఓడి బాధపడెను. గాన యిది మంచిది కాదనుచు, చేరి జూదమాడు చుండ మరియు విరాటుడు తన కొడుకును పొగడ - ఉత్తరుడు కౌరవుల గెల్చిన నింతకన్న నాశ్చర్యమేమి కలదు ? బృహన్నలకు యుద్ధము చేయ వలెనని కోరికపుట్టి ఉత్తరుని సారథిగా గొనిపోయి వాదలగెల్చి యావుల మరల్చి యుండవచ్చును. కాన పురిలోన బృహన్నల జయము చాటించు మనెను. ధర్మజుని పట్టు అట్టిది.

ఇక విరాటుడు అది సై పక చేతిసారెతో కంకభట్టును గొట్టెను. గంటిపడి నెత్తురు కారుచుండ సైరంధ్రివచ్చి పైట చెరగుతో తుడుచు చుండెను. విరాటుడది యేమన సైరంధ్రి ఉత్తముడగు నీతని రక్తము బొట్టులెన్నిపడిన అన్నియేండ్లు దేశము అనావృష్టితో కలువనుభవించును. నీ కట్టి యాపద వచ్చుట యిష్టములేక యిట్లు చేసితి ననెను. ఇంతలో

ఉత్తరుడు అర్జునుడు వచ్చిన వారిగౌరవించి, సారథిని పంపి, రథికుడవు
కొడుకుతో సభచాలించి విరాటుడంతిపురి కరిగెను. ఉత్తరుడు తండ్రితో
ఒక మహాపురుషుని సాయముతో జయమయినదని చెప్పెను. ధర్మరాజు
గంటి అర్జునుడు చూడకుండ వస్త్రము కప్పికొనియుండెను. అప్పటికి
విరాటుడు నమ్మనున్న ఉత్తరుడు భయపడుచున్న నన్ను నొప్పించి
సారథిగా చేసి తానర్జుడనని చెప్పి అప్రతిహతగతితో కౌరవుల మార్కొని
గోవుల మరల్చి కౌరవుల పరాభవించిన, ఈబృహన్నల అర్జునుడు. నిన్న
కౌరవుల మాటలాడునప్పుడు వారివారి మాటలనుబట్టి నేను నమ్మితి ననెను.
ఆరాత్రియందఱు పాండవులు, ద్రౌపది, ధర్మరాజు మకాములొ చేరి
వారి యుద్ధము కబురులు పీరు, వీరియుద్ధము కబురులు వారు చెప్పుకొన్న
తర్వాత - అర్జునుడు - ధర్మరాజు నాకు మొగము చూపకుండ వస్త్రము
కప్పికొని యుండెను. నేనేమి తప్పుచేసితిని. అజ్ఞాతవాసము వెళ్ళిపోయి
నది గదా! మనల నీ సంవత్సరము పోషించిన వాని గోధనము పోవుచుండ
కాపాడుట అవసరముగదా! అని పోయితిని అని చింతింప ధర్మజుడు —
వీమియు లేదు. విరాటుడు కొడుకు జయము కొనియాడ నేను బృహన్నల
యుండ ఉత్తరున కేమికొదవ లేదన కోపముతో సారె తీసికొని కొట్టిన
నీవు చూడకుండ గంటిని దాచితి నని అర్జునునకు ధర్మజుడు చెప్పెను. దాని
కందఱు విరాటునిపై కోపించిరి.

ధర్మరాజు మాటలతో భీమాదులు శాంతించి విరటునిపై కోపము నుపసంహరించుకొనిరి. ఆ మరునాడు ధర్మజుడు విరాటరాజు సింహాసనముపై కూర్చుండ మిగిలిన వారును ఆ యా ఆసనము లలంకరించిరి. యమధర్మరాజు వరము వలన ధర్మరాజు తన నోటిమీదుగ తాను ధర్మజుడనని చెప్పువరకును అందఱు కంకుభట్టనియే చూచిరి. అట్లు సింహాసనము నలంకరించిన కంకుభట్టును జూచి విరటుడు ఆశ్చర్యకోపములతో నిదియేమి? అని ప్రశ్నించెను. ధర్మజుడు తన యజ్ఞ సూయాణముగ ప్రజల పాలించినవాడు. సూయాణమనగ గర్భిణీస్త్రీలకు నొప్పులుకామితముతీర్చుట ప్రజలకు కావలసిన విచ్చి కాపాడిన ధర్మవ్రతుడు ధర్మరాజు. ఇతడు దిగ్విజయ మొనరించియు అజాతశత్రుడనిపించుకొన్నవాడు. అని చెప్ప నమ్మక తక్కిన నల్వరు ఏరి; అని విరటుడు మిగిలిన వారి కూర్చి యడిగెను. వారందరును అతనికి తెలియజేయబడిరి.

శకునిని నిన్నటి యుద్ధమున మామా! అని సంబోధించి - ఇవి భాణములు కాని అడ్డసాళులు గావని యెత్తిపొడిచెను. అని యిట్టి మాటలు చెప్ప విరాటుడు దిమ్మెరపోయి ధర్మజు పాదములపై బడెను. భీమార్జున నకుల సహదేవుల కౌగిలించుకొనెను. విరాటుడు తన సర్వస్వము రాజ్యము ధర్మజున కప్పగించి తాను సేవించుకొనెదననెను. ఉత్తరుని పలుకులతో సుశర్మనోడించి ధర్మజుడులు, కౌరవుల నోడించి యర్జునుడు, సంపాదించిన రాజ్యము వారిదె వారికి మనమిచ్చుట యెట్టిది? అనగనె ఉత్తర నిచ్చుట కంగీకరించిరి. కాని అర్జునుడామెను భార్యగా స్వీకరించుట కిష్టపడక కోడలుగ స్వీకరించుట కిష్టపడెను. హరికి మేనల్లుడైన అర్జునుపుత్రు

డభిమన్యుడు మహా పరాక్రమశాలి, అందగాడు, చిన్నవాడు. కాని వానికి పిల్లనిచ్చుట, దాన అర్జునుడు వియ్యంకుడగుట విరాటునకు మిక్కిలి ప్రేయముగా నుండెను. ఇక సై రంధ్రికాడు. ఆమె మహారాజ్ఞి కనుక ఆమెను గౌరవింపుమని సుధేష్ఠకు కబురుచేసిరి. అనాడు పాండవులకు విరాటుడు విందుచేసెను. వారు మంచి యల్లాసమున నుండిరి. ఆ మరు నాటి నుండి విరాటుని సాయముతో పాండవులు తమకు పేరుగా డేరాలు వేయించుకొనిరి. ఆ చోటునకు ఉపప్లావ్యమని పేరుంచిరి. తమ పేర ఖర్చు వ్రాయించుచు అహరపదార్థముల తెప్పించుకొనుచుండిరి. తమకు రాజ్యము ప్రాప్తించి నప్పుడు బాకీ తీర్చెదమని వారి యభిప్రాయము. ధర్మజుడు విడిగ మరియొక చోట శిబిరములందుండుటచే ప్రజలు కూరలు పెరుగులు మొదలగు పదార్థములు, ధనములు. ధాన్యములు వలసినవెల్ల ధర్మరాజునకు బహుమతిగా నిచ్చుచుండిరి. వానితోనె వారి శిబిరముల యిందలి కోశాగారములు నిండిపోవుచుండెను. ఇక బంధముక్తులగు రాజులు అజ్ఞాతవాసము నుండి బయటపడిన ధర్మజునికి నా ప్తితో నిచ్చు ధనముల కంతము లేకుండెను. ఇట్లుండి ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహము సాగించిరి. యాదవ పాంచాలాదులందఱు సర్వస్వము తెచ్చిరి. మహా వై భవముగ వివాహమహోత్సవము నెరవేరినది.

ఇక ఐదవరోజు కృష్ణుడొక సభ నేర్పాటుచేసి పాండవుల రాజ్య ప్రాప్తిని గూర్చి ముచ్చటించి ఒక దూతను బంపి అడిగించిన, వారు రాజ్యమిచ్చిన సరే కాకున్న రాజులనెల్ల బిలిచి చివరకు మమ్ము బిలుపుండనెను. అందులకు బలరాముడుపాండవులు ధర్మాత్ములయ్యునుపాయముగా నడచుచు చివరకు పొరపాటుపడి తప్పటడుగు వేసిరి. పేలయన. జూద. మాడి రాజ్యభ్రష్టులైరి, వారు తెలివిగలవారై గెలిచిరి. కావున కౌరవుల తప్పు లేదు. అని అందుచే పాండవులే దూతవంపి తమ రాజ్యమును దేహియని సౌమ్యముగా నడుగుట సమంజసమనెను. అందులకు సాత్యకి బల

ముందు ద్రుపదపురోహితుని రాయబారిగ వంపనిశ్చయించి యల్ల
గావించిరి. అతడు కౌరవసభకేగి ప్రత్యేకముగ భీష్మద్రోణుల కట్టుకొని,
చివరకు సభతో మాటాడ నుంకించెను. పాండవుల కెట్లయినను తేజో
లాభము కలిగి రాజ్యమువచ్చునట్లు చేయుటయే. పురోహితుని కోరికసమ్మ
తించి పాండవరాజ్యము వారికిచ్చివేయుడనియు. లేకున్న ధృతరాష్ట్ర
నకు బుద్ధికలుగునట్లు చెప్పుడని పెద్దల కోరియు ద్రుపదుని పురోహితు
డెన్నియో పాట్లుపడెను. ఈపురోహితుని భాషణములువిని భీష్ముడు విప్ర
స్వాభావికమై కొంచెముతీక్షణముగానున్నను ధర్మనిరూపణముచేయుటయందు
సర్వోత్తమమైన మాటలని కమ్ముకొని పలికెను. దుర్యోధనుడు పాండ
వాజ్ఞాతవాసము పూరియైనదా లెక్కచూడుమని భీష్ముని ప్రశ్నింప,
అతడు తరగోగ్రహణమునాడే ఆసంగతి విశదమైనదని తెల్పెను. అవును
సంవత్సరమునకు మూడువందల అరువది జనపకట్టలుకొను పెద్దమనిషి
ఇంకొక నలువదికూడ కొనరాదా? అని అడుగువారి అవియేచాలునని సమా
ధానము చెప్పగా, అప్పుడప్పుడు కిడుక పెరిగి శ్రీమృశ్మిక్కులని వచ్చు

గదా కొన్ని కట్టలు పెరుగవలసి వచ్చునన అవములువచ్చి కొన్ని తిథులు తగ్గునుగాన సరిపోవుననెను. భీష్ముని, పాండవుల లెక్కయది భీష్ముని మాటపిని నమ్మక దుర్యోధనుడు అజ్ఞాతవాసము కాకముందె అర్జునుడు బయలుపడెనని దీనికి నుచిత మాచరింపుమని ధర్మజునకు కబురుపెట్టెను. ధర్మరాజు లెక్కసరిగా నున్నందున నిండెననుము అని బదులుచెప్పెను. తర్వాత సాత్యకి ద్రుపదులు ఒక్కొక్క అక్షాహిణి సేనతోవచ్చి పాండవులతో చేరిరి. కృతవర్మ అక్షాహిణితో దుర్యోధనుని చేరెను. ఇక శల్యుడు నకుల సహదేవుల మేనమామ. ఇతనిని కాఫీహోటలు స్నేహముతో తన వైపు త్రిప్పుకొనవలెనని దుర్యోధనుడు తలచెను. కాన మారువేషములతో తిరుగుచు శల్యుని ప్రయాణమునకు సౌకర్యముల నొడకూర్చుచుండెను. అందులకు సంతసించి శల్యుడు దుర్యోధనునివైపు యుద్ధము చేయుటకు నిశ్చయించెను. అంతటితో నూరకుండక పాండవుల చూచి వచ్చెదనని వెళ్ళి, అవసరముకల్గిన వారికి సాయముచేయగలనని పాండవులకును తాను కర్ణునకు సారథియైనచో అర్జునుని కనిపెట్టి యుండెదనని మాటనిచ్చి వచ్చెను.

ఇక కృష్ణమండిగమున కృష్ణుడు నిద్రించియుండగా ముందు దుర్యోధనుడు, పిమ్మట అర్జునుడును వెళ్ళిరి. దుర్యోధనుడు కృష్ణుని శిరమువైపు సింహాసనము నధిష్టించియుండెను. అర్జునుడు వినముడై పాదములచెంత నిలువబడియుండెను. కృష్ణుడు ముందుగనే యర్జునుని చూచి, యేమికావలయునో ముందుగ్గవానిని కోరుకొనుమని యడిగెను. తర్వాత దుర్యోధనుజూచి యేమిపని యన యుద్ధమునకు సాయముకోరి ముందువచ్చితినిగాన నాకేసాయముచేయుమని కోరెను. పదివేలమంది నారాయణ గోపాలబలము లొకవైపు, యుద్ధము చేయక ఊరకయుండు నే నొక్కడ నొక్కవైపు, ఈ రెంటిలో చిన్నగాన ముందుకోరవలయువాడు అర్జునుడనెను. అర్జునుడు కృష్ణునే కోరుకొనెనుగాని దుర్యోధనుడు

మాత్రము అర్జును తెలివితక్కువవలన కృష్ణుని మాయచేసి గొప్పజలము సంపాదించితినిని యుత్సాహముతో బోయెను. ఇక బలరాముడు యుద్ధము చేయదలంపక తీర్థయాత్రలకు పోవనిశ్చయింప కృష్ణు డందులకు సంతపించెను. అర్జునుడు కృష్ణుని యుద్ధముచేయకున్న మంచిదియే సారధిగ నుండుమని కోరెను. పాండవులు అరణ్యవాసమునకుపోవునపుడుద్రోణుడు వారిని అనుసరింప నిశ్చయించెను. కాని ఆకాశవాణి పాండవ పక్షమున నున్నచో యుద్ధమున ధృష్టద్యుమ్నునకు సర్వసేనాధిపత్యమును, నీకు అంత కంటె తక్కువ ఆధిపత్యమును కల్గునుగాన, నీవు కౌరవపక్షముననే యుండుట మేలని వల్కినది. ఇక ద్రుపదపురోహితుని రాయబారము నకు ధృతరాష్ట్రుడు నీవు పొమ్ము. నేను ఆలోచించి తగినవాని పాండవులవద్ద కంపెదనని బ్రాహ్మణు పంపివేసి, సంజయుని రాయబారమునకు ఉపస్థావ్యమున కంపెను. తరువాత సంజయుడు ధర్మజుని చూచుటకై బయలుదేరిపోయెను. అపుడు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడున్న దేరాకుపోయెను. కబురుచెప్పగానే శ్రీకృష్ణుడు లోనికిరమ్మని అంగీకరించెను. సంజయుడు వేషముమార్చి లోనికిపోగా అర్జునుడు పాదపీఠమును సమర్పింప నాతడు దానిపై చేతులుంచి తాను క్రిందకూర్చుండెను. తర్వాత సంజయుడు కార్యము ముచ్చటింపగా అర్జునునికన్న మున్నుగా శ్రీకృష్ణుడు వారి దుర్ణయముల నుచ్చరించి వారు చెడువారుగాని, బాగుపడువారు కారనిచెప్పెను. మరునాడు ధర్మజుని నిండుకొలువులో సంజయుడు మాటలాడెను. సంజయుడు భక్తుడు, ధర్మజుడుగాన వెలితిలేకుండ పలికెను. కాని పంపినవారు నీవేమైన నీచ్చెదమన్న సంజయుడింక బాగుగ మాటాడువాడు. వారుపాలు పంపని లేకుండ పాండవుల శాంతుల చేసిరమ్మన్న చేయునదిలేక ఈ మూలముగా ధర్మాత్ముడవు అజాతశత్రునీచూచుభాగ్య మబ్బెనని తన్మాత్రమునకే వచ్చెను.

సంజయు నంపినందుకు ధర్మజుడు కొంత చిడిముడిపాలు

నొందెను. సంబంధముకలవారి నేరినైన బంపక అస్వతంత్రుడగు సంజయు
 నంపిరేయని యాతనిజాధ. సరే! ధర్మరాజు తమకు రాజ్యమిచ్చుట న్యాయ
 మని సంజయునితో చెప్పెను. అందులకు సంజయుడు చిక్కకుండ, దక్క
 కుండ చెప్పుచుండెను. మరియు కోప ముపసంహరింపుమనియు, బంధువుల
 చంపి పాపముకట్టుకొనెదవా? నీ యట్టివాడవని పల్కెను. ఇక ధర్మరాజుడు
 ఆతతాయిలను పాములవలె చంపవచ్చుననియు, అట్లుచేసిన భూణహత్య
 చోషము పోవుననియు, అసలింతకును భీష్మద్రోణులు మిన్నకుండుటచే!
 నింతపుట్టినదనియు చెప్పెను. మరియు యుద్ధము చేయవలసి వచ్చెనని
 ధర్మరాజుడు జాధనొందగా సంజయుడు - ఇంతవరకు మీకు గడువలేదా!
 ఇప్పుడు మాత్రము గడువదా! కాబట్టి యుద్ధమేల? మీరు శాంతులు గదా!
 అని సమాధానించెను. కౌరవులు దుష్టులై మీకేమియు నీకున్నను నీవు
 యుద్ధముచేయుటకంటె భిక్షాన్నముతినుట మంచిదనెను. అందులకు కృష్ణుని
 కన్నులును ఎఱ్ఱబడినవి. సభలోనున్న రాజులెల్ల కోపించిరి. ధర్మరాజుడెట్ట
 కేలకు బదుగురికి నైదూళ్ళిచ్చునట్లు చేయుమని సంజయునితో పల్కెను.
 అందులకు కృష్ణుడును సమ్మతింపలేదు. కారణము కౌరవులతో రాజీబడిననొ
 వారి దుర్మార్గమును సాగనిచ్చినవార మగుదమని భావించి యొప్పుకొనలేదు.
 కావున సంజయు డున్నవిషయములెల్ల మొగమోటమి లేకుండ నన శ్రీకృ
 ణ్ణుడీ రాజీ కుదురునదికాదు. అయినను నేనైన అచ్చటకువచ్చి భీష్మాదుల
 తోడుచేసికొని చెప్పిచూచెదను. అట్లయిన కౌరవులు పాపమునకు, చావుకు
 తప్పి బ్రదుకుదురేమోయని కృష్ణుడు చెప్పి సంజయు నంపెను. సంజయు
 డారాత్రి హస్తీపురమునకేగి ధృతరాష్ట్రశీలము మంచిదికాదని నిందించి
 మరునా డచ్చట జరిగిన విశేషములు చెప్పుదునని యింటికిపోయెను.

ఇక నాటిరాత్రి విదురుడు-జూదపుసిరి కాసపడంగరాదని చెప్పుచు, ధర్మరాజు అప్రమేయ గుణపూజ్యుడని ధృతరాష్ట్రునితో చెప్పెను. మరియు నీతుల నెన్నింటినో తెలియచేసెను. భగవద్భక్తులలో నుత్తమోత్తములు విదురసంజయులు. సంస్కృతమున నీవిషయమంతయు ప్రజాగరవర్షమను పేరుతో నున్నది. విదురుడు స్మరించి సనత్సుజాతుని రప్పించెను. వీనిచే ధృతరాష్ట్రునకు తత్త్వోపదేశము విదురుడు చేయించెను. సనత్సుజాతుడు విద్య-అవిద్య అను రెండు కలవనియు, విద్యచే నవిద్యను నిరసింపవలెననియు, రెండక్షరములు సంసారము, మూడక్షరములు మోక్షమనియు నవి- “మమ, నమమ” అనునవి అనియుచెప్పి ఆ ధృతరాష్ట్రుడడిగిన ప్రశ్న ములకెల్ల సమాధానముచెప్పుచు తత్త్వోపదేశముచేసి పోయెను. సంజయుడు తొలుత ధర్మరాజు చెప్పినట్లు పిన్నపెద్దలకు ఆశీర్వాచన నమస్కారములు తెలియజేసి, ధర్మరాజురాజ్యము మాయదియని చెప్పినట్లుకూడ వివరించెను.

అసలు వాస్తవము విచారించినచో ధృతరాష్ట్రుడు గ్రుడ్డివాడగుటచే పాండురాజే రాజాయెను. కొడుకులు మైనర్లుగా నుండ పాండురాజు మరణించెను. మైనరు వెళ్ళగానే హస్తీపుర సామ్రాజ్యమున పట్టాభిషిక్తుడై ధర్మరాజు ఐదేండ్లు రాజ్యముచేసిన తర్వాత దుర్యోధన ధృతరాష్ట్రుల దురాలోచనమున పాండవులు కాశీకేగుట, లక్కయిండ్లలో కాల్పుట, అయి పాండవు లజ్జాతులై యక్కడక్కడ తిరిగి ద్రౌపదిని వివాహమాడి మరలవచ్చి, హస్తీపుర సామ్రాజ్యము మరల నైదేండ్లు ధర్మరాజు నాధిపత్యముతో చేయుచుంధిరి. అప్పటికి రాజ్యము పాండవులది యనితేలినది.

కదా ! కాకున్న ధర్మజునకన్న మున్నుగా దుర్యోధను నేల అభిషేకింప రాదు : అప్పుడు ధృతరాష్ట్ర మాయోపాయమున రాజ్యము విభక్తమైనది. అప్పటికి అర్థరాజ్యమైన పాండవులకు కలదుగదా ! వారి పురనిర్మాణము, రాజ్యనిర్వహణము అరువదినాలుగేండ్లు జరిగిన తర్వాత జరాసంధుని చంపి రెండువంతుల రాజ్యము, ఈ యర్థరాజ్యము కలుపుకొని రాజసూయాదులు చేసి మహావైభవమున నుండ నోర్వలేక పిలిచి జూదమాడి పరాభవించి పిదప ధృతరాష్ట్రుడు ఈ రాజ్యము మీదియే. అది సుహృద్భూతము, అని రాజ్యమునిచ్చి పంపెనుగదా ! పునర్భూత మని పిలిచి రాజ్యముతో సంబంధము లేదు. ఈ పందెమున నోడిన పన్నెండేండ్లు అరణ్యవాసము ఒకయే డజ్ఞాతవాసము చేయవలెను. అజ్ఞాతవాసమున కనుగొన్న మరల పదమూడేడులు అట్లు చేయవలెను, అని పందెము పెట్టి అడిన ద్యూతము ప్రకారమైనను అనుకొన్నట్లు పదమూడేండ్లు నిర్విఘ్నముగ, అరణ్యాజ్ఞాతవాసము లొనరించివచ్చిన వారి రాజ్యభాగము వారికిక కాజేయుటకు దుర్యోధన ధృతరాష్ట్రులకేమి యాధారము కలదు. కాన రాజ్యమంతయు మాయది. తుష్యతు దుర్జనః- అను న్యాయముతో మొదలి రాజ్యము మీదియనిన, మా తంత్రి సంపాదించిన రాజ్యము మాకిండు. కానిచో నదియు మీరే కైకొని మేము ఇంద్రప్రస్థములో నుండి సంపాదించిన మా రాజ్యము మాకిండు; అదియు కాకపోయిన మాకయిదుగురకు ఐదూళ్ళిచ్చి తక్కినదంతయు మీరే గైకొనుడు, అని ధర్మజుడు చెప్పెను. మీరేమి అనెదరనుమని సంజయుడు గట్టిగా చెప్పెను.

దీనినిబట్టి పాండవుల రాజ్యము పెద్దదియని తోచుచున్నది. అందు నను రెండువంతులు జరాసంధునిది. ఒకవంతు మాత్రమే పాండవులది యగుచున్నది. కాబట్టి మొత్తముమీద జరాసంధ వధానంతరము రాజ్యము మరింతపెరిగి, రాజసూయమునకు పూర్వమే జరాసంధరాజ్యము కలయుటచే పాండవుల భాగమే పెద్దది యగుచున్నది. ఇది అంతయు నిచ్చుటకు

ఇష్టపడకున్న ఐదూళ్ళయిన నిమ్మనిరని సంజయుడు మొగమాటమిలేకుండ చెప్పెను. దీనివలన సర్వశాంతి యగునని పల్కెను. ఇందులకును కర్ణ దుర్యోధను లంగీకరింపలేదు. నన్నయగారు తన భారతభాగమున దుర్యోధన ధృతరాష్ట్రులు విగతదయాహృదయులని పేర్కొనెను. నన్నయ దుర్యోధనుని ముందు పేర్కొనుటయే ధృతరాష్ట్రుని దౌరాత్మ్యతిశయము నొడువచున్నది. రాజ్యమివ్వకున్నచో ధర్మరాజేమి చేయగలడని ధృతరాష్ట్రుడు ప్రశ్నించెను : రాజు లట్టివారలగుటచేతనే — రాజ్యాంతే నరకం ద్రువమ్ — అని ప్రతిరాజును నరకమునకే పోవలయుట చెప్పబడెను. ఈ శాస్త్రములెల్ల సత్యములా అనవలదు. ఆస్తికులలో నాస్తికులలో — ఆస్తికులే నష్టపడనివారని పెద్దలు చెప్పిరి. శ్లో॥ నాస్తి చేన్నాస్తి నోహని రస్తిచేన్నాస్తికో హతః — అని శంకరులు సెలవిచ్చిరి. నాస్తికుల మతము నిజమైన ఆస్తికులకు నష్టములేదు. ఆస్తికుల మతమే నిజమగుచో నాస్తికులకు చోటులేకున్నది. కావున రాజ్యాంతమున నరకమున్నది. కాని “యస్మిన్ మహింశాసతి” అన్నట్లు రాజ్యముచేయు దిలీపాదులకు నరకములేదు. ఏలయన వారు ధర్మప్రభువులు. ఒకసారి దిలీపుడు రాజ్యము చేయించుండగా బోగముసాని వస్త్రము వాయుదేవునిచే నెగురకొట్టబడెను. ధర్మముతప్పి నడచిన వానిపై దిలీపుడు కోపించి, వాయుదేవుని పట్టుకొని రమ్మని భటుల కాజ్ఞనిచ్చెను. వారు పట్టుకొనిరాగా, అల్లెలచేసితివని దిలీపుడు వాయువును ప్రశ్నించెను. అందులకా వాయుదేవుడు నిజమేయని యొప్పుకొని తనపని గాలి వీవన వేయుట యనియు, కాబట్టి తన తప్పు లేదనియు చెప్పగా, తన మనస్సున కామము లేదని చెప్పుమని దిలీపుడు వాని శిరస్సుపై చేయిపెట్టెను. అందులకు శిక్షింపుమని వాయువు దిలీపుని యడిగెను. ఇదియే నీకు పరాభవమని చెప్పి దిలీపుడు వానిని పొమ్మనెను. కాబట్టి రాజు ధర్మవర్తనుడై యుండవలయును. రాజు లంచమునకు లొంగరాదు.

ధృతరాష్ట్రుని కెంతయేని మేలుచేసినవాడు పాండురాజు. ధృతరాష్ట్రునిచే నూరశ్వమేధములు చేయించెనట. సామంతులచే మ్రొక్కించెనట. అట్టిపాండునకెంతయో కీడుచేసినవాడు ధృతరాష్ట్రుడు. కాబట్టి కృతఘ్నుని పీనుగునైన కుక్కలును తాకవని విదురుడు మున్నేచెప్పెను. ధర్మరాజు రాజ్యభాగ మీకున్న యుద్ధమునకు రాగలడని సంజయుడు చెప్పెను. అందులకు దుర్యోధనుడు ఎవరితో రాగలడనియు? ధృతరాష్ట్రుడేమి తీసికొని రాగలడనియు ప్రశ్నించిరి. యద్ధమునకు అరునుడు వచ్చినచో కృష్ణుడు సారథియగును. కనుక ఆ భగవంతున కెదుటనుండి యుద్ధమెవ్వరును చేయజాలరని చెప్పెను. ఇంకను వారి ఆయుధములు వారి శక్తి సామర్థ్యములును చెప్పెను. కాని అట్టివారినిగూడ నెదిర్చి నిలవగఁగనని కర్ణుడు పల్కెను. అప్పుడు భీష్ముడు వానిని యుపాలంబించెను. అందులకు కోపించిన కర్ణుడు భీష్మానంతరముగాని తాను ఆయుధమునంటనని శపథము గావించెను. అంతియగాక తాను అరునుని చంపువరకు కాలిగోళ్ళు తీయననియు ప్రతినపఁడెను. ఇట్లు కౌరవులలో పుట్టిన కలకలము పాండవులకు శుభసూచకమే యైనది.

ఇక ధర్మరాజు కృష్ణుని రాయబారిగ జూపనెంచి తమ్ములతో ద్రౌపదితో శ్రీకృష్ణుని డేరాలోనికిపోయి —

కం॥ ఆపదఁ గడవం బెట్టగ

నోపి శుభంబైనదాని నొడగూర్చుమా

కీ పుట్టువునకు పాండు

హృదయంబు నిన్ను జూపి చనియె మహాత్మా ॥

అని ప్రార్థించెను. ధర్మరాజుని భక్తి స్నేహ విశ్వాసములకు శ్రీకృష్ణుడు దిమ్మెరపోయి నీవేమిచెప్పిన నది నేనవశ్యత చేసెదనని చెప్పెను. దానికి

ధర్మజుడు కౌరవసభకేగి తమ లోపము లేకుండ మాటలాడి సందికుదుర్చు
కొని రమ్మని, మమ్ము నిట్లు నిలువబెట్టుమని, బంధువుల చంపనోపనని
పలువిధముల చెప్పెను. ఇట్లు ధర్మరాజు భీమార్జును లందఱును వరుసగా
తమ తమ సందేశముల వినిపించిరి. కాని వీరందఱును ఏదో ఒకవిధముగ
సంది నభిలషించి చెప్పిరి. సహదేవుడు మాత్రము యుద్ధమే యుక్త
మనెను. ఏలన భాగార్జులమగు అన్నదమ్ముల బిడ్డలము మీకు రాజ్యమిచ్చి
పోయి మేము పదమూడేండ్లు అరణ్యాజ్ఞాతవాసములు చేసితిమి కదా !
అట్లే మాకు రాజ్యమిచ్చిపోయి మీరును పదమూడేండ్లు విఘ్నేశ్వరుని
బొడ్డులో వ్రేళ్ళుపెట్టిన వెళ్ళులవలె అరణ్యాజ్ఞాతవాసముల సల్పివచ్చిన
తర్వాత మీకీవలసిన రాజ్యభాగమును మేమిచ్చెదము. కాకున్నరా అరచేత
ప్రాణములు పెట్టుకొని యన్నాడు. మాయలు పన్ను నేర్చులిక చెల్లవనియు
పల్కెను.

ఇక పాంచాలదేశమున బుట్టి మహావీరులగు పాండవుల ధర్మ
వత్సయై, ప్రతి వింద్యాదులగన్న వీరమాతయగు ద్రౌపది తాను పరాభవ
మందియున్నదిగాన, ఈ రాజీప్రయత్నములు చూచి, విని భగ్నమనో
రథయై కనలి కృష్ణునితో గద్గదకంఠయై తన సొద నిట్లు చెప్పు
కొనినది. అంతలంతలు పనులుచేసి దాసులకు దొరలు తిండిపెట్టరా ?
అదియు లేకుండ వెడలనడచి యౌరా ! ఇప్పుడు హక్కు ఏమియు
లేని మనవంటి సంజయునిచేత చెప్పి రాయబారమా ! సారమేమున్నది !
ఇచ్చునది, పుచ్చుకొనునది యేమియు లేదుగదా ! శాంతింపుడనియా !
శాంతింపకేమున్నది. మా పెద్దతండ్రి శాంతింపు మన్నాడు. ఇంకనేమి
కావలెనని ఈ కంటినిరు తుడుచు పైపై మాటలకే యుద్ధిష్ఠిరుడు మనసార
సంతసించెను. మునుపే శాంతుడగు ఈ అజాతశత్రువునకు శాంతి సాధ
నము లెవ్వి సంపాదించుకొనవలెను. యుద్ధమైన నెవరు గెలుతురో ?
ఎవరోడుదురో ? ఓడిన చచ్చుటకన్న కష్టము అని గద- యుద్ధిష్ఠి

రుని మాటలు. ఉన్న గౌరవముకూడ పోవునట్లు తమ కీ తక్కువ
దనము నేల కొనితెచ్చుకొనవలెను. విచారించిన ఈ సాధి వారికి మంచిది
గాని మనకు కాదు. తన వారిని కొట్టలేక చేతులాడక ఈ మెత్తబడుట
కాని పోరిలో మర్రింపదలచిన కౌరవుల గెల్పు విషయమున శంకింప బని
లేదు జయము మనదే! ఏకీడైన సైవవలెననుటకు వారేమి బ్రాహ్మణులా!
వీరు శాంతించినను వారు కోరిన ఐదు ఊళ్ళైన నిచ్చెదరా! ఐనను
నేను పరాయిదానగాని, వారు వారు ఒకతెగ గాన వారికి వారంత
మాత్రమీకుందురా! దీనికి తార్కాణము, వారు వీరు గలసి నన్ను సభ
కీడ్చి జుట్టుపట్టి లాగి గుడ్డలూడ్చి పరాభవించిరిగాని వారి మర్యాదల
కేమియు లోపములు లేవుగదా! కృష్ణా! యాజ్ఞోపయాజుల పరముతో
అగ్నికుండమునబుట్టితిని. భరతవంశమునకు పేరు తెచ్చి నిలువబెట్టిన
పాండురాజునకు కోడలనైతిని. జనవంశ్యులగు భర్తల నేవురబొందితిని
నీతి పరాక్రమముల నారితేరిన కొడుకుల గంటిని. కూ అనిన నొక్క
దూకున నగపడు పుట్టింటి అండగలదు.

ఇవి యన్నియు నట్లుండ గుణగరిష్ఠుడవగు నీవు దేవుడవు. నీ
చెలియలిని సుభద్రను జూచు ప్రేముడి చూపుకన్న మిన్నయగు గౌరవ
ముతో కలిసిన బాంధవముతో సంభావించెదవు నన్ను. ఇట్టి నన్ను ఒక
చెప్పరానివాడు వసుధామరుని మంత్రములతో పవిత్రతమములైన వారి
ధారలతో రాజసూయావభృదమున పావనతమములైన వెండ్రుకలబట్టి
ఈడ్చుచుండ బ్రాహ్మణులకే శాంతియుండదే! క్షత్రియోత్తముల కక్కటా
యిట్టి శాంతి ఎక్కడనుండి వచ్చినది. అయినను జూదములో మాటపో
యిన వచ్చు నసత్యమున కోర్వక సత్యసంధులు అప్పటి కూరకున్నను
అప్పటినుండి యెన్నియోమారులు పదుమూడేండ్లు గడచిన శత్రువద
మొనర్చెదము. నీ పరాభవ దుఃఖము పోకొర్చెదము అని నను ఊర
డించిన మాటలే యేట గలిపిరి. అయివ వారిజాక్షులయెడ అబద్ధము లాడ

వచ్చునని యేకవియైన చెప్పినేమో? నా యన్నా! యిన్ని యేల? ఆలోచనము కూడ లేనివాడై కోడతిక నంకమువచ్చిన కులమునకెల్ల కలంక మనక నశ్చు దాసిగ చేసిపుచ్చిన మహాపురుషుని పాలికి నా వతులు మా పెద్దతండ్రి యని సంధికి పోవుచుండ నేనును తగుదునని యా కొంపలో కోడరికంబు సేయ చెచ్చెర పోవుదునా! అటుగాక వారి దృష్టిలో దాసీని గాన శృంగారపు కట్టగొని యూడ్చిపెట్ట పోవుదునా? ఈ నాగతి నిర్ధారణ చేసి లోకవంద్యా! నీవు సంధికి పొమ్ము. || రక్కెసతాల్మితో ఈ పరాభవము నిన్నినాళ్ళు నిప్పునొడిలో ధరించునట్లు లోర్చితిని. ఇప్పుడు కూడ నిది ఆరకున్న నన్ను నిర్దహింపకుండునా? తేజముగల భర్తలు, సర్వ లోక పరిపాలకుడవు, తోబుట్టువగు నీవు కలిగి నన్నీ సొదతోనే చావు మనెదరా?

అన్నా! ఒక్కటి చెప్పెద వినుము. పాండవుల కొరవుల నొక్కటిగా నుండుమనుము పాండవపీరుల ననికి తేకుము, రాజీమాటలేల? యుద్ధమును కుదుర్చుకొనిరమ్ము. నా పరాభవమును సహింపలేని నా కొడుకులు బదుగురు, సుభద్రకొడుకును ముందుపెట్టుకొని యుద్ధమునకు నడచెదరు. చెప్పినమాటవిను కొడుకులతో సైన్యములగొని వృద్ధుడగు మాతండ్రి వీరికి బాసటగా రాగలడు. ఇట్లు నాకసి తీరును అని ద్రౌపది యేడ్చుచు వెండ్రుకలు కృష్ణునిముందు బెట్టి, దేవా! ఆ వెండ్రుకలు బట్టి యీడ్చిన ఆ చేయి ముందు ముక్కలు ముక్కలయిష్టోయి దానికి మూలమగు తన దుష్కృతమును దలచి యేడ్చిన తర్వాత దుశ్శాసనుడు చావవలెను. తొడలువిరిగి పడియున్న దుర్యోధను పీనుగును నేను ధర్మజుడు కన్నార జూడకున్న నెవరిపరాక్రమము లెందులకు? అని యేడ్చు ద్రౌపది నూరార్చి దాసీలచే వెండ్రుకలు ముడిపించి, తల్లీ! నీ యేడ్పులవంటివి కాని శత్రువుల పెండ్లల యేడ్పులువిను సమయము వచ్చినది. నీవు వీడ్వనేల? నేను కొంచెము నెమ్మదిగా ఆలోచించి చెప్పిన

మాట మేరువు తిరిగినను నెరవేరకుండదు. శత్రుసంహారముచేసి, నీ పరాభవ మడగించి తేజముననొప్పు భర్తలకనుగొనెడుగాక : యిముని వాహన మగు దున్నమెడలోని గటలమ్రోత వినబోవు కౌరవులకు నా రాజీమాటలు చెవికెక్కవు. అని అనేకవిధముల ద్రౌపది నూరార్చి పాడవులు మరల మరల చెప్పు నప్పలుకుల నూకొనుచు శ్రీకృష్ణుడు రాజీయైన మంచిదేకదా : తప్పక అది యగునని నిరుత్సాహముగ నుండకుడు. సైన్యములు, ఆయుధములు సిద్ధముచేసికొని ఎప్పటికప్పుడు సిద్ధముగా నుండుడు. స. ధి కాకపోయిన పక్షమున మనము శాంతముగ మాటలాడుట పెద్దల మదికెక్కుట. వారే యుద్ధముకోరిన వారిపగిది వీరివారిని చంపిన పాపము వారికి సంధించి, నేను పున్నెము మాటగట్టుకొని వచ్చెదను - అని చెప్పి భగవంతుడు హస్తీపురికి రాయబారిగ పోయెను.

22

శ్రీకృష్ణపరమాత్మ పాండవుల రావకార్యము నిమిత్తము బయటి దేరి ఆ రాత్రి కుశస్థలమున నిలిచి బ్రాహ్మణు లాహ్మనిష కౌలది పరివారముతో విండుల నారగించుచున్నాడని గూఢచారులు చెప్ప విని, ధృతరాష్ట్రాదరాత్రి ముఖ్యులైనవారితోకొలుచిచ్చి దుర్యోధనునితో సర్వలోకములకు అభిగమ్యుడగు భగవంతునకు అభిగమ్యులమైతిమి. ఇంతకన్న ఏమి కావలెను ? మన గృహములెల్ల కస్తురితో ఆరికించి, కర్పూరముతో మ్రుగ్గులు వెట్టించి. చాందినీలు కట్టించి, పూలపలుపులతో అలంకరింపు

మనెను. ఆ దుర్యోధనుడు మనయిల్లు మనము అలంకరించుకొనుటయే గదా : దీనిలో నష్టమేమియని మనసున తలచి అంగీకరించెను. పంతోషా వేశమును అణచుకొనలేక మఱియు ధృతరాష్ట్రుడు అందరు వినుచుండగ నాయింటిలోగాని, దుర్యోధను నింటిలోగాని, దుశ్శాసను నింటిలోగాని, ఇంకను మనవారి నివాసములలో నేయేవస్తువు శ్రీకృష్ణున కింపునింపునో, అదియెల్ల ఆ దేవునకు నే నొసంగెదనని బిగ్గటగా చెప్పెను. దానికి ఎదురుడు నీకు ఉపకారముచేసిన తమ్ముని కొడుకులకు ఐదు ఊళ్ళు ఈయలేని నీకు ఇంతట త్యాగబుద్ధి యెక్కడనుండి వచ్చినది ? నీ తలపు నేను కనుగొంటిని ఏవో ఒకవిధముగ శౌరిని లంచమిచ్చి మోమోటబెట్టి పాండవుల కేమియు లేకుంట ఎగురకొట్ట నెత్తిన యెత్తిదిగా తోచుచున్నది. మేరువంత ధనరాశి నిచ్చినను శ్రీకృష్ణు డర్జును నెడబాయునా ? ఇవి అన్నియు నర్కరలేమి, పాండవుల పనికికై విజయముచేయు ఆ దేవుడు చెప్పిన పలుకులు మర్యాదగా విని అంతయో ఇంతయో వారలకిచ్చి సమాధానపడుటయే అస్వామి నారాధించుట యగును కాన అపనియందు జాగరూకుడవగుమనెను.

దుర్యోధనుడదివిని నిదురుడు చెప్పినట్టిదియే యగును. యాదవుడు భేదతంత్రమున పాండవులనుండి వేరుపడువాడుగాడు అదిగాక మనము వానికి లంచమిచ్చిన అసమర్థులమై యనుసరించినట్లు జలంపగలడు. కావున ఒకడుగావచ్చిన వానిమనమందఱము కలసి కట్టి కొట్టునబెట్టిన పాండవులు దిక్కులేక మరల నడవుల కేగుదురు. వారికి సాయమైన సామంతులు కొందిశీకులగుదురు. నే నప్రతిహతముగ రాజ్య రమావిలాసముల ననుభవించెద నిది నామతము, అని తన అభిప్రాయము నెఱుకజేసెను. అదివిని భీష్మాదులెల్ల దిమ్మరపోయి యిట్టి అవినీతులకేమి సేయగలమని దిగ్గున లేచిపోయిరి. ధృతరాష్ట్రుడు అశక్తతతోప కొడుకుతో దేవుడు అఘటన ఘటనా పండితుడు. సర్వలోకైక వీరుడు. జ్ఞాతులమగు మనల గలసి మెల

గుడని చెప్పుటకు దూతగా వచ్చుచున్నాడు. అట్టివాని బాధింపరాదని రాజు నీతి. ఇదిగాక భగవంతుడు ఇంటికివచ్చుట ఇంతటిమేలని చెప్పశక్యమా ? అతండేమి చేసెరా పాపాత్మా : అని భర్తించెను. ఇట్టలా రాత్రి పేగెను. కృష్ణుని మరియుదగా తీసికొనివచ్చుటకు తగినవారి నంపిరి. దేవుడు కల కృత్యములు తీర్చికొని వీరి అహ్వానముతో వచ్చుచుండ దుర్యోధనాడు లెదురేగిరి.

శ్రీకృష్ణుడు హస్తీపురికివచ్చి మొగసాలవద్ద రథము దిగి సాత్య కియు కృతవర్మయు నిరుపార్శ్వముల రాగా దుర్యోధనాదులు ముందు సందడిబాపుచుండ ధృతరాష్ట్రుని కొలువునకు వచ్చి ఉభయకుశలోపరి, పాండవుల సౌజన్యము విశదమగునట్లు ధర్మజుడు చెప్పినరీతి పెద్దలకు నమస్కారము, సములకు నాలింగనాది గౌరవములు, చిన్నలకు దీవనలు. చెప్పి కొంతతఱికి దుర్యోధను నింటికి పోయి అచ్చట ముచ్చటలతో దుర్యోధనుడు తాను శ్రీకృష్ణునకు చేయించుచున్న విందును పీనులవెందు జేయ నా దేవుడు మెల్లగా తానావించు కుడువనొల్లనని చెప్పెను.

దుర్యోధనుడు కర్ణాదుల గలుపుకొని మారాజున కిష్టుడవు, మాకు బంధుడవు మాయింట భుజింపననుటకు తగినకారణము లేదనెను. భగవంతుడు వాని చేయి చేత తెమల్చుచు నేను ప్రస్తుతము పాండవ కార్యార్థిని. దూతను నేను నీయింట భుజించిన తరువాత కార్యము నెరవేరకున్న కృష్ణుడు వారిసౌమ్మతిని మోమోటపడి కార్యము చెఱచెనందురు దూతలు ముందుగా శత్రులింట భుజింపరాదు. వారును వారిం గుడువబెట్టరాదు. దైవపశమున దేహమున కేతెవులు వచ్చినను అది వారిదుష్కృతి యందురు. మేము శత్రువులమా అందువేమో : సంవేహమా : నాకు పాండవులు ప్రాణములు. వారినిజూచి సై పనివాడపు నీవు. ప్రాణముల బాధించువారు శాత్రువులే కారా : నీవు ప్రేమగా పిలిచి పెట్టుటలేదు. నాకా పద యనగా నన్నము పెటువారు లేకపోవుటలేదు. కాన నీయింట నిప్పుడు

కుడువనొలను. నీవారల ఇంటను భుజింపను. ఈ యూరిలో విదురు
దొక్కడు యోగ్యుడని అతని అన్నము తినదగినదని నిర్ణయించితిని. కాన
అచటకు పోయెదనని చెప్పి - యొప్పించి లేచిపోవుచు. డ ముందుగా
ఇండ్లకు పోయివచ్చి దారిలో శ్రీకృష్ణుని-మాయొండ కానుక లాయత్తము
చేసి వచ్చితిమి మహాత్మా ! విజయముచేసి వానినెల్ల గ్రహింపవలయునని
ప్రార్థించు భీష్మద్రోణాదులతో మీ యందలి యిండ్లకు వచ్చినట్లే మీ
కానుకలెల్ల గ్రహించినట్లే యని విదురునితో వాని యింటికేగెను.

భీష్మాదులును మోములు చిన్నబుచ్చుకొని యిండ్లకేగిరి. దీనిలో
దేవునియభిప్రాయము—అన్నలు తమ్ములు జూదమాడినను వారిరాజ్యము
వీరు, వీరి రాజ్యము వారు లాగుకొనినను మీరు సంబంధము కలిగించుకొన
వచ్చును ఊగకుండవచ్చును. కాని ఒక మహాసభలో సామాన్యస్త్రీకి పరా
భవమగుచున్నను సమర్థులు సైచి చూడరాదు. అందున దేవాంశలో అగ్ని
కుండమున జనించిన ప్రసిద్ధయగు రాజ్ఞికి పరాభవము జరుగుచుండ శక్తి
కలిగి వారింపకుండుట, అదిచేతగాకున్న లేచిపోకుండ అక్కడనే చూచు
చుండుట యిది అనుమోదించుట అను నేరమున చేరుచున్నది.

శ్లో॥ కర్తాకారయితాచైవ పేరకాశ్చనుమోదకః

సుకృతే దుష్కృతేచైవ చత్వారస్సమభాగినః ॥

అని యున్నదిగాన, మీరపరాధులలో భాగస్థులుగాన మీ కానుక లక్కర
లేదని దేవుని అభిప్రాయము. అది యెఱిగిన భీష్మాదులు కన్నములో
తేలుకుట్టిన దొంగలవలె సరిబుచ్చుకొనిపోయిరి. భగవంతునకు భక్తుడగు
విదురుని యింట విందెట్లు జరిగెనో ? అది అవాఙ్మానసగోచరము, అనుభ
వైకపేద్యము. విదురుడు రాచకార్యము ప్రసంగించి రాత్రి చెప్పిన దుర్యో
ధను దురభిమానమును వ్యక్తపఱచి ఈరాజీకి నీవేల వచ్చితివి ? ఇంత
టితో బొమ్మనెను. బంధువులలో విరోధమువచ్చి కొట్టుకొనుచుండ

శ్రీకృష్ణు డడ్డమువచ్చి వారింపకపోయెను, అని లోకులు అనుకొనకుండ రాజీకి తగిన ప్రయత్నమంతయు శక్తి వంచనములేకుండ చేసెదను. మంచి పనిచేసి ధానివలన పున్నెము నార్జించెదను. కాదనిన దుర్యోధను నెత్తిన ఈపాపమెల్ల గట్టిబోయెదను. వా రేమి చేయుదురాయని భయపడవలదు. నేను నిక్క మల్గిన అందు ఒక్కడేనియు బ్రదుకజాలడు అయ్యును పాండవులకు మేలేయని సమాధానించి నిదురపోయి మరునాడు తగురీతి దుర్యోధన ప్రభృతులాహ్వానింప ధృతరాష్ట్రుని నిండుకొలుపున కా స్నాతం త్రుడు పోయెను. మునులు భగవంతుని సంధివాక్యచాతుర్యమునువినుటకు విచ్చేసిరి. పౌరులు, జానపదులు, యద్ధార్థమువచ్చినరాజులు, నిండిన కొలువున శ్రీకృష్ణ బూజించిరి. కృష్ణున కిరువైపుల సాత్యకి కృతవర్మలు కూర్చుండిరి. వెనుకపీఠమున చేతులుమోపి విదురుడు కూర్చుండెను. తక్కినవారెల్ల నుచిత పీఠముల కూర్చుండిరి. కర్ణ దుర్యోధను లేకాసనమున నుండిరి. అందఱు వింజంబాకిడినభంగి నవశము దాకారితచిత్తవృత్తులై యుండగ, ఆ సర్వవందితుడు సభ్యులనెల్ల ఆదరముగ జూచుచు స్మిత పూర్వముగ ధృతరాష్ట్ర నామతించి యిట్లు పలికెను.

“భరతవంశము ధర్మమునందు పరాక్రమమునందు పేరువడసినది. అందు శంతనుడు వంశకర్త. నర్వసమర్థుడగు భీష్ముడు తన తండ్రికి నై రాజ్యము వదలుటచే వాని ప్రత్యక్షమున సవతితల్లి కొడుకు చిత్రాంగదు తరువాత విచిత్రవీర్యుడు రాజ్యముచేయుచు స్వర్గతుడైనవాని క్షేత్రముల యందు ధర్మముగ క్షేత్రజ సంతానము సంపాదించి భీష్ముడు వంశ మంత రింపకుండ కాపాడెను. అందు నీవు నీతమ్ముడు పాండురాజు ధర్మోత్తరులను నీ యింద్రియ వై కల్యమున పాండురాజు రాజ్యముచేయుచు నిన్నను వర్తించుట లోకవిదితము. వాని కుమారు లైదుగురిని వాని యనంతరము మునులు మీకుఅప్పగింప తగురీతి బెంచి వారినిరాజ్యములం ధభిషిక్తులచేసి వారివలన తేజోలాభముల నందితివి. వారు దిగ్విజయ మొనరించి రాజ

సూయాదు లొనర్చి మహావై భవముననుండ నీకొడుకు జూదము నెపమున
 వారి భంగపెట్టి అడవులకు బంపుట లోకవిదితము. వంశక్రమాగతమగు
 సుచరిత్రకమ మిప్పుడు తప్పనేల ? వారి బిలిపించి తగు పదవినిలిపి వంశ
 ప్రతిష్ఠనిలుపుకొనుము. ఎంతయున్నను చాలకుండునట్లులుండుటస్వభావము.
 దాని మార్పుకొనజాలినప్పుడే పురుషుని పౌరుషము. కావున మామా
 ఆలోచింపుము. మాతండ్రిచెప్పినట్లు లరణ్యవాసము, అజ్ఞాతవాస వట్టొ
 నర్చివచ్చిన మాకు మాభాగ మీక ఎవ్వారేమి చేయగలరు. ధనకనక
 వస్తు వాహనాది భోగసమయముల మాపెద్దతండ్రి మమ్మును వెలిబెట్టి తన
 కొడుకులనే అనుభవింపజేయునా? అతడు బ్రతికియున్న నూరేండ్లకుమాకు
 నాయన కన్ని పేరుగా నొరులు రక్షకభటులు లేరు అని పాండవులు చెప్పు
 మనిరి. నీపేమనియెదవో ? అనుము. నీకొడుకుల మడినున్న లోభము
 మానిచి వారిని నీలోనికి దెచ్చుకొనుము. నీయందలి భక్తితో వారిట్లను
 చుండిరిగాని వారేమియు ననడుగారు. అవి అన్నియును తలంచుము. నే నా
 వైపుననుండి వారితో వచ్చుచుండ నాకెదురై మీరు గెలుపుగొనలేరు. నిశ్చ
 యము. నా ప్రార్థన నంగీకరించి వారి నీలోనికిదెచ్చుకొని కీరి నొందుము.
 నీ కొడుకులు సూటయెదుగురునై భీష్మాదులు మేలుగోరుచుండ రాజలోక
 మెల్ల నీకు భృశ్యులై మెలగ అటునిటు యుద్ధమునకు వచ్చినవారెల్ల ఉల్లా
 సముతో ఇండకేగ జగము మేలెటండ. నో అటు చూడుము" అని ఈవిధ
 ముగా భగవంతుడుచెప్పి, మునులచేచెప్పించి, ఇందు ఎవరికి కీడైనను నీకు
 దుఃఖము తప్పదు. విమర్శించుకొనుమని చెప్పెను భీష్మాదులును చెప్పిరి.

ఇవి యన్నియు లెక్కసేయక, దుర్యోధనుడు దేవునితో కృష్ణా :
 విచారించినచో నావలన నేమియు తప్పలేదు. ధర్మజుడని పేరుగాని
 జూదపువ్యసనముగల ఆరాజు శకునితో జూదమాడి ఓడిపోయెను. అతడు
 దానిలో తెలిగిగలవాడగుటచే గెలిచెను. నామంచితనముతో ఆ శకుని
 వలన నాకుకొంత సంక్రమింప వచ్చును. ఇంతమాత్రముతో జూద
 గొండ జూదము వారించుటకుగాని వారు ఓడినధనముల వారికిప్పించుటకు

గాని నాహుచి యేమిగలదు పాండవులు లేనినేరములన్నియు నాపై మోపి
 పలువుర ప్రోవుచేసికొని నాపై నెత్తి విడిసిరిగదా! ఇదితెల్లము. ఇదంతయు
 జూచి ఆత్మరక్షణమునకై నాకు తగిన వారల నేనును ప్రోవుచేసికొంటిని.
 ఇంత అయిన తర్వాత భయమేటికి? అది కాక నా చిన్నతనమున అంధు
 కైన మాతండ్రి తమ్ముని కొడుకులని పక్షపాతముతో ఏదియైన సంక్ర
 మింపజేసినను న్యాయమునకది యెల్లయెట్టు లొప్పుకొందును; పాండవులకు
 వాడి సూదిమొన మోపినంత భూమియు నీయను. వారేమి సేయుదురో
 సేయనిమ్ము వారుగాని మేముగాని సంగ్రామంబునం జయంబుగొని
 రాజ్యముచేయుట నిశ్చయించితిని. అని వక్కాణించెను అనేకు లనేకవిధ
 ములచెప్పిరి. సునవంశములో పెద్దవానికి రాజ్యాధికారము లేదు. ప్రతి
 సుహరాజునకు మావ్వురుకొడుకులు. వారిలో దేవాపి పెద్దవాడు. వాడు
 చర్మచోగముగలవాడగుటచే వాని రాజుగా చేసికొనుటకు ప్రజలొల్లరైరి.
 రెండవవాడు బాహ్లికుడు. మాతాసుహరాజ్యము నాక్రమించుకొని యుండి
 ఇది వదులుకొనెను. మూడవవాడు శంతనుడురాజాయెను. శంతనుసంతతిలో
 నేను రాజ్యము వదలితిని. సత్యవతి కొడుకులగు చిత్రాంగద విచిత్ర వీర్యు
 లలో చిన్నవాడు విచిత్రవీర్యుడు రాజయ్యెను. విచిత్రవీర్యుని సంతతిలో
 ధృతరాష్ట్రుడు గ్రుడ్డివాడగుటవలన రెండవవాడు పాండురాజు రాజాయెను.
 కనుక నీకు రాజ్యములో పాండవులు దయ దలచి యీకున్న హక్కు
 మిము లేదనిభీష్ముడు చెప్పెను.

శ్లో॥ మయ్యభాగిని రాజ్యాయ కథం త్వం భాగమిచ్ఛసి
 అరాజపుత్రోహ్య స్వామీ పరస్వంహర్తుమిచ్ఛసి॥

నాకు రాజ్యములో భాగములేనిదేనీకు భాగమెట్లువచ్చును? రాజ్యము
 చేసినవాని కొడుకునకు రాజ్యము వచ్చును. స్వామియైనవాడు సంపాదించ
 వచ్చును. నీవు రాజ్యముచేయనివాని కొడుకువు. పాండవుల కన్న
 స్వామివికావు. నీవు రాజ్యముగోరుట పరధనము నపహరింపదలచుటయే
 యని ధృతరాష్ట్రుడనెను.

శ్లో॥ రాజ్యంతు పాండో రిదమప్రధృష్యం
తస్యాద్యపుత్రాః ప్రభవంతి నాన్యే
న్యాయాగతం రాజ్యమిదంచ కృతన్నిం
యుధిష్ఠిరశ్శాస్తునై ధర్మపుత్రః ॥

ఇది పాండురాజు రాజ్యము కాదను వారెవ్వరును లేరు. వాని కొడుకులిప్పుడు సర్వసమర్థులై యున్నారు. కాన మనకు హక్కులేదు. న్యాయముగా ప్రాప్తమైన ఈ రాజ్యమంతయు ధర్మపుత్రుడగు యుధిష్ఠిరుడే పరిపాలింపవలయును—అని గాంధారి చెప్పినది ఇట్లెందరు చెప్పినను వినక దుర్యోధనుడు కొలువుకూటమునుండి దిగ్గున లేచిపోయి, దుష్టచతుష్టయము కలసి శ్రీకృష్ణు బట్టుకొను సన్నాహమున నుండెను. అది కనిపెట్టి సాత్యకి తనవాడగు కృతవర్మతోజెప్పి యాదవ సైన్యములతో బయటి వారలనెల్ల నీవు జంపుము. లోపలివారినెల్ల నే జంపెదను, అని ఏర్పాటు చేసివచ్చి శ్రీకృష్ణునితో రహస్యముగ చెప్పెను. శ్రీకృష్ణుడు దీని కింత రహస్యమేల ? అందఱకు తెలియునట్లు పెద్దగా చెప్పుమనెను. సాత్యకివారి అశక్తురనతను సభకు ఎఱుకజేసెను.

అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రునితో మీరుమీరు అన్నలుతమ్ములు కొట్టుకొనిచచ్చుచుండ వలదని మధ్యవర్తిగాచెప్పవచ్చిన నాడైనంతయులక ఏల? నాపైకి వచ్చిన దుర్యోధనాదులు రెండుదెబ్బలు కొట్టిన నేనొక దెబ్బ యైననుగొట్టి వారిపని చక్కబెట్టి పోయివచ్చెదను నెలవిమ్మనెను. అప్పుడు గాంధారి ధృతరాష్ట్రులు విదురునిబంపి దుర్యోధను బిలిపించిరి. వాడు మొగము రాజుచుండవచ్చి సభలో గూర్చుండెను. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారితో నీకొడుకెంత అవినీతుడో చూచితివా ? అనెను. గాంధారి—నీ కొడుకు దుర్మార్గుడని యెఱిగి వానివెంటబడి నీవు పోనేల ? వాని పెత్తన మేమికలదు ? రాజ్యము పాండవులు నీకిచ్చినది. అందులో నీవు వారల కేమి యిచ్చెదవో నీనోటితో ననుము. ఎవ్వరేమి చేయగల రనెను. ధృత

రాష్ట్రాధిపతి విషమమున నోరుమూపకొని భగవంతునితో కృష్ణా : నాకొడుకు నెట్లయిన మాటలుచెప్పి యొప్పించమని ప్రార్థించెను. శ్రీకృష్ణ డాయా యీ మాటలు చెప్పుచు నేనొకడననియే కట్టిపెయుటకు త్రాళ్ళు సహించించితిని కొబ్బోలు! ఇంకను చాలత్రాళ్ళు కావలయునని నన్ని విశ్వరూపము జూప నందగు నిశ్చేష్టులైరి. భీష్మాదులు మునులు ఆనందనిమగ్నులై ఆ రూపము గనుగొనుచుండిరి. ధృతరాష్ట్రుడది తెలిసికొని ప్రార్థింప వానికి దివ్యకృష్ణి ప్రసాదించిన గాఢార్థము కంటిపట్టమువిప్పి దాని తిలకించెను. అంత నారూప ముపసంహరించి భగవంతు డూరక సభాభవనము వెలువడెను. వానివెంటిడి ధృతరాష్ట్రుని సభయెల్ల వెలువడినది మును లంతర్హితులైరి. వారందఱితో భగవంతుడు కుంతియింటికివెళ్ళి మేనత్తను ప్రసంసించి కౌరవసభలోని విశేషములుచెప్పి నీ కొడుకుల కేమిచెప్పెదవో? చెప్పుము. మా యమ్మ ఏమనినది? అని వారడుగుదురుగదా! అనెను

కుంతి నీ విక్కడకేల వచ్చితివి? జూదమునాడు సత్యము చెల్లిండు కొన అడవిపాలైన నా కొడుకుల నేమియు అనలేక ఊరకుంటిని. దాని వలన పాండుగజు తేజమే యశమే అంతరించి పోయినది. ఇప్పుడు దాని నెమరితెచ్చుకొనవలదా? నన్ను వీరమాత ననిపించుచుని యుద్ధిష్ఠిరునితో చెప్పుము. చేతులబలమితో వచ్చిన కలిమి ననుభవింపునుని వారలెల్ల జెప్పుము. విదుల యను వీరమాత చరితము వారలకు జెప్పుము. రాచకార్యములలో నాయతది ద్రౌపది. దాని యిష్ట ప్రకారము చేయుచుని చెప్పుము. దేవీకై నను నిర్వాహకుడవు నీవే యున్నావు - అని చెప్పి వదలెను నెలపు తీసికొని కృష్ణుడు ఉపప్లావ్యమునకు వచ్చెను.

అట్లు ప్రయాణమై పోవుచు కర్ణు నొంటరిగా తీసికొనిపోయి నీవు సూర్యుని సముద్రవలన కుంతికి పుట్టితివి. కాన నీవును పాండవుడవే,

నూతపుత్రుడవు కావు. నేనీరహస్యము దెలుప విని నిన్ను పాడవులు చేర్చుకొందురు. వారికి వీరికి ప్రభుడవు నీవు - అని ప్రలోభింపచేసెను. దానికి కర్ణుడు-కృష్ణా : ఈ విషయము నేనింతో యంతో వినియుంటిని. నీ మాటతో గట్టిగా నమ్మితిని. కాని అతిరహస్యమగు నా జన్మమిప్పుడు బయటబెట్టినేల, దానివలన మాకు గౌరవము లేకపోగా అర్జునున కోడి వారితో కలిసితిని నాకు, కర్ణునకు భయపడి వాని గలుపుకొనెనని యర్జునునకు లోకావవాదము కలుగగలదు. ఇంతయేల, నే నన్ననని తెలిసిన ధర్మరాజు రాజ్యము నంగీకరింపడు. అట్టి ధర్మాత్ముడీ లోకములు శాశ్వతముగ నేలవలదా? మాబోంట్లెల ఈ మహాసంగ్రామమున దేహములు త్యజించి ఉత్తమలోకముల కేగుదు మింతియసిద్ధాంతమని శ్రీకృష్ణు నొప్పించి వెనుకకు తిరిగిపోయెను. దీనిలో కర్ణుని పట్టదల ధర్మప్రవృత్తి తేటతెల్లమగుచున్నది శత్రువులలోనైన మంచిని ప్రకటించుట తనవారిలో నైన చెడ్డను వెలిబుచ్చుట కృష్ణస్వామి స్వభావము.

తరువాత కృష్ణుడు హస్తీపురిలో జరిగిన సభాషణము వృత్తాంతము నెల్ల పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పి ఇక మీ యిష్టము వచ్చినట్లు చేయుడు. నన్ను గట్ట యత్నించిన వానితో నింక మీ సందియమి కుదురునని వేరుగ ఉపాయమేమియు లేమి తిరిగి వచ్చితిని చెప్పెను. ధర్మజుడు ఏమి చేయు మనియెదనని గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి అడుగ యుద్ధము కాక వాని వశ పలుచుకొను ఉపాయ మెద్దియు లేదనిచెప్పెను

కృష్ణుని శిబిరమునకు పంపి తనతమ్ముల నేమిచేయుదమని సలహా యడుగ వారందరు ఇందు మనయాలోచన యేమి కలదు? భగవంతుడే అక్కడకుపోయి వారి స్వభావములన్నియు తెలిసికొని సాధికాదని వచ్చి యుద్ధమే కర్తవ్యమని గట్టిగా చెప్పెనుగదా! అదియే కర్తవ్యమనిరి. అయినను ఈదినమెల్ల ఆలోచించి రేపు మీ నిశ్చయము తెలుపుడనెను. మరునాడు వారణశ్రీ చెప్పిన వినివినీ ధర్మజుడు అయిన మీయిష్టము నాచరింపుడనెను.

రెండువైపుల యుద్ధప్రయత్నము లుత్సాహముతో జరుగుచుండెను. కౌరవులు శకునికొడుకు నులూకుని రాయబారిగ పంపిరి. వాడు వచ్చిమీకు మగతనమున్న నడవులకేల పోయెదరు? కృష్ణుడు విమ్మనెల్ల నొక మూకగ అమర్చి బెదరించి రాజ్యము లాగవలెనని యత్నించెను. ఆయాపు తప్పినది కదా! ఇకనేమి గతి? చేతనయిన అరచేతులలో ప్రాణములు బెట్టుకొని యుద్ధమునకు తలలుడు. కానిచో మరల అడవులకు పొండు. ఈ భీముడు దుశ్శాసను నెత్తురు ద్రావెదనని గప్పాలుకొట్టెనుగదా! ఇకను ద్రావడేమి? దుర్యోధను తొడలు గదతో గొట్టెద ననెనుగదా! మరచి పోయెనా! కర్ణుని చంపెదనన్న అర్జునుని ప్రతి న ఏమి యయ్యెను! పదు మూడేడ్ల నుండి తూపులు త్రుప్పబట్టెనేమో? ఇన్ని మాటలేల? మీచేత నయిన పనులు చేయుడు మీకు మేమిచ్చునది లేదని తెల్లమయినది కదా! భయపడి అయిదూళ్ళు అడిగితిరి. పాపమదియు లభింపదాయె! భీష్మ చ్రోణాదులు మాదిక్కు. మీకు అడియాసలు చెల్లవు అని ఇట్టివియే నోటికి వచ్చినట్లు పలికెను. దానికి రాజులెల్లరు కోపోద్దీతులైరి. దూత గాన వానీ శిక్షింపకుండ ధర్మజుడు వస్త్రమాల్యాదు లొసంగెను. కృష్ణుడు వానికి ప్రతిసందేశము చెప్పెను.

ఓరీ దురాత్మా! అనినవి యెల్ల అనినట్లు జరుగగలవు. తొందర గానె అనుభవింపబోవుచు రుచులడుగనేల? నేనక్కడ చెప్పియే వచ్చితిని గదా! కల సర్వపదార్థములు యాచకులకు బంధుమిత్రులకు కొల్ల బెట్టుడు అనుభవింపదలచిన కోర్కులెల్ల అనుభవింపుడు. అలస్యము లేదుగాన అరచేత ప్రాణము లిడి అనికి నడవుడనియి.

ఉ॥ ఎందును నెవ్వరుంబడని యెంతయు కష్టముపాటు వచ్చిన
గొందఁమంది పాండవిభు కోడలు దవ్వలనన్న గో

విందుడ! రమ్మటంచుఁ బఱవించుట యీగగరాని యప్పునో
లెందలపోయ ప్రవేగము చలింపక యున్నది యెప్పుడున్నదిన్ ॥

అనియు

గీ॥ ఇట్టియే ! దేరు గడవంగ నెందు నుతికి
నెక్కు గాండీవ మేడైతి నెక్కువెట్టి
రెండు దొనలును బూని కిరీటి యనికి
వచ్చు నేడెల్లి యెందుఁ బోవచ్చు మీకు ॥

అనియు ఇంకను వాగ్వ్యయమేలః ఆయుధముల బలాబలములు
చూచుకొనుడు-కొగవసభలో ఈ చిగురుమాట దుర్యోధనునితో ననుము.

గీ॥ బనరమెల్లియ బిరుదవై బరవసమున
వచ్చి చావుము చావక బ్రదుకరాదు
కృష్ణసారధికంబగు జిహ్మరథము
తొడరి నీవెందు చొచ్చిన తోనచొచ్చు ॥

అని చెప్పి పంపెను. ఇక ధర్మజుడు సేనాపతి నెవని చేయుదమన-
వేయేటికి ధృష్టద్యుమ్నాయత్తము జేయు మీవు నై న్యము లెల్లన్ - అని
శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను.

ఈ మధ్యలో వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రుని యొద్దకు వచ్చి కృష్ణుని
మాటలు వినక పంధిచెఱచుట ప్రమాదమని చెప్పగా అతడు తనకొడుకుతో
చెప్పమనెను. దానికి వ్యాసముని, మైత్రేయుడువచ్చి చెప్పును. వానిమాటల
వినుమని చెప్పిపోయెను. తర్వాత మైత్రేయుడు వచ్చి పాండవవీరుల
నాజియందు జయించుట కష్టముగాన రాజీ చేసికొనుమని చెప్పగా ఆమునిని
వాని మాటలను లెక్కచేయక దుర్యోధనుడు వెకలియై తొడలు చఱచు
కొనెను. దానికి అలిగి మైత్రేయముని నన్ను అలక్ష్యము చేసితివిగాన

నీ తొడలు మహాయుద్ధమున భీముని గదతో విలుగగలవని శపించి, దృతరాష్ట్రుడు ప్రార్థింప పాండవులతో సందిచేసికొనిన నా శాపము జరుగదు. యుద్ధమే అయిన నిది తప్పదని చెప్పిపోయెను.

అతిరథ మహారథాది నిర్ణయసమయమున భీష్ముడు కర్ణుని అర్థరథుడనుటచే కర్ణుడు కనలి భీష్ముని యుద్ధసమయమున తాను యుద్ధము చేయననియు, అతడు గెలిచిన తాను వనవాసి నయ్యెదననియు, భీష్ముడు సచ్చిన తాను పాండవుల జంపి దుర్యోధను అసవత్స రాజ్య మేలించెదననియు ప్రతిజ్ఞ చేసెను. కౌరవసేనలకెల్ల భీష్ముడు సేనానాయకు డయ్యెను. భీష్ముడు మొదటనే శిఖండిని ఆకుది మగవద్దై నవాడు గావున వాడు గొట్టినను నేను చూచుచుందును గాని తిరగగొట్టనని, పాండవులగొట్ట చేతులు రావని, తక్కినవారెల్ల నామునుమునబడి యేమయ్యెదరో జూడుమని, మీటుగల రాజరథికుల నాటికి వేపుర వధింతుననియు పదిదినములు యుద్ధము చేసెదననియు, నరుశరముల నన్నుదాకి పడవేయునందాక ప్రతిబలంబు వీరులనెల్ల వేటాడెదననియు, దుర్యోధనునకు ణాసయిచ్చెను. ఇట్లు ఉభయ పక్షములవారును సన్నద్ధులై కురుక్షేత్రమునకు నడిచి దృష్ఠద్వయము నది పొంజ పాండవులును, శమంతపంచకమునొద్ద కౌరవులును శిబిరములుపేసినవసించిరి.

తరువాత వ్యూహముల పన్నుకొని రెండువైపులవారు రంగమునకు వచ్చిరి. యుద్ధప్రారంభమునకు మున్ను రథముదిగి వినీతవేషముతో. చేతులు జోడించి ధర్మరాజు భీష్ముడెసకు బోయెను. వాని భావము నెలుగ లేక పాండవ సైనికులెల్ల చిన్నపోయి పలికిరి. కృష్ణుడు మాత్ర మది యెఱిగి తక్కిన పాండవులతోగూడ తాను నల్ల భీష్ముని వద్దకు పోయెను భీష్ముడు మొగమటు త్రిప్పుకొని-వచ్చి మంచివని చేసితివి రాకున్న శపింపగచితిలినని, ధనమునకు పురుషులు దాసులు, నేను దుర్యోధనునితో

నర్థసంబంధము కలవాడ నగుటచే ధర్మప్రధానుడవు, కౌరవంశవర్ధనుడవు అగు నీ కేమాత్ర ముపకారము చేయజాలనై తిని, క్షీణునివలె మాటలాడుచుంటిని, అని ధర్మజుతో తన అభాగ్యమును జెప్పెను. దానికి ధర్మజుడు పితామహా: నీవువానిసొమ్ముతిన్నందున వానివైపు యుద్ధముచేయుము. మనుమడనై నందుకు నన్ను మనసులో దీవింపుమని కోరి, అతని వధోపాయము తర్వాత రమ్ముచెప్పెద ననిపించుకొని పోయెను. ఇట్లే దోణకృపాచార్య శయ్యులదర్శించి ముచ్చటించి తక్కువారలకుదుర్నిరీక్ష్యుడై వచ్చి రథమెక్కి కిరీట ధనురాదుల గ్రహించి శత్రుసైన్యములజూచుచు పెద్దగా ఈకౌరవులలో ఎవరైన మాలో కలియవచ్చిన వారి నా తమ్ములతోపాటు చూచెద నని పలికెను. అదిసిని ధృతరాష్ట్రుని వేశ్యాపుత్రుడగు యుయుత్సుడుకౌరవుల దుష్టత్వము నుగ్గడించుచు నీవు ధర్మాత్ముడవగుటవలన నీలోనికి వచ్చితినిని తన సైన్యముతో పాండవుల గలిసెను. అతని తనవారి కప్పగించి ధర్మజుడు నాకు ఐదుగురు తమ్ములు. ఈ యుయుత్సుడు యుద్ధములో చచ్చినను నేను బ్రదుకననెను. కాన పాండవపక్షమెల్ల యుయుత్సుని యుద్ధములో కనిపెట్టి యుడవలసివచ్చెను. ధర్మపక్షమున జేరుట, మంచివాడు, పాండవుల పరోక్షమున మహారాజయ్యెను.

శ్లో॥ కరకమల నిదర్శితాత్మ మూద్రః
 పరికలితోన్న శ బహ్వి బహ్వి చూడః
 ఇతరకర గృహీత వేత్రతోన్మ
 మమ హృది సన్నిధి మాతనోతు శౌరిః—

రెండు సైన్యములు సన్నద్ధములై యింద జూచి దుర్యోధనుడు ద్రోణాచార్యునియొద్దకరిగి ఉభయపక్షములనున్న వీరుల నెన్ని 11 అక్షౌహిణుల సహవీరులతో సన్నద్ధమై భీష్మాభిరక్షితమగు మన సైన్యము తేలికగా కన్పట్టుచున్నది. 7 అక్షౌహిణులసేనతో భీమసేనరక్షితమగు పాండవ సైన్యము సారవ త్తరముగా గన్పట్టుచున్నది. ఇదియేమని అడిగెను. అది గ్రహించి భీష్ముడు తనపక్షము దైన్యము దక్కినయోధులు వినటుండతన శంఖమునూదెను. దానివెంటనే కౌరవపక్ష వీరులెల్ల శంఖములనూదెసింహ నాదములతో రోదసి నింపిరి. వెంటనే పాండవులును అట్లుచేసిరి. వారి నాదమున కౌరవులనాద మడగినట్లుండెను. దేవదత్త పాంచజన్యముల మ్రోతలో సర్వము నడగిపోయెను. అప్పుడు అర్జునునికోరికపై శ్రీకృష్ణుడు రథమును రెండుసైన్యముల మధ్యమున నిలువబెట్టెను. అర్జునుడుపర సైన్యమున నున్న వారలెల్ల తనజారలేనని వారల జంపుటకు సాహసింపక మెతకబడి మూడులోకముల రాజ్యమువచ్చినను నేను వీరలచంపను. భూలోకమాత్ర మేలుటకు ఈ బంధువుల జంపుటకు మనమొప్పుకున్నది— అని శస్త్రాస్త్రముల వదలి రథముపై కూలబడెను. శ్రీకృష్ణుడు వాని మాట లెల్లబండించి క్షత్రియుడవగు నీకు ఇది పథముకా దనెను.

అర్జునుడు కృష్ణా! ఎవరిని పోషించుటకు రాజ్యము ధనము సంపాదించవలెనో అట్టి గురువులు, తాతలు, జాతులు, కొడుకులు, కొమ్మలు నశింపనుండిరి. తర్వాత జయించిమాత్ర మేమి చేయుదుమని కారుణ్యముతో నా చదివిన చదువులెల్ల విస్మృతములై నవి. విజ్ఞాన మడగినది. కాన నే నీకు శిష్యుడనైతిని. నిన్నాశ్రయించిన నన్ను ప్రబుద్ధజేయమని ప్రార్థించెను. శ్రీకృష్ణస్వామి కిరీట కుండలములతో, నెత్తినధరించిన నెమలిపింఛము ప్రకాశించుచుండ దక్షిణహస్తమున జ్ఞానముద్రనువహించి బైత్తము, కొరడా, పగ్గములు ఎడమచేత దాల్చి అర్జునునకు కర్తవ్యము నుపదేశించెను. అట్టి బోధము అర్జును నిమిత్తముగాగొని సర్వలోకమునకు చేసినబోధము. అధికారి భేదమునుబట్టి భేదవాదములున్నను భగవంతుని బోధము అనగా భగవద్గీత, వేదములు, శాస్త్రములు, స్మృతులు, పురాణములు, ఇతిహాసములు ఏకవాక్య మేకమతమని పదునెనిమిది అధ్యాయములతో సులువుగ బోధించెను. ఈ గీతముగూర్చి మా తండ్రుగారు నేను బ్రదికినంతకాలము చెప్పుచుందును, వినుడు ఆయువు చాలనిచో మరల జగ్గించి వచ్చిచెప్పెదనని ఒక సభలో వాక్రచిచ్చిరి.

అంత తెలివితేకున్నను నా ఎఱిగినంతయు ఇచ్చట జెప్పు నవకాశములేదుగాన సంగ్రహించి ప్రస్తావనవశమున అనుచుంటిని."క్షంతవోయ్ మే అపరాధః"

శరీరము కనబడుచున్నది. ఇది జడమ అజ్ఞులకును సులువుగ రుజువు చేయవచ్చును. దీనియందు సర్వప్రకాశమగు తెలివిగలదు. దానినే సంవిత్తు అందురు. ఈ రెంటి భేదము కనుగొనలేనివాడు అజ్ఞుడు. అది ఎఱిగి వ్యవహరించువాడు జ్ఞాని. దేహము పోయినప్పుడు ఆ సంవిద్రూప మగు జీవుడు నశించుటలేదు. దీని నిర్ణయమునకే సాంఖ్యయోగాది శాస్త్రములనేకము లేర్పడినవి. ఎవరెట్లు చెప్పినను జీవుడు - దేవుడు-మాయ-ఈ

మూడింటిమీద సర్వము ఆధారపడియున్నది. మాయపోయిన జీవుడు దేవుడు ఒక్కడేయని యపనిషత్సతము. మాయను తెలిసికొని వదలిన జీవుడు శుద్ధుడగునని సాంఖ్యులమతము. అట్లు శుద్ధుడైన జీవుని మరల మాయ వశముచేసికొనకుండ అన్యుడగు దేవుడుచేయుచుండునని యోగులు చెప్పుదురు. పరమార్థమున సజాతీయ విజాతీయ స్వగత భేదరహితమగు బ్రహ్మ మొక్కటియే సత్యము. ద్వితీయపదార్థమే లేదు. కలవంటి లోకమున వ్యావహారిక పాపపుణ్యములవలన చిద్రూపమున కేమియు మార్పు లేదు. దేహము, జీవుడు, ఇంద్రియములు, వాయుచేష్టలు, దైవములు కలసిన వ్యావహారికమున ఏపనియైన నెరవేరును. అట్టి పాపమును గానిపున్నెమునుగాని నే జేసితిని కర్తృత్వము తనపై వైచికోనుటయే అజ్ఞానము. ఇందఱు కల్గిచేయు వ్యావహారికముతో నాకు సంబంధములేదు. నే నంతట నెప్పుడు నుండువాడను. ఆకాశమునకు ఇతర భూతగుణములు అంటనట్లు పాపపుణ్యాది అంతఃకరణ గుణములు నన్ను అంటవు అను నిశ్చయముతో సాక్షిగనుండుట జ్ఞానము. సంవిద్రూపుడవు జీవుడు చంపువాడు గాడు చచ్చువాడు గాడు. కాన నా బంధువులు, నేను చంపను అనుటెల్ల అజ్ఞానమే. చచ్చునది జడమైన దేహము. అది ఎట్లును నిలువదు. చావని జీవుని జంపువాడు లేడు ఇట్లు లుండ వీరు బంధువులని నేను జంపువాడనని అహంకారము వదలి ప్రవర్తింపుము. నీకు పాపమంటదు. అటుగాక అహంకారముతో నేను యుద్ధముచేయననిన వ్యావహారిక శాస్త్రములబట్టి “క్షత్రియస్య యోద్ధవ్యః” అను స్వధర్మమునువదలి వర్తించు నీ కెట్లును పాపముతప్పదు. “స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః” ఇంకొక ధర్మము బాగుగనున్నదని తాను చేయుటకన్న తన ధర్మమున జరుగకున్న చచ్చినను మేలు.

కాన నీకు యుద్ధ మవశ్యక ర్తవ్యము. అని తత్త్వజ్ఞాన పురస్సరముగ అర్జును ఖోధించుచు వాని యడిగిన ప్రశ్నములనెల్ల సమర్థించుచు,

అతడు కోరగ తన విశ్వరూపము ప్రదర్శించి అందు ఈ యోధులెల్ల తన నోటిలో బడి పోవుచున్నట్లు చూపి నీవు చంపకున్నను వీరెట్లును జచ్చు వారే! నీవు నిమిత్తమాత్రముగ నుండి కీర్తిగైకొనుము. లెమ్ము. అని అర్జునుని ధీరునొనరించి కృష్ణదేవుడు యుద్ధమునకు ఉద్యుక్తుని చేసెను. అట్లు ప్రార్థించుచు యుద్ధమున మొదటినాడు సమానముగా పోరి సాయం కాలముచూచి రెండుపక్షములవారు వారివారి విడిదలలకు పోయిరి. భీష్మాదులు ప్రతిదినము కాల్యములదీర్చి యుద్ధమున కేగునప్పుడు ఆయుధములనంటి పాండవులకు జయముని రంగమున బ్రవేశించి రాక్షసావేశము వచ్చినట్లు యుద్ధము చేయుచుందురు. రెండవనాడు సాయంసమయమున పాండవులు చెలరేగుట జయమునొందుట జూచి దుర్యోధనుడు భీష్మునుపాలంబించెను.

మూడవనాడు రెండుజాములవరకు పాండవులకే విజయము. మూడవజామున భీష్ముడు విజృంభించెను. పాండవసైన్యములు భీష్ముని మీద మొగకట్టలేక కాంచీశీకములైనవి కృష్ణార్జునులు బాణపంజరబద్ధులైరి కృష్ణుడు చెప్పినను తాతగారగు భీష్ముని గొట్టుటయందు అర్జునునకు ఉత్సాహము రాలేదు. అప్పుడు కృష్ణుడు మునీకోలతో రథమునుండి దిగి భీష్ముని జంపెదనని వాని కెదురుగా బోవుచుండెను. దానికి అర్జునుడును రథము దూకి వెంటనంటి శ్రీకృష్ణుని నడుము రెండుచేతులతో బిగ్గపట్టి నేలకు ఈడిగలబడి పదియడుగులలోపల దేవుని నిలిపి స్వామీ! యుద్ధములో నెంతవారలైన కొంచెముసేపు వెనుబడకుండురా? అంతమాత్రమున నీవు చెలరేగిన మా ప్రతిష్ఠ నశించిపోవునుగదా? దయచేయుము దేవా! నిన్ను నొప్పించిన భీష్ముని పాటు చూచెదరమ్మని వేడుకొని నొగలెక్కించి తానును రథమెక్కి గాండీవముగొని విజృంభించి నాల్గవజామెల్ల కౌరవసైన్యముల పీనుగుపెంటలు గావించెను. భీష్మాదు లెవ్వరును ఎదిరింపలేకపోయిరి. అప్పుడు భీష్ముడు ఆకసము జూచి ద్రోణునితో

గీ॥ కృష్ణసారధ్యమున నొప్పు క్రీడియపుడు

కౌరవానీకముల నెల్ల కసిమసంగె

కృష్ణసారధ్యమున నొప్పు క్రీడియపుడు

ఎంత సేయంగవలయుఁ దానంతసేసె !!

అని సూర్యుడు ఎఱ్ఱవారు బజూపి ఆ నెపమున యుద్ధము చాలించి తన సైన్యములతో విడిదల కరిగెను. పాండవులును కృష్ణార్జునుల అతిలోక విక్రమమును పొగడుచు శిఖరముల కరిగిరి. సైవద్యములో ఒక కృష్ణ శబ్దమునకు విరాట్పుతుడగు ఉత్తరు డర్థము. “కృష్ణో విరాట్పుతే” అని నిఘంటువు గలదు. ఉత్తరుడు సారధియగు గోగ్రహణము అంతసేసిన అర్జునుడు కృష్ణస్వామి సారధియైన యిప్పుడు ఎంతచేయవలెనో అంతయు చేసినాడని పద్యార్థము. దీని నెరుగక అచ్చులో నీపద్దెము ననే కులు అనేకవిధములుగ దిద్ది ప్రకటించుచున్నారు.

నాల్గవనాడు భీష్ముడు మకరవ్యూహముబన్ని యుద్ధమునకువచ్చెను. ధర్మరాజు నానతో ధృష్టద్యుమ్నుడు అర్థచంద్రవ్యూహము పన్నెను. అందు భీష్ముని కెదురుగా అర్జునుని బెట్టి ఒక కొమ్మున భీముడు మఱొకకొమ్మున ధృష్టద్యుమ్నుడు నిలచ తక్కినవాతల మధ్య నిలిపిరి. అర్జునుడు తాతగారిని కొట్ట మోమోటపడెను. అదిచూచి ధర్మరాజు ధృష్టద్యుమ్నుని చేతగాని వ్యూహము పన్నితివని అక్షేపించెను. వాడు సరిగనె పన్నితిని. దీని లోప మేమి? అన ధర్మరాజు అర్జునుని ఆకొమ్మునకు బంపి భీముని దెచ్చి భీష్ముడుని కెదురు నిలుపుమనెను. ధృష్టద్యుమ్నుడు వినయముతో రాజాజను దెలుప అర్జునుడు నవ్వుచు భీమునిచోటికి పోయెను. భీముడు అట్టి రాజాజను విని భీష్మునికి తనరథ మెదురుగా తోలించెను. భీముడు పిడికిలితో కూర్చుండి వేరే ఆయుధము లేకుండ తన రథాశ్వములు భీష్ముని

రథాశ్వముల ముట్టెలు ముట్టెలు కొట్టుకొనుచున్నను తనసారధి నింకను తోలుమని గదిమి తోలించెను. భీష్ముడు చేయునదిలేక తన రథమును తప్పతోలించుకొని తొలగిపోయెను. ఆ సందున భీష్ముడు కౌరవుల మకర వ్యాహములో ప్రవేశించి చేయిపిడికిలితోనే బెదరించుచు వ్యాహము చెడ గొట్టివచ్చి ధర్మజు మెప్పు నొందెను.

శం॥ మకరవ్యాహం బనియెను

మకరాలయ మపుడు దర్ప మహిమోజ్జ్వలుడై

మకరక్రీడం జండత

మక రాభీలముగ జొచ్చె మారుతి యధిపా !

(తిక్కన)

5-6-7 రోజులు సామాన్యముగ నిరుదెరుగువారు పోరిరి. ఎట్లయినను ప్రతిదినము పాండవులదే జయము. 8వ నాడు పాండవుల పరాక్రమ మతిశయమగుటయు దుర్యోధనుడు భీష్ముని సేనాధిపత్యము చాలించుకొను మని కర్ణుని దెచ్చుకొనెదనని నిష్ఠురముగా ననెను. దానికి భీష్ముడు నొచ్చియు రేపు జూడుము నా పరాక్రమమని బాసయిచ్చి 9వ నాడు మూడవజామున పాండవయోధుల సెలకట్టనీక విజృంభించి ఎక్కడ జూచిన తానై రాద్రావేశము జూపెను. అర్జునుడును మెత్తవడెను. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు చక్రముగొని భీష్ముని చంపెదనని రథముదూకి పోవు చుండ అర్జునుడు మరల వెంటనంటి రథముమీదికి ప్రార్థించి తెచ్చెను. కాని ఆ నల్గవజామునకూడ అర్జునుడు విజృంభింపలేకపోయెను. ఏల యన, దివ్యాస్త్రములతో తాతను జంపుట యుచితముగాదు. సామాన్యబాణముల నాయన లెక్కచేయడు. తండ్రిలేని తమ్ము బెంచిన తాత నెట్లు కొట్టనగునని మెత్తబడెను. అనాడు మాత్రము ప్రౌఢు చూచుకొని పాండవులే ముందు యుద్ధము చాలించుకొని పోయితి.

ఆ రాత్రి సభలో ధర్మరాజు కృష్ణునితో యుద్ధము చాలించి అడవి కేగెదనని సహాయమువచ్చిన రాజులనెల్ల భీష్మున కెరసేయలేనని బెదరించెను. కృష్ణుని మాటలును ధర్మజునకు నచ్చలేదు. చివరకు భీష్ము నొద్దుకుపోయి నెలవుగొని వచ్చెదనని తగుపరివారముతో తమ్ములు కృష్ణుడు వెంటరాగా భీష్ముని శిబిరమునకు అర్ధరాత్రివేళ పోయెను. ఉభయకుశల ప్రశ్నాచారముల కనంతరము భీష్ముడు - వచ్చినపనిని యేమని యడుగ ధర్మజుడు తాతా ! నీవు యుద్ధములో మూడవకన్ను దాచుకొనివచ్చిన రుద్రునివలె దూకెదవు. నిన్ను జయించు ఉపాయమేమి ? అని నిన్ను ప్రార్థింప వచ్చితి నన, ఆ తాత ఆ మనుమని అదరించి రేపు శిఖండిని మధ్యనిలిపి అర్జునుడు తీవ్రముగా గొట్టిన పడిపోయెద నట్లు చేయుడని నెలవిచ్చి పంపెనేగాని తాతగారినట్లు కొట్టుటకు అర్జునుడు ఇష్టపడకపోయెను. కృష్ణు డెన్నియో చెప్పి యెట్టకేలకు బలవంతముగ ఒప్పించెను. 11వ రోజు రెండుజాములు దాటినతర్వాత భీష్ముడు సైన్యముల నురుమాడుచు దారిచేసికొని ధర్మజుడున్న చోటికి పోయి తనకు కాలము వచ్చినదనియు శిఖండిన డ్డము వెట్టి అర్జునునిచే గొట్టింపుమనియు, ఇంతియకాక మీరందరు అన్ని ఆయుధముల గొట్టి పడవేయుడనియు చెప్పెను. ధర్మరాజు నెలవీయగా పాండవ సైన్యము లన్నియు నొకపెట్టున శిఖండిని ముందు బెట్టుకొని భీష్ముని దాకెను. అర్జునుడు శిఖండిని కాచుచుండెను. భీష్ముని కాపాడబోవు ద్రోణున కడ్డపడి ధర్మజుడు నకుల సహదేవుల సాయముతో నిలువ రించుటయు, తప్పించుకొనిపోలేక ద్రోణుడు తన కొడుకుతో ఇది ప్రాణములు దాచుకాలము గాదు. ధర్మరాజు మొగమున తీవ్రమగు కోపము గానవచ్చుచున్నది. ఈతనిని తప్పించుకొని నేను తాలేక యుంటిని. భీష్మునకు నీవు సాయమై నిలబడుమని చెప్పిపంపెను. శిఖండియు ఉత్సా

హముతో నెదిరించినను వాని బాణములు భీష్మునకు పువ్వులు చల్ల నట్లుండెను.

అప్పుడు కృష్ణుని ప్రేరణతో తప్పనిపని యిదియని యెంచి అర్జునుడు తన గాండీవమునుండి బాణములు శిఖండి ధనస్సును తాకుచు వాని బాణములవలె పోవునట్లు దృఢముగా వేసెను. ఆ దెబ్బలు భీష్ముడు మెచ్చుకొని అవి అర్జునుబాణములు, శిఖండివికావు. ఒక్కొక్కబాణము ఒడలెల్ల బ్రద్దలు చేయుచున్నది, అని మనుమని పరాక్రమము మెచ్చుకొనుచు విరధుడై విగతాయుధుడై పడిపోయెను. అప్పుడు రెండువైపులవారు ఆయుధములు విడచి ఆ మహాత్ముని దరికి దుఃఖితులై పోయిరి. అర్జునుడు మాత్రము ఆయుధహస్తుడై పోయెను. ఆ తాతకోరగా ఈ మనుమడు మూడుబాణములు మంత్రించి వెచి భీష్ముని తలక్రింద ములుకులు మెత్తగా మోపి పిడులు నేలకాని వేరు వేర నిలుచునట్లు అంపశయ్యకు దగిన దిండు వెట్టెను. ఆ మహాత్ముడు దాహమని అడుగుచుండ నెందరో నీళ్ళు దెచ్చిరి. అవి త్రావననీ తేజోమయాస్త్రవిన్యస్తమగు భూమినుండి వెలువడి వచ్చి తననోట జొచ్చు నీరైన త్రావెదననియు చెప్పి గంగాపుత్రుడు, అట్టివి నీవు తేగలవని అర్జునుని యతుగగా అతడని సాధించి తాత దప్పి మాన్పెను. అప్పుడు భీష్ముడు తన మనుమని నీవు నరుడను మునివి. నారాయణ సహాయార్థమవతరించితివి. అని పెద్దలు చెప్పగా వింటిని. నీ కసాధ్యము లేదు. నేనెంత జెప్పినను నినక దుర్యోధనుడు సంది సేయక ముప్పు తెచ్చుకొనెను - అని చెప్పెను. అందఱు మాటలాడకుండ భీష్మునికి రక్షణార్థము జనులను నియోగించి ఇరువారులవారును బోయిరి. ఇక దుర్యోధనుడు కర్ణుని దెచ్చుకొని సర్వసేనాధి పత్యమిచ్చి యుద్ధము చేయనెంచెను గాని కర్ణుడు విజ్ఞుడగుటచే ధనురాచార్యుడు, గురుడుండ అది తనకు తగదని చెప్పి చ్రోమక కా యాధిపత్య మిప్పించెను.

భీష్ముని తర్వాత తనకు సర్వసైన్యాధిపత్యమిచ్చిరని మెచ్చుకొని దుర్యోధనునకు ఇష్టము వచ్చిన పరమిచ్చెదను, కోరుకొనుమనెను. దానికి పొంగి దుర్యోధనుడు-దుష్ట చతుష్టయము ఆలోచించి ధర్మరాజును యుద్ధములో ప్రాణములతో పట్టితెచ్చి తన కప్పజెప్పునుని కోరెను. అందులకు ద్రోణుడు సంతసించి ధర్మజుని అజాత శత్రుత్వ మిప్పటికి సార్థకమైనది. నీవంటి శత్రువుడవు వాని చంపుమనక ప్రాణములతో తెమ్మంటివి! తెచ్చి యిచ్చిన ఏమి చేసెదవు? గెలిచితినని కీర్తిగాని రాజ్యమిచ్చెదవా? అని యడిగెను. వాడు గరువతనము లేనివాడు గాన వెంటనే బయట బడెను. మనము ధర్మజుని జంపిన తక్కిన నలువురు నాలుగూళ్ళు తెమ్మ నెదరు. ఐదుగురును మనము శక్తిమంతులమై చంపినను కృష్ణుడు చక్రముతో అందఱు సంహరించి కుంతిచేతనైన రాజ్యము చేయించును గాని నారాజ్యము చేయుట సహింపలేడు. కాన ధర్మజుని ప్రాణములతో దెచ్చిన మరల జూదమాడి అడవికిఁబంపిన ఎవరిని నామీదకు రాకుండ అతడే చేయును. నే నప్రతిహతముగా రాజ్యమేఱుకొందు ననెను. ద్రోణుడు మనమున కుత్సించి-అర్జునుడు నాకన్న అనేక దివ్యాస్త్రములు శివునివద్ద స్వర్గమునుండి సంపాదించినవాడు. వాడుండ నీ పని సాగనీడు. కాన అర్జునుడు లేనీ సమయమున ధర్మజుడు పారిపోకుండిన ఎంద రడ్డమైనను చెండి పట్టుకొనివచ్చెదను. పారిపోయిన ఓడినట్లేగదా, అనెను. దుర్యోధనుడు ద్రోణునిచేతిలో ధర్మజుడు పట్టువడుననియే నమ్మి తన శిబిరము లంతట ద్రోణప్రతిజ్ఞ చాటింపించెను ధర్మజు డిది వేగులవారివలన తెలిసి కొని తమ మీటింగులో అర్జును నిది యెట్లని యడిగెను. దానికి అర్జునుడు-

కం॥ ఖ్రోణీనాయక ! నామేఁ

బ్రాణము కలుగంగ నిన్నుబట్టికొనంగా

ద్రోణునక కాదు సగణ

స్థాణునకైనను వశంబె తలకేమిటికిన్॥

అని చెప్పెను. ఇక ద్రోణాధిపత్యముతో యుద్ధము సాగినది. పది దినముల నుండి యుద్ధముచేయకుండ నుండిన కర్ణుడుగూడ భీష్మదర్శనము చేసి — వచ్చితి రాధేయుడ : కనువిచ్చి ననుంజూడు భరతవీరాగ్రణి : అని ఓడ ర్పుచుపోయి తనకు, యుద్ధమునకు సెలవిమ్మ నెను. అంతనా భీష్ముడు నీవు కౌంతేయుడవు. సంధిప్రయత్నము చేయుమని అందించిన కర్ణుడు యుక్తి యుక్తముగ మాటలాడి ఇంతకు మూలము నేను. ఇప్పుడు నేను వారిలో కలియుట వారికి, నాకును యశస్కరముకాదు. మురరిపుని, పార్థుని తలంకించి పేతుడెచ్చుకొని వీరభోగము ననుభవించెద నట్లు శాసింపుమన భీష్ముడు - ఇంతకు జాలుదువే నెఱుగుదును బొమ్మని యనిచెను.

ఆవిధమున వచ్చి రెండుసేనలు సమముగా పోరెను గానిద్రోణుడు ధర్మజు బట్టుకొనలేకపోయెను. ఇంటికి పోవునపుడు ద్రోణుడు దుర్యోధనునితో నే జెప్పినది యిట్టిదియేగదా : అర్జునుడు దగ్గరనుండ వాని బట్టుకొన శక్యముకాదు. రేపు మరొకరంగముబెట్టి వాని తొలగించిన ధర్మజు నేను బట్టెదననెను. దానికి సుశర్మాదులగు సంశప్తకు లా పని మేము చేసెదము. అంతియగాని పారిపోము, అని సంశపములు పలుకుటచే సంశప్తకులయినవారు మరునాడు అర్జునుని మేము పేరే యుద్ధరంగముబెట్టుకొనుచున్నా మచ్చటికి రమ్ము. రాకున్న నీవు మాకోడినట్లే యని పిలిచిరి. అర్జునుడు యుద్ధమునకు ఎవరు పిలిచినను బోయెదనని ప్రతిస కలవా డగుటచే ధర్మజుని జాగ్రత్తగా నుండుమని భీమాదులతో గలిసి యుద్ధముచేయుచుండుమని సత్యజితుడను పాంచాలకుమారు జూపి యితడు బ్రదికియుండ నిన్ను ద్రోణుడు పట్టలేడు. అంత చిక్కు తటస్థించిన నీవు శిబిరమునకు బొమ్ము, తక్కువవారు యుద్ధము చేయుచుందురని చెప్పి యటువోయెను.

అక్కడ సంశప్తకులతో అర్జునునకు ఎడతెగని పోరై నది. ఇక్కడ

ద్రోణునితో తక్కు పాండవపక్షమునకు తీరనిపోరయినది. అందు మూడు జాములు పోరిపోరి ధర్మజు గాపాడ భారపడిన సత్యజితుని ద్రోణుడు సమయించెను. తక్కిన భీమాది వీరులు దగ్గరకురాకుండ దూరముగా తోలి వారేమియు చేయలేక చూచుచుండ ద్రోణుడు ధర్మజునిరథము పొదివి పట్టనుంకించుచుండెను. అది సంశ పకులతో బోరు అర్జునుడు అరుక్రోసులదూరమునుండి రథవేగముతో ద్రోణుని సమీపించునంతకు బాణముల సోనలు గురియుచువచ్చి ద్రోణునకు చేతులాడకుండునట్లు చేసి ద్రోణ ధర్మజుల రథములమధ్యమున తన రథమును జొనిపెను. ద్రోణుడు నిరాశుడయ్యెను. ధర్మజు డవ్వలకు తప్పుకొనిపోయెను. అర్జునుడునవ్వుచు మామూలుగ పోరుచుండెను. ఇది యద్భుతకర్మము. అరుక్రోసులనుండి బాణములు కురియుట - ధర్మజుని గురుని బారికి తప్పించవలెను. గురుని మేన తన బాణముతో గాయముకాదు. అరుక్రోసులనుండి, ఐదు క్రోసులనుండి యిట్లు దగ్గరకువచ్చినను ఎంత యూపుతో లాగిన తన బాణములు ద్రోణునిచుట్టు పంజరముగా క్రమ్ముకొని కాయముగాయముకాకుండ జేయగలవో ఆ ఘక్కి ఆయనకే తెలియును. ఇంతలో నస్తమయమైనది. ఇరువాగులవారు శిబిరముల కేగిరి. దారిలో ద్రోణుడు దురోధ్యునితో నెంత శ్రమముపడిననుచేతికిచిక్కు వేళ కర్జునుడు రానేవచ్చెను. ఏమి చేయుదుము? రేపు నిట్లే రెండవరంగము బెట్టింపుము. నా ప్రతిని నెరవేర్చుకొన యత్నించెదనని చెప్పెను. ఆ రాత్రి గడవ మూడవనాడు మామూలుగా అర్జునుని సంశ పకులు బిలిచికొనిపోయిరి. ఇక్కడ ద్రోణుడు కొరవసేనల పర్యవ్యాహముగ బిన్నించెను. ఆ వ్యూహము జూచి పాండవపక్షమువారు దిమ్మరపోయిరి. దాని భేదింపనేరక వారు దూరముగా తమ మోహరము త్రిప్పుకొని పోయి ఆలోచించుచుండిరి. అప్పుడు ధర్మజున కొక ఆలోచనము కలిగినది. ఈ వ్యూహ మర్జునుడు, కృష్ణుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, గాక ఒరులు భేదింపలేరు.

వారిలోవాడుగాన అభిమన్యుడు చిన్నవాడైనను దారితీయగలడు. వాని ముందుబెట్టుకొని మనమెల్ల వాని గాపాడుచుపోయి యీనాటి భండనము గెలువవలెను. మనమందరము గాపాడుచుండ సహజ విక్రముడగు అభిమన్యునకేమి లోటు అని తోచుటతోనె ధర్మరాజు వాని బిలిచి సాంత్వనముగా చెప్పెను. అభిమన్యుడు నది తనకు కీర్తికరమగు పనియని యొప్పుకొనెను. వాని సారథి యనుమానించుచున్నను వాని బదరి అభిమన్యుడు ద్రోణపాలితమగు పద్మవ్యూహము లెక్కచేయక ఎదిరించి పోయెను.

అ॥ మెఱువు మెఱసినట్లు మెఱయించి యరదంబు

కత్తి కార కేతు కాంతివెలుగ

అంబకముల గురుని నలయించి మించి యిం

ద్రజుని కొడుకు మొగ్గరంబుసాచ్చొ॥ (తిక్కన)

అట్లుపోవు అభిమన్యు చుట్టుకొనిపోవు పాండవవీరుల సైనికుల తనికి ప్రాపుకాకుండ ఒక్కనా డర్జునుడు లేనితఱి తక్కు పాండవుల గెలుతునన్న శివుని వరమున సైంధవుడు నదికికొండవలె నడ్డమువచ్చెను. కాన నెవ్వరు వానికి తోడులేకపోయిరి

అభిమన్యు దొక్కరుడు పద్మవ్యూహముజొచ్చి చించి చెండాడి మూడుజాములు ఒక్క చేతిమీద కొత్తవులనెల్ల నాపి విక్రమించుచుండ వానిచే దెబ్బలుతిని యోడిపారిన కర్ణుడు గురునిచేరి — ఈఅర్జునపుత్రుడు తండ్రినిమించి మన సేనల నేలకు గోలకు తెచ్చుచున్నాడు. అర్జునుతో పోరెరుగుదము కాదే! వాని చేయింత బెట్టిదమ్ము కాదు. వీని నెట్లుగెలువ వచ్చునని వాపోయిన నా యాచార్యుడు ధర్మసమరమున వీని జయించుట యరిది. అధర్మమనక పలువురుచేరి మాయ యుద్ధమున చేతిలో ధనువు

విరిచి, తర్వాత చూచుకొందమని యనుటయు, కర్ణుండు అతని కభిముఖ
 ముగా పోయి దెబ్బలుతీసి పారిపోయినట్లు పోయి ఆవలగా వెనుకకు వచ్చి
 శరవైభవమున నతనివిల్లు నరుకుటయు, భూరిశ్రవుడు వాని గుఱ్ఱముల
 చదియ మోదెను. తక్కినవీరు లందరు రథమును, సారధిని. సర్వపరిక
 రము నుగ్గునూచ మొనర్చిరి. ఒక్క ధనుస్సుతోగలిచివచ్చెదనని ద్రోణుని
 పద్మవ్యాహము సొచ్చిన ఏకవీరు డింకొక విల్లులేమి గదగైకొని ప్రద్యు
 మ్నుని చెప్పిన విద్యాబలమున ఆకసమున కెగసి నాలుగుగడియలసేపు
 విహరించి క్రిందికినచ్చి ఒక్కొక్కరి గొట్టుచు పైకిపోవుచు మునుపటి
 కన్న కౌరవుల కాందిశీకుల నొనరించి అశ్వత్థామ రథముమీద దూకి ఆయన
 పారిపోగా అందున్న ఆయుధముల నెత్తుకొనిపోయి సూర్యుని చూచుచు
 ఇంక నిల్లే నాలుగుగడియలు గడిపిన ఇంటికి పోవచ్చునని ప్రతీక్షించు
 చుండ అప్పుడే సుఖముగ వీరపాణాదులతో తృప్తుడై వచ్చిన దౌశ్సాసని
 గదగొని, ఆకసమున కెగసి వానితో పోరాడి యిద్దఱు నిలకువచ్చి గదా
 యుద్ధముచేసి అన్యోన్యఘాతములతో ఇద్దఱును మడిసిరి. ఒక్కని బాలుని
 అన్యాయముగ నిట్లుచేసిన మీరు రేపు అర్జునుచే నొక్కడును బ్రదుక
 బోరని ధర్మజుడు పెద్దగా నరచెను. పాండవవీరులు ఆ దినశేషము నట్లే
 గడిపి, అస్తమయమైన యుద్ధము చాలించి శిబిరముల కతి దుఃఖముతో
 నరిగిరి. కౌరవులు సంతసముతో బోయిరి. ధర్మజు డింటికిపోయి యభి
 మన్యునిగూర్చి దుఃఖించుచుండ వ్యాసభట్టారకుడు వచ్చి దుఃఖశాంతిగా
 చెప్పిన తనదుఃఖము వీరుడై చచ్చిన అభిమన్యునికొఱకు గాదనియు,
 అర్జును రక్షించుకొనుట కొఱకనియు చెప్ప, అట్లయిన మేలని నీవే
 జయింతువని చెప్పి అంతర్ధానమునొంది పోయెను.

అర్జునుడు సంతకప్రకులతో పోరిపోరి సాయంకాలము తిరిగివచ్చుచు
 నవశకునముల నాలకించి ధర్మరాజును ద్రోణుడు పట్టుకొనెనేమో? అని
 శంకించి యడుగగా ధర్మరాజు సుఖముగానే యున్నాడుగాని, మనకు నింక

నేదియో ఆమంగళము జరిగినట్లు తోచుచున్నది. అని చెప్పు కృష్ణుని మాట
 లతో మరింత దుఃఖము వొడమ నట్లేవచ్చి యేడ్చు మొగములతో తన కగ
 బడకుండ తప్పించుకొను పరిజనులజూచి, ధర్మజు డున్నచోటికి వచ్చి,
 అచ్చట అభిమన్యుడు లేకుండుటకు వగచుచు, నన్న నడిగి తెలుసుకొని,
 నేను లేనివేళ నా కొడుకు నొక్కని కాపాడలేకపోయితిరి. మీ రాయుధము
 లలంకారార్థము దాల్చితిరికాని, అభిమానమునకు కాదని తన యోధుల
 నిందించి, ధర్మరాజుచెప్పగా అభిమన్యునకు తాతోడుపోకుండ శివునివరమున
 నుదీర్చుడవు సైందవు డెల్లవారి నానాడాగుట విని కోపించి అట్లయిన రేపు
 సూర్యు డస్తమింపకమున్నె ఆ సైందవు తల తరిగెదను. అట్లు చేయలేక
 పోయిన గాండీవముతో నే నగ్నిలో ప్రవేశించెదనని ప్రతి న సేసెను.
 దుఃఖము కోపముగా మారినది. దానికి కృష్ణుడు నాతో నాలోచింపకుండ
 ప్రతి న సేసితివి, ఆ వైపుననున్న ద్రోణాదులు మనను చంపనిచ్చెదరా! ఇది
 దుర్బటమని చెప్పి అర్జునుని డేరాలోని కతని తీసికొనిపోయి శరములు
 మంత్రించి చుట్టునుబెట్టిన మంఠపమునచేర్చి నీవు ప్రతిదినమును చేయ
 శివపూజ నొనర్చుమనెను. అర్జునుడును కృష్ణుని గూర్చుండబెట్టి శివపూజ
 చేసెను. వాని నిద్రింపుమని చెప్పి తాను తన డేరాలోనికేగి దారుకుడు పాద
 సేవ చేయుచుండగా పవ్వళించి నిద్రరాక దారుకునితో వచ్చిన కార్యవ్యతి
 క్రమమును జెప్పుచు, రేపు నాకు అర్జునునెడగల స్నేహమును లోకము
 గుర్తింపవలెను. ఎట్లు లేచెదనో చూడుము! దారుకా! నీనీ గుర్తుగ శంఖ
 మూదినపుడు నీవు మన రథమును వ్యూహములోనికి దేవలెను జుమీ! అని
 వానిచే వల్లెయనిపించి రాత్రి నిట్లు గడుపుచుకెను. అర్జునునకు ఒక కల
 వచ్చెను. అంశు తానును, కృష్ణుడును అకాశగమనమున కైలాసమునకేగి
 తాను కృష్ణునియందు పూజించిన పూవుల నా శివునినెత్తిన జూచి యచ్చెరు
 వడి, శివుని ప్రార్థించి, ఆ దేవు నానతితో నొక కాలనులోనున్న శివుని
 ధనుర్పాణముల దెచ్చి శివాజ్ఞతో నొక కుమారుడు చూపింప, పాశుపతము

ప్రయోగించువై ఖరి క్రొత్తచేసికొని ఆవిభు డుపదేశంప మంత్రాదికము విని తదాశీః ప్రసాదమున ప్రసన్న మనస్కుడై, వచ్చినట్లు తోచెను. అప్పటికి తెల్లవారవచ్చినది. ఆ శుభసూచనమున నా వీటివారెల్ల నుల్లాస ముతో నుండిరి.

ఇక కౌరవుల స్కంధావారములో అర్జునుని ప్రతినవిని అందఱు వ్యగ్రులుగ నుండ నైంధవుడు కంపనపడ్డ కాకివలె నటమటించి దుర్యోధ నునితో నే నొక్కడనే తన కపకారము చేసితిని : అర్జునుడు నన్ను జంప బూనెనట. వాని ప్రతిజ్ఞకడ్డుపడువారు ముల్లోకముల లేరు. నేను కనబడ కుండ నా దేశమున కేగెదనన, స్వకార్యపరుడగు దుర్యోధనుడు వాని ద్రోణునికడకు గొనిపోయి, పర్యాలోచనము చేయగా నా గురుడు నేనొక వ్యాహుముషన్ని నిన్ను అర్జునుడు చేరరాకుండ నాపెదను, యుద్ధరంగము విడిచి పోవలదు. అదిగాక పిల్లలగని పెద్దవాడవై పుణ్యపాపముల నెల్ల ఆరితేరిన సీకు పారిపోవు టుచితమా : చచ్చినను, బ్రతికినను కీర్తి చాల గలదని బోధించెను. ఎట్లయిన అర్జును ప్రతిజ్ఞ చెఱచిన నతడు సులభ ముగ అగ్నిబడి చచ్చును. వానితోగూడ తక్కిన పాండవులు పోదురని ఆ ప్రయత్నమున నుండిరి. కాలకృత్యముల దీర్చుకొని ఇరుగువాగును యుద్ధరంగమునకు నడిచిరి. ద్రోణుడు ముందువై పున శకటవ్యాహుము, వెనుకవై పున అర్థపద్మవ్యాహుము నదుకువేసి, ముందు బండిపోలునుంచి డోలుపుమధ్యమువరకు సూచీవ్యాహుము సూదిమాదిరి బారుగా నిలిపి, సూది బెజ్జము బండిడోలుపు మధ్యనుండు మేకు వెనుక పద్మవ్యాహుము, మధ్య కర్ణికా నొక్కటిగా ముడిపెట్టి పదిక్రోసులు వెడలుపు, పన్నెండు క్రోసులు పొడవుగా దేవతలకు జూడరాని ఆశ్చర్యకరమగు మహావ్యాహుము బన్ని మధ్యమున నైంధవు నునిచి వానిచుట్టు అశ్వత్థామ, కర్ణాదుల పదిరథముల వారి నిలిపి, తాను ద్వారమున నిలిచి అభేద్యముగ యుద్ధము సాగించెను.

ఆ వ్యూహమును జూచి దేవతలు ఆశ్చర్యమగుచులైరి. అర్జునుడు తనకు తోడువచ్చెదనను సాత్యకిని, ధర్మరాజు గురునిచే పట్టబడకుండ కాపాడుమని పనిచి, కృష్ణసారథికమగు తన రథమును వ్యూహాభిముఖముగ నడుపుచుండ, దుర్మర్షుడు గజసేనలతో నటకవచ్చి అర్జును నే నొక్కడనే నేడు నిలిపెదనని ఎదిరించి వానిచే హతస్యైన్యుడై. దెబ్బలుతిని ద్రోణుని చాటునకు పారిపోయెను. ఇక కృష్ణుడు తన రథమును ద్రోణున కభిముఖముగా నడిపెను. ద్రోణుని జూడగానే అర్జునుడు గురువు నెటు కొట్టెదనా! అని మెత్తబడి కృష్ణుననుమతి చేతులు జోడించి భక్తితో పలికెను.

ఉ॥ మేలుదలంపు శోభనము మేకొని చేయునునాకు పాండుభూ
వాలుని ధర్మనందనుని పంకజనాభుని యట్లకావె? మ
త్పాలప వృత్తికీవు నిను ప్రార్థనచేసి భవత్ప్రసాద లీ
లాలసితుండనై మొనదలంకగ జొచ్చెద భూసురోత్తమా.

అని నన్ను, ఆశ్వత్థామను ఒక్కవిధముగ జూచి, పెంచి విద్యల శిక్షించితివి. అనఘా! నాకు ద్రోహముచేసిన సైంధవుని గూర్చి చేసిన నా ప్రతిని మెట్లు నెరవేరునో యట్టి యుచితము నాలోచింపు మనెను. ద్రోణుడు నన్ని, నన్ను గెలువక ఎట్లు వ్యూహముజొచ్చెదవు; యుద్ధము చేసి పొమ్మనెను. ఐనను అర్జునునకు తెంపు గలుగలేదు అట్లయిన మీరు ముందుగా నామీద బాణములు వేయిడు, నేను తర్వాత వేసెదనని, మెల్లగా, యుద్ధమునకు దిగియు, మోమోట మెనయుచున్న కిరీటి నుపలక్షించి కృష్ణుడు ద్రోణునకు ప్రదక్షిణముగా రథము త్రిప్పుచు, వెనుకకు పోయి నప్పుడు ద్రోణుని విడిచి వ్యూహములోనికి రథము తోలెను. ద్రోణుడును అర్జునా! అర్జునా! ఇది యేమి; శత్రువుల గెలువకయే సుప్రతిష్ఠుడవు కాదలచితివా! అని వెనుకనుంచి బాణములుకొట్టుచు, వెంటబడిపడెను. నీవు గురుడవుగాని శత్రువడవా; నీయొద్ద ఓడినను మాకు ప్రతిష్ఠయే యనుచు ముందుసైన్యముల నఱికివేయుచు, కృష్ణుని సారథ్యము నేర్చున, తన శర

లాఘవముతో కొంతదూరమేగిన తర్వాత ద్రోణుడీ సందున నందఱు
వ్యాహమున జొచ్చిన ప్రమాదమగునని ద్వారము కాచుకొనబోయెను.

అప్పుడు కృష్ణుడా వ్యాహము పన్నిన గుఱుని నేర్పు మెచ్చుచు
అరునా : వ్యాహము చూచితివా : యనెను. అరునుడు ఇదియొకవ్యాహము
కాదు. ఇచ్చట శకటవ్యాహములో సూచీవ్యాహ నమర్చబడినది. ఇంక
ముందుముందేమే వ్యాహాలక్షణముల నదికెనో అక్కడక్కడ తెలిసి
కొని జాగ్రత్తగా నడువవలెననెను. అత్యంత పేగముతో నతనారాయణుల
ఆ రథము సూచీవ్యాహము, శకటవ్యాహము చేదించుకొనుచు, లెక్కలేని
వీరుధికుల నెల్ల సాధనములతో నాశనముజేయుచు పోయి వెనుక నంట
పేసిన అర్థవన్మవ్యాహమును జూచి మెచ్చుచు అప్పటికి తగిన విధమున
ప్రవర్తించుచుండ, అర్జునునితో నామముండు ద్రోణాదులుగ వీరు శర
ములు శరీరములని డ నాటి గుఱుములు డస్సినొందియున్నవి. ఇవి వెన్ను
మునుగు నీరిలో నామ్యాయన మెనయవలెను అంత జలము లేకున్నను
త్రాగుటకై నను నీరులేకున్న నేకు నిన్ను గెలిపింపలేవు అనెను దానికి
నవ్వి అర్జునుడు బావా : ఇవిగో జలములు అని చెప్పుచునే అంతలో నొక
బాణము నేల బగులగొట్టి ఆ సందున నెగసిన జలధారకు చుట్టు కట్టిపేసి,
అది చెరువుచేసి పైర బాణముతో నీల్లుగట్టి చూప కృష్ణుడు గుఱుములను
రథమునుండి విడిచి యా చెరువులోదించి ఒడలిబాణములుపీకి, మాల్గి చేసి,
నీరుద్రావించి, దివ్యాస్త్రముతోవచ్చి జలమువెంబడి నప్పుడే మొలచిన
గ్రాసముమేపి, తెచ్చి రథమునకు గట్టెరు. ఈలోపల అర్జునుడు రథము,
లేకుండ ఒక్కడుక్రింద నిలిచుమున్నగునా యనివానిపై బకిన
సైన్యములెల్ల వానిచే నుగ్గునూరమగుచుండెను. అప్పుడుల్లాసభాసుర
ముఖుడై యర్జునుడు రథమెక్కిను.

అప్పు డచ్చట రాజులెల్ల శాత్రవుల మహావ్యాహములోనికి ఒక్క
రథముతో తోడులేకుండ వచ్చి పైబడు శాత్రవుల లెక్కసేయక, చెఱువు
త్రవ్వి గుఱుములకు మాలిసుచేసి, సారథి మరల రథమునకు గట్టువరకు

నేలనుండి ఎటుగనట్లు వచ్చిన చతురంగసైన్యముల నుగ్గుసేయుచు, ఈ
 రథమెక్కిన వీరుడింక నెవరికి సాధ్యుడగును : వీనిచే సైంధవుడు చావక
 బ్రదుకునా : వీరలు శత్రుమధ్యముననున్నట్లులేదు. అడువారిలో నాటలాడు
 చున్నట్లున్న దీ మహాయుద్ధము-అనిరి. అట్లు త్రోచినడచి పద్మవ్యాహము
 భేదించుకొని కర్ణికవద్దకు పోవునంతకు నచ్చట సైంధవునకుకాపుగానున్న
 సైన్యములు వెలుకపాటి విన్నబోయెను. చుట్టునున్న కర్ణాదు లాదరముతో
 సైంధవు కాచుచుండిరి. ఆ సందున సైంధవు వరాహాధ్వజము దూరముగా
 నున్నట్లు చూచి అర్జునుడు-ఇడుగో వీడే సైంధవుడు : అశ్వత్థామ, కర్ణుడు,
 శల్యుడు, భూరిశ్రవుడు, ముఖ్యులుగా పదిమంది వీరరథికులు పోటుమగలు
 గాన వీనిచుట్టు కావలియున్నారు. వీరేమి కావగలరు ? ఇంక ఈ సైంధవు
 డేమి బ్రదుకును : సైంధవునితల క్రిందపడకముందు సూర్యమండలమును
 బోనిచ్చెదనా : అతయవసరమైన బాణపంజరములో సూర్యుని బిగించి
 సైంధవుతల నణికెడననెను. అప్పుడు ఘోరముగా ననేక సైన్యముతో
 మహావీరులతో కృష్ణునకు, అర్జునునకు చేతులు కౌశ్య ఆడనియంత మహా
 హవము సాగెను. ఈ లోపల దుర్యోధనుడు హుటాహుటిగా ద్రోణుని
 వద్దకువచ్చి గురుడనియుజూడక అనరాని మాటలని రాత్రి నమ్మకముగా
 చెప్పుటబట్టి మేము సైంధవుని యుద్ధరంగమునకు దెచ్చితిమి. లేకున్న
 నింటబెట్టి వచ్చువారము. వ్యాహము గట్టిగ బన్నిన నేమి లాభము :
 అర్జును వదిలితివి. అతడు వ్యాహమంతయు చెల్లాచెదురచేసి, సైంధవుని
 యొద్దకు చేరినాడు. నీవు పాండవపక్షపాతివి. అర్జునునకు సైంధవు నప్ప
 గించ నింత చేసితివి - అన ద్రోణుడు చిత్తరేగి పాండవుల శరవేదనతో
 నా యొడలు మండుచుండ నీవు మాటలతో నొప్పించవచ్చితివా ? అర్జును
 శక్తి యెఱిగి నీనిట్లనవచ్చితివా : ఇంతయగునని నేను భీష్ముడు చెప్పినను
 వినక సంది చెటిచి కాపుదెచ్చుకొంటిని. పాండవులు మిక్కిలివారు. నీవు
 తలచినంత సులభమా : వారిని గెలుచుట, నీవు దుష్టుడవు. నీ పక్షములో
 చేరుటవలన నాశ క్తి యడగారి పోయినది. పొమ్మని విదిలించిన, అతడు

మెత్తబడి వేడుకొన నొక కవచము నభిమంత్రించి తొడిగి, పోయి అర్జునుతో పోరాడుము. వాని బాణములు నిన్నేమియం చేయవు. సైంధవు గాపాడుకొనుమని పంపెను. ఆ మదముతో దుర్యోధనుడు అర్జును నెదిరించి నీవు పాండురాజునకు నిజముగా బుట్టిన, పారక నిలువుమని పోరాడజొచ్చెను. అర్జునుబాణము లా కవచము భగ్నముచేయలేక మిట్టిపడజొచ్చెను. సర్వకవచ విచ్ఛేదిని యను నస్త్రము అర్జునుడువైచిన సర్వాస్త్ర విచ్ఛేదిని యను అస్త్రమున దానిని ఆశ్వత్థామ నటకెను. అప్పుడు అర్జునుడు ఉపాయశాలిగాన కవచములేని అరచేతులలో ప్రకృతి బాణములు జొసుప, వారి ముఖజేసులువాచి, తీపునట్టిన దుర్యోధనుడు ఆ కవచము నూడదీసి పాండువైచి ద్రోణుని దిట్టుచు వెనుకకొదిగెను.

ఇట్టి ఘోరయుద్ధమున అర్జును డేమిచేయుచుండెనో? ఒక్కరథమే పోయెనని చింతించి ధర్మరాజు పంపగా సాత్యకి, ద్రోణుని దారి యిమ్ముని ప్రార్థించి వానిచే నాక్షేపింపబడినవాడై ముఖమున జొరబడలేక ప్రక్కనున్న ఒక సైన్యమును నలుకుచుబోయి, దారినబడి అర్జునుడు పోయిన త్రోవన సూచివ్యాహము, శకటవ్యాహమున ననేకుల జంపుచు, దాటి పద్మవ్యాహముననున్న యర్జునునకు దాదాపు దగ్గఱకుపోయెను. ఈలోపల సాత్యకిచే దెబ్బలుతిని యోర్వలేక దుక్కాసనుడు పారిపోయి ద్రోణుని వెనుక నొడుగ నా ద్రోణుడు-ఏమి! యువరాజు విభునకు సేమమే! సైంధవుని యేమిచేసె నరుడు? నీవీ మనుజేసుతో నిలు లేమిటికి తిరిగివచ్చు తని-అడుకులు తిన్నప్పుడున్న యానందము కడుపున కుట్టెత్తినప్పుడుండునా? పాండవులు నాడు దయలేక అట్లు పఱచితిరి ఇప్పుడొక సాత్యకి చేతనే ఉడిగిమడగవలసివచ్చెను. భీమార్జునుల బారిబడిన నేమయ్యెదవో? ఇంకనైన నన్నతో నాలోచించి పాండవుల కైదూళ్ళయిన నిప్పింపుము. కానిచో మీ కొఱకు ప్రాణము లుచేతిలోబెట్టుకొని నీకు సహాయముచేయవచ్చిన రాజుల వెంటగొని, చావుకుతెగించి వారితో దాకుము - అని నిష్కరములు పలికి కుత్సించిన నతడేమియు ననక మరలిపోయి, సాత్యకిచేత

మరల తన్నుతిని ఇంకొకవైపున కొదిగెను. అట్లుపోవు సాత్యకితో భూరిశ్రవు డెదిరించెను. సోమదత్తుడు శివునివరమున తన్ను పరాభవించిన శిని, సత్యకుడు నప్పటికి లేకపోవుటచేత నా శిని మనుడగుసాత్యకిని పరాభవింపగోరి, కన్నకొడు కగుటచే నట్టికాలమువచ్చి తీవ్రముగాపోరెను.

కొంతసేపటికి నిద్దరును విరధులై మల్లాయుద్ధమునకు జొచ్చి పెవగు నపుడు సాత్యకిని క్రిందబడవైచి, భూరిశ్రవుడు వాని తొమ్మతొక్కి. కత్తిమూస వీరినాయక గోయురుని ఎడమచేతితో వాని నాయక బట్టు కొనెను. దీరికొటకే రాత్రి కృష్ణుడు దారుకునితో నన్నిమాటలుచెప్పి గుర్తుగ పాంచజన్యము నూతినపుడు తన రథమును దెచ్చుని చెప్పి యుంకెను. ఇప్పుడు కృష్ణుడు భూరిశ్రవునిజంపి, నీ శిష్యుడు నీకొటకింత కష్టపడి యొక్కడు ఇంత వ్యూహములో సాహసించివచ్చిన సాత్యకిని కొనాడునుని చెప్పి ఈ దుష్కర్మదే నిన్న చేతిలో నాయుధములేని అభిమన్యు గుఱ్ఱముల నన్యాయముగా జంపెనని అర్జునునకు నీసెక్కజెప్పెను. దానికి అర్జునుడు ద్వంద్వయుద్ధముతో నొకనిమీద రెండవపక్షమువారు ప్రహరి పూడు. అయిన చూచుచు శిష్యుని చావనిచ్చెననా? యని పలికి కృష్ణుడు తొందర పెట్టినను తొందరపడక వాని జంపకుండ కత్తితోనున్న వానిచేయి మాత్రము నటికి సాత్యకిని కాపాడెను. భూరిశ్రవుడు విఫలప్రయత్నముడై తన్నుదూతిన నర్జునుడు నిన్న అభిమన్యున కతడుచేసిన అన్యాయమును వాక్రుచ్చి నిరుత్తు జేసెను. సాత్యకి తప్పించుకొని యింతలో లేచివచ్చి భూరిశ్రవు కంఠము నఱికిన కృష్ణుడు శంఖమూద దారుకుడు తెచ్చివ రథము సాత్యకికి నిచ్చినదానినెక్కి సాత్యకి విక్రమించెను.

ఇంతలో ధర్మజుడు భీమునంపెను. భీముడును ద్రోణుని దారియడిగినద్రోణుడు పరిహసించుచు - అర్జునుడు మ్రొక్కిపోయెను. సాత్యకి యర్జునిపోయెను. నీవు మొనగాడవుకూడ దారి యిమ్ముని యడిగెదవు నే నిక్కడ నెందులకుంటి ననుకొంటివి? అని యెత్తిపొడిచిన భీముడలిగి, అర్జునుడు దేవరాక్షసవ్యూహములలోనె నను నఱికికొనిపోవునుగాని, తగులు వడువాడు గాడు నీకు, నాయనకు నేమి మొగమోటమో అది యట్లుం

చుము. నీవు గురుడవైన స్వేచ్ఛగా ఇంటికివచ్చిన భోజనము పెట్టెదను కాని, శత్రువునకు జయ మీయవచ్చిన నిన్ను క్షమించెదనా? చూడుమని యొక గదత్రిప్పి విసరివైచిన నది యసాధ్యమని ద్రోణుడు ముసలివాడయ్యు భయమున రథముదుమికి పారిపోయెను. ఆ గదతో ద్రోణుని రథము, గుఱ్ఱములు, సాంధిగర్వము నుగ్గునూచమయ్యెను భీముడు వ్యూహములోజొచ్చి అర్జునుడు, సాత్యకి నలుకుకొనుచుపోయిన దారిన రథముతో నేగుచుండ వానికి భయపడి అందఱు దారియిచ్చి తొలగిరి. ఆ విధమున పోవు వానికి యింకొకరథము నమర్చుకొని, ద్రోణుడు మరల నడము వచ్చి తీవ్రముగా కొట్టెను. దానికి కనలి భీముడు నిరాయుధుడై రథము దిగి ద్రోణుని బాముల లెక్కపేముల పోయి ద్రోణుని రథము నెడకు చేతితో నొగలుపట్టి విసరివైచిన ఆ రథము గుఱ్ఱములతోకూడ కురుక్షేత్ర మెల్ల దాటిపోయి యొక్కడనో పడెను. ద్రోణు డీరోషు నెట్లురోషు యదూకి ప్రాణము దక్కించుకొని పోయి యింకొకరథమునెక్కి ద్వారభూమికి పోయెను అట్లువోయినభీముడు సింహనాదము చేసిన గుర్తుతో అర్జున సాత్యకుల క్షేపమును భీముని గెలుపును నెఱిగికొని సకలించెను.

తరువాత భీమునిచేత పరునొకండు మార్లు ఓడిపోయిన కర్ణుడు పండ్రెండవసారి యెదిరించిన భీముడు తన రథము దిగిపోయి కర్ణుని రథ మెక్కిచూడ నతని కగవడకు డ కట్టుకు రథము బిల్ల క్రిందదూరి ప్రాణము కాపాడుకొని భీముడు పిరికిపంద : పొమ్మని రథము దిగి తన రథమున కేగుచు డ, తాను విలుగొని భీముని రథము నఱికి నిరభ్యుదగ్గు వానితో యుద్ధముచేయ నతడు వాని బాణములకు యుదములో తెగిపడియున్న మొండెముల నడమువైచి పోరిపోరి, యనియు లేమీ నప్పుడును పారిపోక యూరక నిలువబడెను. అప్పుడు కర్ణుడు వాని తన ధనుస్సుతో కడుపు పొడుమచు తిండిపోతా : నీకి యుదమేల : కడుపునిండ తిండితినుచు నింటియొద్దనే యుండుము. అట్లు డలేకపోయిన నీవు తగినవారితో పోరుము. వావంటి వీరులపైకి రాకుము అనెను. భీముడు రోసమున రోజుచు వాని

చేతిలో విల్లు లాగి నిజచివ్వెచి అర్జునుని ప్రతిని తలచి విడచివెచిన బ్రదికితిని పొమ్మని, తానర్జునుని దరికిపోయి కర్ణుడు నన్ను పరాభవించెను. నీ ప్రతిజ్ఞ తలచి వాని నదలితిని. నీవు వాని జంపెదవా ? నన్ను వాని జంపుమందునా ? అని తీవ్రముగా నడిగెను. అర్జునుడీ ప్రతిజ్ఞ యిట్లు డ నదియు నిప్పు కెట్లు చొప్పును. కొంచె మోర్పుకొనుము అని చెప్పుచు ఎదురైన కర్ణుని విర్రదునిచేసి యొడలెల్ల చిల్లులు పొడిచిన పారిపోవు కర్ణునితో-పదునొకండు పర్యాయములు భీమునిచేత నోడి పారిన నిన్నెవ్వ రేమనిరి ? ఎప్పుడో ఒకసారి వీరులకైన నోటమి వచ్చును. అంతమాత్ర మునకు భీము నేమంటిని. తులువా! నీ కులము, గౌరవము తోచెంప్రజకుర- అని తిట్టి తరిమెను. దానికి భీముడు సింహనాదము చేసెను. ఇంతలో నిశోకుడు మతొక రథము తయారుచేసికొని రాగా భీముడది యెక్కిెను. ఇట్లు భీముడు సాత్యకి యటునిటు సహాయము చేయుచుండ నర్జునుడు దశ రథముల వీరులతో పోరుచు సందుచూచి సైంధవుని వరాహధ్వజము నరికి పడవై చెను. దాని కచ్చటి యందరు భయపడి యర్జును గ్రమ్ముకొనిరి.

అప్పుడు కృష్ణుడు అర్జునా ! ప్రొద్దుకుంక వచ్చుచున్నది. ఈ పది రథములవారు మనకవకాశ మీయకున్నారు. కాన నేనొక మాయచేసి సూర్యుడు కనబడకుండ చేసెదను. అప్పుడు పౌరబాటున కనబడిన సైంధవు తల నరికి ప్రతిని దీర్చుకొనుము. తర్వాత సూర్యుడగపడును అని చెప్పెను. అర్జునుడు-ఇంతను రెండుగడియల ప్రొద్దు కలదు. జెండా నరికితిగదా ! వీని తల నింతలో నరికెదను. నా పరాక్రమమునకు అప్ర తిష్ట తే సుము. అని యనుచుడగనే వినక కృష్ణుడాపనీ చేసెను. అందరు అర్జునుడిక చచ్చునని పడమర సూచుచుండ దారిలో గొంతెత్తి సూర్యాస్త మయము చూచుచున్న సైంధవు తలను జరికాస్త్రమున నర్జునుడు నటి కెను. కృష్ణుడు దాని క్రింద బడనీకు మనెను. అర్జును డా తలను బాణము లతో నిలువుగా నడ్డముగా నాకాశమున ద్రిప్పుచు క్షింతో పై బడిన పదిరథ ములవారితో, వారి సైన్యములతో పోరుట అత్యాశ్చర్యముగ నుండెను.

ఇంతలో సూర్యుడందఱకు కనబడెను. బడిన సెనికుల పలచనచేసి అశ్వత్థామ కర్ణాది వీరుల నోడించి యఱునుడు సైంధవు తల నింక నెంత సేపు పైననే త్రిప్పవలెనని యడుగగా కృష్ణుడు పీని తండ్రి వృద్ధ క్షత్రుడు వీనికి రాజ్యమిచ్చి తపమునకు పోవువేళ నాకాశవాణి వీని తల శాత్రులచే నాకస్మికముగ తునుమబడునని చెప్ప నటలె న పీని తల క్రిందవైచిన వానితల వెంటనే పగులగలదు. అని శపింఁ పోయెను. కాన అది శమంతపంచకము నొద్ద తపముచేయుచున్నవాని చేతులలో బెట్టిన క్రిందవైచి నశపించినవాడే చచ్చిన మనకు ముందుగూడ ప్రమాదము లేకుండును అపని పాశుపతముగాక మరియొక అస్త్రమేదియు జేయలేదు. అవ్యహాస్త ముపయోగింపు మనెను అర్జును డట్లు చేయుటయు ఆ పాశు పతాస్త్రము వానితల బట్టుకొని బాణపరంపరాకారముగ పోయి యర్హ్య మిచ్చుచున్న వృద్ధక్షత్రుని దోసిలిలోబెట్ట వాడు చూడక వెంటనే క్రిందబడ పేసి తనతలయు బగిలి చచ్చెను. దానివలన అతడు మరల నింకొకశాపము బెట్టునను భయము లేకుండపోయినది. మాచువారెల ఇందఱతో యుద్ధముచేయుచు నా శిరమును బంతివలె ఆకాశమున త్రిప్పనేల? చివర కది యెక్కడవైచెను? ఇంత యుద్ధమున వీరులు వానికి లెక్కగా లేదు కృష్ణార్జునులకిది యాటగా నున్నది యని యాశ్చర్యమందిరి. అంత భీమా ర్జున కృష్ణ సాత్యకులు పోయి ధర్మజు దర్శించి నమస్కరించి జరిగిన వృత్తాంతము సెప్ప నాత డానంద బాష్పములతో నేను ధన్యాత్ముడనని వారి నందఱ గొగలించుకొని గౌరవించెను.

ఇక దుర్యోధనుడు ద్రోణునికడకు పోయి యేడ్చుచు దిట్టి నీవు కప్పవలె నటచు పామువు నీవలన నష్టపడితిని ధర్మజుని బట్టెను. ని యబద్ధమాడితివి. సైంధవు గాచెదనని యర్జునునేకాక వానికి తోడు భీష్మ సాత్యకులను బుచ్చి దుష్ప్రవేశమగు వ్యూహము పన్నియు లాభము లేకుండ చేసితివి, అని గురుని అనరాని మాటలని ఇతియగాక నీవు యుద్ధము చాలించుకొని పొమ్ము కర్ణునకు పేనాధిపత్యమిచ్చి పాండవుల గెలిచెద ననెను

దానికిద్రోణుడు నదరివడి ఎదురేర్చి - ఏమి చేయుదము? పాండవు లట్లు కాననమునకేగి నీవల్ల కష్టపడెనని తమంద రెరిగినదియే. ఆ మరిత మింత చేయకుండునా: అది యుచుంచుము. పాండవుల వ్యూహము నెల్ల నాయొక్క చేతిమీద నాపి ప్రొద్దుకుంకు నంతవఱకు నెడతెరిపిలేకుండ శ్రమపడి పోరియు అగుఁజ్జుడవగు నీచే మాటపడితిని. వారి యాయుధ ములు శరరీము మండించుచుండ నీ వొకవైపున శరరీమే కాక యంతః కరణమును మండించుచుంటివి. అర్జును గెలువశక్యము కాదని మునుపే చెప్పలేదా? ఇంతమందిని రాకుండ నిలిపితినిగదా: వచ్చిన ముగ్గురిని నీ కర్ణుడు నీవు, నీ సైన్యములు గెలువలేకపోయితిరి. నా యనంతరము నీపాటు నీవు పడెదవుగాక పొమ్ము. నేనీరాత్రికూడ యుద్ధము చేసె దను, పాంచాలుర నెల్ల జంపినగాని కవచము విడువను. దినిటీచువేయించు యత్నము సేయుమని చెప్పి నాచేత దెగని పాంచాలురున్న వారి నిశ్శేషము సేయుమని నాకొడుకునకు చెప్పుమనెను. ఆమాటలు రుచింపక పోయి కర్ణునితో నిదియంతయు చెప్పి ద్రోణుని చాలించి యిక నీవు సైన్యాధిపత్యము నొంది శత్రువుల సంహరింపు మనెను. అది విని కర్ణుడు దుర్యోధనుని జూచి రాజేంద్రా: సముద్రముతో బుట్టవైచిన బుర్రెడు నీళ్ళు వచ్చునుగాని సముద్రపు నీరెల్ల వచ్చినా: అర్జునునంత పరాక్ర మముతో నెంతటి వారంతగ నిలువవచ్చునుగాని వాని పరాక్రమమెల్ల నడంగింప నెవ్వరితరము. ఆ కుంతికడుపు చలువ యట్టిది. మనము చిన్న నాటినుండి విషాన్నము బెట్టించి, పాములచే గఱపించి, గంగలో బడవైచి, లక్కయిండలో గాల్చి. కాననమున కేగజేసి యొకనాశమునైన జూడ గలిగితిమా? ఇంకను నట్లగా తలపుము, ఎట్లయినను మొదలుపెట్టిన పని తుది జూడవలెను.

శ్లో॥ అనారంభో మహామౌనాః ప్రథమం బుద్ధిలక్షణం

ఆరబ్ధ స్వాంతగమనం ద్వితీయం బుద్ధిలక్షణం

అని రాజనీతి యనెను. కర్ణుని మాటలు విని అర్జునుని చూచిన పరాక్రమము దలచి దుర్యోధను డంతరమున—

ఉ॥ ద్రోణుడు కర్ణుడుంగృపుడు ద్రోణునుతుండును నేల! వాని గీర్వాణులకై ననుం జెనక వచ్చునె! యెవ్వరునాడీ గౌరవత్రాణ పరాయణత్వమున దర్పము సూపగ లేమిదెల్లము ధీణ పరాక్రముండయిన క్రీడికి నిక్కపుటల్క వచ్చినన్॥

అని దిమ్మరపోయి యూరకుండెను.

ఆ రాత్రి మహాయుద్ధము జరిగినది. కర్ణుడు రేగి యుద్ధము చేయుచుండ కృష్ణుడు ఘటోత్కచుని బిలిచి ఈ రాత్రి కర్ణుని నీవు గాక ఎవరు తలపడలేరు. నీవు వాని జయించి మీ తండ్రుల బుణము తీర్చుకొనుము— అనెను. వాడు విజృంభించి మాయాయుద్ధము చేయుచుండ కర్ణునకు చేయి యాడకుండెను. అప్పు డుదరు కర్ణునితో నీకు ఇంద్రు డిచ్చిన శక్తి వీనిపై వైచి మర్యాదకాపాడుకొనుము. అర్జును సంగతి తర్వాత చూచుకొందమనిరి. అప్పటి కింకొక యుపాయము లేక కర్ణుడు శక్తితో వాని సమయించెను. క్రోధ శోకము లతో కర్ణు నెదిరించిపోవు ధర్మజునకు కృష్ణుడు వీడురావణునంత వాడు. మనము లేనినాడు లోక మలోకము చేయును. వీడు కర్ణుని శక్తి కెరయగుటవలన మనమర్జును గాపాడుకొన గలిగితిమి. ఇది వాడు అర్జునునిమీద వేయవలెనని ప్రతిదినము వచ్చుచుండును. వారి వారలెల్ల నిది చెప్పుచుందురు. యుద్ధరంగమునకు రాగానే వాడు మరచునట్లు చేయుచుంటిని. ఇంక నెన్నాళ్ళు చేయుదుము. ఇది మనకు మేలుకాలముగాని కష్టకాలము గాదని యందఱ దుఃఖము శాంతింప జేసెను. ఆ రాత్రి తెల్లవారినది. కాల్యముల దీర్చికొని రాత్రి నిద్రలేక శరీరములు తూలుచుండ నచే పోరాడుచుండిరి. ఐదవనాడు రెండుజాములయిన తర్వాత భీముడు కళింగసైన్యములతో యుద్ధముచేయుచు వానిగంధ గజమును చంపెను. దానిపేరు అశ్వత్థామ. వినరాని మాటవిన్న అప్ర

సన్యాసము చేసెదనను ప్రతినగల ద్రోణుని యొద్దకుపోయి భీముడు “అశ్వత్థామా హతః” - అని చెప్పెను. ద్రోణుడు కొంచెమాలోచించి శివవరమున బుట్టిన యశ్వత్థామ చావవివాడని తానెరుంగును గాన కళింగసైన్యములతో నింతదనుక పోరిన భీముడు గజమును జంపెనేమోయని యాలోచించి మామూలుగా యుద్ధము చేయుచుండెను. మూడుజాము లయినది. ద్రోణునకు కాలము దగ్గరకు వచ్చినది. కొండలమీదగాని నీటిలోగాని అడ్డు లేకుండపోవు ద్రోణుని రథచక్రము లంటినలబడి లటుకు లటుకుమని కొట్టుకొనుచు రథవేగము తగ్గిపోయెను. ద్రోణుడు తెలిసికొని ధర్మాత్ములవు పాండవుల కపకారము చేయుటవలన నట్టిదశ తనకు తటస్థించె ననియు నిక యుద్ధము చాలించెదననియు తలచుచుండ నాకాశవాణి దాని సమర్థించెను.

ఇన్ని కారణములతో తనచావు తనకు దెలిసిన మహాత్ముడు: వీర ధర్మప్రకారము పాండవసైన్యముల వధించుచున్నట్లు సందుచేసికొని ధర్మజు నున్నెడకు పోయి యడంగుటయు నాతడు కృష్ణ ప్రేరణమున “అశ్వత్థామ హతః”, అని పెద్దగానని “కుంజరః” అని మెల్లగా ననెను. అర్జునుడుమాత్ర మన్నతో మొదటినుండి సహజమవు సత్యమును వదల కుము. గురుని నసత్యమున జంపుటకన్న నన్యాయమెద్ది? రాజధర్మముతో నిలనబడి గురుని చేతిలో చచ్చినను మనకవయశము లేదుసరిగదా! వీర భోగ్యములగు లోకముల చూడగొందుము. బ్రదికి గెలిచిన రాజ్యమబ్బును. ఎట్లయినను బాధలేదు. అసత్యమాడవలదని గట్టిగా చెప్పుచుండెను. అది వినియు కృష్ణభీముల ప్రేరణతో ధర్మజు డట్లు పలికెను. ఆ “కుంజరః” అను మాట వినబడకుండ సైన్యవాద్య ఘోషాదులన్నియు నడ్డుపడినవి దానితో ద్రోణు డత్రుసన్యాసముచేసి రథముమీద కూర్చుండి యోగసాధనతో బ్రహ్మరంద్రము బ్రద్దలుచేసికొనిపోయెను. ద్రోణుని తల నతని వధకై యాజోపయాజుల వరమున ద్రుపదుని యజ్ఞము నగ్నికుండమున బుట్టిన ధృష్టద్యుమ్నుడు, కృష్ణ పాండవాదులెల్ల వలదు వలదని కేకలు

వేయుచున్నను తత్కాలజనితావేశమున కత్తితో నటకెను. ద్రోణుడు సూర్యనుండలము భేదించుకొని సిద్ధసాధ్య వందితమగు గతిగొనెను.

ఇదిగాక ఆతురతో కొడుకుచావును తెలిసికొన దలచివచ్చి అడిగిన ద్రోణుడు ధర్మరాజు ముఖమునుజూచి అడుగవలయునుగదా : “అశ్వత్థామా హతః” అన్నచోట “కుంజరః” అని మెల్లగా అనిన అక్షరస్థానములను బట్టి పెదవులు కదలవలెనుకదా : అది చూచుచున్న ద్రోణుడు ‘హతః’ తరువాత పెదవులు కదలుచున్నవి. ఆమాట నాకు వినబడుట లేదు, పెద్దగా జెప్పుము అని యడుగరాదా : ఇంతమాత్రము చేతగానివాడు పెదకి కొనుచు ధర్మరాజు వద్దకు పోనేల ? ఇదంతయు అనాలోచిత విషయము. ఇంకొక విషయము. స్వర్గారోహణ పర్వమున యోగముతో ఎగసి పోవుచున్న పాండవులు యోగశక్తిచాలక ఒక్కొక్కరే పడిపోవుటయు. భీముడు ధర్మరాజుని ప్రశ్నింపగా వారివారి యోగములు చెడుటకు కారణములు ధర్మరాజు సమాధానములు చెప్పుటయు కలదు. ఆ ప్రశ్నోత్తర మాలికలో అర్జునుడు పడినపుడు భీముడు ఇతడు కృష్ణునకు ప్రాణ, స్నేహితుడు. బంధువుడు భక్తుడు. ఇంద్రపుత్రుడు పూర్వజన్మలో నరుడను యోగి. ఈజన్మమున అనేక తపస్సులు చేసి శివునితో పోరాడి పాశుపతాస్త్రము తెచ్చుకొని స్వర్గములో ఇంద్రునితో గూడ ఐదుసంవత్సరములు ఇంద్రసింహాసనమున కూర్చుండి వచ్చినాడు. ఇతని యోగము చెడుటకు కారణమేమియు కనబడుట లేదు. అని యడుగగా. ధర్మరాజు యుద్ధప్రారంభమున అర్జునుని పిలిచి నీవాక్కడవు కౌరవసైన్యమును ఎన్ని రోజులలో వధింపగలవు ?

అని ప్రశ్నింపగా నాతో ఆ అర్జునుడు నాకు “కౌరవ సైన్యము లెక్కలేదు. కౌరవులకు మూడులోకములలో దేవదాన వాది వీరులందరు సహాయమై వచ్చినను, మన సైన్యము గూడా వారిలో కలిపిననూ వీరి నందరినీ, అర్థ నిమేషములో చంపగలను. అని నాతో చెప్పినాడు. అట్లు,

చేయక పదునెనిమిది రోజులు యుద్ధము చేసినాడు. ఆ మాటలో అసత్యము వచ్చినది. కనుక యోగము చెడి శరీరము పడిపోయెను. అని భీమునితో, ధర్మరాజు చెప్పెను.

ఈ విషయములో విచారితము. అర్జునుని అసత్యము పరులకు నష్టము గల్గించునది గాదు. ఏలయన పదునెనిమిది రోజులలో చంపుదు నని జెప్పి అర్థనిమేషములో చంపినయెడల ఆ అసత్యము శత్రువులకు నష్టకరము. పదునెనిమిది రోజులలో మన బలమును చూపింతము గదా ! అనుకొనుచుండ అర్థనిమేషములో జంపిన, శత్రువులకు నష్టము. మఱియు ఈయనకు అసత్య దోషము సిద్ధములే. అట్లుగాక వ్యతిరేకమైనది గనుక ఆయనకు అసత్య దోషము లేదు. ఆ అసత్యము వలన శత్రువులకు నష్టము లేదు. ఇట్లుండ ఈ అసత్యమునకే అర్జునుని యోగము చెడిన యెడల గురువును జంపుటకు “అశ్వత్థామా హతః” అనిన ధర్మరాజు అసత్యము పెద్ద దోషముగదా ! ఆ దోషమునకు ధర్మజుడేల పడిపోలేదు? ఈ అర్జునుడు భీముడు పడిపోయిన తరువాత కూడా ధర్మజుని ఇంద్ర రథ మెక్కించుకొని ఆ శరీముతోనే స్వర్గమునకు తీసుకొని పోయితి గదా! ధర్మజునకు యమలోకములో తమ్ములు బాధపడు చున్నట్లు చూపిన ఇంద్రుడును. యముడును, ధర్మజుకోపమునకు భయపడుచు నీతమ్ములు స్వర్గముననే యుండిరి. ఇదంతయు నీకు నాటకమే చూపించితిమి. అని మంచిచేసికొని స్వర్గమునకు తీసికొని పోయిరి, అని కలదుగదా ! గురు హత్యకు అబద్ధమాడిన వానియెడ దేవతలకు అంతభయము పక్షపాతము ఏల ? ఈ నిధముగా మంచి విమర్శబుద్ధితో విచారించిన ధర్మజు డబద్ధ మాడలేదు. అని భారత సిద్ధాంతము తక్కిన మాటలన్నియు కథలో ఎవరి మాటలు వారు మాట్లాడుదురు. అంతమాత్రమున పురాణధోరణి సమన్వయము చేసికొనుటయందు బుద్ధిమంతులు పొరబడతాదు. ఇది చ్రోణ పర్వ విధము.

ఈ కథలో పెద్ద చర్చలు: గురుని విషయమై ధర్మజుడు అసత్య
 మాడవచ్చునా? అత్రసన్యాము చేసిన ద్రోణుని శిష్యుడగు ధృష్టద్యు
 మ్నుడు నరుకుట న్యాయమా? వలదు వలదనిరి గాని యుద్ధిష్ఠిరాదులంత
 అన్యాయము చేసిన ధృష్టద్యుమ్ను వధించిరా? పోనీ వెడలనడిచిరా?
 ఇది యంతయు నన్యాయమే యని అపోహలు గలవు. భీముని మాటతో
 ననుమానము గలిగిన ద్రోణుడేమి చేయవలెను? తన సైన్యములో దండ
 నాయకుడగు కొడుకు చచ్చెనో బ్రదికెనో తనకు తెలియదా? అంత
 తెలియనివాడు సర్వసైన్యముల నేకముఖముచేసి యెట్లు నడుపగలడు?
 ఒకవేళ దూరమునుండి తెలియకుండిన నశ్వత్థామను పిలువమని కాని
 బ్రదికియున్నాడా? అని కాని అడుగ చెప్పుటకుకొరవసైన్యములోనెవ్వరు
 దిక్కులేరా? దండనాయకులు బిలుచుటకు నెవరినెట్లు పిలువవలయునో
 అట్లు వేర్వేర శంఖధ్వనులు వారలకు గుర్తులుండునుగదా? ఆ పని
 మరచినాడా? అని ప్రతిప్రశ్నము లున్నవి. రాయబారమప్పుడే భీష్మ
 ద్రోణులయందు కృష్ణుడు నేరము విశదీకరించెను. దానికి భీష్ముడుధర్మజు
 మోముచూచుచు దానివలన తనపాపము పరిహారమగునని సూచించి పడి
 పోయెను. అట్లే ద్రోణుడును తనవాడు చావనివాడని తెలిసినను తెలిసికొను
 మార్గము లున్నను ఇదివంకబెట్టి ధర్మరాజును జూచుటకు తన పాపాపనో
 దనమునకు అట్లుపోయియడిగెను. ధర్మజుని “అశ్వత్థామా హతః” అన్న
 మాటకాక “కుంజరః” అను మాటతో ఆయనకు ప్రయోజనము లేదు. అట్ల
 యిన కుంజరమా? నాకొడుకా? అని యడుగలేడా వినరాని మాట విన్న
 చచ్చెదనన్న ప్రతిజ్ఞ కదియే చాలునుగాక? అతడట్లు చేసెను. ద్రుపదుని
 యజ్ఞమున ద్రోణు జంపుటకు పుట్టినవాడు నిమిత్తమాత్రముగా తలగోసి
 నాడననేల? బ్రాహ్మణవృత్తిమాని క్షత్రవృత్తితో బ్రదికి ద్రోణునికి
 వృత్తికితగిన సంస్కారమైనగాని ఎంతయోగియైనను సూర్యమండలమును
 భేదింపలేడు. ఉత్తమలోకములేదుగాన శిష్యుడగు పీరుడీ నెపమున నట్లుద్ధ

రించెను. ఇది యంతయు భవితవ్యము. దీనిలో ధర్మజుడు కుంజరః అని మెల్లగానన్న దోషమునకు ముందు యమలోకము చూచెను. అంత మాత్రము సందులేకపోయిన నరకము పూర్తిగానే యనుభవింపవలసి యుండు, అని కథాభాగమును బట్టి సారాంశము తోచుచున్నది.

అదిశశేషమున అశ్వత్థామ ధర్మజు డసత్యమాడెనని, ధృష్ట ద్యున్నుడు తన తండ్రిని జుట్టుపట్టుకొని శిరము కోసెనని కడుకోపించి కోలాహలముచేసి పాండవ సైన్యమును నేలకు గోలకు దెచ్చి యాగ్నే యాస్త్రము వైచిన నది యర్జును నస్త్రముచే శమించుటయు, నారాయణాస్త్రముప్రయోగించిన కృష్ణుడు పాండవపక్షమువారి నెల్లరథములు దిగి ఆయుధములు క్రిందబెట్టి నమస్కారము చేయుడని యట్లు చేయించిన నదియు నుపశమించుటయు నాతడు రథము దిగి పారిపోవుచుండ, దారిలో వ్యాసమర్షి ప్రత్యక్షమై యడిగిన మహాత్మా! నా ఆగ్నేయాస్త్రము అర్జు నాస్త్రముచే ప్రతిహతమాయెను. నారాయణాస్త్ర మూరకపోయెను. కృష్ణార్జునులు నాకన్న మిన్నలగుటకు కారణమేమియని యడిగెను.

నీవు పూర్వజన్మమున శివుని కరచరణాద్యవయవములతో నర్చ యందు పూజించివితి. వారు లింగాధిష్ఠానారూఢుని చేసి పూజించిరి. శివుని నర్చయందు పూజించుటకన్న లింగమున పూజించుట యధికఫలము, మీమీ పూజాఫలములు పేరుపేరుగా ననుభవింపవలదా? ఇట్లు పోవనేల? నిలచి మొదలువెట్టిన పని నెరవేర్చుకొని పోయెదవుగాక అని వానిని వ్యాసభట్టార కుడు మరలించెను. అంత నిరువాగువారు నస్తమయమువరకు బోరాడి శిబిరముల కేగిరి. దుర్యోధనుడు కోరికతీర తన కర్తునకు సర్వసైన్యాధి పత్య పట్టాభిషేక మొనర్చెను.

మరునాటి యుద్ధములో నుభయ బలములు పోరాడినవి. అందు పాండవులకే విజయము సిద్ధించెను. వారుల్లాసముతో బోయిరి. కౌరవులు కర్ణాధిపత్యము వచ్చినను జయింపకపోయితిమని యుసురుసు రయిపోయిరి.

ఇక కర్ణుని రెండవనాటి యుద్ధము తీవ్రముగా జరిగినది. కర్ణుడు తెగించి యానాడు తన గజాకారమగు దివ్యధ్వజమును పూజించి తెచ్చుకొనెను. ఆయుధములన్నియు సిద్ధముచేసికొని, వాని యుపాస్యులనుపాసించుకొని యుద్ధమునకు వచ్చుచు, దుర్యోధనునితో నాకును, నర్జునకును ఆయుధములలో, దివ్యాస్త్రప్రయోగములలో నెచ్చుతగ్గులు లేవు. లాఘవమున నాకన్న నతడు చాల తక్కువ. వానికి విరుగని రథముకలిగినను మనకు చాల రథములు వెంటనుంచుకొని ఒకటిపోయిన నొకటి వాడుకొనవచ్చును. వానికి అక్షయబాణతూణములున్న, మనము నంతకన్నా బాణముల దెచ్చుకొనవచ్చును. కాని కృష్ణుడతనికి సారధియగుటచే మనయూపులన్నియు దప్పించుచున్నాడు. కాన మనల శత్రుడు సారథ్యమున - తెలివితేటలలో కృష్ణునంతవాడు. వానిని నాకు సారధిగా నమర్చిన నేను వారల జయించెదనని చెప్పుకొనెను. దుర్యోధను డాతని బ్రతిమాలి కాదన్నను ఎన్నింటికన్న మాటలుచెప్పి ఎట్టకేలకు కర్ణునికి సారధినిగా జేసెను. అప్పుడు శత్రుడు నేను హితము చెప్పెదను. కర్ణుడు కాదనరాదు. కోపపడరాదు. అట్లయిన మాకు పొందు కుదురునని మొదటనే చెప్పెను. రెండు జాములవరకు ననేక ద్వంద్వయుద్ధములు సాగుచుండెను. సంశయ కులొకవైపున నర్జునితో నెడతెగకపోరుచుండ, అశ్వత్థామ అరుకొండల యెద్దులు లాగలేక లాగుకొనివచ్చు బండపైని బాణములుతెచ్చి యివి యన్నియు కృష్ణార్జునులపై గాక మరియొకరిపైన వైవనని ప్రతినబూని యొకవైపున యుద్ధము చేయుచుండెను. మధ్యాహ్నమున కాబాణములయి పోయిన నాతడు మరలెను. సంశయకులను కించిదవశిష్టముగా. వధించి

యర్జునుడు తన సైన్యము దరికి వచ్చుసరికి కర్ణుడు ధర్మజుని పరాభవించి తీవ్రముగా పోరుచుండ నిలువలేక ధర్మరాజు శిబిరమునకు పారిపోవు చుండెను.

అయినను విడువక వెంటపడిన, అప్పుడు భీమునిచేతిలో దుర్యోధనునకు చచ్చినంతవని వచ్చెను. దాని నుగ్గడించి శల్యుడు మనరాజు సచ్చిన నీవు ధర్మజు నేమిచేసి యేమి ప్రయోజనము? అని యొప్పించి దుర్యోధను ప్రాణతాణమునకు నచ్చటకు రథము నడిపెను. ధర్మజు డింటికి పోయెను. కర్ణుడు భార్గవాస్త్రము ప్రయోగించి తీవ్రముగా పోరు చుండ వానియెదుట నెవ్వరు నిలువలేకపోయిరి. భీముడు మాత్రము దీక్షాని సైన్యముల నిలుపుకొని పోరుచుండెను. ఆ యుద్ధతీవ్రత్వముజూచి రాజు కనబడకపోవుటకు చింతించి పోయి భీము నడుగగా రాజుగారు యుద్ధ రంగమున లేరు. ఇంటికి బోయేనేమో? యనెను. నీవువెళ్ళి చూచిరమ్మన నేనుపోయిన నోడిపోయితి నందురు. నీవే పోయి చూచిరమ్మనె. నీవు జయించుచుండుము, మేము మీ యన్నసంగతి చూచివచ్చెదమని కృష్ణుడు రథము త్రిప్పెను. అంతకుముందే కర్ణుని తీవ్రతజూచి సంశయకులతో, నశ్వత్థామతో యుద్ధముచేసిచేసి అలసివలసివచ్చిన యర్జునుడే-వట్టపగలింటి భాస్కరు పగిది కర్ణుడుగమూర్తియై వెలుగుచున్నవాడు. మాధవా! మన రథము మరలనిమ్ము! అని కర్ణునకు ప్రతిష్ఠతెచ్చెను. అర్జునుడు భీమునితో కర్ణుడు తీవ్రముగా పోరుచున్నాడు. అరుగో సంశయకులు మరల సిద్ధమై వచ్చుచున్నారు. అశ్వత్థామయు నిప్పుడే రాగలండు. నేను పోయిన నెట్లు? అనిన భీముడు వీనిని, వారినిగూడ నే నొక్కడన నిలిపి పోరాడగలను, నీవే యింటికి పొమ్మనెను.

ఆ భీమునియూపు లోకాతీతముగా నున్నది. వట్టివట్టి మాటలేకాక అప్పుడే కర్ణు నెదిరించి పోరాడి మూర్ఛనొందించి వాని రథముమీద నెక్కి ఆనాడు సభలో నన్నమాటలకు నేడు ధర్మజుని పరాభవించినందులకు

వీని నాలుక గోనెదనని కత్తి జళిపించిన, శల్కుడు వానితో నిది చావు గాదు. మూర్ఛ మునిగిన వాని నాలుకగోసిన చచ్చును, అర్జునుడు వీని జంపు ప్రతినపట్టి యున్నవాడు నీవీ పనిచేసిన ఆ సత్యసంధు డగ్నిప్రపే శము చేసిన మీ యింటికి ముప్పురాదా? యని వారించెను. భీముడు సంతోషించి మామా! నీవు చెప్పుటనుంచి మాకు ముప్పుతప్పెను. నీమాట కాదనను, అని రథము దిగిపోయెను. ఇట్లు మహాభీముడుగా యుద్ధము సాగుచుండ కృష్ణార్జునులు శిఖరమునకేగి ధర్మజుని దర్శించిన, వారు కర్ణునిజంపి వచ్చినారనుకొని వారి నగ్గించి మాటలవలన కర్ణుడు బ్రదికియుం వెననితెలిసి తాను బాధపడి యుండుటవలన అర్జును నిందించి నీ చేతకాకపోయిన గాండీవము కృష్ణునకిచ్చిన కర్ణు జంపెడువాడనెను. దానికి అర్జునుడు తన యన్నను జంపెదనని కత్తిదూసెను. ఇది యేమన - గాండీవము నింకొకరికి నిమ్మనువాని గొంతుకోయ ప్రతినబూనినవాడ ననెను. కృష్ణుడు వాని బదరి - ధర్మజు దూషింపుము. అది చంపినట్లే యని యట్లు చేయించెను. అర్జునుడు మరల కత్తిదూసి తన తల కోసికొనియెద నన నిదియేమి యని కృష్ణుడు - పూజ్యుడగు నన్నను దూషించినందుల కన్న, నీకు ధర్మము తెలియదు. ఆత్మశ్లాఘ చేసికొనువర్జునా! అది చచ్చినట్లే యని యట్లు చేయించి, ధర్మజుని కోపపరిహార మగునట్లు ప్రార్థించి, తాను అర్జునుడు వాని పాదముల కెఱిగి యుద్దానుజ్ఞ తీసికొనిపోయిరి. అప్పు డర్జునుడు కర్ణుని చంపకుండ నీరేయి నీ కగపడనని ధర్మజుతో చెప్పి పోయెను.

కృష్ణార్జునులు మరల యుద్ధరంగమునకు వచ్చువేళకు యుద్ధభార మంతయు భీముని చేతిమీదనే యున్నది. ఇంతలో దుశ్శాసనుడువచ్చి తాను మున్ను పెట్టిన బన్నములెల్ల వాక్రుచ్చి తనతో యుద్ధముచేయుమని, సోత్తాసముగా బలికిన భీముడు రేగి వాని విరధునిచేసి, గద విసిరి వాని బడవైచి తాను రథము దిగిపోయి, వాని చుట్టును తిరుగుచు, ఇంకొకరు వానిని రక్షింపరాకుండ పొదివి, ఓరీ దుశ్శాసనా! నీవు నా కగపడితివి. అప్పు డాడిన మాటలుగాక, ఇప్పుడును వెదకికొనుచువచ్చి యిన్నిమాట లాడితివి.

జూరమునాటి ప్రతిన నెరవేర్చుకొనియెదను నీ కిక్కడ నెవ్వరేని దిక్కు
 గలిగిన బిలుచుకొమ్మని పెద్దగా జెప్పుచు రాదాకారముతో చుట్టును దిరు
 గుచు అప్రతిష్ఠపాలై పోయెనుగాని, ధృతరాష్ట్రదేవి రంపాదించెను : ఆ
 సవలొ ద్రావడికి పరాభవము చేయవలదని తాననిన యిత పుట్టుచుగదా :
 మీ చేత నీకు భర్తలేడు అనిపించుకొనిన దాని మగడిప్పుడు వచ్చినాడూ :
 మా మగవార లింతవని చేసిరని అప్పుడు విట్టపీగిన కాంత లిట్లు అపతిత్వ
 దీనత నొందుచుండిరని పలుకుచు ప్రాణముండగనే వక్షస్థము క్రొద్దలు
 చేసి నెత్తురుద్రావి తలకుపోసికొని ఒడలెల్ల రక్తమయ్యై పిడికిలిబిట్టుకొని
 చుట్టును తిరుగు భీమునిపై బోలేక భీతితో దుర్యోధన, కర్ణ, కృపాశ్వ
 తామాదులెల్ల దిమ్మరపోయి చూచిరి. ఇట్లు ప్రతిన దీర్చుకొని, నా రెండు
 ముఖ్యప్రతిజ్ఞలలో నొకటి తీరినది. చాటు మాటు కాకుండ దుర్యోధనుడు,
 కర్ణుడు, కృపుడు. అశ్వత్థామ మొదలగువీరు లేమియు చేయలేక చూచు
 చుడ, పాండవపత్ని కేశాంబరముల నాకర్షించిన వాని జంపి నెత్తురు
 ద్రావితిని. ఇంక రెండవదికూడ ఇట్లే తీర్చబోవుచున్నానని వాని నొక్క
 తొక్కుతొక్కి చంపి, విశోకుడుతెచ్చిన రథమెక్కి కొరవుల కెదురుగా
 నడచెను అంతకుముందేవచ్చి భీముని ప్రతిజ్ఞ కర్తవ్యువారిని నజక సిద్ధ
 పడియు డి, ప్రతిన నెరవేరుటకు సుతసింపి యున్నుడును కలసికొనెను.

ఇక జాము ప్రొద్దున్నది. కర్ణుడు మనసు చెడి తాను జూచుచుం
 డగా నింత ఘోరము జరిగినది. గనుక నింక నా పౌరుష మెన్నటికి అని
 తెగించి అర్జునుతో నెదుర్కొనెను. రెండు వైపులవారు చూచుచుండిరి.
 కర్ణుని ద్వంద్వయుద్ధము సాగినది. కర్ణుడు సర్పముభాత్రము అర్జు
 నుపై ప్రయోగించెను. అది కంఠమునకు సరిగా గుజివెట్టక తొందరచే
 పాలస్థమునకు సూటిచేయుటచే శయ్యడాక్షేపించెను. మరల గురివెట్టు
 మనెను. కర్ణుడొక బాణము రెండుమారు గురివెట్టినా : యని వాడట్లే
 వే చెను. అది వచ్చువేళకు కృష్ణుడునుని రథము నాలుగంగుళములు
 భూమిలోనికి నదిమెను. ఆ యస్త్రము అర్జును కిరీటము నెత్తుకొని పోయి

తల రాలేదని తిరిగి వచ్చుచుండ - అదియేమని అర్జునుడడుగగా-ఇది తక్షకుని కొడుకగు సర్పరాజము. ఖండవ దహనముప్పుడు ఇది పారిపోవుచుండ నీవు నడిమికి నరికి అగ్నిలో పడవై చితిని. ఆ తల నాటి నుండి కర్ణునియొద్దనుండి నీమీది వగళో కిరీటమపహరించి అంతతో దోక మరలి వచ్చుచున్నది - అని కృష్ణుడు చెప్పెను. అర్జునుడు దాని నారు బాణములతో ముక్కలు ముక్కలు చేసెను.

ఇంద్రుడిచ్చిన శక్తి ఘటోత్కచునిపై పోయి సర్పముఖాత్ర మిట్లయిన కర్ణుడుస్సరుమనెను. ఇంతలో బ్రాహ్మణ శాపమున కర్ణుని రథచక్రము భూమిలో క్రుంగెను. అది యెత్తుకొనియెదను కొంచెము సేపాగుమని దర్శముగా నడిగెను. దాని కర్ణునుడు కొంతసేపు ఆగెను. కృష్ణు డాక్షేపించెను. కర్ణుడు రథమెత్త ఆ రథమును వదలక భూమి యంతయు దానితో లేచివచ్చెను. మరల రథమెక్కిన నింకను క్రుంగెను. మరల నాగుమనిన వాని దుర్మార్గములన్నియు చెప్పి యభిమన్యుని విలుచాటుగా నుండి యెల్లు నటికితివని నిరుత్తుజేసి కృష్ణుడు ప్రేరేప అర్జును డొక యస్త్రము మంత్రించివైచి వాని బడపేసెను. కర్ణుడు నేలబడి నంతనే రథము చక్రము పైకివచ్చినది. అట్టి నాయకుడు లేని మ్రోడుపడిన రథమును శల్యుడు తోలుకొనిపోయెను. ఇటు 17 వ నాటి సాయంకాలము కర్ణరహితులైన దుర్యోధనులు శిబిరముల కేగుట, పాండవులు జూదమున నోడి అడవికి పోవునంతటికన్న దీనముగా నుండెను. కర్ణపర్వము తుది ఫలశ్రుతి వ్రాయబడినది.

చం॥ అనలుడు భాస్కరుండును సుధాంశుకు నధ్వర సంప్రవ రకుల్
వినుము నరేంద్ర : యీ క్రతువు విష్ణుమయంబిది నిర్వహించి ర
రునుడును కర్ణుడున్ సమరరూపమునందగ నీ ప్రబంధ మిం
జౌనరం బరించి నన్నినిన నొండు నరుంజిరసౌఖ్యసంపదల్ ॥

అని తిక్కన వ్రాసెను. ఇక్కడికి వర్ణముయినది. తక్కినది కథావిశేషమునకు ప్రసంగింపబడినది.

18వ దినమున శయ్యని సేనాధిపతిగా చేసికొని కొరవులు యుద్ధము నకు వచ్చిరి. రెండుజాములలో ధర్మజుడు వాని బడవై చెను. మూడవ జాములో దుర్యోధనుడిక నీవే సేనాధిపతి మామా : యని శకునిని మాటతో సేనాధిపతిని చేసెను వాడు పోరి నకుల సహదేవుల చేతిలో సకుటుంబ సవరివారముగా చచ్చెను. కృపకృతవర్మాశ్వత్థామలు పారి పోయిరి. 1 అక్షాహిణులు నాయకులు నశించిరి.

క॥ వలవలని మూకలో కా

ల్పిలువక గుఱ్ఱంబు డిగ్గి నీ కొడుకు గదా

కలిత భుజుండై యొక్కడు

తొలగి చనియె నేమి చెప్పుదుం గురునాథా :

అట్లు వోయి దుర్యోధను దొక చెఱువులో జలస్థంభన విద్యతో దాగి యుండెను. అది తెలిసికొని పాండవులు పోయివాని నిష్ఠురములాడి బయటకు రావించి భీమునితో గదా రణము గోరిన వానియిచ్చమైనట్లుచేసిరి. ఆ యుద్ధము చూచుటకు బలరాముడును వచ్చెను. బలరాముడు దుర్యోధన పక్షపాతి. కృష్ణుడు పాండవపక్షపాతి యను పేరున్నను స్వపక్ష పరపక్ష నిర్దామధాముడు కావుననే దేవుడనవలసి వచ్చినది. భీమ దుర్యోధనుల గదాయుద్ధము సాగినది. కొంతసేపునకు కృష్ణుని యాలోచనమున నర్జునుడు వాని తొడగొట్టుమని భీమునకు సంజ్ఞచేసెను. భీముడు తెలిసికొని ము తొందరపడక తనకు భారమైనను పోరాడుచుండెను. అప్పుడు వల్లీకొట్టు దుర్యోధనుని గదాతాకుతో భీముడు మోకాళ్ళనేలమోపి దిమ్మర పోయి కూర్చుండబడెను. ఆసమయమున దుర్యోధనుడు మరల భీముని పై గా వల్లీకొట్ట వచ్చుటజూచి ఆ యెగసినప్పుడు కూర్చుండియే వానితొడలకుబట్టించి భీముడు గదవిసరగా నతడు తొడనలిగి క్రిందపడెను. అప్పుడు బలరాముడు గదాయుద్ధమున తొడలు విరుగగొట్టుట భీముడుచేసిన యదర్మమని కృష్ణునితోగూడనందఱు నిందించెను. దానికి బలరామునితో కృష్ణుడే

మాటలాడెను. దెబ్బతిని మోకరింపబడిన వానిపై పల్లీకొట్టవచ్చునా ? ఆ దిమ్మరపోయినవాని నింకొక దెబ్బకొట్టిన చచ్చునుగదా ! ముందు అధర్మము దుర్యోధనుడు చేయుటవలన తన ప్రాణము కాపాడుకొనుటకు ప్రతినతీర్చుకొనుటకు నట్లు కొట్టెను. అదియుగాక మైత్రేయముని శాపమున వాని తొడలు భీముని గదచే నిరుగవలసియున్నవి.

ఇవి యన్నియు తెలిసియున్న దుర్యోధనుడు తనతో డల గ పాడుకొనవలదా ? ప్రమాదమన్న ననుభవింప నిమ్ము.

ఉ॥ ధారుణీ రాజ్యసంపద మదమ్మున ద్రోపది కృష్ణ నిట్లు రం
భోరునిజోరు దేశమున నుండగఁబిల్చిన యద్దురాత్ముడు
త్వార మదీయ బాహుపరివర్తిత చండగదాభిఘాత భ
గ్నోరు తరోరు జేయఁదు సుయోధను నుగ్రరణాంతరమ్మునన్.

అని భీముడు ప్రతిన చేసెనుగదా ! అది తప్పయిన నుగ్రరణాంతరమ్మున గదతో తొడలెట్లు గొట్టెనవు ? అది యధర్మమున ప్రతిన మార్పుకొమ్మని యచ్చటి సభాస్థారులగు భీష్మాదు లెవరైన ననినా ? భీముడప్పుడే వాని తొడలు విరుగగొట్టవలసినది. ధర్మాత్ముడుగాన నిన్నినాళ్లగానాడు. ఇది యంతయు నెరిగిన నీపై నను అధర్మమగు ప్రతిన మార్పుకొమ్మని భీమునికి జెప్పియుంటివా ? ఇందు భీముని తప్పేమియు లేదనుచుండ బలరాము దొనెను, శిఖండి నడ్డము పెట్టి తాతను బడగొట్టిన అర్జును తప్పులేదు. అసత్యమాడి గురుని జంపించిన ధర్మజుని తప్పులేదు. రథచక్రము క్రుంగినప్పు డర్జునునిచే కర్ణుజంపించిన సీతప్పునులేదు. ఒక తప్పయిన ససవచ్చును. అన్నియు తప్పు లయినప్పుడు దాని విమర్శమిం కేల ? అని బలరాముడు తీవ్రముగా మాటలాడెను. దానికి భగవంతుడు అన్నిటికి సమాధానము చెప్పి పాండవుల తప్పు ఇసుమంతయు లేదు కలికాలము రాబోవుచున్నది. ఇట్లే వన్నియు ధర్మములుగానే చెల్లు నని బలరాముని

నవ్వలకు బుచ్చెను. దుర్యోధనుడు “కంసదాసుని పుత్ర! కావుము నీ దురాచారము” అని కృష్ణు నాక్షేపించినవానికి నివి యన్నియు చెప్పి మాటలాడకుండ చేసెను ధర్మరాజు “పాపపుణ్య చింత యింకేమిటికి పద్మనాభా !” అని ధర్మరాజు తమకు నిట్టివియే కొన్ని యప్రతిష్టలు ఎంత ధర్మముగా నడచినను రానేవచ్చినవి-అని విసువుతో ననిన-నిది నాపని. మీకేమియు దోసము లేదు. ఇట్లే ఏకలవ్యుని ప్రేలు కోయించితిని. అట్లే చేయకున్న దుర్యోధనుడు వానిని దెచ్చుకొనిన నాకు సంకటమయ్యెడిది, అని చెప్పెను ద్రోణుడు ఏకలవ్యుని ప్రేలు కోయించుటకూడ తనపనియే యని చెప్పు శ్రీకృష్ణుని ప్రసంగమునుబట్టి తప్పొప్పుల నిర్ణయించు భారమెవ్వరికిని లేదు.

ఇది యిట్లుంగా మహాత్ముల చరితముల తప్పులెన్ను వారికి వారి తప్పులలో భాగము పంచుకొన నేనని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. అర్షగ్రంథములలో నెక్కడ సందియము కలుగునో అక్కడనే దాని సమాధానము నుండును. సందేహము తీరిన దాకా చదువుచు పెద్దల నడిగి తెలిసికొనుటయే దాని మందని మాతండ్రిగారు చెప్పిరి. ప్రకృత మనుసరింతము.

అంతట పాండవులు కౌరవ శిబిరములకేగి యక్కడి ధనదాన్యాదులు మిగిలిన సైన్యములు లెక్కలు చూచుకొని దానదాసీజనుల నాదరించి, తమ శిబిరములలో ఒక అక్షాహిణీ సైన్యము మిగులుగా దాని సేనాధిపతి మొదలగు వారికి జాగ్రత్తగా నుండుమని వారొక్క నది యెడ్డున నారాత్రి గడపిరి. పాండవు లైదుగురు కృష్ణసాత్యకులట్లు లేకునికి కృప కృతవర్మా శ్వత్థామలు దుర్యోధను దర్శించి యీ ముగ్గురిమీద నశ్వత్థామను సైన్యాధిపతిగ జేయించుకొని యారాత్రి శిబిరము మీదికిపోయి పాండవుల యక్షాహిణీ సేనను ధృష్టద్యుమ్నుని నిద్రించువారి నెల్ల నటికి కసిదీర్చుకొని పోయి ప్రాణము పోవుచున్న దుర్యోధనునితో చెప్పి పాండవులు లేక

పోవుటచే ఈపరాక్రమము సాగినది. వారున్న శిబిరము మీద పోవుట కుదరినదే! ఇప్పుడువారు పైనబడకుండ తప్పింనుకొనవలెనని పారిపోయిరి కృతవర్మ ద్వారకకేగెను. కృష్ణుడుహస్తి నాపురికేగెను. అశ్వత్థామ సన్మసించి గంగయొడ్డునతపముచేసికొనుచుండెను. దానికి దుఃఖించుచుద్రౌపదిప్రేరణతో భీముడు అశ్వత్థామపై బోవుచుండకృష్ణార్జునులును వానికి కాపుగా వెనుకనుండి పోయిరి. భీము డతని నిష్ఠురములాడ అశ్వత్థామ బ్రహ్మ శిరోనామా స్త్రము మంత్రించి పాండవేయదాత గర్భముల నెల్ల నిదినశింపచేయు ననివేయ అర్జునుడును కృష్ణుని పనుపున బ్రహ్మశిరోస్త్ర మేవేసి దాని నాపెను. ఆ రెండు పోరుచుండ వ్యాసనారదులు వచ్చి యుద్ధమంతయునైన తుదిని నిదియే! : పీని నుపసంహరింపుడని చెప్పిన విని యర్జునుడు వారి మాటలనాదరించి తన యస్త్రము నుపసంహరించెను. అశ్వత్థామ కది చేతకాలేదు. అట్లు చెప్పిన తనకు నామర్థాయని దాని మరింత దీవింప జేసెను. కృష్ణుడు వాని “పాండవేయ దారగర్భములు” అను మాటకు పాండవి అన పాండురాజుభార్య. ఆమె కొడుకులు పాండవేయులు. వారి దారల గర్భములపై నిది ప్రసరించును గదా : అందొక్కటినేను సంరక్షిం చెదను. గర్భములు నిన్నేమిచేసినవి. ఐన నీట్లుజేసిన పాపమునుభవింపుము. మూడువేల సంవత్సరములు దుర్గంధభూషిత శరీరుండ వై కుష్టు రోగము ననుభవింపుమని శపించెను. వ్యాసనారదులు దానిని ధృఢ పరిచిరి. ఆ యుద్ధములో పాండవుల దప్పించి నందుకు దుఃఖించి యస్త్రము నుద్దీప్తము చేయ దానిచే నప్పుడు పాండవదార గర్భములన్నియు నశించెను. భగ వంతుడు ఉత్తర గర్భమును కాపాడెను, కులము పరిక్షిణ మైనప్పుడు పుత్రులుగాన పరీక్షిత ని పేరుపెట్టెను.

తర్వాత ధర్మరాజు చచ్చిన భారత వీరులకెల్ల సంస్కారము లాచరించి, కృష్ణునాజుచే పట్టాభిషిక్తుడై భీష్ముని వలన ధర్మములు నేర్చుకొనుట వంకపెట్టి శాంత్యానుశాశికపర్వముల ధర్మప్రవచన మివట్టికి

గల రాజకుమారుల ప్రబోధార్థముగ చెప్పించి తా నశ్వమేధము నొనర్చి
 గత కల్మషుడై ముప్పదియారేండ్లు రాజ్యము చేసి చివరకు పరీక్షితునకు
 యౌవరాజ్యమిచ్చి యుయుత్సునకు మహారాజ్యమిచ్చి సుభద్రను పై
 పెత్తనమున కమర్చి ద్రౌపదితో వారు స్వర్గమున కేగిరి. అందు
 ధర్మరాజును శరీరముతోనే స్వర్గమునకు తీసికొనిపోయి తమ్ముల చూపు
 మని యాతడడుగ యమలోకమునకు తీసికొనిపోయి నరకము చూపగా
 కోపించి యామహాత్ముడు శాపమువెట్టినేమో యను భయముతో నారదు
 వెంటబింటి, అవసరమైనప్పుడు దేవేంద్రుడు యముడు ప్రత్యక్షమై వాని
 యడిగిన వానినెల్ల సమర్థించి నా తమ్ముల నేల నరకములో బడవెచితిరి ?
 వారేమి తప్పు చేసిరి ? అని యడుగ నీ తమ్ములు తప్పు చేయలేదు.
 నరకమునకు రాలేదు, మహాత్ముడవగు నీవే గురునిమితమున ఆడిన
 అసత్యలేశమునకు నీకు నరకము చూపవలసి యిట్లు చేసితిమి. నీ
 తమ్ములు నరకములో నున్నట్లు చూపుట యొక్క నాటకము. మేము
 కల్పించితిమి, అని ఆయనను స్వర్గమునకు శరీరముతోనే తీసుకొనిపోయి
 రను గ్రంథమునుబట్టి, పాండవుల తప్పులన్నియు మన మనుకొనుట
 దక్క నిక్కములు గావని తోచుచున్నది. నిక్కములైన నింద్ర యములు
 మా నాటకమని యేల చెప్పుదురు ? ఇది యంతయు ప్రసక్తాను ప్రసంగ
 ముగా వచింపబడినది కాని - యిచట భారతము నంతయు చెప్పుటకు
 ప్రాసంధింపబడినది కాదు. అట్లయిన కొన్ని వత్సరములు పట్టును.

ఈ భారతము సంస్కృతమున హరివంశ, విష్ణు, భవిష్యములతో
 నూరు పర్వములగును. ఇది త్రిపురాసుర సంహారముతో ముగింపబడినది.
 అందును శివుడు మూడుసార్లు మూడు పురముల యసురుల నశింపచేసినట్లు
 న్నది. అందువలననే గచ్ఛద్వ్యాఖ్యాత గ్రంథము నంతను సందేహించి -
 ఇది చారిత్రాత్మకము గాకున్నను నిందు గ్రహింపదగినది పరమార్థమేయని
 వచించెను. అది యెట్లన త్రిపురములు స్థూల సూక్ష్మకారణ శరీరములు.

ఇందు మొదట శివానుగ్రహమున స్థూల శరీరము నందలి రోగాదులుపోగా సాధకుడు ఉపాసనమున కర్హుడగును. శరీరదార్ద్రమునుబట్టి సూక్ష్మశరీరమున కామాదులు రేగిన రెండవసారి శివుడు సూక్ష్మమును శుద్ధిచేయుట శరీరకరుజలు మానసికకామాదులు పోయిన పిమ్మట కారణశరీరమందలి తమముపొంగి జడసమాధి నాపాదించును. మూడవసారి శివానుగ్రహముతో నది పోయిన దేవతలు స్వస్థులైరని దీని భావమనియు తక్కిన భారతము నంతయు నిట్లే సమన్వయించుకొమ్మని యాయన చెప్పెను. ఈ విధముగా విద్యలన్నియు పరంపరగా జ్ఞాన బోధనమునకే ఏర్పడెను. వృత్తి హిత స్థితిని కూడ తెలిసికొను సంవితే అనగా చరమవృత్తియే ప్రకృతి. దాని కాశ్రయము బ్రహ్మము. కాన కర్మకాండములో కర్మములాచరించి యుపాసనవలన ప్రబుద్ధులైయున్నట్లు లుండుటయే ముక్తి. కాన పేదాది విద్యలలోనే కథలు చెప్పినను అవి యన్నియు మోక్షసాధకములే. కథలు కూడ బోధము కొరకే ఏర్పడినవి. దీనికి దత్తాత్రేయమహాత్మ్యమున నొక కథ చూడుడు.

కేవల కర్మప్రధానుడగు నొక సోమయాజి ప్రతిదినము వైశ్వ దేవము చేసి బలిదానము చేయుచుండ నా బలిక్రిందపడకుండ మాయమై పోవుచుండెను. అట్లు కొంతకాలము చనిన ఒకనాడు బలి వదలుసరికి ఒక బ్రహ్మరక్షస్సు చేయిపట్టి దానిగొని తినెను. అందులకా దంపతులు భయాశ్చర్యముల నందుచుండ నా రాక్షసు డిట్లనెను. ఈ రావిచెట్టు నందుండి నే నెన్నియో పాపములు చేసితిని. ఎన్ని చేసినను ఆకలిదప్పి తీరుటలేదు. కొంతకాలమునుండి నీ విచ్చు బలి పిడచ తినుట వలన నాకలి దప్పులు తీరి సుఖముగా నుండి ఎవ్వరిజోలికి పోకుండ నుంటిని. కాన మీకేమైనా నుపకారము చేసి కృతార్థుడ గావలెనని కనబడితిని. వర మర్పింపుడనెను. సోమయాజి కేమి కోరవలెనో తెలియలేదు. సోమిదమ్మ వాని కన్న పటుత్వము కలది, దంపతు లిద్దఱు నాలోచించి శ్రీ దత్తాత్రేయ

స్వామి నొకసారి చూపుచుని యర్థించిరి ఆ బ్రహ్మరాక్షసుడు మీ రడుగ రానిది యడిగితిరి. ఆ స్వామి యీ యూర నప్పుడప్పుడు తిరుగుచుండును. కాని నా మట్టి వానికి వారికి నెంత దవ్వు ! అయినను మీ యుపకారము నెంచి చూపెదను కాని ఆయన మీకు స్వాధీనుడగుట దుర్లభము కాన మూడుమారు చూపెదను. మీ యవ్యష్ట పెట్టున్నదో ? సిద్ధముగ నుండుడు అని చెప్పి సుంతర్థానము నొందెను.

ఒకప్పుడు వచ్చి సోమయాజిని గొనిపోయి మాంసపు దుకాణము వద్ద బేరము చేయుచున్న వానిని దూరముగా నుండి అడుగో దత్తదేవుడు అని చెప్పి రాక్షసుడు చూపుచుండెను. సోమయాజి మాంసపుదుకాణము వద్ద వెట్లు పోవెను. ఆ మాంసముగొను వాని నెట్లాశ్రయించును? అట్లే చూచుచుండ నల్లదేవుడంతర్థానము నొందెను. రెండవమారు చండాల వాటిక వద్దనున్న వాని జూపెను. సోమయాజి బార్యబోధమున, రాక్షసుని బోధమున వాని యొద్దకు పోయెను. ఆ దేవుడొక పశుశవమును కత్తితో కోసి యా ముక్కలు కాకులు మొదలగు పక్షులకు, కుక్కలకు బెట్టు చుండెను. స్వామి వానిని బెదిరించి కొట్టితిట్టి పంపెను. రాక్షసుడిక నీయన దేవుని కొలువలేదని నిరాశుడై విసువుకొనెను. పతివ్రతయవు సోమిద మ్మయు పతినిక మీరు పోవలదు. దేవునకు మనమీద దయలేదేమో ? మీరు బాధలు పడలేరు - అని యుపచారములు చేసి వాని గాయములు మాన్పెను. సోమయాజి యీ యద్దట మాటలను బట్టి స్వామి సమాశ్రయ మున పరమార్థము గమనించి ఈతూరి చూడుడు : నేనును పట్టుపట్టెదను. అని యొక నిశ్చయమున నుండెను. బజారున వారి యింటి ముందుగా పిచ్చివాని వలె పోవుచున్న స్వామిని మూడవసారి రాక్షసుడు చూపెను. ఆయన వెంటబడి సోమయాజి పోవునరికి స్వామి స్మశానసమీపమున కేగెను. వెంటనే పోయి సోమయాజి హఠాత్తుగా సాష్టాంగ ప్రణామము చేయుచు రెండుపాదములు గట్టిగా పట్టెను. స్వామి కొట్టినను తిట్టినను

స్వామి నొకసారి చూపుచుని యర్థించిరి ఆ బ్రహ్మరాక్షసుడు మీ రడుగ రానిది యడిగితిరి. ఆ స్వామి యీ యూర నప్పుడప్పుడు తిరుగుచుండును. కాని నా మట్టి వానికి వారికి నెంత దవ్వు ! అయినను మీ యుపకారము నెంచి చూపెదను కాని ఆయన మీకు స్వాధీనుడగుట దుర్లభము కాన మూడుమారు చూపెదను. మీ యవ్యష్ట పెట్టున్నదో ? సిద్ధముగ నుండుడు అని చెప్పి సుంతర్థానము నొందెను.

ఒకప్పుడు వచ్చి సోమయాజిని గొనిపోయి మాంసపు దుకాణము వద్ద బేరము చేయుచున్న వానిని దూరముగా నుండి అడుగో దత్తదేవుడు అని చెప్పి రాక్షసుడు చూపుచుండెను. సోమయాజి మాంసపుదుకాణము వద్ద వెట్లు పోవెను. ఆ మాంసముగొను వాని నెట్లాశ్రయించును? అట్లే చూచుచుండ నల్లదేవుడంతర్థానము నొందెను. రెండవమారు చండాల వాటిక వద్దనున్న వాని జూపెను. సోమయాజి బార్యబోధమున, రాక్షసుని బోధమున వాని యొద్దకు పోయెను. ఆ దేవుడొక పశుశవమును కత్తితో కోసి యా ముక్కలు కాకులు మొదలగు పక్షులకు, కుక్కలకు బెట్టు చుండెను. స్వామి వానిని బెదిరించి కొట్టితిట్టి పంపెను. రాక్షసుడిక నీయన దేవుని కొలువలేదని నిరాశుడై విసువుకొనెను. పతివ్రతయవు సోమిద మ్మయు పతినిక మీరు పోవలదు. దేవునకు మనమీద దయలేదేమో ? మీరు బాధలు పడలేరు - అని యుపచారములు చేసి వాని గాయములు మాన్పెను. సోమయాజి యీ యద్దట మాటలను బట్టి స్వామి సమాశ్రయ మున పరమార్థము గమనించి ఈతూరి చూడుడు : నేనును పట్టుపట్టెదను. అని యొక నిశ్చయమున నుండెను. బజారున వారి యింటి ముందుగా పిచ్చివాని వలె పోవుచున్న స్వామిని మూడవసారి రాక్షసుడు చూపెను. ఆయన వెంటబడి సోమయాజి పోవునరికి స్వామి స్మశానసమీపమున కేగెను. వెంటనే పోయి సోమయాజి హఠాత్తుగా సాష్టాంగ ప్రణామము చేయుచు రెండుపాదములు గట్టిగా పట్టెను. స్వామి కొట్టినను తిట్టినను

యాజి బి తరపోయి దిక్కులు చూచుచుండెను. సోమిదమ్మ గర్హపత్యాగ్ని వద్దకు పోయి ఈ సంగతి యంతయు చెప్పి విష్ణుస్థానమున కాహ్వానించిన నగ్నిదేవుడా కుండము నుండి వెలువడి వచ్చి బ్రాహ్మణరూపమున నర్చి తుడై విష్ణుస్థానమున గూర్చుండెను. ఇక సోమయాజి యధావిధిగ శ్రాద్ధము నెరవేర్చెను. శ్రాద్ధానంతరము భోక్తల భోజనపాత్రములాబమ్మ రక్కసి కొసంగుడని దత్తదేవుడు చెప్పెను. అట్లు చేయ తదుచ్చిష్టాను భవమున రాక్షసత్వము పోయి దివ్యశరీరముతో వారి కెల్లనముడై నెలపు దీసికొని విమానారూఢుడై దివ్యలోకముల కేగెను. సూర్యాగ్నులు మెచ్చు కొని కర్తల నాశీర్వదించి పోయిరి. దత్తస్వామి సర్వవిద్యలు సర్వమహి మలు నీ యందు భాసించును. నీవు లోకోద్ధారము చేయుచు నిష్టమైనంత కాలము ఇందుండి తర్వాత నీ పత్నితో గూడ బ్రాహ్మలోకమున కేగుము. అని యాదేశించి యంతర్ధానము చేసెను. ఇట్లు కర్మకాండము మోక్షోపాయ మైనది కదా !

ఇంకను భారతమున సుగర్భనోపాఖ్యానము గృహస్థాశ్రమముననే ముక్తి నొందవచ్చునని చెప్పుచున్నది. దానికి అతిధిపూజ ముఖ్యము, అందు తన దేహము ప్రాణము పత్నిపుత్రాదులు పశుభవనాదులు సర్వము నతిధికొఱకే యను భావముతో పత్ని నతిధి సత్కరించిన సుదర్శను నతిధి యగు ధర్మదేవత మెచ్చి వరములిచ్చి మృత్యువును జయింపితివని చెప్పిపోయెను. ఇట్టి ప్రసంగములనేకములు గలవు. కాన కర్మోపాస నాదికములు ముక్తికి పరంపరాకారణములు. స్వరూపజ్ఞానము సాక్షాత్కార ణము. కావుననే శ్రీశంకర భగవత్పాదుల వారు వేదములు, స్మృతలు, పురాణములు, నితిహాసములు - ఇవి యన్నియు వాక్యావాంతర వాక్య కలనచే నేకవాక్యమని యనుగ్రహించిరి. స్వరూపజ్ఞానము భాసింపగనే పుణ్యపాపములు లేకుండును. అవి లేకున్న జన్మజరాదులు నడంగును. అదియే బ్రాహ్మియవృద్ధి. దాని కనేకమార్గములున్నను, శ్రోతలయనుగతి శ్రీమద్భగవత్పాదుల వారి దక్షిణామూర్తి సుషమండలి నాకు తోచిన భావము ననువదించి మగించెద.

శ్లో॥ విశ్వం దర్పణగృశ్యమాన నగరీతుల్యం నిజాంతర్గతం.
 వశ్యన్నాత్మని మాయయా బహిరివోద్భూతం యథానిద్రయా
 యస్సాక్షాత్కూరుతే ప్రభోధసమయే స్వాత్మానమేవాద్వయం
 తస్మైశ్రీగురుమూర్తయేనమ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే॥

అద్దమునందు నగపడుచున్న నగరమువలె తనలోనున్న విశ్వమును నిద్రవంటి తన యందలి మాయచేత వెలుపల నునట్లు చూచుచు ప్రభోధ సమయమున సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదము లేనీ స్వస్వరూపమును మాత్రమే యనుభవించినట్టి శ్రీమంతుడగు గురురూపమున సాధకుల కుపాసనీయుడగు దక్షిణామూర్తి స్వామికిదె నా నమస్కృతి.

అద్దమునందు ఇంకొక వస్తువు వాస్తవముగ నుండు నవకాశము లేదు. అయినను కనబడుచున్నది కదా ? అదియెట్లు ? అదియే మాయ. మాయయన అసత్యవస్తువు సత్యముగా భాసించుట. లేనివస్తువు భాసించుట ఎట్లు ? నిద్రలో లేని వస్తువులు భాసించుట లేదా ? అవి మెలకువలో లేని పని నిశ్చయింపబడుట లేదా ? అట్లే అజ్ఞాన దశలో అగపడు ఈ ప్రపంచము స్వరూపజ్ఞాన దశయందు భిన్నముగ గన్పట్టుట లేదు. ఇచ్చట మనో జన్మజ్ఞానమును గొని అందఱు జ్ఞానులమనుచున్నారు. ఈ జన్మజ్ఞానము అజ్ఞానమే. దీనికి కారణమగు అఖండ జ్ఞాన స్వరూపమగు వారు జ్ఞానులు. ఆ దశలో “బ్రహ్మసత్యం - జగన్మిథ్యా” అని అనుభవించుచు సాధకులకు అట్టి యజ్ఞానమును దొరికించువాడు గురుమూర్తి. గు-అన అంధకారమని. రు-అన దాని తొలగించు వాడని పెద్దలు అందురు. కాన అజ్ఞానాంధకారము.

పోగొట్టి తన స్వానుభవమును శిష్యునందు ప్రకాశింపజేయుశక్తి గలవాడు గురుమూర్తి సగుణబ్రహ్మము, దక్షిణముఖమగు పరమేశ్వర స్వరూపము దానికి నమస్సు. అన ప్రహ్లాదభావము. ప్రపంచోన్ముఖమగు ననుభవము బ్రహ్మభిముఖ మగుటయే ప్రహ్లాదభావమున కర్థము.

శ్లో॥ బీజస్యాంతరివాం కురోజగదిదం ప్రాజ్ఞే ర్వికల్పంపున
 ర్మాయా కల్పిత దేశకాలకలనా పైచిత్ర్య చిత్రీకృతం
 మాయావీవ విజృంభయత్వపి మహాయోగీవయ స్స్వేచ్ఛయా
 తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణా మూర్తయే :

విత్తనిము నందలి యంకురమువలె సృష్టికి పూర్వకాలమందు వికల్ప రహితమైనది, యయుతరువాత మాయచేకల్పింపబడిన దేశముయొక్కయు కాలముయొక్కయు భేదనిధములచేతనైన విచిత్రత్వములచేత చిత్రింప బడిన ఈ జగమును గారడీవానివలె నే దేవుడు విప్పార జేయుచున్నాడో ? మహాయోగివలె నొక్కడే నానారూపముతో నగపడుచున్నాడో అట్టి శ్రీదక్షిణామూర్తి యని యుపాసింపబడు శ్రీ మన్మహా గురుమూర్తి కొఱ కైన నా నమన మిదె తన్మయత కగునుగాక ?

శ్లో॥ యస్మైవ స్ఫురణం సదాత్మక మసత్కల్పార్థకం భాసతే
 సాక్షాత్తత్వమసీతి వేదవచసా యోబోధ యత్యాశ్రితాన్
 యత్సాక్షాత్కరణాద్భవేన్నపునరావృత్తిర్భవాం భోనిధా :
 తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణా మూర్తయే ॥

ఏ గురుమూర్తి యొక్క సద్రూపమగు ప్రకాశము అసత్ప్రాయ వస్తు రూపము గలదిగా భాసించుచున్నదో ఏ దేవుడు తన్నాశ్రయించినవారికి తత్వమసి యను వేదవాక్యముచే ప్రత్యక్షముగ ప్రరూపమును బోధించు

చున్నాడో ఏ భగవంతుని బోధానుభవము వలన మరల ఈ సంసార
సాగరమందు రావలసినవని లేకుండబోవునో అట్టి శ్రీ గురుమూర్తికి
శ్రీ దక్షిణామూర్తికి నిదె నమస్సు. ప్రహ్లిభావము.

శ్లో॥ నానాచ్ఛిద ఘటోదరస్థిత మహాదీప ప్రభాభాస్వరం
జ్ఞానం యస్యతు చక్షురాదికరణద్వారా బహిస్సందతే
జానామీతి తమేవ భాంతమను భాత్యేతత్స మస్తంజగ
త్తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే ॥

చాల చిల్లులుగల కుండలో నున్న పెద్ద దీపపు వెలుతురువలె నెవని
స్వరూప జ్ఞానము చక్షురాదింద్రియముల వెంట బయటికి ప్రవించుచున్నదో
తెలిసికొనుచున్నానను నొకడే విభుడు స్వయముగా భాసించుచుండగా వాని
స్ఫురణము ననుసరించి ఈ జగమంతయు భాసించుచున్నదో అట్టి శ్రీకరు
డగు గురుమూర్తికి ఆ బీజమును భాసింపజేయు వాడగు శ్రీ దక్షిణా
మూర్తికి, స్వామికి మా మనోవాక్కాయ కర్మముల ప్రహ్లిభావమిది.
అనగా నివియన్నియు తత్ప్రవణములగుట. సగుణవిషయమున నమ
స్కృతి. గుణాతీత భావమున తాద్రూప్యస్థితి.

శ్లో॥ దేహం ప్రాణ మపీంద్రియాణ్యపి మనోబుద్ధిం చ శూన్యం విదుః
ప్రీతాలాంధ జడోపమా స్త్వహమితి భ్రాంతా భృశం వాదినః
మాయాశక్తి విలాసకల్పిత మహావ్యామోహ సంహరిణే
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే :

అడువారు, బాబురు, గ్రుడ్డివారు, జడులు పోలికగాగల మిక్కిలి భ్రాంతు
లగు మతవాదులు అహం-నేను అనుచోట తమ్ము తామెరుగక దేహ
మును గాను ప్రాణమును గాను ఇంద్రియములను గాను మనస్సును గాను
బుద్ధిని గాను శూన్యమును గాను చెప్పుచున్నారు. తదర్థమగు సర్వసాక్షి

స్వరూపమును స్ఫురింపజేయుచు మాయాశక్తియొక్క విలాసముల వలన
నేర్పడిన వారి వారి వ్యామోహము మొదలగుట నశింపజేయనట్టి శ్రీ
మద్గురుమూర్తికి దక్షిణామూర్తికి నిదె నమస్సు.

శ్లో॥ రాహుగ్రస్త దివాకరేందు సదృశో మాయా సమాచ్ఛాదనా

తస్మాత్తతః కరణోప సంహరణతోయో భూత్సుషుప్తః పుమాన్

ప్రాగస్వాప్నమితి ప్రబోధసమయే యః ప్రత్యభిజ్ఞాయతే

తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే :

మాయ చక్కగా వ్యాపించుటవలన రాహుచే గ్రహింపబడిన సూర్య
చంద్రుల యట్టివాడై సతామాత్రుడైన పురుషుడు సుషుప్తినొందినవా
డగును. మెలకువ వచ్చినప్పుడు నేనింతదనుక నిద్రించితినిని యేసాక్షి
తత్కాలమందునుగల తన్ను గుర్తించుచున్నాడో యట్టి శ్రీ గురుమూర్తికి
దక్షిణామూర్తికి నిదె నమస్కృతి. గాఢనిద్రలో నింద్రియాదులు పర
మించినను తన్ను దాననుభవింపకున్న మెలకువ వచ్చిన తరువాత
గుర్తింపలేడు. అనుభూత విషయమే స్మృతిగోచరమని సిద్ధాంతము.
సుషుప్తానుభవమున లేని కరణాదులు అహం శబ్దార్థములు కానేతవు.

శ్లో॥ బాల్యాదిష్వపి జాగ్రదాదిషు తథా సర్వాస్వ వస్థాస్వపి

వ్యావృత్తా స్వనువర్తమాన మహమిత్యంత స్ఫురంతం సదా

స్వాత్మానం ప్రకటీ కరోతి భజతాం యోభద్రయా ముద్రయా

తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే :

నేను బాలుడను అనువానికి కొన్నినాళ్ళకు వయస్సు రాగా నేను వయసులో
నున్నవాడ ననుకొనునపుడు బాల్యము పోయినను “నేను” పోలేదు. తరు
వాత నేను వృద్ధుడ నన్నప్పుడు యౌవనము పోయినను “నేను” పోలేదు,
అట్లే నేను మేల్కొంటిని. నేను కలగంటిని. నేను గాఢనిద్ర నొందితిని.
అనునప్పుడు జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులు మారుచున్నను నేను మాటుట

లేదు. ఇట్లు స్వావస్థలయందు నహమని లోపల నెల్లపుడు స్ఫురించు చున్న స్వస్వరూపమునే దేవుడు అజ్ఞానమును తొలగించుటచేత భద్రమగు జ్ఞానముద్రచేత భక్తులకు ప్రకటించుచున్నాడో అట్టి శ్రీ గురుమూర్తికి శ్రీ దక్షిణామూర్తికి ఈ ప్రణామము.

శ్లో॥ విశ్వం పశ్యతి కార్యకారణతయా స్వస్వామి సంబంధత
శిష్యా చార్యతయా తదైవ పితృపుత్రాద్యాత్మనా భేదతః
స్వప్నే జాగ్రతివా యఏష పురుషోమాయా పరిభ్రామిత

స్తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే :

ఈ పురుషుడు మాయచే మిక్కిలి విభ్రాంతి నొందింపబడినవాడై మెలకువ యందుగాని కలయందుగాని కార్యకారణ ధర్మముతోను ప్రభుభృత్యసంబంధముతోను గురుశిష్య రూపముతోను అట్లే తండ్రులు బిడ్డలు నను విధముతోను నిట్లే భార్యాభర్తృత్వాది న్యాయముతోను విశ్వమును గనుగొనుచుండెనను మాట యేది కలదో? అట్టి భ్రాంతిని తొలగించి ఈ విశ్వమును సచ్చిదానంద స్వరూపమగు తన్నుగానే నిద్రా దృష్టాంతమున ననుభవింపజేయు శ్రీ గురుదేవునకు దక్షిణామూర్తిస్వామికి నిదే ప్రణతి.

శ్లో॥ భూరంభాంస్యనలోఽనిలోఽంబర మహర్నాథో హిమాంశుఃపుమా

నిత్యాభాతి చరాచరాత్మక మిదం యస్మైవమూర్త్యష్టకం

నాన్యత్కించ నవిద్యతే విమృశతో యస్మా త్పరస్మా ద్విభో

స్తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీ దక్షిణామూర్తయే :

భూమి, జలము, అగ్ని, గాలి, ఆకాశము, సూర్యుడు, చంద్రుడు, చిదాభాసుడు-ప్రతి శరీరములయందు తోచు జీవుడు ననునెవని యెనీమిది రూపములే ఈ జగమ స్థావరాత్మకమవు విశ్వముగా దోచుచున్నదో, గురుభోధతో విమర్శించి చూచువానికి ఏ పరాత్పరుడవు విభునికన్న నన్యమగు నది యానంతయు నుండదో, అట్టి దక్షిణామూర్తి రూపుడవు గురు

స్వరూపమున నిదె చేరి యుంటివి అని తొమ్మిది శ్లోకములతో శ్రీ
మచ్చంకర భగవత్పాదాచార్యులవారు ఒక ప్రకరణమును జూపియున్నారు.
ఇదియే మనము ప్రారంభములో చెప్పుకొన్న బ్రహ్మము. భూమము నను
తత్త్వమునుండి యవ్యక్తము దానినుండి మహత్తు అద్దానివలన ఆహం
కారము తర్వాత సూక్ష్మభూతములు, పంచీకృత భూతములు నిట్లు క్రమ
స్పష్టమగు నీ వ్యావహారిక ప్రపంచమున విజ్ఞానమును వదలి జ్ఞానియగు
వానికి వ్యవహారము విరామము నొంద నేది మిగులునో యదియే సత్య
స్వరూపము, సంవిత్తు, ఆనందము—నని గురుశిష్య దృష్టితో శబ్దింపబడు
నపరూపమగు రూపము.

శ్లో॥ అశబ్ద మస్పర్శ మరూప మవ్యయం
తథారసం నిత్య మగంధ వచ్చయత్
అనాద్యనంతం మహతః పరంధ్రువం
నిచాయతం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే ॥

అనియు

శ్లో॥ తదా సిమిత గంభీరం
నతేజో నతమస్తతం
అనాఖ్య మనఖిప్రఖ్యం
సత్కించిదవ శిష్యతే ॥

అనియు శ్రుతిస్మృతుల ననేకముల జూపి వ్యవహారములో జేయు గురుల
బోధమువలన దోచుప్రకాశము. ఇది యనుభవమునకు వచ్చిన కర్తవ్యము
లేదు. మిగిలినది భూమ మొక్కటియే.

ఓమ్

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

294.592
RAG.

శ్రీ రామ కథాఽమృత గ్రంథమాల చందోలు వారి ప్రచురణలు

శ్రీ రామకథాఽమృతము గ్రంథకర్త కీర్తిశేషులు

శ్రీ తాడేపల్లి వెంకటప్పయ్య శాస్త్రిల వారు
చందోలు (గుంటూరుజిల్లా)

ద్వితీయముద్రణము

ఇయ్యది వాల్మీకి రామాయణమును విడవకుండా అద్భుతరామాయణానుసారముగా గాయత్రీ బీజసంపుటితో 24 పేలు పద్యగద్యరచనాగావింపబడి ఉత్తరకాండతోసహా (7 కాండలు) చక్కటి కాగితముపై ముద్రించబడి 5 వాల్మ్యములుగా చక్కని క్యాలుకోబైండు చేయబడిన 5 వాల్మ్యములు రైబ్రిరియెడిషన్ ధర రు 150/. ప్రతివారు చదువుకోదగిన గ్రంథరాజము.

మథురావిజయము	రు. 5/-
శంకరవిజయ సారసంగ్రహము	రు. 5/-
కలిగుణ ప్రకాశిక	రు. 2/-
భద్రాయురో పాఖ్యానము అను నాటకము (శివ మహాత్యము)	రు. 6/-
శ్రీ సత్యనారాయణప్రత మహాత్యము	రు. 5/-
నాట తోచినమాట వచనకావ్యము	రు. 10/-

ప్రతులకు

కంభంపాటిపురుషోత్తమశర్మ

పి న వాడు, తెనాలి - 522202

లేక

సాధనగ్రంథమండలి, తెనాలి - 522201

2001-54

ఉపన్యాసకులు:

బ్ర.వే. తాడేపల్లి రాఘవనారాయణస్వామి

వంకరణం:

శ్రీ నమ్మానిసీతారామయ్య, ఎం. ఏ.,

శకులు

గ్రంథమాల చుట్టెలు

కాపీరైటు]

[వెల : రు 10-00